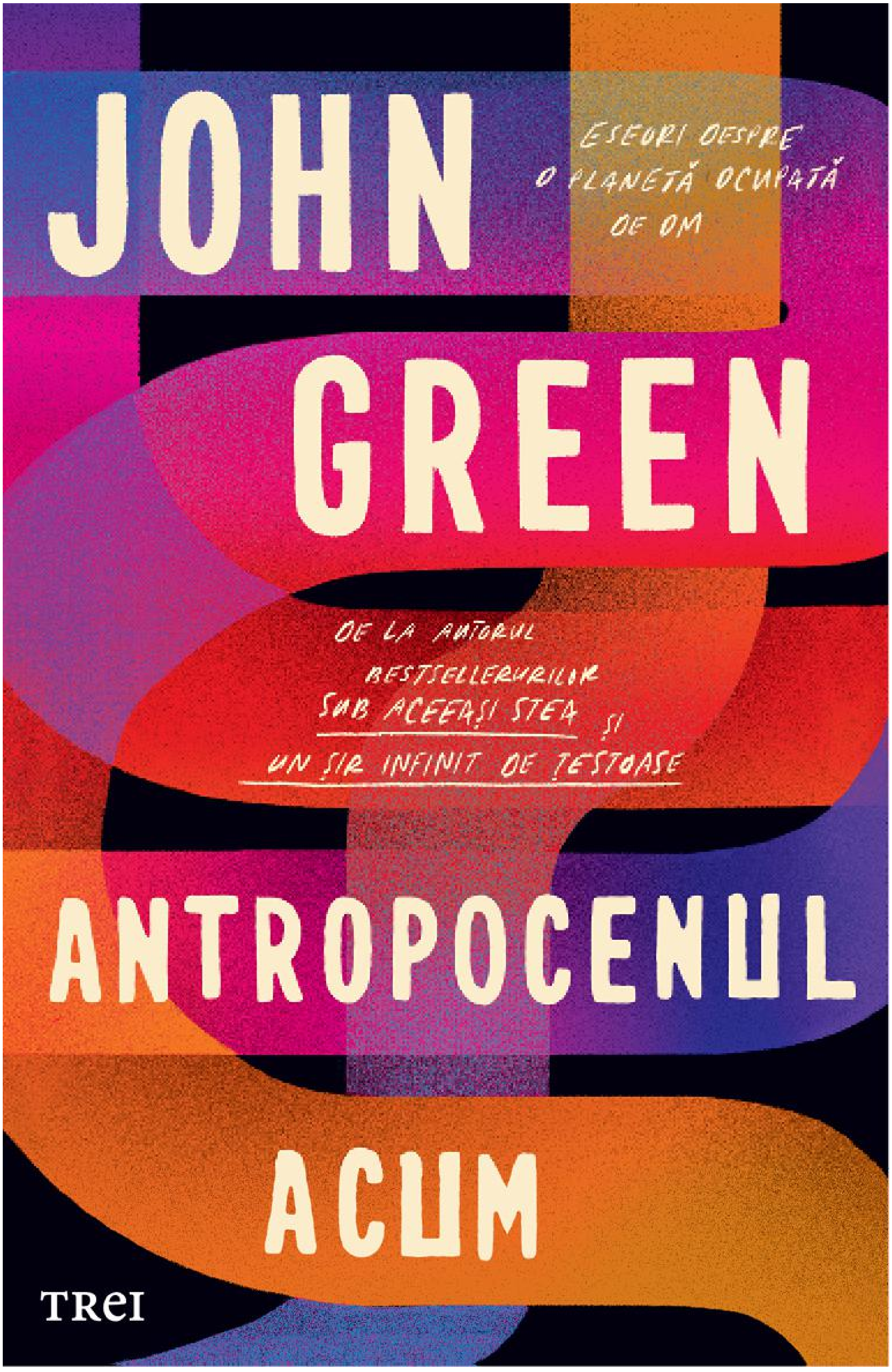
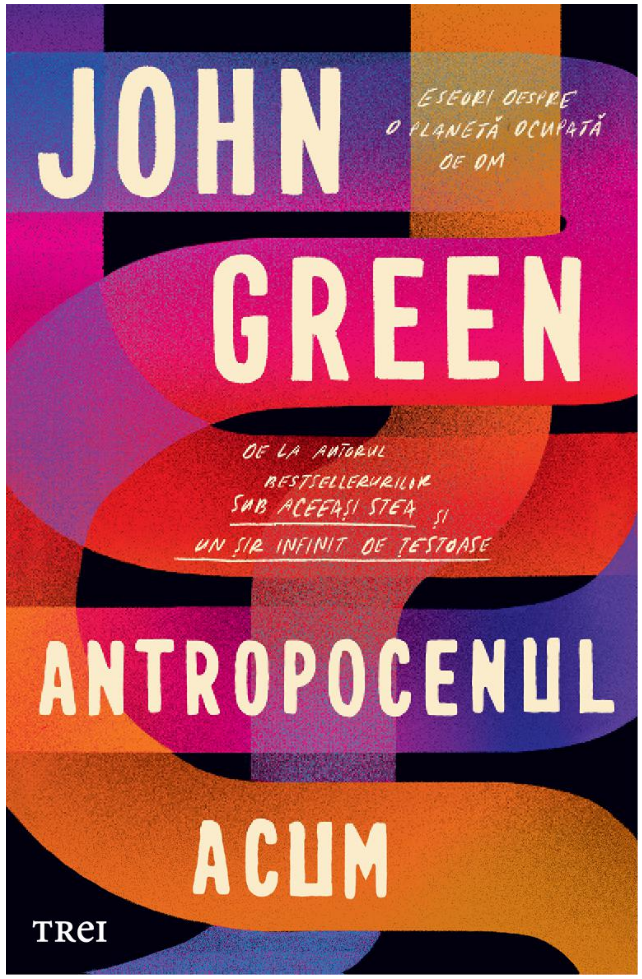
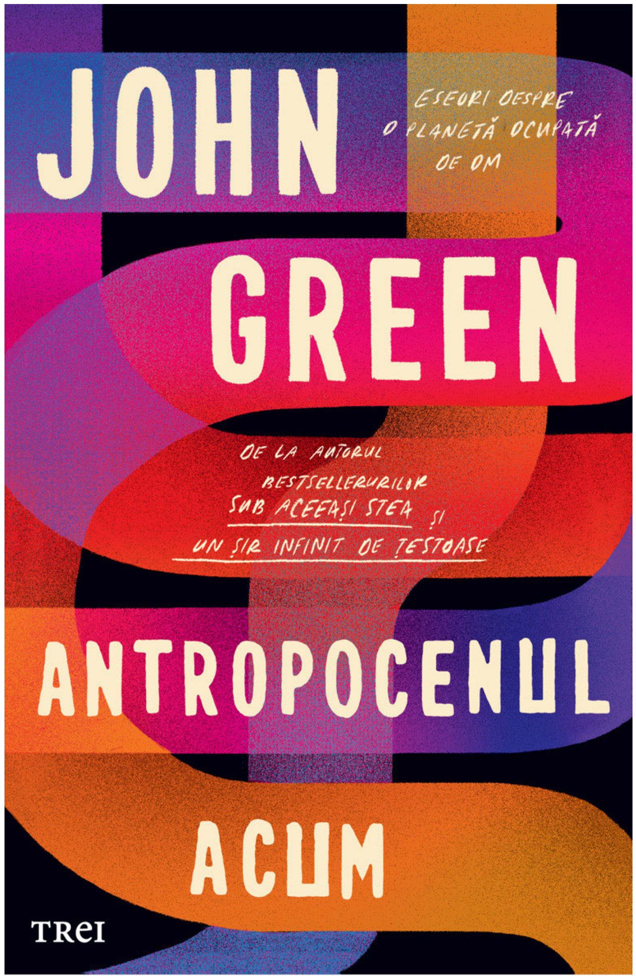
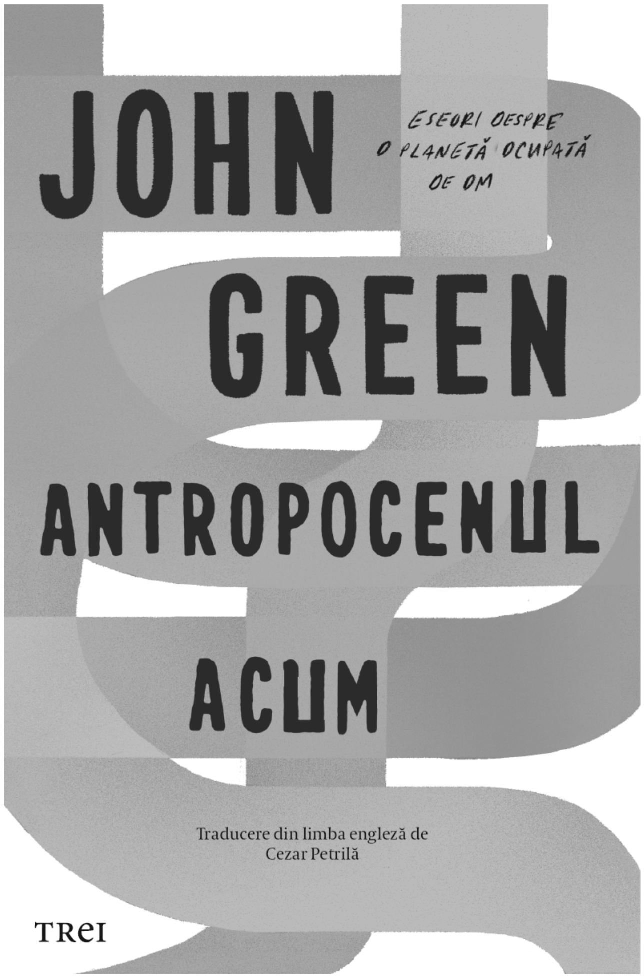

JOHN GREEN
ESEURI DESPRE O PLANETĂ OCUPATĂ DE OM
DE LA AUTORUL BESTSELLERURILOR SUB ACEEAȘI STEA ȘI UN ȘIR INFINIT DE ȚESTOASE
ANTROPOCENUL ACUM
TREI

JOHN GREEN
ESEURI DESPRE O PLANETĂ OCUPATĂ DE OM
DE LA AUTORUL BESTSELLERURILOR SUB ACEEAȘI STEA ȘI UN ȘIR INFINIT DE ȚESTOASE
ANTROPOCENUL ACUM
TREI

JOHN GREEN
ESEURI DESPRE O PLANETĂ OCUPATĂ DE OM
DE LA AUTORUL BESTSELLERURILOR SUB ACEEAȘI STEA ȘI UN ȘIR INFINIT DE ȚESTOASE
ANTROPOCENUL ACUM
TREI

ANTROPOCENUL
ACUM

JOHN
GREEN
ESEURI DESPRE
O PLANETĂ OCUPATĂ
DE OM
ANTROPOCENUL
ACUM
Traducere din limba engleză de
Cezar Petrilă
TREI

Editori:

Silviu Dragomir

Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:

Magdalena Mărculescu

Redactare:

Irina Tudor Dumitrescu

Design și ilustrație copertă:

Grace Han

Director producție:

Cristian Claudiu Coban

Dtp:

Mirela Voicu

Corectură:

Oana Apostolescu

Irina Botezatu

This edition published by arrangement with Dutton, an imprint of Penguin Publishing Group, a division of Penguin Random House LLC.

Titlul original: The Anthropocene Reviewed

Autor: John Green

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-1206-7

ISBN (epub): 978-606-40-1400-9

Această pagină este cunoscută editorilor și legătorilor de cărți drept „pagina cu titlu fals“, deoarece pe ea apare doar titlul cărții, nu și numele autorului sau subtitlul. Cândva, titlul fals avea o funcție reală în procesul de tipărire și legare a cărților, dar în zilele noastre are mai curând un scop ornamental. Niciodată nu m-am dat în vânt după paginile cu titlu fals. În momentul când eu, ca cititor, am ajuns aici, știu deja titlul cărții, iar dacă trebuie să mi-l reamintesc, îmi este mereu la îndemână pe copertă. Pe de altă parte, într-o epocă a lecturii pe ecran, presupun că orice aspect din industria cărților e un anacronism, însă îmi place extraordinar de mult să simt hârtia și să văd litera tipărită, așa încât voi acorda paginilor cu titlu fals 2,5 stele.

Prietenilor, colegilor și tovarășilor mei de călătorie
Rosianna Halse Rojas și Stan Muller

Introducere

Romanul meu Turtles All the Way Down[1] a fost publicat în octombrie 2017, iar după ce am petrecut luna respectivă făcând un turneu de promovare a cărții, m-am întors acasă în Indianapolis și am croit o cale de acces între căsuța din copaci a copiilor mei și cămăruța în care de multe ori lucrăm, eu și soția mea, o încăpere care, în funcție de viziunea asupra lumii a fiecăruia dintre voi, este fie un birou, fie o magazie.

Nu era o cale metaforică. Era o potecă adevărată prin pădure, iar ca să o fac a trebuit să curăț zeci de arbuști prolifici și invazivi de caprifoi care sufocă o mare parte din centrul Indianei și să dezgrop iedera englezească ce se dezvoltase peste măsură, după care am acoperit cărarea cu bucăți de lemn și am căptușit-o cu cărămizi. Am lucrat la aleea aia zece-douăsprezece ore pe zi, cinci sau șase zile pe săptămână, timp de o lună. Când am terminat în cele din urmă, m-am cronometrat să văd cât fac, pe cărare, de la biroul nostru până la căsuța din copac. Cincizeci și opt de secunde. Mi-a luat o lună să construiesc o alee prin pădure, pe care să o străbat în cincizeci și opt de secunde.

La o săptămână după ce am terminat cărarea, căutam printr-un sertar un balsam de buze când, dintr-odată și pe neașteptate, mi-am pierdut echilibrul. Lumea a început să se învârtă în jurul meu. Brusc, m-am simțit ca o bărcuță prinsă în vâltoarea unor valuri uriașe. Ochii îmi tremurau în orbite și am început să vomit. Am fost dus de urgență la spital și săptămâni la rând după aceea, lumea s-a tot învârtit în jurul meu. În cele din urmă, am fost diagnosticat cu labirintită, o boală a urechii interne cu un nume de o minunată rezonanță, care este totuși, fără îndoială, o experiență destul de neplăcută.

Recuperarea după labirintită a însemnat săptămâni de stat în pat, fără să pot citi, să mă uit la televizor sau să mă joc cu copiii mei. Eram doar eu cu gândurile mele — uneori plutind printr-o nebuloasă narcotică, alteori

panicându-mă din cauza insistenței și omniprezenței lor. În acele zile lungi, liniștite, am călătorit peste tot cu mintea mea, cutreierând trecutul.

Scriitoarea Allegra Goodman a fost întrebată odată: „Cine ați dori să vă scrie povestea vieții?“

„Cred că aș scrie-o eu însămi, dar cum sunt romancieră, totul ar fi codificat“, a răspuns ea. În ce mă privește, începusem să am sentimentul că sunt oameni care cred că-mi știu codul. Ei ar presupune că am împărtășit viziunile despre lume ale protagoniștilor unei cărți sau mi-ar pune diverse întrebări de parcă eu aș fi protagonistul. Un cunoscut intervievator m-a întrebat dacă și eu, în calitate de autor al romanului Un șir infinit de țestoase, am atacuri de panică atunci când sărut.

Suscitasem asemenea întrebări pentru că, persoană bolnavă mintal fiind, aveam totuși o viață publică, dar vorbind atât de mult despre mine în contextul ficțiunii devenea obositor și oarecum destabilizator. I-am spus intervievatorului că nu, nu resimt vreo anxietate în legătură cu săruturile, însă am într-adevăr atacuri de panică și sunt extrem de înfricoșătoare. În timp ce vorbeam, mă simțeam detașat de mine însumi, de parcă eu nu aș fi fost cu adevărat eu, ci ceva ce vindeam sau cel puțin închiriam în schimbul unei bune publicități.

Pe măsură ce-mi reveneam după labirintită, mi-am dat seama că nu mai voiam să scriu codificat.

*

În anul 2000, am lucrat câteva luni ca student capelan într-un spital de copii. Pe vremea aceea eram înscris la Teologie și voiam să devin preot al Bisericii Episcopale, însă timpul petrecut la spital mi-a dat planurile peste cap. Nu puteam să suport dezastrul pe care îl vedeam acolo. Și acum îmi

aduc aminte. Așa încât, în loc să merg la teologie, m-am mutat la Chicago și am lucrat ca dactilograf pentru agenții de plasare a forței de muncă până când, în cele din urmă, am prins un post de operator introducere date la Booklist, o revistă bilunară de critică literară.

Câteva luni mai târziu, mi s-a ivit prima ocazie să fac recenzia unei cărți, după ce un redactor m-a întrebat dacă îmi plac romanele de dragoste. I-am spus că-mi plac și mi-a dat un roman a cărui acțiune se desfășura în Londra secolului al XVII-lea. În următorii cinci ani am făcut recenzii la sute de cărți pentru Booklist — de la cărți ilustrate despre Buddha până la volume de poezii —, timp în care am ajuns să fiu fascinat de formatul recenziei. Recenziile de la Booklist erau limitate la 175 de cuvinte, ceea ce însemna că fiecare propoziție trebuia să surprindă mai multe aspecte. Fiecare recenzie trebuia să prezinte o carte și, în același timp, să o analizeze. Aprecierile trebuiau să se împletească cu preocupările tale.

La Booklist, recenziile nu includ evaluări pe o scală de cinci stele. Și de ce ar face lucrul ăsta? În 175 de cuvinte se pot comunica potențialilor cititori mult mai multe informații decât ar reuși vreodată un data point. Scala de cinci stele a fost utilizată în analize critice doar în ultimele decenii. Deși a fost aplicată ocazional criticii de film încă din anii 1950, scala de cinci stele a fost utilizată pentru evaluarea hotelurilor abia din 1979, iar pentru evaluarea cărților a fost folosită doar de când Amazon a introdus recenziile utilizatorilor.

Scala de cinci stele nu există cu adevărat pentru oameni; există pentru sisteme de agregare a datelor, motiv pentru care a devenit normă abia în epoca internetului. A trage concluzii cu privire la calitatea unei cărți dintr-o recenzie de 175 de cuvinte este o muncă dificilă pentru inteligențele artificiale, în vreme ce evaluările prin număr de stele sunt ideale pentru ele.

*

Este tentant să fac din labirintită o metaforă: viața mea era lipsită de echilibru, așa încât am fost devastat de o tulburare de echilibru. O lună întreagă mi-a luat să trasez linia dreaptă a unei poteci doar ca să mi se spună că viața nu înseamnă niciodată căi simple — doar labirinturi amețitoare ce se pliază pe ele însele. Chiar și acum structurez această introducere ca un labirint, revenind în locuri pe care credeam că le-am lăsat în urmă.

Însă tocmai împotriva acestei stilistici a bolii am încercat să scriu în romanele mele Un șir infinit de țestoase și The Fault in Our Stars[2], unde sper că cel puțin tulburarea obsesiv-compulsivă și cancerul nu sunt înfățișate ca niște bătălii ce trebuie câștigate sau ca manifestări simbolice ale unor defecte de caracter sau orice altceva, ci ca niște boli cu care trebuie să trăim cât se poate de bine. Nu am făcut labirintită pentru că universul a vrut să-mi dea o lecție despre echilibru. Așa că am încercat să trăiesc cu ea cât am putut de bine. În mai puțin de șase săptămâni am început să mă simt mai întremat în general, dar încă mai am accese de amețeală — și sunt îngrozitoare. Acum știu despre conștiință — cu o visceralitate pe care nu o resimțeam înainte — că este temporară și precară. Nu este deloc o metaforă să spui că viața unui om este un exercițiu de echilibru.

Pe măsură ce starea mi se ameliora, mă întrebam ce voi face cu restul vieții mele. M-am reapucat să fac câte un videoclip în fiecare marți și un podcast săptămânal cu fratele meu, dar nu scriam. Toamna și iarna de atunci au fost cea mai lungă perioadă în care nu am încercat să scriu pentru public de când aveam paisprezece ani. Presupun că mi-a fost dor să scriu, dar în felul în care ți-e dor de cineva la care țineai.

*

Am plecat de la Booklist și din Chicago în 2005, deoarece soția mea, Sarah, a terminat școala la New York. După ce și-a încheiat studiile, ne-am mutat la Indianapolis, unde Sarah lucra la Muzeul de Artă pe post de curator de artă contemporană. Și de atunci am trăit aici.

Am citit atât de mult la Booklist, încât nu-mi amintesc când am întâlnit prima dată cuvântul antropocen, dar trebuie să fi fost prin 2002. Antropocen este un termen propus pentru actuala eră geologică, în care oamenii au remodelat profund planeta și biodiversitatea sa. Nimic nu este mai omenesc decât dorința de mărire a oamenilor, dar în secolul XXI suntem o forță extrem de puternică pe Pământ.

Fratele meu, Hank, care și-a început viața profesională ca biochimist, mi-a explicat cândva lucrul ăsta: ca persoană, mi-a spus, cea mai mare problemă a ta sunt ceilalți. Ești vulnerabil față de oameni și te bazezi pe ei. Dar imaginează-ți că ești un râu, un deșert sau un urs polar din secolul XXI. Cea mai mare problemă a ta o reprezintă tot oamenii. Ești în continuare vulnerabil față de ei și te bazezi pe ei.

Hank m-a însoțit în turneul de promovare a cărții din toamna anului 2017 și, pentru a ne mai omorî timpul pe parcursul drumurilor lungi dintre orașe, am încercat să ne distrăm cu recenziile absurde ale utilizatorilor de Google cu privire la locurile prin care treceam. Un utilizator pe nume Lucas, de exemplu, a acordat o stea pentru Badlands National Park. „Nu are suficient munte", spunea el.

În anii scurși de când fusesem recenzent de carte, toată lumea devenise recenzent și totul devenise subiect de recenzii. Scala de cinci stele a fost aplicată nu doar cărților și filmelor, ci și toaletelor publice și fotografilor de nuntă. Medicația pe care o iau pentru a-mi trata tulburarea obsesiv-compulsivă are mai bine de 1 100 de ratinguri pe drugs.com, cu un scor mediu de 3,8. O scenă din adaptarea cinematografică a cărții mele Sub aceeași stea a fost filmată pe o bancă din Amsterdam; banca respectivă are acum sute de evaluări Google. (Preferata mea, o evaluare de 3 stele, spune pur și simplu: „Este o bancă".)

Pe măsură ce Hank și cu mine ne minunam de brusca omniprezență a recenzării pe o scală de cinci stele, i-am zis că în urmă cu câțiva ani mă gândisem să scriu o recenzie despre gâștele canadiene.

La care Hank a spus: „Antropocenul... RECENZAT".

De fapt, scrisesem câteva recenzii în 2014 — cea despre gâștele canadiene și una despre Diet Dr Pepper. La începutul anului 2017, i-am trimis acele recenzii lui Sarah și i-am cerut părerea.

Când recenzam cărți, cuvântul „eu“ nu apărea niciodată în text. Mă imaginam ca un observator dezinteresat care scrie din exterior. Primele mele recenzii despre Diet Dr Pepper și gâștele canadiene au fost redactate în mod similar, în aceeași versiune non-ficțională a narațiunii omnisciente la persoana a treia. După ce Sarah le-a citit, a subliniat că în Antropocen nu există observatori dezinteresați, ci doar participanți. A explicat că, atunci când scriu recenzii, oamenii scriu de fapt un fel de memorii — iată ce experiență am avut când am mâncat la restaurantul ăsta sau când m-am tuns la frizeria asta. Scrisesem 1500 de cuvinte despre Diet Dr Pepper fără să menționez măcar o dată pasiunea mea permanentă și profund personală pentru Diet Dr Pepper.

Cam în aceeași perioadă, când începeam să-mi recapăt simțul echilibrului, am recitit lucrarea prietenei și mentorului meu Amy Krouse Rosenthal, care murise cu câteva luni în urmă. Scrisese cândva: „Pentru oricine încearcă să-și dea seama ce trebuie să facă cu viața lui, FII ATENT LA CE ACORZI ATENȚIE. Cam asta-i tot ce trebuie să știi“. Atenția mea devenise atât de fracturată, iar lumea mea atât de zgomotoasă, încât nu mai eram atent la ceea ce dădusem atenție. Dar când m-am implicat și pe mine în recenzii, după cum mi-a sugerat Sarah, am simțit pentru prima dată, după ani și ani, că măcar încercam să fiu atent la ceea ce fusesem atent.

*

Această carte a început sub forma unui podcast, în care am încercat să schițez unele dintre contradicțiile vieții umane pe măsură ce le experimentam: cum de putem fi atât de plini de compasiune și atât de cruzi, atât de stăruitori și atât de repede cuprinși de disperare. Mai presus de toate, voiam să înțeleg contradicția forței umane: suntem deopotrivă mult prea puternici și nici pe departe suficient de puternici pe cât ar trebui. Suntem

suficient de puternici pentru a remodela radical climatul și biodiversitatea Pământului, dar nu îndeajuns de puternici încât să alegem felul în care le remodelăm. Suntem atât de puternici, încât ne-am desprins de atmosfera planetei noastre. Dar nu suntem îndeajuns de puternici încât să-i scăpăm de suferință pe cei care ne sunt dragi.

De asemenea, voiam să scriu despre unele dintre locurile în care mica mea viață se lovește de forțele mari ale Antropocenului. La începutul anului 2020, după doi ani de scriere a podcastului, a apărut o forță extraordinar de mare sub forma unui nou coronavirus. Am început atunci să scriu despre singurul lucru despre care puteam scrie. În mijlocul crizei — și cum scriu aceste rânduri în luna aprilie a anului 2021, sunt încă în mijlocul ei — găsesc multe lucruri de temut și de care să mă plâng. Dar văd și oameni care muncesc împreună pentru a împărtăși și distribui ceea ce învățăm în comun și văd oameni care muncesc împreună pentru a avea grijă de cei bolnavi și vulnerabili. Chiar separați fiind, suntem legați unul de celălalt. După cum spunea Sarah, nu există observatori, ci doar participanți.

Spre sfârșitul vieții sale, marele autor și ilustrator de cărți Maurice Sendak spunea la emisiunea NPR Fresh Air: „Plâng mult pentru că mi-e dor de oameni. Plâng mult pentru că mor și nu-i pot opri. Mă părăsesc, iar eu îi iubesc și mai mult“.

El spunea: „Pe măsură ce îmbătrânesc, descopăr că sunt îndrăgostit de lume“.

Mi-a luat toată viața de până acum să mă îndrăgostesc de lume, dar am început să simt lucrul ăsta în ultimii ani. A te îndrăgosti de lume nu înseamnă să ignori sau să neglijezi suferința, atât cea umană, cât și de altă natură. Oricum, pentru mine, a te îndrăgosti de lume înseamnă să ridici ochii spre cerul nopții și să-ți simți mintea cufundându-se în frumusețea depărtărilor înstelate. Înseamnă să-ți îmbrățișezi copiii atunci când plâng, să privești platanii înfrunzind în iunie. Când încep să simt o durere în piept și un nod în gât, iar lacrimile îmi umplu ochii, vreau să ignor sentimentul. Vreau să îndepărtez cu ironie sau orice altceva ceea ce mă va împiedica să simt în mod direct. Știm cu toții cum se termină dragostea. Dar vreau

oricum să mă îndrăgostesc de lume, să o las să mă pătrundă. Vreau să simt ceea ce trebuie să simt câtă vreme sunt aici.

Sendak a încheiat acel interviu cu ultimele cuvinte pe care le-a spus în public: „Trăiește-ți viața. Trăiește-ți viața. Trăiește-ți viața“.

Asta încerc să fac.

Romanul a fost publicat și în limba română — Un șir infinit de țestoase, traducere din limba engleză de Camelia Ghioc, Trei, București, 2017. (N.t.)

Roman publicat și în limba română — Sub aceeași stea, traducere din limba engleză și note de Shauki Al-Gareeb, Trei, București, 2013. (N.t)

You’ll Never Walk Alone

Suntem în luna mai a anului 2020 și nu am un creier potrivit pentru asta.

Mă trezesc tot mai mult că mă refer la „asta“ fără să numesc sau să simt nevoia de a da un nume, pentru că împărtășim rara experiență umană atât de omniprezentă, încât pronumele nu mai au importanță. Groaza și suferința sunt pretutindeni și vreau ca scrisul să fie o ruptură. Și totuși își fac loc — ca lumina prin jaluzele, ca apa puhoaielor pătrunzând prin ușile închise.

Presupun că citești aceste rânduri cândva în viitorul meu. Poate că într-un viitor atât de îndepărtat de prezentul meu, încât „asta“ s-a încheiat. Știu că nu se va sfârși niciodată pe deplin — următorul normal va fi diferit de ultimul. Dar va fi o nouă normalitate și sper că trăiești în ea, și sper să trăiesc și eu în ea împreună cu tine.

Până atunci însă, trebuie să trăiesc în această normalitate și să găsesc mângâiere acolo unde pot. Pentru mine, în ultima vreme, mângâiere a însemnat o melodie devenită șlagăr.

În 1909, scriitorul maghiar Ferenc Molnár a debutat la Budapesta cu noua lui piesă, Liliom. Liliom este un tânăr crainic de carusel, tulburat și uneori violent, care se îndrăgostește de o femeie pe nume Julie. Când Julie rămâne însărcinată, Liliom pune la cale un jaf pentru a-și întreține familia pe cale de a se mări, dar jaful se transformă într-un dezastru, iar Liliom moare. Acesta ajunge în purgatoriu pentru șaisprezece ani, după care i se permite, o singură zi, să-și viziteze fiica, Louise, acum adolescentă.

Reprezentația de la Budapesta a fost un eșec, însă Molnár era un dramaturg cu multă încredere în sine. A continuat să monteze producții în toată Europa, apoi în Statele Unite, unde o traducere a piesei din 1921 a atras recenzii bune și un succes de casă moderat.

Compozitorul Giacomo Puccini a încercat să adapteze Liliom pentru operă, dar Molnár a refuzat să-i vândă drepturile, deoarece își dorea ca „Liliom să fie cunoscută ca o piesă de Molnár, nu ca o operă de Puccini". În schimb, a vândut drepturile lui Richard Rodgers și Oscar Hammerstein, un tandem de autori din teatrul muzical care tocmai avuseseră succes cu Oklahoma! Procedând astfel, Molnár s-a asigurat că Liliom va fi amintit aproape întru totul ca un musical de Rodgers și Hammerstein, cu titlul Carousel (Carusel), care a avut premiera în 1945.

În musical, cântecul lui Rodgers și Hammerstein You'll Never Walk Alone este cântat de două ori: mai întâi pentru a o încuraja pe tânăra văduvă Julie după moartea soțului ei, iar apoi, de către colegii de clasă ai lui Louise, în cadrul unei ceremonii de absolvire. Louise nu vrea să se alăture colegilor — este prea supărată —, dar chiar dacă tatăl ei este acum invizibil pentru ea, Louise îi poate simți prezența și încurajarea, așa încât în cele din urmă începe și ea să cânte.

Versurile cântecului You'll Never Walk Alone (Nu vei merge niciodată singur) conțin doar cele mai evidente imagini: ni se spune să „mergem mai departe prin vânt și prin ploaie", ceea ce nu este o evocare deosebit de inteligentă a unei furtuni. Ni se spune, de asemenea, să „mergem mai departe cu speranță în inimile noastre", ceea ce pare o chestie agresiv de banală. Și menționează că, „după furtună, va apărea un cer auriu și se va auzi cântecul dulce-argintiu al unei ciocârlii". În realitate însă, furtuna lasă în urmă doar crengi de copaci împrăștiate peste tot, fire electrice doborâte la pământ și râuri ieșite din matcă.

Și totuși, mie cântecul îmi place. Poate datorită repetării cuvintelor „mergi mai departe". Cred că două dintre elementele esențiale necesare pentru a fi o ființă umană sunt: 1. Trebuie să continuăm și 2. Niciunul dintre noi nu merge vreodată singur. S-ar putea să ne simțim singuri (de fapt, ne vom simți singuri), dar, chiar și în condițiile apăsătoare ale izolării, nu suntem singuri. La fel ca în cazul lui Louise în timpul ceremoniei de absolvire, cei care sunt departe sau chiar plecați ne sunt mereu alături, încurajându-ne în continuare să mergem mai departe.

Piesa a fost preluată de toată lumea, de la Frank Sinatra până la Johnny Cash și Aretha Franklin. Dar cea mai faimoasă versiune a cântecului a apărut în 1963, în interpretarea celor de la Gerry and the Pacemakers, o formație care, ca și The Beatles, era din Liverpool, îl avea ca impresar pe Brian Epstein și ca producător muzical pe George Martin. În concordanță cu numele trupei lor, The Pacemakers au schimbat măsura cântecului, mărind tempoul și dându-i puțină vigoare, iar versiunea lor a ajuns pe primul loc în topul muzical din Marea Britanie.

Aproape imediat, fanii clubului de fotbal Liverpool au început să cânte melodia împreună în timpul meciurilor. În vara aceea, legendarul manager al clubului, Bill Shankly, i-a spus lui Gerry Marsden, solistul celor de la The Pacemakers: „Gerry, măi, băiete, eu v-am dat o echipă de fotbal, iar voi ne-ați dat un cântec".

Astăzi, You'll Never Walk Alone apare scris în fier forjat deasupra porților de la Anfield, stadionul celor de la Liverpool. Celebrul fundaș danez al echipei, Daniel Agger, și-a tatuat YNWA pe încheietura mâinii drepte. Sunt de zeci de ani fan Liverpool[3] și, pentru mine, piesa este atât de legată de club încât, atunci când aud primele note ale cântecului, îmi vin în minte momentele când l-am cântat laolaltă cu alți suporteri — uneori cu înflăcărare, adesea cu jale.

Când Bill Shankly a murit în 1981, Gerry Marsden a cântat You'll Never Walk Alone la slujba de pomenire, așa cum a fost cântat la numeroase funeralii ale multor suporteri ai clubului de fotbal. Mi se pare extraordinar cât de potrivit este You'll Never Walk Alone și ca melodie funebră, și ca melodie de absolvire a liceului, și ca melodie pentru tocmai-am-bătut-Barcelona-în-Liga-Campionilor. După cum spunea fostul jucător și manager de la Liverpool Kenny Dalglish, „este potrivit la necaz și la tristețe, dar și la victorie". Este un cântec despre faptul de a rămâne împreună chiar și atunci când visurile îți sunt zdruncinate, făcute țăndări. Este un cântec despre furtună și cerul auriu.

La prima vedere, poate părea ciudat că cea mai populară piesă muzicală din lumea fotbalului provine din teatrul muzical. Însă fotbalul este teatru, iar suporterii fac din el teatru muzical. Imnul echipei de fotbal West Ham United se intitulează I'm Forever Blowing Bubbles (Suflu mereu baloane),

iar la începutul fiecărui meci veți vedea mii de oameni în toată firea suflând baloane din tribune în timp ce cântă: I'm forever blowing bubbles, pretty bubbles in the air/ They fly so high, nearly reach the sky/ Then like my dreams, they fade and die („Suflu mereu baloane, frumoase baloane în aer,/ Zboară atât de sus, atingând aproape cerul,/ Iar apoi, ca și visurile mele, se estompează și pier"). Suporterii echipei Manchester United au transformat Imnul de luptă al Republicii (Battle Hymn of the Republic, pe versurile Juliei Ward Howe), popular în timpul Războiului Civil american, în piesa Glory, Glory Man United. Fanii echipei Manchester City cântă Blue Moon, o piesă din 1934 a lui Rodgers și Hart.

Toate aceste cântece și-au câștigat popularitatea datorită comunităților care le cântă. Sunt declarații de unitate în durere și unitate în triumf: indiferent dacă balonul zboară sau se sparge, cântăm împreună.

You'll Never Walk Alone e o chestie ieftină, dar nu e ceva greșit. Cântecul nu pretinde că lumea ar fi un loc al dreptății sau al fericirii. Ne cere doar să mergem mai departe cu speranță în inimile noastre. Și la fel ca Louise la sfârșitul Caruselului, chiar dacă atunci când începi să cânți nu crezi cu adevărat în cerul auriu sau în cântecul dulce-argintiu al ciocârliei, la sfârșitul cântecului crezi puțin mai mult în aceste lucruri.

În martie 2020, într-un videoclip care a făcut furori pe internet, un grup de paramedici britanici cânta You'll Never Walk Alone, în fața unui perete de sticlă, colegilor din partea cealaltă, care se aflau într-o unitate de terapie intensivă. Paramedicii încercau să-și încurajeze (encourage) colegii. Ce cuvânt, en-courage. Deși visurile ne sunt zdruncinate, făcute țăndări, ne cântăm nouă înșine și unii altora întru curaj.

Acord piesei muzicale You'll Never Walk Alone 4,5 stele.

De ce? Pe când aveam 12 ani, eram în echipa de fotbal a gimnaziului. Eram un dezastru, firește, și rareori jucam. Am avut în echipă un jucător bun, un tip pe nume James. James era din Anglia și ne-a spus că acolo există echipe profesioniste de fotbal și mii de suporteri care stau împreună, umăr la umăr,

și cântă mereu în timpul meciurilor. Ne-a spus că cea mai bună echipă din Marea Britanie era Liverpool. Și l-am crezut.

Intervalul temporal al umanității

Pe când aveam nouă sau zece ani, am asistat la un spectacol la planetariul de la Orlando Science Center în care prezentatorul, fără să pară a avea vreo emoție în glas, spunea că peste aproximativ un miliard de ani soarele va fi cu 10 % mai luminescent decât este acum, ducând probabil la evaporarea galopantă a oceanelor Pământului. În aproximativ patru miliarde de ani, suprafața Pământului va deveni atât de fierbinte încât se va topi, iar apoi, după încă șapte-opt miliarde de ani Soarele va deveni o gigantă roșie și, pe măsură ce se va extinde, planeta noastră va fi în cele din urmă aspirată în el, iar orice dovadă pământească a ceea ce am gândit, am spus sau am făcut cândva va fi absorbită într-o sferă de plasmă incandescentă.

Vă mulțumim pentru că ați vizitat Orlando Science Center. Ieșirea este pe partea stângă.

Mi-a luat cea mai mare parte din ultimii treizeci și cinci de ani să-mi revin după acea prezentare. Mai târziu aveam să aflu că multe dintre stelele pe care le vedem pe cerul nopții sunt gigante roșii, printre care și Arcturus. Gigantele roșii sunt un lucru obișnuit. Este normal ca stelele să crească și să-și înghită sistemele solare cândva locuibile. Nu-i de mirare că ne îngrijorează sfârșitul lumii. Lumile se sfârșesc întotdeauna.

*

Un studiu din 2012 realizat în douăzeci de țări a constatat o mare variabilitate a procentului de oameni care cred că omenirea își va găsi sfârșitul în timpul vieții lor. În Franța, 6 % dintre cei chestionați au fost de această părere; în Statele Unite, 22 %. Ceea ce e oarecum de înțeles: Franța a adăpostit predicatori apocaliptici — episcopul Martin din Tours, de

exemplu, a scris: „Fără îndoială că Antihristul s-a născut deja“. Dar asta se întâmpla în secolul al IV-lea. Apocalipticismul american are o istorie mult mai recentă, de la predicțiile lui Shaker, cum că sfârșitul lumii se va produce în 1794, până la calculele lui Harold Camping, faimos predicator evanghelist la radio, conform cărora apocalipsa avea să vină în 1994 — după care, văzând că nu s-a întâmplat nimic, în 1995. Și Camping a continuat, anunțând că sfârșitul omenirii va începe pe 21 mai 2011, după care vor urma „cinci luni de foc, pucioasă și flageluri pe Pământ, cu milioane de oameni morți în fiecare zi, totul culminând pe 21 octombrie 2011 cu distrugerea finală a lumii“. Când nimic dintre toate acestea nu s-a întâmplat, Camping a spus: „Recunoaștem cu smerenie că ne-am înșelat în privința momentului“, deși, la drept vorbind, nimeni nu a recunoscut vreodată ceva cu umilință referindu-se în același timp la sine folosind pronumele personal „noi“. Îmi amintesc ce mi-a spus cândva profesorul meu de religie Donald Rogan: „Să nu prezici niciodată sfârșitul lumii. Aproape sigur ai să te înșeli, iar dacă ai dreptate, nu va fi nimeni lângă tine să te felicite“.

Apocalipsa personală a lui Camping s-a produs în 2013, când a murit la vârsta de 92 de ani. O parte dintre temerile noastre legate de sfârșitul acestei lumi provine probabil din realitatea ciudată că pentru fiecare dintre noi lumea noastră se va sfârși, și asta în curând. În acest sens, poate că anxietatea apocaliptică este un produs secundar al uimitoarei capacități narcisiste a omenirii. Cum ar putea lumea să supraviețuiască morții celui mai important locuitor al său — eu? Dar cred că altceva intervine aici. Știm că ne vom găsi sfârșitul în parte pentru că știm că și alte specii au dispărut.

„Oamenii moderni“, cum ne numesc paleontologii, există de aproximativ 250 000 de ani. Este așa-numitul nostru „interval temporal“, perioada în care am fost o specie. Elefanții de astăzi sunt de cel puțin zece ori mai în vârstă decât noi, intervalul lor temporal se întinde până în pliocen, care s-a încheiat cu mai bine de 2,5 milioane de ani în urmă. Alpacalele există de aproximativ 10 milioane de ani, un interval temporal de patruzeci de ori mai mare decât al nostru. Tuatara, o specie de reptilă care trăiește în Noua Zeelandă, a apărut pentru prima dată în urmă cu aproximativ 240 de milioane de ani. Aceste reptile sunt aici de o mie de ori mai mult timp decât

noi, dinainte ca supercontinentul Pangeea al Pământului să înceapă să se destrame.

Suntem mai tineri decât urșii polari, coioții, decât balenele albastre sau cămilele. De asemenea, suntem mult mai tineri decât multe dintre animalele la a căror extincție am contribuit, de la pasărea dodo la leneșul uriaș.

*

În primăvara anului 2020, la câteva săptămâni după ce apariția unui nou coronavirus a dus în Statele Unite la închiderea școlilor și golirea magazinelor alimentare, cineva mi-a trimis o colecție cu momentele în care menționasem public teama mea față de bolile infecțioase pandemice. Pe podcastul 10 lucruri care mă sperie, inclusesem, în partea superioară a listei, „o pandemie globală care să ducă la descompunerea normelor umane". Cu ani în urmă, într-un videoclip despre istoria lumii, speculasem cu privire la ce s-ar putea întâmpla „dacă mâine ar apărea o superbacterie care să străbată toate rutele comerciale mondiale". În 2019, spusesem pe un alt podcast: „Trebuie să ne pregătim cu toții pentru pandemia globală despre care știm că va veni". Și totuși nu am făcut nimic în acest sens. Viitorul, chiar și cu situațiile lui inevitabile, mi se pare întotdeauna vag și nebulos — până când încetează să mai fie așa.

După închiderea școlii copiilor mei și după ce am găsit o mască pe care o cumpărasem cu ani în urmă pentru a mai reduce din praful de rumeguș pe care-l inhalam pe când le construiam casa din copac, dar cu mult înainte să înțeleg amploarea pandemiei, l-am sunat pe fratele meu Hank și i-am spus că sunt îngrozit. Dintre noi doi, Hank este cel echilibrat, cel cu mintea sănătoasă, cel calm. Așa a fost dintotdeauna. Deși sunt mai în vârstă decât el, asta nu m-a împiedicat să recunosc înțelepciunea de frate mai mare a lui Hank. De când eram mici, una dintre modalitățile prin care îmi gestionam anxietatea era să mă uit la el. Creierul meu nu-mi poate raporta cu siguranță dacă o amenințare percepută este cu adevărat reală, așa că mă uit la Hank și dacă văd că nu este panicat, atunci îmi spun că totul e în regulă. Dacă ar fi

într-adevăr o problemă, Hank nu ar fi în stare să afișeze o asemenea siguranță de sine.

Așa că i-am spus lui Hank că mi-e frică.

— Specia va supraviețui, a răspuns el cu o ușoară poticnire în glas.

— Specia va supraviețui? Asta-i tot ce poți să-mi spui???

A făcut o pauză. Auzeam tremurul din respirația lui, tremurul pe care toată viața îl auzise în respirația mea.

— Asta-i tot ce pot să-ți spun, a zis el după o clipă.

I-am spus lui Hank că am cumpărat șaizeci de cutii de Diet Dr Pepper, ca să pot bea câte două pe zi în perioada restricțiilor.

Și abia atunci i-am putut auzi vechiul zâmbet, zâmbetul de frate-mai-mare-sigur-pe-el.

— Pentru cineva care patru decenii și-a făcut griji în privința bolilor pandemice, a spus el, în mod sigur nu știi cum funcționează pandemiile.

*

O regulă a marketingului pentru vânzarea cu amănuntul spune că, pentru a maximiza vânzările, firmele trebuie să creeze un sentiment de urgență. Mega-vânzarea se încheie curând! Doar câteva bilete mai sunt disponibile! Aceste amenințări comerciale, mai cu seamă în era comerțului electronic, sunt aproape întotdeauna o ficțiune. Dar sunt eficiente și poate că acest impuls se repercutează în viziunile noastre apocaliptice: dacă avem sentimentul unei situații presante cu privire la experiența umană, poate că ne vom apuca efectiv de treabă, fie că salvăm suflete înainte de ridicarea lor la cer, fie că luptăm împotriva schimbărilor climatice.

Încerc să-mi amintesc că în secolul al IV-lea, anxietatea escatologică a lui Martin din Tours trebuie să fi fost pentru el la fel de reală cum este pentru mine actuala mea anxietate. În urmă cu o mie de ani, inundațiile și flagelurile erau considerate semne apocaliptice, pentru că erau manifestări ale unei forțe ce depășea cu mult puterea noastră de înțelegere. Pe când eram mai mare, pe fondul dezvoltării computerelor și a bombelor cu hidrogen, anul 2000 și iarna nucleară au perfecționat îngrijorările apocaliptice. Astăzi, aceste griji se concentrează uneori pe inteligența artificială scăpată de sub control sau pe o pandemie distrugătoare de specii pentru care ne-am dovedit a fi complet nepregătiți, dar cel mai frecvent îngrijorarea mea ia forma unei anxietăți climatice sau ecologice — termeni care nu existau în urmă cu câteva decenii, dar care acum sunt fenomene răspândite.

Oamenii sunt deja o catastrofă ecologică. În doar 250 000 de ani, comportamentul nostru a dus la dispariția multor specii și a contribuit la declinul abrupt al multor altele. Este un lucru lamentabil și tot mai fără rost. Probabil că nu știam ce facem în urmă cu mii de ani, când vânam niște mamifere mari până la dispariția lor. Dar acum știm ce facem. Știm cum să influențăm mai puțin mediul înconjurător. Am putea alege să folosim mai puțină energie, să mâncăm mai puțină carne, să mai renunțăm la despăduriri. Și totuși nu facem nimic din toate astea. Drept urmare, pentru multe forme de viață, omenirea este apocalipsa.

*

Există viziuni asupra lumii care îmbrățișează cosmologii ciclice — escatologia hindusă, de exemplu, prezintă o serie de perioade de mai multe miliarde de ani numite kalpa în timpul cărora lumea trece printr-un ciclu de formare, întreținere și apoi declin. Dar în escatologiile liniare, vremurile sfârșitului omenirii sunt adeseori numite „sfârșitul lumii“, chiar dacă plecarea noastră de pe Pământ nu va însemna, cel mai probabil, sfârșitul lumii și nici sfârșitul vieții în lume.

Oamenii sunt o amenințare pentru propria specie și pentru multe alte specii, însă planeta va supraviețui și după dispariția noastră. De fapt, pe Pământ, viața ar putea avea nevoie de doar câteva milioane de ani pentru a se reface în urma noastră. Viața și-a revenit din șocuri mult mai grave. În urmă cu 250 de milioane de ani, în timpul extincției permiene, apele de la suprafața oceanului atingeau probabil temperaturi de 104°F, adică 40°C. Dintre speciile de pe Pământ, 95 % au dispărut și vreme de cinci milioane de ani după aceea, planeta a fost o „zonă moartă" cu o expansiune limitată a vieții.

În urmă cu 66 de milioane de ani, impactul cu un asteroid a provocat un nor de praf atât de uriaș, încât bezna a învăluit probabil Pământul vreme de doi ani, stopând practic fotosinteza și ducând la dispariția a 75 % dintre animalele terestre. În raport cu aceste dezastre, noi pur și simplu nu suntem niște ființe chiar atât de importante. Când Pământul va fi scăpat de noi, va fi ceva de genul: „Ei bine, variola asta umană nu a fost cine știe ce, dar măcar nu m-am ales cu sindromul asteroizilor mari".

Din punct de vedere evolutiv, partea cea mai dificilă a fost trecerea de la celulele procariote la eucariote, iar apoi trecerea de la organismele unicelulare la cele pluricelulare. Pământul are o vechime de aproximativ 4,5 miliarde de ani, o scală temporală pe care pur și simplu nu mi-o pot imagina. În schimb, să ne imaginăm istoria Pământului ca și cum s-ar întinde pe durata unui an calendaristic, cu formarea Pământului pe 1 ianuarie, iar astăzi fiind 31 decembrie, ora 23:59. Prima formă de viață de pe Pământ apare în jurul datei de 25 februarie. Organismele fotosintetice apar pentru prima dată la sfârșitul lunii martie. Viața pluricelulară apare abia în august sau în septembrie. Primii dinozauri, precum eoraptorul, apar în urmă cu aproximativ 230 de milioane de ani — sau pe 13 decembrie în anul nostru calendaristic. Impactul meteoric care anunță sfârșitul dinozaurilor are loc în jurul datei de 26 decembrie. Homo sapiens își fac apariția în poveste abia pe 31 decembrie, la ora 23:48[4].

Cu alte cuvinte: Pământul a avut nevoie de aproximativ 3 miliarde de ani pentru a trece de la formele de viață unicelulară la forme pluricelulare. I-a luat mai puțin de 70 de milioane de ani pentru a trece de la Tyrannosaurus rex la oameni având capacitatea de a citi și de a scrie, de a dezgropa fosile și de a aproxima cronologia vieții și de a se îngrijora în privința sfârșitului

ei. Dacă nu reușim cumva să eliminăm orice formă de viață pluricelulară de pe planetă, Pământul nu va trebui să o ia de la capăt și va fi în regulă — cel puțin până când oceanele se vor evapora, iar planeta va fi consumată de Soare.

Dar până atunci noi vom fi dispărut, la fel și memoria noastră colectivă și colectată. Cred că o parte din ceea ce mă sperie în legătură cu sfârșitul umanității este sfârșitul acestor amintiri. Cred că dacă un copac cade în pădure și nu este nimeni acolo să-l audă, el face zgomot. Dar dacă nu-i nimeni să asculte discurile lui Billie Holiday, cântecele acelea nu vor mai scoate un sunet. Am provocat multă suferință, însă am provocat și multe altele.

Știu că lumea va supraviețui după dispariția noastră — și, într-un fel, va fi mai vie. Vor fi mai multe cântece de păsări. Mai multe creaturi vor umbla dintr-un loc în altul. Mai multe plante își vor croi drum străpungând pavajele noastre, refăcând planeta pe care noi am terraformat-o. Îmi imaginez coioți dormind în ruinele caselor construite de noi. Îmi imaginez produsele noastre din mase plastice spălate pe plaje de apele oceanelor la sute de ani după dispariția ultimului om. Îmi imaginez fluturi de noapte care, neavând lumini artificiale spre care să zboare, se întorc spre lună.

Resimt o oarecare consolare știind că viața va continua chiar și după ce noi nu vom mai fi. Însă aș afirma că atunci când lumina noastră se va stinge, pentru Pământ va fi cea mai mare tragedie, deoarece, în ciuda faptului că oamenii sunt înclinați spre grandoare, tind să cred că suntem de departe cel mai interesant lucru care s-a întâmplat vreodată pe Pământ.

Este ușor să uiți cât de minunați sunt oamenii, cât sunt de ciudați și de fermecători. Prin fotografie și artă, fiecare dintre noi a văzut lucruri pe care altfel nu le-am fi putut vedea niciodată — suprafața planetei Marte, peștii bioluminiscenți din adâncurile oceanului, o fată din secolul al XVII-lea cu un cercel de perlă. Prin empatie, am simțit lucruri pe care altfel nu le-am fi simțit nicicând. Prin lumea bogată a imaginației, am văzut apocalipse mari și mici.

Suntem singura parte a universului cunoscut care știe că se află într-un univers. Știm că ne rotim în jurul unei stele care într-o bună zi ne va înghiți.

Suntem singura specie care știe că are un interval temporal.

*

Este imposibil de știut dacă suntem aproape de sfârșitul intervalului nostru temporal. Organismele complexe tind să aibă intervale temporale mai scurte decât cele simple, iar omenirea se confruntă cu provocări extraordinare. Trebuie să găsim o modalitate de a supraviețui — să ne continuăm existența într-o lume în care suntem suficient de puternici pentru a încălzi întreaga planetă, dar nu îndeajuns de puternici încât să punem capăt încălzirii ei. S-ar putea chiar să trebuiască să supraviețuim propriei noastre perimări, pe măsură ce tehnologia învață ca, din ceea ce facem, să facă mai bine decât noi. În același timp însă, suntem poziționați mai bine, pentru a ne rezolva cele mai mari probleme, față de cum eram în urmă cu o sută sau o mie de ani. Oamenii au mai multă inteligență colectivă decât au avut vreodată, și mai multe resurse, și mai multe cunoștințe acumulate de înaintași.

De asemenea, suntem șocant, stupid de insistenți. Primii oameni foloseau probabil multe strategii pentru vânătoare și pescuit, însă una aplicată în mod obișnuit era vânătoarea prin epuizare. Într-o astfel de vânătoare, prădătorul se bazează pe abilitatea sa de a urmări prada și perseverență. Urmăream prada ore în șir — de fiecare dată când fugea de noi o urmăream, dacă fugea din nou o urmăream în continuare, iar și iar, până când, în cele din urmă, renunța să mai fugă din cauza epuizării. În felul ăsta, vreme de zeci de mii de ani am mâncat ființe mai rapide și mai puternice decât noi.

Pur și simplu. Continuăm. Să mergem. Mai departe. Ne-am împrăștiat pe șapte continente, inclusiv unul cu o climă prea rece pentru noi. Am străbătut oceane spre pământuri pe care nu le puteam vedea, fără să știm dacă le vom descoperi vreodată. Unul dintre cuvintele mele preferate este dogged („perseverent, înverșunat, tenace“). Îmi plac urmăririle înverșunate, eforturile perseverente și determinarea tenace. Să nu mă înțelegeți greșit, câinii (dogs) sunt într-adevăr foarte perseverenți (dogged). Dar ar trebui să i se spună humaned. Determinare omenească.

În cea mai mare parte a vieții mele am crezut că ne aflăm în ultimul sfert al istoriei umane, poate chiar în zilele din urmă ale acesteia. Însă în ultima vreme am ajuns să cred că o asemenea disperare nu face decât să ne înrăutățească șansele și așa mici de supraviețuire pe termen lung. Trebuie să luptăm ca și când ar exista ceva pentru care să luptăm, ca și când ar merita să luptăm pentru noi, pentru că ăsta este adevărul. Așa că prefer să cred că nu ne apropiem de apocalipsă, că sfârșitul nu este iminent și că vom găsi o modalitate de a supraviețui schimbărilor viitoare.

„Schimbarea, scria Octavia Butler, este una dintre realitățile inevitabile, irezistibile și continue ale universului." Și cine sunt eu să spun că am ajuns la capătul schimbării? Cine sunt eu să spun că Butler a greșit când a scris că „Destinul semințelor terestre este să prindă rădăcini printre stele"? În aceste zile prefer să cred că perseverența și capacitatea noastră de adaptare ne vor permite să evoluăm în continuare, odată cu universul, foarte, foarte mult timp de acum încolo.

Până în prezent, după un fleac de 250 000 de ani, este greu să acorzi intervalului temporal al umanității mai mult de o stea. Dar, deși inițial cuvintele fratelui meu mi s-au părut îngrijorătoare, în aceste zile mă surprind repetându-le și crezând în ele. Avea dreptate. Întotdeauna are dreptate. Specia va supraviețui acestei încercări — și încă multor încercări viitoare.

Și astfel, cu speranță și în așteptare, acord intervalului nostru temporal 4 stele.

Agricultura și comunitățile umane mari, construirea structurilor monolitice, toate apar în ultimul minut al acestui an calendaristic. Revoluția industrială, două războaie mondiale, inventarea jocului de baschet, muzica înregistrată, mașina electrică de spălat vase și vehiculele ce se deplasează mai repede decât caii se întâmplă în ultimele secunde.

Cometa Halley

Unul dintre misterele de durată ale cometei Halley este că nimeni nu știe cum să-i scrie numele, deoarece cometa poartă numele unui astronom care și-a scris propriul nume de familie sub diverse forme, precum Hailey, Halley și Hawley. Credem că limba evoluează mult în aceste zile, odată cu apariția emoticoanelor și cu sensul schimbător al unor cuvinte precum literally, dar cel puțin știm cum să ne scriem propriile nume. Am să-i spun cometa Halley, cu scuzele de rigoare față de aceia dintre noi care se numesc Hawley și Hailey.

Este singura cometă periodică ce poate fi văzută în mod regulat de pe Pământ cu ochiul liber. Cometei Halley îi trebuie între 74 și 79 de ani pentru a-și completa orbita extrem de eliptică în jurul Soarelui, astfel încât o dată într-o viață de om Halley luminează cerul nopții vreme de câteva săptămâni. Sau de două ori într-o viață de om, dacă-ți programezi bine lucrurile. Scriitorul american Mark Twain, de pildă, s-a născut în anul când cometa aprindea cerul din Missouri. Șaptezeci și patru de ani mai târziu, el scria: „Am venit cu cometa Halley, în 1835. Va veni din nou anul viitor și mă aștept să plec cu ea". Și așa a făcut, a murit în 1910, în timp ce Halley își făcea din nou apariția. Twain avea un talent deosebit pentru structura narativă, mai ales când era vorba de amintiri.

Șaptezeci și șase de ani mai târziu, cometa s-a întors la sfârșitul iernii din 1986. Aveam opt ani. Această apariție a cometei a fost, ca să citez Wikipedia, „cel mai puțin favorabilă din câte s-au înregistrat vreodată", cometa situându-se mult mai departe de Pământ decât de obicei. Având în vedere și creșterea imensă a intensității luminii artificiale, în multe locuri, cometa nu a putut fi văzută cu ochiul liber.

Pe atunci, locuiam în Orlando (Florida), un oraș care proiectează multă lumină pe cerul nopții, dar în weekendul în care cometa Halley a avut cea mai puternică strălucire am mers cu mașina, împreună cu tatăl meu, în Ocala National Forest, unde familia noastră avea o căbănuță. La capătul a

ceea ce și azi consider că a fost una dintre cele mai frumoase zile din viața mea, am văzut cometa prin binoclul pentru păsări al tatălui meu.

*

Omenirea știa probabil de mii de ani că Halley era o cometă periodică. În Talmud există o referință la „o stea ce apare o dată la șaptezeci de ani și îi duce în eroare pe căpitanii de vase“. Dar pe atunci era ceva obișnuit ca oamenii să uite în timp ceea ce deja învățaseră. Și poate că nu numai pe atunci, dacă mă gândesc bine.

În orice caz, Edmond[5] Halley a remarcat cum cometa pe care o observa, în 1682, părea să aibă o orbită similară cu a cometelor raportate în 1607 și 1531. Paisprezece ani mai târziu, Halley încă se gândea la acea cometă când îi scria lui Isaac Newton: „Sunt tot mai convins că din 1531 această cometă a fost văzută de trei ori“. Și a prezis că se va întoarce în 1758. Ceea ce s-a și întâmplat, iar de atunci îi poartă numele.

Deoarece centrăm atât de des istoria în jurul faptelor mărețe și descoperirilor unor indivizi, este ușor să uităm că ceea ce face cu adevărat posibile aceste descoperiri sunt ample sisteme și forțe istorice. Deși este adevărat, de exemplu, că Halley a prezis corect întoarcerea cometei, colegul și contemporanul său Robert Hooke își exprimase deja „o opinie cu totul nouă“ potrivit căreia unele comete ar putea fi recurente. Chiar și lăsând la o parte posibila cunoaștere de către Talmud a cometelor periodice, și alți observatori ai cerului începeau cam în aceeași perioadă să aibă idei similare. Europa secolului al XVII-lea — avându-i nu doar pe Newton și Hooke, dar și pe Boyle, Galileo, Gascoigne și Pascal — a fost martora atâtor importante descoperiri științifice și matematice nu pentru că s-ar fi întâmplat ca oamenii născuți în acel timp și în acel loc să fie neobișnuit de inteligenți, ci pentru că sistemul analitic al revoluției științifice era în formare și pentru că instituții precum Societatea Regală au permis elitelor bine educate să învețe mai eficient unele de la altele și, de asemenea, pentru că Europa a cunoscut dintr-odată o bogăție fără precedent. Nu întâmplător

revoluția științifică din Marea Britanie a coincis cu sporirea participării britanice la comerțul cu sclavi din Atlantic și bogăția tot mai mare obținută din colonii și din folosirea forței de muncă aservite.

Prin urmare, trebuie să încercăm să ne amintim de Halley în context — nu ca un geniu neobișnuit născut într-o familie de producători de săpun pentru a descoperi o cometă, ci ca o persoană iscoditoare și foarte curioasă, care, ca noi toți, era și „o bulă purtată de valul imperiului“, după cum memorabil spunea Robert Penn Warren.

Vestitul Halley a fost genial. Iată doar un exemplu de utilizare a gândirii laterale, după cum a fost prezentat în cartea lui John și Mary Gribbin Out of the Shadow of a Giant: când i s-a cerut să calculeze suprafața de pământ din fiecare comitat englez, Halley „a luat o hartă mare a Angliei, din care a decupat cel mai mare cerc posibil“. Cercul respectiv avea un diametru echivalent cu 69,33 de mile. Apoi a cântărit atât cercul, cât și harta completă, concluzionând că, de vreme ce harta cântărea de patru ori mai mult decât cercul, suprafața Angliei era de patru ori mai mare decât suprafața cercului. Rezultatul său a avut o abatere de doar 1 % față de calculele actuale.

Curiozitatea polimatică a lui Halley face ca lista realizărilor sale să pară scoasă dintr-un roman de Jules Verne. A inventat o formă de clopot de scufundare pentru a căuta comori la bordul unor epave de pe fundul mărilor. A realizat o primă variantă de busolă magnetică și a obținut numeroase informații importante despre câmpul magnetic al Pământului. Lucrarea sa despre ciclul hidrologic al Pământului a fost foarte apreciată. A tradus observațiile astronomului arab al-Battānī din secolul al X-lea despre eclipse, folosind lucrarea acestuia pentru a dovedi că orbita lunii se accelera. Și a realizat primul tabel actuarial, deschizând calea apariției asigurărilor de viață.

De asemenea, Halley personal a finanțat publicarea lucrării Principia[6] în trei volume a lui Newton, deoarece principala instituție științifică din Anglia, Societatea Regală, „și-a cheltuit în mod nesăbuit întregul buget alocat activității editoriale pe o istorie a peștilor“, după cum spune istoricul Julie Wakefield. Halley a înțeles imediat importanța Principiilor,

considerată astăzi una dintre cele mai importante cărți din istoria științei[7]. „Acum suntem cu adevărat acceptați ca oaspeți la masa zeilor“, a spus Halley referitor la carte. „Eroarea nu mai oprimă omenirea neîncrezătoare cu întunecimea ei.“

Firește, ideile lui Halley nu rezistau întotdeauna. Eroarea oprima în continuare omenirea neîncrezătoare (și încă o face). De exemplu, în parte din cauza calculelor incorecte ale lui Newton cu privire la densitatea Lunii, Halley a susținut că există un al doilea Pământ în interiorul Pământului nostru, cu propria sa atmosferă și, eventual, cu propriii locuitori.

*

Când a apărut cometa Halley în 1986, abordarea revoluției științifice în privința consolidării și revizuirii cunoștințelor se dovedise atât de eficientă, încât până și elevii de clasa a III-a, cum eram eu, știau despre straturile pământului. În acea zi, în Ocala National Forest, eu și cu tata am făcut o bancă bătând în cuie niște scânduri de trunchiul unui copac. Nu a fost o treabă deosebit de dificilă, dar îmi amintesc, eu, cel puțin, că ne-a luat toată ziua. Apoi am făcut un foc, am pregătit câțiva hotdogi și am așteptat să se întunece de-a binelea — sau atât cât se putea întuneca centrul Floridei în 1986.

Nu știu cum să vă explic cât de importantă a fost banca aceea pentru mine, cât de mult a contat faptul că eu și tata am făcut ceva împreună. Dar în noaptea aceea ne-am așezat unul lângă altul pe banca noastră, pe care abia încăpeam noi doi, și am reglat binoclul uitându-ne la cometa Halley, o pată albă pe cerul negru-albăstrui.

Părinții mei au vândut cabana în urmă cu aproape douăzeci de ani, dar chiar înainte să o facă, am petrecut un weekend acolo împreună cu Sarah. Tocmai începuserăm să ne întâlnim. Am dus-o până la bancă — încă mai era acolo. Picioarele groase erau pline de termite, iar bucățile de scândură erau deformate, dar nu au cedat sub greutatea noastră.

*

Cometa Halley nu este o miniplanetă sferică monolitică ce se deplasează prin spațiu, așa cum mi-am imaginat eu. Mai degrabă este alcătuită din numeroase roci care s-au contopit într-o masă de forma unei alune — un „bulgăre de zăpadă murdar“, după cum a spus astronomul Fred Whipple. În ansamblu, bulgărele de zăpadă murdar al unui nucleu al lui Halley are o lungime de 14,5 kilometri și o lățime de 8 kilometri, însă coada sa de particule de praf și gaz ionizat se poate întinde în spațiu pe o distanță de mai bine de 96,5 milioane de kilometri. În anul 837 e.n., când cometa era mult mai aproape de Pământ decât de obicei, coada ei se întindea pe mai bine de jumătate din cerul nostru. În 1910, când Mark Twain trăgea să moară, Pământul a trecut efectiv prin coada cometei. Oamenii cumpărau măști de gaze și umbrele anti-cometă pentru a se proteja împotriva gazelor cometei.

Totuși, Halley nu constituie o amenințare pentru noi. Are aproximativ aceeași mărime ca și obiectul care a lovit Pământul în urmă cu 66 de milioane de ani, ducând la dispariția dinozaurilor și a multor alte specii, dar nu se află pe o traiectorie de coliziune cu Pământul. În 2061, faimoasa cometă Halley va fi de mai bine de cinci ori mai aproape de Pământ decât în 1986. Va fi mai strălucitoare pe cerul nopții decât Jupiter sau decât orice altă stea. Iar eu voi avea 83 de ani — dacă va fi să am noroc.

*

Când măsori timpul mai degrabă în Halley decât în ani, istoria începe să arate altfel. Pe când cometa ne-a vizitat în 1986, tata a adus acasă un computer personal — primul din cartierul nostru. Cu o Halley mai devreme a fost lansată prima adaptare cinematografică a lui Frankenstein. În perioada Halley-ului anterior, Charles Darwin era la bordul vasului HMS

Beagle. Cu o Halley mai înainte, Statele Unite nu constituiau o țară. Iar cu o Halley înainte de asta, Ludovic al XIV-lea conducea Franța.

Cu alte cuvinte, în 2021 suntem la cinci vieți de om de construirea Taj Mahalului și la două de abolirea sclaviei în Statele Unite. Istoria, ca și viața omului, curge deopotrivă incredibil de repede și agonizant de lent.

*

Foarte puțin din viitor este previzibil. Această incertitudine mă îngrozește, la fel cum îi îngrozea și pe cei dinaintea mea. După cum scriu John și Mary Gribbin, „cometele erau fenomenul arhetipal imprevizibil, care apăreau absolut fără vreun avertisment, suscitând în secolul al XVIII-lea o venerație superstițioasă chiar mai mare decât eclipsele“.

Desigur, încă nu știm mai nimic despre ceea ce urmează — nici pentru noi ca indivizi, nici pentru noi ca specie. Poate de aceea mi se pare atât de reconfortant că știm când se va întoarce Halley și că se va întoarce, indiferent dacă suntem sau nu suntem aici ca să o vedem.

Acord cometei Halley 4,5 stele.

Sau poate Edmund.

Principiile matematice ale filosofiei naturale, Isaac Newton, apărută în 1956 la Editura Academiei, în traducerea lui Victor Marian. (N.r.)

În Out of the Shadow of a Giant, Mary și John Gribbin afirmă că, fără a nega importanța evidentă a Principiilor, lucrarea s-a bazat (uneori furând pur și simplu) și pe alte cercetări, în special ale lui Robert Hooke. Ei scriu: „Faimoasa poveste cu mărul care cade în anul ciumei 1665 este un mit inventat de Newton pentru a-și susține afirmația (falsă) că a avut ideea unei teorii universale a gravitației înainte de Hooke“. Este oarecum reconfortant

să știi că până și Isaac Newton a exagerat ceea ce a făcut în timpul acelui an al ciumei.

Capacitatea noastră de a ne minuna

Spre sfârșitul romanului lui F. Scott Fitzgerald Marele Gatsby, naratorul stă întins noaptea pe o plajă și se gândește la momentul când marinari olandezi au văzut pentru prima dată ceea ce acum poartă numele de New York. Fitzgerald scrie: „Preţ de o clipă trecătoare, fascinantă, omul trebuie să-şi fi ţinut răsuflarea la apariţia acestui continent, trezindu-se, fără voie, într-o stare de contemplaţie estetică pe care nici n-o înţelegea şi nici nu şi-o dorea, faţă-n faţă, pentru ultima oară în istorie, cu ceva pe măsura capacităţii lui de-a se minuna“[8]. E o frază extraordinară. S-au schimbat multe lucruri în Gatsby de la primul manuscris până la varianta finală a cărții — în 1924, editorul lui Fitzgerald tipărise șpalturi ale romanului, care pe atunci se intitula Trimalchio, înainte ca Fitzgerald să facă modificări masive și să schimbe titlul în Marele Gatsby. Însă în toate edițiile, în ciuda tăierilor și rearanjărilor, fraza aceea a rămas neschimbată. Mă rog, exceptând faptul că într-o variantă Fitzgerald a scris greșit cuvântul aesthetic („estetic“) — dar cine nu l-a scris greșit?

Gatsby a urmat un drum ocolitor până să ajungă unul dintre marile romane americane. Recenziile inițiale nu au fost prea grozave, iar cei mai mulți au considerat că volumul nu se ridica la înălțimea primului roman al lui Fitzgerald, Dincoace de Paradis[9]*. În The New York Herald, Isabel Paterson a scris că Gatsby era „o carte pe care nu o poți citi decât la o anumită vârstă“. H.L. Mencken a considerat-o, „evident, lipsită de importanță“ (în Chicago Tribune). The Dallas Morning News a fost deosebit de brutal, scriind: „Când termini de citit Marele Gatsby, îți rămâne un sentiment de regret, nu pentru soarta oamenilor din carte, ci pentru domnul Fitzgerald. Când s-a publicat Dincoace de Paradis, domnul Fitzgerald a fost salutat ca un tânăr promițător... însă promisiunea, la fel ca în cazul multora, pare să rămână neîmplinită“. Ca să vezi!*

Romanul nu s-a vândut prea bine — nici pe departe la fel de bine ca oricare dintre cărțile sale anterioare. În 1936, redevențele anuale obținute de

Fitzgerald din vânzarea cărții ajungeau până la aproximativ 80 de dolari. În anul acela a publicat The Crack-Up (Prăbușirea), o colecție de eseuri despre propria lui cădere fizică și psihologică. „Am început să-mi dau seama că de doi ani viața mea se bazase pe consumarea unor resurse pe care nu le aveam, că mă ipotecasem cu totul, fizic și spiritual.“[10] În cele din urmă, Fitzgerald avea să moară doar câțiva ani mai târziu, la vârsta de 44 de ani, cărțile sale fiind în mare parte uitate.

Dar apoi, în 1942, U.S. Council on Books in Wartime a început să trimită cărți trupelor americane care luptau în al Doilea Război Mondial. Peste 150 000 de exemplare din ediția pentru forțele armate a lui Gatsby au fost expediate în străinătate, iar în cele din urmă, cartea s-a bucurat de un adevărat succes. Edițiile pentru forțele armate erau cărți broșate, care încăpeau numai bine în buzunarul unui soldat; au fost popularizate mai multe cărți care acum sunt considerate clasice, printre care și A Tree Grows in Brooklyn (În Brooklyn crește un copac)[11] de Betty Smith. Cartea lui Smith a fost una dintre puținele cărți scrise de femei care au fost incluse în program; marea majoritate erau scrise de bărbați albi.

Sloganul consiliului era „Cărțile sunt arme în războiul ideilor“, genul de slogan pe care generalii îl puteau susține chiar dacă multe dintre cărțile alese, inclusiv Gatsby, nu erau deosebit de patriotice. Programul a avut un succes extraordinar. Un soldat a declarat cotidianului The New York Times, despre cărți, că erau „la fel de populare ca afișele cu tinere sexy“.

În 1960, Gatsby se vindea în 50 000 de exemplare pe an; astăzi se vinde în mai bine de 500 000 de exemplare anual, nu în ultimul rând, pentru că este dificil să scapi de engleza de liceu din Statele Unite fără să fii nevoit să citești cartea. Nu este mare, e destul de accesibilă și departe de a fi o carte pentru „o anumită vârstă“, s-a dovedit a fi o carte pentru toate vârstele.

Gatsby este o critică a visului american. Singurii din roman care ajung să se îmbogățească sau să aibă succes în viață sunt cei care de la început fac parte din această categorie. Aproape toți ceilalți ajung să moară ori sfârșesc în mizerie. Este o critică a tipului de capitalism insipid care nu poate găsi nimic mai interesant de făcut cu banii decât să încerce să-i înmulțească. Cartea dezvăluie nepăsarea celor care se cred bogați — genul

de oameni care cumpără cățeluși, dar nu vor avea grijă de câini, sau care cumpără imense biblioteci de cărți, dar nu citesc niciuna dintre ele.

Și totuși, Gatsby este adesea citit ca o celebrare a exce-sului îngrozitor al celor mai bogate domenii ale Antropocenului. La scurt timp după apariția cărții, Fitzgerald i-a scris unui prieten: „Dintre toate recenziile, chiar și dintre cele mai entuziaste, niciuna nu a avut nici cea mai mică idee despre ce este vorba în carte".

Uneori, acest lucru e valabil și astăzi. Pentru a spune o poveste despre excesul meu oribil, am stat odată la faimosul hotel Plaza din New York, unde m-am bucurat de o „promovare gratuită", fiind cazat în apartamentul Marele Gatsby. Încăperea era un studiu asupra stimulării vizuale excesive — tapet argintiu strălucitor, mobilier bogat ornamentat, false trofee și mingi de fotbal cu autografe fiind înghesuite deasupra șemineului. Camera nu părea să dea câtuși de puțin de înțeles faptul că, în roman, Daisy și Tom Buchanan sunt oamenii răi.

În cele din urmă, în ceea ce ar fi putut fi cel mai îndreptățit moment al vieții mele, am sunat și am solicitat să mi se schimbe camera, deoarece țiuitul neîncetat al masivului candelabru din Gatsby Suite nu mă lăsa să dorm. În timp ce sunam, parcă simțeam ochii lui Fitzgerald ațintiți asupra mea.

Însă Gatsby se pretează la confuzia de care se plângea Fitzgerald. Da, este neclintit în condamnarea excesului american, dar chiar și așa, întregul roman vibrează de o proză ritmată în mod amețitor. Citiți doar prima frază cu voce tare: „Pe vremea când eram ceva mai tânăr şi mai vulnerabil, tata mi-a dat un sfat pe care de-atunci încoace îl tot întorc pe toate feţele". Aproape că-ți vine să ții ritmul bătând din picior. Sau următoarea frază: „Gatsby s-a dovedit a fi un om de treabă; doar profitorii de pe urma lui, mizeria înecăcioasă plutind în veghea visurilor sale, m-au făcut în cele din urmă să-mi pierd interesul faţă de necazurile înăbuşite în faşă sau stările de euforie trecătoare de orgoliu ale semenilor mei"[12].

Când cuvintele se rostogolesc în felul ăsta, e greu să nu te bucuri de petrecere, iar pentru mine acesta este adevăratul geniu al lui Gatsby. Cartea te face să fii alături de cei bogați și dezgustător de răsfățați și de cei săraci care trăiesc în valea de cenușă și de toți cei din categoriile intermediare. Știi

că petrecerile sunt anoste, poate chiar nefaste, dar tot vrei să fii invitat. Și astfel, în momentele dificile, Gatsby se simte ca o condamnare a ideii americane, iar în momentele bune, ca o celebrare a aceleiași idei. David Denby spunea despre carte că „a devenit un fel de scriptură națională, recitată cu bucurie sau cu jale, în funcție de moment".

Așa a devenit pentru acea frază de la sfârșitul cărții. „Preţ de o clipă trecătoare, fascinantă, omul trebuie să-şi fi ţinut răsuflarea la apariţia acestui continent, trezindu-se, fără voie, într-o stare de contemplaţie estetică pe care nici n-o înţelegea şi nici nu şi-o dorea, faţă-n faţă, pentru ultima oară în istorie, cu ceva pe măsura capacităţii lui de-a se minuna."

Singura problemă cu acest text e că nu este adevărat. Nu e adevărat că „omul" și-a ținut răsuflarea la apariția acestui continent, pentru că dacă ne imaginăm „omul" ca fiind întreaga umanitate, atunci „omul" cunoștea și trăia într-adevăr în regiune de zeci de mii de ani. De fapt, folosirea „omului" în frază ajunge să ne spună multe despre cine, mai precis, este văzut de narator ca persoană și unde îi centrează el povestea.

Desigur, „ultima oară în istorie" s-a dovedit a fi greșită. În câteva decenii de la publicarea lui Gatsby, ființele umane au pășit pe Lună. Nu după mult timp, am trimis un telescop în spațiu care ne-a permis să vedem cum arăta universul imediat după Big Bang.

Poate că romanul știe asta. La urma urmei, este o carte despre întoarcerea la un trecut care nu a existat nicicând, încercând să fixeze pentru totdeauna un moment unic din trecut, când trecutul nu este nici fix, nici reparabil. Și așa poate că romanul știe că întoarcerea spre aceste fascinante momente trecătoare este o întreprindere sortită eșecului. Poate că Plaza știa că fac o cameră despre (și pentru) cei răi.

Însă trebuie să mărturisesc că această nesfârșită analiză a ambivalențelor și ironiilor mă epuizează. Iată adevărul simplu, cel puțin așa cum mi s-a arătat: minuni găsim mereu în jurul nostru. Îmi amintesc când fiul meu avea vreo doi ani, mergeam prin pădure într-o dimineață de noiembrie. Eram de-a lungul unei creste, privind în jos spre copacii din valea ce se întindea la picioarele noastre, unde o ceață rece părea să se reverse la poalele pădurii. Am tot încercat să-l fac pe copilul meu de doi ani să aprecieze peisajul. La

un moment dat, l-am luat în brațe și, arătându-i spre orizont, am spus: „Uită-te acolo, Henry, uită-te!“ Iar el a zis: „Weaf!“ „Ce?“, am făcut eu, la care el a spus din nou: „Weaf“, după care a întins mâna și a apucat o singură frunză maronie de stejar din copăcelul de lângă noi.

Voiam să-i explic că o frunză maronie de stejar poți vedea oriunde în estul Statelor Unite în luna noiembrie, că nimic din pădure nu era mai puțin interesant. Dar după ce l-am văzut cum se uita la frunza aceea, am început să mă uit și eu și mi-am dat seama curând că nu era doar o frunză maronie. Roșii, portocalii și galbene, nervurile sale se răsfirau într-un model prea complex pentru ca să-l poată sintetiza creierul meu și, cu cât mă uitam mai mult la frunza aceea împreună cu Henry, cu atât mai mult eram împins spre o contemplare estetică pe care nici nu o înțelegeam, nici nu o doream, față în față cu ceva pe măsura capacității mele de a mă minuna.

Minunându-mă de perfecțiunea acelei frunze, mi se reamintea că frumusețea estetică depinde atât de felul în care te uiți, cât și de ceea ce vezi. De la quark la supernovă, găsești minuni la tot pasul. Insuficientă este doar atenția noastră, capacitatea și dorința noastră de a face ceea ce impune venerația.

Totuși îmi place mult capacitatea noastră de a ne minuna. Îi acord 3,5 stele.

F. Scott Fitzgerald, Marele Gatsby, traducere din limba engleză și note de George Volceanov, Polirom, Iași, 2013, p. 234. (N.t.)

F. Scott Fitzgerald, Dincoace de paradis, traducere din limba engleză și note de Virgil Stanciu, Polirom, Iași, 2013. (N.r.)

F. Scott Fitzgerald, Prăbușirea, traducere din limba engleză și note de Radu Pavel Gheo, Polirom, Iași, 2019, p. 84. (N.t.)

Betty Smith, În Brooklyn crește un copac, traducere din limba engleză și note de Alexandra Columban, Youngart, 2019. (N.r.)

F. Scott Fitzgerald, Marele Gatsby, op. cit., pp. 7, 9. (N.t.)

Picturile rupestre din peștera Lascaux

Dacă ai avut sau ai fost vreodată copil, probabil că ești deja familiarizat cu amprentele mâinii. A fost prima artă figurativă realizată de ambii noștri copii — undeva pe la doi-trei ani, copiii mei și-au răsfirat degetele de la o mână pe o foaie de hârtie, după care, cu ajutorul unui părinte, au desenat conturul celor cinci degete. Îmi amintesc expresia fiului meu când și-a ridicat palma — părea absolut șocat când a văzut forma degetelor sale răsfirate rămasă încă pe hârtie, o amprentă semipermanentă a lui însuși.

Sunt extrem de fericit că ai mei copii nu mai au trei ani — și totuși, când mă uit la mânuțele lor din acele lucrări de artă timpurii, mă cuprinde o bucurie ciudată, care-mi sfâșie inima. Aceste imagini îmi amintesc nu doar că ei cresc, ci se și îndepărtează de mine, alergând spre propriile lor vieți. Însă eu aplic acest sens urmelor lăsate de mâinile lor, iar relația complicată dintre artă și spectatorii ei nu este niciodată mai tensionată decât atunci când privim în profunzimile trecutului.

În septembrie 1940, un mecanic în vârstă de 18 ani pe nume Marcel Ravidat se plimba prin mediul rural din sud-vestul Franței, când Robot, câinele său, a dispărut printr-o gaură. (Sau cel puțin așa se spune[13].) Câinele s-a întors curând, dar Ravidat s-a gândit că ar fi putut descoperi un pasaj secret despre care se zvonea că ar fi existat spre conacul Lascaux din apropiere.

Așa încât, după câteva zile, s-a întors cu niște frânghii și trei prieteni: Georges Agniel, în vârstă de 16 ani, Jacques Marsal, de 15 ani, și Simon Coencas, în vârstă de 13 ani. Georges era în vacanța de vară și peste puțin timp urma să se întoarcă la Paris pentru începutul anului școlar. Jacques și Marcel erau din partea locului. Iar Simon, care era evreu, se refugiase împreună cu familia sa la țară, pe fondul ocupației naziste a Franței.

În ziua aceea, și-a amintit mai târziu Agniel: „Am coborât cu lămpile noastre cu ulei și am mers înainte. Nu era niciun obstacol. Am trecut printr-

o încăpere, după care am ajuns în fața unui perete și am văzut că era plin cu desene. Am înțeles imediat că eram într-o peșteră preistorică“.

Simon Coencas și-a amintit: „Cu micul meu grup... speram să găsim o comoară. Am găsit una, dar nu era cea la care ne așteptam“.

În peșteră au descoperit mai bine de 900 de picturi cu animale — cai, cerbi, bizoni și alte specii acum dispărute, inclusiv un rinocer lânos. Picturile erau uimitor de detaliate și pline de viață, făcute cu vopsea roșie, galbenă și neagră obținută din minerale pulverizate care probabil au fost suflate printr-un tub îngust — probabil printr-o gaură făcută într-un os — pe pereții peșterii. În cele din urmă avea să se stabilească că aceste opere de artă erau vechi de cel puțin 17 000 de ani. Unul dintre băieți și-a amintit că, în lumina pâlpâindă a lămpilor cu ulei, figurile păreau să se miște — și, într-adevăr, există dovezi că tehnicile de desen ale artiștilor erau menite să transmită, prin intermediul luminii răspândite de o torță, un fel de animație tip flip book (folioscop)[14].

La doar câteva zile după descoperirea peșterii, Simon Coencas și familia lui, temându-se de sporirea prezenței naziste în mediul rural, s-au mutat din nou — de data aceasta la Paris, unde rudele promiseseră că-i vor ajuta să se ascundă. Dar familia a fost trădată de un partener de afaceri, așa încât părinții lui Simon au fost uciși de naziști. Simon a fost și el închis pentru o vreme, dar a scăpat din lagărele morții și a supraviețuit războiului ascunzându-se împreună cu frații săi într-o cămăruță aflată la o mansardă. Timp de 46 de ani, nu avea să-și mai vadă cei trei prieteni din vara aceea de la Lascaux.

Așadar patru băieți au descoperit peștera, însă doar doi puteau rămâne acolo — Jacques și Marcel. Amândoi au fost atât de profund emoționați de picturi încât, în toamna și iarna din anul acela, au campat în afara peșterii pentru a o proteja. Au plecat abia după ce la intrarea în peșteră a fost instalată o ușă blindată. În 1942, Jacques și Marcel s-au alăturat Rezistenței franceze. Jacques a fost capturat și trimis într-un lagăr de prizonieri, însă

amândoi au supraviețuit războiului, iar când au ajuns acasă s-au întors imediat la peșteră.

După al Doilea Război Mondial, guvernul francez a trecut situl în proprietatea statului, iar peștera a fost deschisă publicului în 1948. Marcel și Jacques au servit amândoi ca ghizi turistici. Când Pablo Picasso a văzut picturile rupestre în timpul unei vizite făcute în acel an, a spus: „Noi nu am inventat nimic“.

Peștera nu este foarte mare — are doar aproximativ 90 de metri adâncime —, dar conține aproape 2 000 de picturi. În afară de animale, pe pereți sunt pictate sute de forme abstracte, cel mai frecvent cercuri roșii și negre.

Ce ar putea însemna aceste simboluri? Nu putem ști. Există foarte multe mistere la Lascaux: de pildă, de ce nu sunt picturi cu reni, despre care știm că erau principala sursă de hrană pentru oamenii din paleolitic care au trăit în acea peșteră? De ce s-au concentrat mult mai mult pe pictarea de animale decât a formelor umane?[15] De ce anumite zone din peșteră sunt pline cu imagini, inclusiv pe tavan, picturi care au necesitat ridicarea unor schele, în timp ce alte zone au doar câteva picturi? Iar picturile aveau încărcătură spirituală? Acestea sunt animalele noastre sacre. Sau erau practice? Iată un ghid cu unele animale care v-ar putea ucide.

La Lascaux există și câteva „amprente de palmă în negativ“, după cum sunt cunoscute de istoricii de artă. Aceste picturi au fost create prin presarea unei palme cu degetele răsfirate pe peretele peșterii, după care s-a suflat pigmentul, rămânând pictată zona din jurul palmei. Amprente de palme similare au fost găsite în peșteri din întreaga lume. Am descoperit urme de palme de acum 40 000 de ani din Indonezia până în Australia, Africa și Americi. Aceste amprente de palme ne amintesc cât de diferită era viața în trecutul îndepărtat — amputările, probabil din cauza degerăturilor, erau frecvente în Europa, motiv pentru care adeseori pot fi văzute amprente negative cu trei sau patru degete. Viața era dificilă și de multe ori scurtă:

până la un sfert dintre femei mureau la naștere și cam 50 % dintre copii nu trăiau până la vârsta de cinci ani.

Însă amprentele de palme ne amintesc, de asemenea, că oamenii din trecut erau la fel de umani ca și noi. Mâinile lor nu se deosebeau de ale noastre. Mai mult decât atât, știm că erau asemenea nouă și în alte privințe. Acele comunități se ocupau cu vânatul și culesul, și cum nu existau mari surplusuri calorice, fiecare persoană sănătoasă trebuia să contribuie la achiziționarea de alimente și apă — și totuși, cumva, și-au făcut timp să creeze artă, aproape ca și cum, pentru oameni, arta nu ar fi opțională.

Vedem tot felul de mâini — de copii și de adulți — ale căror urme au rămas pe pereți de peșteri din întreaga lume, dar aproape întotdeauna degetele sunt răsfirate, precum amprentele copiilor mei. Nu sunt un adept al lui Jung, dar e fascinant și puțin ciudat faptul că atât de mulți oameni din paleolitic, care nu ar fi putut avea vreun contact unul cu celălalt, au creat aceleași tipuri de picturi folosind tehnici similare, tehnici pe care le folosim și astăzi pentru a picta amprente de palme.

Repet însă, ceea ce înseamnă arta Lascaux pentru mine diferă probabil de orice a însemnat pentru oamenii care au realizat-o. Paleoarheologul Genevieve von Petzinger a emis ipoteza că punctele abstracte și liniile răsucite descoperite în picturile rupestre ar fi putut fi o formă timpurie a limbajului scris, cu un ansamblu coerent de semnificații chiar și pe distanțe mari.

Care era motivul amprentelor de mâini în negativ? Poate făceau parte din ritualuri religioase sau de trecere. Unii savanți afirmă că amprentele de palme erau parte a unor ritualuri de vânătoare. Sau poate că palma este doar un model convenabil situat la capătul încheieturii mâinii. Pentru mine totuși amprentele de palme spun: „Am fost aici“. „Nu ești primul.“

Peștera Lascaux a fost închisă publicului de mai mulți ani — numărul prea mare de oameni care respirau în interiorul peșterii a dus la creșterea de mucegai și licheni, ceea ce a deteriorat o parte dintre lucrările de artă. Cred că până și simplul act de a privi ceva poate distruge. Descoperitorii și ghizii

turistici ai peșterii, Marcel Ravidat și Jacques Marsal, au fost printre primii care au observat impactul oamenilor contemporani asupra artei umane antice.

Aceștia s-au întâlnit cu ceilalți descoperitori, Simon Coencas și Georges Agniel, pentru prima dată în 1986. După care „micul grup“ s-a întâlnit în mod regulat, până când au încetat din viață unul câte unul. Simon Coencas a murit ultimul, la începutul anului 2020, la vârsta de 93 de ani. Așadar acum, cei care au găsit peștera Lascaux au dispărut, iar peștera în sine este și ea închisă, vizitată doar de oamenii de știință care lucrează pentru conservarea ei. Însă turiștii pot vizita replici ale peșterii, denumite Lascaux II, Lascaux III și Lascaux IV, în care opera de artă a fost recreată cu meticulozitate.

Oamenii care creează artă rupestră falsă pentru a salva adevărata artă rupestră ar putea părea o absurditate pentru apogeul Antropocenului, dar mărturisesc că mi se pare extrem de optimist faptul că patru copii și un câine pe nume Robot au descoperit o peșteră conținând amprente de palme vechi de 17 000 de ani, că cei doi adolescenți care au putut rămâne s-au dedicat protejării peșterii și că atunci când oamenii au devenit un pericol pentru frumusețea ei am fost de acord să nu mai intrăm acolo.

Am fi putut mâzgăli picturile sau am fi putut continua să le vizităm până când mucegaiul negru le-ar fi înghițit cu totul. Dar nu am făcut-o. Le lăsăm să-și continue existența sigilându-le.

Picturile rupestre de la Lascaux există. Nu le puteți vizita. Puteți merge la peștera falsă care a fost construită și puteți vedea amprente de palme aproape identice, dar veți ști că nu este lucrul în sine, ci o umbră a sa. Aceasta este amprenta unei palme, dar nu palma în sine. Aceasta e o amintire la care nu vă puteți întoarce. Iar pentru mine, acest lucru face ca peștera să fie foarte asemănătoare cu trecutul pe care îl reprezintă.

Acord picturilor rupestre de la Lascaux 4,5 stele.

Ravidat a relatat versiunea cu câinele, însă prima versiune a poveștii nu includea câinele ca personaj principal. Chiar și atunci când istoria e veche

de numai câteva decenii, poate fi dificil de reconstituit. Nimic nu te minte mai bine decât memoria.

Acest lucru este analizat în minunate detalii în filmul lui Werner Herzog Cave of Forgotten Dreams (Peștera viselor uitate), din care am aflat pentru prima dată despre picturile rupestre de la Lascaux.

În eseul său, The Humanoid Stain, Barbara Ehrenreich oferă un motiv pentru care arta rupestră s-ar putea să nu se fi concentrat asupra oamenilor: încă nu trăiam pe o planetă centrată pe om. „Caracterul secundar al figurilor umane din picturile rupestre sugerează că, cel puțin din punct de vedere uman, drama centrală a paleoliticului a continuat între diferitele megafaune — carnivore și erbivore mari.“ În orice caz, la Lascaux există o singură imagine umană — un fel de figurină alungită cu picioare lungi și ceea ce pare a fi un cap de pasăre.

Autocolante scratch ’n’ sniff

Mirosul este unul dintre ultimele domenii în care realitatea virtuală încă se simte profund virtuală. Recent, m-am nimerit într-un parc tematic călărind un roller coaster virtual care parcă-mi tăia răsuflarea. Nu numai că simțeam efectiv cum cad și mă rotesc; simțeam chiar și burnița pe față când zburam prin apa pulverizată de valurile oceanului.

Însă nu simțeam mirosul oceanului. Apa aceea îmi amintea de mirosul dezodorizantului pe care-l aveam în cameră pe când eram la liceu — se numea Spring Rain („ploaie de primăvară“). De fapt, Spring Rain nu mirosea chiar a ploaie de primăvară, nu mai mult decât a ocean, însă parfumul transmitea cumva umezeala, așa că pot să înțeleg de ce fusese reutilizată ca ocean-y. Totuși, cine a simțit vreodată vuietul sărat al unui val în creștere nu i-ar putea confunda mirosul cu aroma pompată în acea experiență de realitate virtuală, iar mirosul Spring Rain mi-a smuls mintea din starea sa de neîncredere suspendată cu voioșie. Dintr-odată, nu mai eram într-un tur aerian pe deasupra unui ocean agitat de furtună, ci mai degrabă înțepenit într-o cameră întunecată laolaltă cu o grămadă de străini.

Firește, unul dintre lucrurile care fac ca mirosul să fie atât de puternic este conexiunea lui cu memoria. Helen Keller scria că mirosul este „un vrăjitor puternic care ne transportă la mii de kilometri și în toți anii în care am trăit“. Într-adevăr, parfumul artificial al Spring Rain mă poartă înapoi în timp, într-un dormitor din Alabama, în 1993. Mirosul real al ploii de primăvară mă poartă cu gândul la furtunile cu ploi torențiale din copilăria mea petrecută în Florida centrală.

Ceea ce face mirosul să fie atât de important este ceea ce îl leagă într-un mod atât de deosebit de memorie; acest lucru explică și de ce imitarea lui e atât de dificilă, chiar și atunci când este vorba de mirosuri artificiale. Mirosul de Chanel nr. 5, de exemplu, nu este brevetat și nici nu are nevoie să fie, deoarece nimeni nu poate să-l recreeze. Însă cred că intervine și altceva în cazul mirosurilor care încearcă să imite natura, și anume că nimic

din lumea reală nu va mirosi vreodată exact așa cum ne imaginăm că ar trebui. De pildă, ploaia de primăvară reală pare că ar trebui să aibă un miros deopotrivă umed și proaspăt, cum se simte mirosul artificial. Dar de fapt ploaia de primăvară miroase a pământ și a acid.

În ceea ce-i privește pe oameni, ei au mirosul exalațiilor bacteriilor care ne colonizează, un fapt pe care ne străduim să-l ascundem, nu numai cu săpun și parfum, ci și prin modul în care ne imaginăm colectiv mirosul uman. Dacă ai avea o inteligență artificială (IA) care să citească fiecare roman scris vreodată și apoi, pe baza acelor povești, să ghicească mirosul uman, respectiva inteligență artificială ar greși în mod spectaculos. În poveștile noastre, oamenii miros a vanilie, lavandă și lemn de santal. IA ar presupune că noi toți nu am avea mirosul materiei organice în descompunere lentă care suntem, ci am mirosi a iarbă proaspăt cosită și a flori de portocal.

Care, apropo, erau două dintre parfumurile unor autocolante scratch ’n’ sniff („zgârie și miroase“) din vremea copilăriei mele. Autocolantele scratch ’n’ sniff erau foarte populare în anii 1980 și am păstrat câteva într-o carte mare de autocolante roz. Autocolantele m-au fascinat — dacă le zgâriai sau le frecai, parfumul se împrăștia fără nicio explicație. La fel ca majoritatea parfumurilor virtuale, mirosurile de autocolante scratch ’n’ sniff tind să fie simulacre destul de imperfecte, motiv pentru care, în general, sugerau prin forma lor parfumul pe care îl conțineau. Autocolantele cu miros de pizza reprezentau de obicei felii de pizza și așa mai departe. Însă chiar miroseau, și adesea destul de puternic.

Mirosurile cel mai bine captate de autocolantele scratch ’n’ sniff tind să fie ori agresiv de artificiale — vată de zahăr, de exemplu —, ori de-a dreptul chimice. Un miros de ouă stricate este adăugat gazului natural, astfel încât oamenii să poată simți o scurgere de gaze, iar în 1987, Baltimore Gas and Electric Company le-a trimis clienților lor cartele scratch ’n’ sniff care imitau atât de eficient acest miros, încât câteva sute de persoane au sunat la pompieri pentru a raporta scurgeri de gaze. În scurt timp s-a renunțat la distribuirea de asemenea cartele.

Pe când aveam 10–11 ani, toată lumea renunțase să mai colecționeze autocolante — toată lumea, cu excepția mea. Chiar și în gimnaziu, am continuat să colecționez pe ascuns autocolante, în special scratch ’n’ sniff, deoarece mă purtau înapoi într-un timp și un loc pe care le simțeam mai sigure. Într-a șasea, în fiecare zi aveam câte o oră pe care o țineam într-un vagon. Din cauza unei erori de programare, profesorul de la lecția respectivă trebuia să străbată întreaga școală pentru a ajunge la vagon, ceea ce însemna că vreme de aproximativ cinci minute noi, elevii, eram de capul nostru. Multe zile, un grup de copii mă trânteau la pământ, după care mă apucau de mâini și de picioare și trăgeau de mine cât puteau de tare. Numeau chestia asta „abominabilul om de zăpadă“. Alteori îmi răsturnau în cap coșul de gunoi, în timp ce stăteam în banca mea. În afară de durerea fizică, asta mă făcea să mă simt mic și neputincios. Însă nu m-am opus cu adevărat, pentru că de-a lungul multor zile era singura dată când puteam spune că am o interacțiune socială. Chiar și atunci când aveam pe cap gunoaie umede, încercam să râd, de parcă ar fi fost o glumă.

Când mama ajungea acasă de la serviciu, mă întreba cum a fost la școală. Dacă-i spuneam adevărul, mă lua în brațe și mă mângâia, încurajându-mă că nu era decât o chestie temporară, că viața avea să devină din ce în ce mai bună. Dar de cele mai multe ori mințeam și îi spuneam că totul era în regulă. Nu voiam ca durerea mea să ajungă la ea. În acele zile, mă duceam în camera mea și luam cartea cu autocolante roz din bibliotecă și zgâriam autocolantele, închideam ochii și trăgeam adânc aer în piept.

Aveam cele mai faimoase autocolante: Garfield mân-când ciocolată, mașina de tuns iarbă care mirosea a iarbă, tortilla care mirosea a tortilla. Dar îmi plăceau mai ales fructele — esențe excesiv de dulci, parcă de pe altă lume, de zmeură, căpșune și banane. Doamne, cât de mult îmi plăceau cele de banane! Nu miroseau a banane, firește. Era mirosul idealului platonic al bananelor. Dacă bananele adevărate ar fi fost o notă cântată la un pian de acasă, bananele scratch ’n’ sniff erau aceeași notă cântată la orga unei biserici.

Oricum, partea ciudată nu este că am colecționat autocolante scratch ’n’ sniff până la adolescență. Ciudat este că încă mai am acel album cu autocolante. Iar autocolantele, când sunt zgâriate, încă mai emană miros.

*

Autocolantele scratch ’n’ sniff sunt create printr-un proces numit microîncapsulare, care a fost dezvoltat inițial în anii 1960, pentru hârtie autocopiantă. Când completezi un formular pe hârtie albă, iar pixul se imprimă pe foile roz și galbene de dedesubt, asta se datorează microîncapsulării. Mici picături de lichid sunt înglobate de un înveliș ce le protejează până când ceva le decapsulează. În cazul hârtiei de indigo, presiunea unui pix eliberează cerneală încapsulată. În autocolantele scratch ’n’ sniff, zgârierea rupe microcapsule care conțin uleiuri parfumate.

În ziua de azi, microîncapsularea este utilizată pentru tot felul de lucruri — inclusiv pentru medicamente cu timp de eliberare prelungit —, dovedindu-se a fi o tehnologie utilă în parte pentru că, în funcție de învelișul utilizat, microcapsulele pot rezista o vreme.

Cât timp? Ei bine, știu sigur că autocolantele scratch ’n’ sniff pot rezista cel puțin treizeci și patru de ani, pentru că tocmai am zgâriat un autocolant „coș de gunoi“ pe care l-am primit când aveam șapte ani și încă mai miroase. Nu chiar a gunoi, dar pe aproape.

Longevitatea microcapsulelor oferă o posibilitate ispititoare: ca un miros să dispară de pe lumea asta înainte ca versiunea lui microîncapsulată să dispară. Ultima dată când cineva va mirosi o banană, s-ar putea să fie dintr-un autocolant scratch ’n’ sniff — sau dintr-o versiune futuristă a acestuia.

Toate acestea mă fac să mă întreb ce mirosuri am pierdut deja. Când ne gândim la trecut, avem tendința să ne concentrăm asupra mirosurilor îngrozitoare, care aparent erau cu duiumul. Scriitorii antici manifestă adeseori o conștientizare acută a mirosurilor dezgustătoare — poetul roman Marțial compară parfumul unei persoane cu „un pui în putrefacție dintr-un ou avortat“ și cu „un țap înviorat după o partidă de amor“.

Dar trebuie să fi existat și mirosuri minunate, dintre care multe au dispărut acum. Sau cel puțin pentru o vreme. Se prea poate să revină cândva, odată cu noi, sub formă de autocolante scratch ’n’ sniff: în 2019, oameni de știință de la Harvard au folosit probe ADN ale unei specii dispărute de hibiscus-de-munte hawaiian și au reconstituit mirosul florii. Însă nu există o modalitate reală de a aprecia acuratețea parfumului, deoarece originalul a dispărut pentru totdeauna.

De fapt, în timp ce făceam distincții între mirosurile naturale și cele artificiale, în acest moment al poveștii planetei noastre, numeroase parfumuri considerate naturale sunt deja modificate de intervenția omului, inclusiv cel de banană. În Statele Unite, cel puțin, în majoritatea magazinelor alimentare există un singur soi de banană întreținut prin cultivare, banana Cavendish, care nu a existat acum două sute de ani și a fost distribuită pe scară largă abia în anii 1950.

Îmi amintesc că mirosul de ploaie era acid în parte pentru că, în copilăria mea, ploaia era de fapt mai acidă decât ploaia din zilele noastre. În anii 1980, oamenii emanau în atmosferă mai mult dioxid de sulf decât astăzi, ceea ce afectează pH-ul ploii. În partea mea de lume, ploaia încă este mai acidă decât ar trebui să fie în lipsa emisiilor asociate activităților umane, așa că nici măcar nu sunt sigur că știu mirosul „natural“ al ploii.

În definitiv, provocarea producătorilor de autocolante scratch ’n’ sniff nu este să imite lumea naturală, care nu există cu adevărat ca un lucru separat de umanitate. Provocarea este să ne imaginăm ce combinație de mirosuri îi va face pe oameni să-și amintească mirosul de banane, de pâclă oceanică sau de iarbă proaspăt cosită. Sunt convins că am putea găsi modalități de a artificializa în mod eficient asemenea mirosuri — căci numai Dumnezeu știe că am artificializat multe altele. Dar încă nu am reușit. Când deschid cartea aceea veche cu autocolante scratch ’n’ sniff și zgârii autocolantele îngălbenite de vreme și îndoite la margini, ceea ce simt cel mai mult nu este mirosul de pizza sau de ciocolată, ci parfumul copilăriei mele.

Acord autocolantelor scratch ’n’ sniff 3,5 stele.

Diet Dr Pepper

Povestea lui Dr Pepper începe în 1885, în Waco (Texas), când un farmacist pe nume Charles Alderton a combinat 23 de arome de sirop pentru a crea un nou tip de băutură carbogazoasă. De remarcat faptul că Alderton a vândut rețeta Dr Pepper câțiva ani mai târziu, deoarece dorea să-și urmeze pasiunea, chimia farmaceutică. A lucrat la compania de medicamente Eli Lilly, după care s-a întors în orașul natal pentru a prelua conducerea laboratorului de la Waco Drug Company[16].

Băutura carbogazoasă a lui Alderton probabil că ar fi rămas un fenomen exclusiv al Texasului, dispărând în cele din urmă ca atâtea alte arome locale de băuturi carbogazoase — opera bouquet, swizzle fizz, almond sponge —, dacă nu ar fi fost hotărârea stăruitoare a lui Woodrow Wilson Clements, care prefera să i se spună „Foots“, poreclă cu care s-a ales în liceu din cauza formei ciudate a degetelor sale de la picioare. Foots, cel mai mic dintr-o familie cu opt copii, a crescut în orășelul Windham Springs, din Alabama. A obținut o bursă de fotbal american la University of Alabama, unde a fost coechipier cu Bear Bryant[17].

În 1935, când era în ultimul an de facultate, Foots a început să lucreze ca vânzător de Dr Pepper. S-a pensionat cincizeci și unu de ani mai târziu din funcția de director executiv al unei companii de băuturi răcoritoare valorând mai bine de 400 de milioane de dolari. În 2020, corporația Keurig Dr Pepper, care deține, printre multe alte mărci, 7Up, RC Cola și patru tipuri diferite de root beer, era evaluată la peste 40 de miliarde de dolari. Aproape toate produsele lor sunt o formă de apă îndulcită și/sau cofeinizată.

Foots Clements a reușit pentru că a înțeles exact ceea ce a făcut ca Dr Pepper să fie semnificativ. „Întotdeauna am susținut că nu poți spune nimănui ce gust are Dr Pepper, pentru că este foarte diferit“, zicea el. „Nu are gust de măr; nici de portocală; nici de căpșune; nu are gust de root beer; nici măcar de cola.“ La urma urmei, cola este derivat din nuci de cola și

vanilie, două arome din lumea reală. Sprite are acel gust de lămâie cu limetă. Purple soda are o evidentă aromă de struguri. Însă Dr Pepper nu are echivalent în lumea naturală.

De fapt, tribunalele de mărci din Statele Unite au abordat această problemă, clasificând Dr Pepper și imitațiile sale drept pepper soda (băutură carbogazoasă cu piper), chiar dacă nu conțin piper, iar pepper din Dr Pepper nu se referă la condiment, ci fie la numele real al cuiva, fie la pep („energie, vigoare“), senzația pe care se presupune că ți-o dă Dr[18] Pepper. Este singura categorie de băutură carbogazoasă care nu-și datorează numele gustului ei, ceea ce, în opinia mea, este tocmai motivul pentru care Dr Pepper marchează un moment atât de interesant și de important în istoria omenirii. Era o băutură artificială cu un gust unic. Nu avea gust de portocale, ci un gust mai bun, sau ca de limete, dar dulce. Într-un interviu, Charles Alderton a spus odată că a vrut să creeze o băutură carbogazoasă care să amintească de mirosul dozatorului de băuturi răcoritoare din Waco — toate acele arome artificiale care se învălmășeau în aer. În concepția sa, Dr Pepper nu este câtuși de puțin natural. E creația unui chimist.

Prima versiune cu zero calorii a lui Dr Pepper a fost lansată în 1962. Dietetic Dr Pepper care a apărut inițial a fost un eșec, însă Diet Dr Pepper s-a bucurat de un succes extraordinar după ce i s-a modificat formula în 1991, folosindu-se un nou îndulcitor artificial, aspartamul. Iar relansarea s-a făcut cu un nou slogan publicitar. Diet Dr Pepper: It tastes more like regular Dr Pepper („Diet Dr Pepper: Are un gust și mai apropiat de Dr Pepper obișnuit“). Și așa și este. Coke și Diet Coke cu greu ar putea fi considerate produse înrudite. Dacă Coke este un vultur auriu, Diet Coke este un colibri. Însă Dr Pepper și Diet Dr Pepper au același gust, ceea ce este deosebit de interesant, deoarece, după cum sublinia Foots Clements, ambele produse au un gust unic, nu seamănă cu nimic din ceea ce știm.

Astăzi, mulți consideră revoltător caracterul artificial al Diet Dr Pepper. Adeseori auzi spunându-se: „Are o groază de chimicale“. Desigur, sunt multe substanțe chimice și în vin, în cafea sau în aer. Însă preocuparea fundamentală este de bun-simț: Diet Dr Pepper este profund artificială. Însă

de aceea îmi și place. Diet Dr Pepper îmi permite să mă bucur de un gust relativ sigur, care a fost conceput pentru mine. Când o beau, mă gândesc la copiii de la dozatorul de răcoritoare din Waco (Texas), dintre care cei mai mulți rareori puteau cunoaște plăcerea unei băuturi răcoritoare rece ca gheața, de orice fel ar fi fost ea, și la cât de plăcute trebuie să fi fost primele băuturi Dr Pepper.

Sunt uimit de fiecare dată când beau Diet Dr Pepper. Ca să vezi ce sunt oamenii în stare să facă! Pot face o băutură carbogazoasă rece ca gheața, dulce ca zahărul și fără nicio calorie cu un gust care să amintească de toate și de nimic. Nu-mi fac iluzii că Diet Dr Pepper ar fi bun pentru sănătatea mea, dar în cantități moderate, probabil că nici nu-mi face rău. Consumat în exces, Diet Dr Pepper îți poate afecta dinții, agravându-ți în același timp și alte probleme de sănătate. Dar după cum spune dr. Aaron Carroll în cartea sa The Bad Food Bible, „Există un rău potențial — și, probabil, foarte real — în consumul de zahăr adăugat. Dar probabil că nu există așa ceva în cazul îndulcitorilor artificiali".

Așadar, Diet Dr Pepper probabil nu reprezintă un risc pentru sănătatea mea. Și totuși mă simt ca și cum aș păcătui ori de câte ori beau Diet Dr Pepper. Ceva atât de dulce nu poate fi cu adevărat neprihănit. Dar este un viciu extraordinar de neînsemnat și, indiferent care ar fi motivul, întotdeauna am simțit că am nevoie de un viciu. Nu știu dacă acest sentiment este universal, însă o parte vibrantă profundă a subconștientului meu simte nevoia să se autodistrugă, măcar puțin.

În adolescență și pe la douăzeci și ceva de ani simțeam o nevoie compulsivă de a fuma, ajungând pe la 30–40 de țigări pe zi. Pentru mine, plăcerea de a fuma nu era o chestie de euforie; plăcerea venea din șocul de a ceda unei pofte fizice nesănătoase, care în timp mi-a sporit poftele fizice, care la rândul lor au sporit plăcerea de a mă lăsa în voia lor. Nu am mai fumat de mai bine de 15 ani, însă nu cred că am scăpat cu totul de acel ciclu. În subconștientul meu rămâne un alean care strigă după un sacrificiu, așa încât jertfesc umbra firavă a unui viciu adecvat și beau Diet Dr Pepper, băutura răcoritoare al cărei gust amintește de Antropocen mai mult decât oricare alta.

După ce a cunoscut zeci de sloganuri de-a lungul deceniilor — Dr Pepper s-a prezentat ca „având gustul soarelui lichid“, Pepper picker-upper („culegător de piper superior“) sau drept „cea mai originală băutură răcoritoare cunoscută vreodată“ —, în zilele noastre sloganul este mai la obiect. Îi spun „cel după care tânjești“.

Acord Diet Dr Pepper 4 stele.

Desigur, Dr Pepper este și un medicament. Cofeina și zahărul sunt doi dintre compușii chimici ce definesc Antropocenul. Pepsi, Coca-Cola, root beer (bere de sarsaparilla) și numeroase alte băuturi aromate au fost inventate de către chimiști sau farmaciști, iar în secolul al XIX-lea nu exista o delimitare clară între cocktailurile medicinale și cele recreative.

În Alabama, Bear Bryant a devenit un legendar antrenor de fotbal american — atât de legendar încât, atunci când am urmat liceul în afara Birminghamului, în anii 1990, am cunoscut trei copii pe nume Bryant și unul Bear.

Este Dr, nu Dr. Pepper. Compania a renunțat la punctul cu pricina în anii 1950, deoarece, din cauza fontului folosit în vremea aceea, mulți citeau, în loc de „Dr Pepper“, „Dri Pepper“, ceea ce părea probabil a fi cea mai rea băutură răcoritoare pe care ți-ai fi putut-o imagina vreodată.

Velociraptori

Până în 1990, când a fost publicat romanul lui Michael Crichton Jurassic Park, velociraptorii nu erau niște dinozauri prea cunoscuți. Cartea, despre un parc tematic cu dinozauri creați din eșantioane de ADN clonate, a devenit în scurt timp bestseller. Trei ani mai târziu, adaptarea cinematografică a lui Steven Spielberg a dat dinozaurilor din roman o viață uluitoare, cu animații generate de computer de care cinefilii nu mai văzuseră până atunci. Chiar și zeci de ani mai târziu, dinozaurii din Jurassic Park încă par uimitor de reali, inclusiv velociraptorii, care sunt înfățișați ca niște creaturi solzoase de aproximativ 1,8 metri înălțime, din Montana de azi. În franciza cinematografică nu sunt doar vicioși, ci și teribil de inteligenți. În Jurassic Park III, un personaj afirmă că velociraptorii sunt „mai deștepți decât delfinii, mai deștepți decât primatele". În filme, ei își dau seama cum să deschidă o ușă — de fapt, prima dată când îmi amintesc că l-am auzit pe fratele meu, Hank, înjurând ne uitam la Jurassic Park. Când velociraptorii au răsucit mânerul ușii, l-am auzit pe fratele meu de 10 ani murmurând: Oh, shit!

Velociraptorii lui Crichton sunt destul de fioroși, un animal intimidant al cărui nume ai putea dori să-l folosești, să zicem, pentru o franciză sportivă profesionistă — într-adevăr, când National Basketball Association s-a extins în Canada în 1995, Toronto a ales Raptors ca nume de echipă. Astăzi, împreună cu T. Rex și stegozauri, velociraptorul se numără printre cei mai cunoscuți dinozauri, deși creaturile reale care au trăit în cretacicul târziu în urmă cu aproximativ 70 de milioane de ani nu au aproape nimic în comun cu velociraptorii imaginației noastre contemporane.

În primul rând, velociraptorii nu au trăit prin locurile care astăzi poartă numele de Montana, ci cam pe unde se află azi Mongolia și China, de unde și denumirea științifică, Velociraptor mongoliensis. Deși erau deștepți pentru niște dinozauri, nu erau mai deștepți decât delfinii sau primatele — probabil erau mai apropiați de găini sau de oposumi. Și nu aveau 1,8 metri înălțime, ci erau cam de mărimea unui curcan din zilele noastre, dar cu o

coadă lungă ce putea ajunge la mai bine de 1 metru lungime. Se estimează că aveau o greutate ce nu depășea 15 kilograme, așa încât e greu să ne imaginăm că o asemenea ființă ar putea ucide un om. De fapt, probabil că în general erau necrofagi, consumând carnea animalelor deja moarte.

Mai mult, velociraptorii nu erau acoperiți cu solzi, ci cu pene. Știm asta deoarece, în 2007, cercetătorii au descoperit pe un antebraț de velociraptor excrescențe de care se prindeau penele. Dar chiar și pe vremea lui Crichton majoritatea paleontologilor credeau că velociraptorii și alți membri din familia dromaeosauridaelor erau acoperiți cu pene. Deși se crede că velociraptorii nu zburau, strămoșii lor probabil că au făcut-o. Mark Norell de la American Museum of Natural History spunea: „Cu cât aflăm mai multe despre aceste animale, cu atât mai mult ne dăm seama că, practic, nu există nicio diferență între păsări și strămoșii lor dinozauri cu care sunt strâns înrudite, cum ar fi velociraptorul. La fel ca păsările, velociraptorii aveau iadeș, își cloceau ouăle, aveau oase goale și erau acoperiți cu pene. Dacă ar trăi astăzi niște animale de felul velociraptorului, prima noastră impresie ar fi că sunt doar niște păsări cu o înfățișare foarte neobișnuită". Într-adevăr, așa cum îmi spunea recent un ghid de la Houston Museum of Natural Science, păsările fără pene seamănă foarte mult cu imaginile dinozaurilor.

Probabil că velociraptorii vânau uneori. O fosilă celebră descoperită în 1971 în Mongolia a păstrat un velociraptor blocat în luptă cu un dinozaur de mărimea unui porc numit protoceratops. Velociraptorul pare să fi avut una dintre ghearele sale în formă de seceră înfiptă în gâtul protoceratopsului, care mușca din brațul velociraptorului când, dintr-odată, ambii au fost îngropați în nisip, probabil din cauza surpării unei dune de nisip. Dar nu știm cât de des vânau velociraptorii sau cu cât succes, sau dacă vânau în haite.

Crichton și-a creat velociraptorii pornind de la un alt dinozaur, Deinonychus, care a trăit în Montana actuală și avea aproximativ forma și mărimea velociraptorilor din Jurassic Park. Crichton a preferat numele de „velociraptor" deoarece avea impresia că e „mai dramatic", ceea ce constituie probabil și motivul pentru care parcul tematic se numește Jurassic Park, chiar dacă majoritatea dinozaurilor aflați acolo nu existau în jurasic,

care s-a încheiat în urmă cu 145 milioane de ani, ci în cretacic, care s-a încheiat acum 66 milioane de ani cu extincția care a dus la dispariția a aproximativ trei sferturi din toate speciile de plante și animale de pe Pământ, inclusiv a tuturor speciilor mari din ceea ce considerăm astăzi a fi dinozauri.

Astfel, imaginea noastră despre velociraptori spune mai multe despre noi decât despre ei. Într-adevăr, chiar și ceea ce știm — sau credem că știm — despre dinozauri este modelat la nesfârșit de ipoteze și presupoziții, dintre care unele se vor dovedi în cele din urmă a fi incorecte. În China antică, se credea că fosilele de dinozauri erau oase de dragon. În anul 1676, despre primul os de dinozaur descris de oamenii de știință europeni, o bucată dintr-un femur de Megalosaurus, se credea că provine de la specia de uriași descriși în Biblie[19].

Megalozaurul a fost descris pentru prima dată într-o publicație științifică în anul 1824, cam pe când paleontologul Mary Ann Mantell a descoperit primele fosile cunoscute ale unui iguanodon. Tyrannosaurus rex și-a primit numele abia în 1905. Prima fosilă de velociraptor a fost descoperită în 1924.

Oamenii de știință au dezbătut mai bine de un secol dacă brontozaurul cu gât lung din jurasic a existat cu adevărat sau este doar un Apatosaurus identificat greșit. Brontozaurul a fost real la sfârșitul secolului al XIX-lea, devenind apoi o ficțiune în cea mai mare parte a secolului XX, după care a redevenit real în ultimii ani. Istoria este nouă. Preistoria este mai nouă. Iar paleontologia este și mai nouă.

Dar ceea ce mi se pare ciudat legat de velociraptori este că, deși știu că erau niște necrofagi acoperiți cu pene de mărimea unei lebede, când mi-i imaginez nu pot să nu văd prădătorii din Jurassic Park. Cunoașterea faptelor nu mă ajută să-mi imaginez adevărul. Aceasta este, pentru mine, minunea și teroarea imaginilor generate de computer: dacă par reale, creierul meu nu este nici pe departe suficient de sofisticat pentru a înțelege că nu sunt reale. Știm de mult că imaginile nu prezintă încredere — Kafka a scris că „nimic nu este atât de înșelător ca o fotografie“ —, și totuși în continuare nu pot să nu cred în ele.

La fel ca velociraptorul, am un creier mare pentru vârsta mea geologică, dar poate nu suficient de mare pentru a supraviețui în mod eficient în lumea în care mă aflu. Ochii mei încă mai cred ceea ce văd, mult după ce informația vizuală a încetat să mai fie credibilă. Totuși îmi plac prădătorii — atât cei pe care i-am văzut, dar nu au existat niciodată, cât și cei care au existat, dar nu i-am văzut niciodată.

Acord velociraptorilor 3 stele.

De altfel, osul acela a fost numit Scrotum humanum, ceea ce reprezintă o descriere rezonabilă a formei sale aproximative.

Gâștele canadiene

Gâsca canadiană este o pasăre acvatică țipătoare cu corpul brun și gâtul negru care a ajuns recent să fie răspândită peste tot în zonele de periferie din America de Nord, Europa și Noua Zeelandă. Cu un gâgâit ca de balon pe cale să-și dea duhul și o tendință de a-i ataca pe oameni, cu greu ai putea să îndrăgești gâsca canadiană. Dar, în definitiv, la fel se întâmplă și cu cei mai mulți dintre noi[20].

În zilele noastre, în lume sunt 4–6 milioane de gâște canadiene, deși de unde stau eu, în Indianapolis, estimarea pare modestă, deoarece am senzația că 4–6 milioane dintre ele locuiesc în mod obișnuit doar în curtea mea. Oricum, populațiile globale de gâște canadiene sunt în creștere, dar cândva erau extraordinar de rare. De fapt, subspeciile pe care cel mai probabil le vezi prin parcuri sau iazuri de retenție, gâsca canadiană gigantică, se credea că ar fi dispărut la începutul secolului XX, din cauza vânătorii nelimitate pe tot parcursul anului.

Gâștele canadiene erau deosebit de sensibile la așa-numitele „momeli vii". Vânătorii capturau gâște, le făceau incapabile să mai zboare și le țineau pe iazuri sau pe câmpuri. Țipătul gâștelor capturate atrăgeau apoi cârduri de gâște sălbatice, care puteau fi împușcate. Adeseori vânătorii își îndrăgeau momelile vii. Un vânător pe nume Philip Habermann scria: „Observarea și ascultarea momelilor în acțiune era asemănătoare plăcerii de a vâna cu un câine bun", o amintire a faptului că multă vreme oamenii au trasat ciudate linii de demarcație între animalul de companie și pradă.

Însă în 1935 momelile vii au devenit ilegale, iar populațiile de gâște au început să se refacă — la început foarte încet, apoi în mod spectaculos.

La jumătatea lunii ianuarie a anului 1962, Harold C. Hanson se număra printre ornitologii care căutau să ineleze, să cântărească și să măsoare niște gâște din Minnesota. „În acea zi memorabilă, scria el mai târziu, temperatura se menținea în jurul valorii de zero grade și sufla un vânt

puternic, însă acest lucru nu făcea decât să stimuleze acțiunea.“ Gâștele pe care le-au cântărit erau atât de mari, încât inițial au crezut că li se defectase cântarul — dar nu: s-a dovedit că gâsca canadiană gigantică supraviețuise. În ziua de azi, în Minnesota există mai bine de 100 000 de gâște canadiene gigantice. Populațiile neindigene de gâște au explodat din Australia până în Scandinavia. În Marea Britanie, populația de gâște canadiene a crescut de cel puțin 20 de ori în ultimii 60 de ani.

Acest succes se datorează în parte legilor care protejează păsările, dar și pentru că, în ultimele decenii, oamenii au amenajat numeroase suprafețe de pământ perfect potrivite pentru viața gâștelor. Împrejurimi puternic amenajate, parcuri pe malul apelor și terenuri de golf cu suprafețe de apă sunt condiții de viață absolut ideale pentru aceste păsări. Gâștelor canadiene le place mai ales să mănânce semințe de Poa pratensis (firuță sau floarea-fânului), care este cea mai abundentă cultură agricolă din Statele Unite. Cunoscută și sub numele de Kentucky bluegrass (iarbă-albastră de Kentucky), cultivăm Poa pratensis în parcuri și în curtea din fața caselor noastre și din moment ce planta are o utilitate limitată pentru oameni, gâștele au probabil impresia că o plantăm doar pentru ele. Un ornitolog observa: „S-a constatat că bobocii și adulții manifestă o preferință deosebită pentru Poa pratensis cam la 36 de ore după eclozare“.

Gâștele sunt încântate și de câmpurile rurale din apropierea râurilor sau a lacurilor, însă în Statele Unite, raportul dintre gâștele de la oraș și cele de la țară este de fapt destul de similar cu același raport în cazul oamenilor. În orice moment, cam 80 % dintre americani se află în sau în apropierea zonelor urbane. Pentru gâștele canadiene, procentul este de aproximativ 75 %.

De fapt, cu cât observi mai mult, cu atât găsești mai multe legături între gâștele canadiene și oameni. Și populația noastră a crescut dramatic în ultimele decenii — în 1935, când folosirea gâștelor ca momeală vie a devenit ilegală în Statele Unite, pe Pământ erau ceva mai mult de 2 miliarde de oameni; în 2021 suntem mai mult de 7 miliarde. Ca și oamenii, de obicei gâștele canadiene se împerechează pe viață, deși uneori cu un destin nu tocmai fericit. La fel ca noi, succesul speciei lor le-a afectat habitatul: o singură gâscă canadiană poate produce până la 45 de kilograme de

excremente pe an, ceea ce a dus la atingerea unor niveluri de E.coli câtuși de puțin sănătoase în lacurile și iazurile unde se adună păsările. Și la fel ca noi, gâștele au puțini prădători naturali. Iar dacă mor prin violență, aproape întotdeauna este din cauza omului. La fel ca și noi.

Dar chiar dacă gâștele canadiene sunt perfect adaptate planetei dominate de oameni, ele par să nu simtă decât dispreț pentru oamenii reali. Gâștele țipă, pășesc țanțoșe și ciupesc pentru a-i ține pe oameni la distanță, chiar dacă prosperă datorită lacurilor noastre artificiale și a peluzelor îngrijite. În schimb, mulți dintre noi am ajuns să nu le putem suferi, considerându-le o pacoste. Eu unul știu că așa le văd.

Dar în același timp mă fac să simt că în viața mea suburbană intens igienizată și monotonă din punct de vedere biologic încă mai există ceva natural. Chiar dacă gâștele au devenit ceva obișnuit, în continuare este uimitor să le vezi zburând pe deasupra capului într-o perfectă formație în V. După cum spunea un înfocat admirator al lor, gâștele canadiene „înflăcărează imaginația și accelerează bătăile inimii“. Mai mult decât porumbeii sau șoarecii ori șobolanii, gâștele încă îmi par a fi sălbatice.

Bănuiesc că este un fel de relație simbiotică în care niciuneia dintre părți nu-i place prea mult cealaltă, ceea ce îmi amintește de o chestie: chiar înainte de a termina facultatea, prietena mea și cu mine mergeam să luăm ceva de mâncare, eram în vechea ei berlină albastră, când m-a întrebat care era cea mai mare teamă a mea.

— Abandonul, am zis eu.

Eram îngrijorat că sfârșitul facultății ar însemna sfârșitul relației noastre și voiam să mă liniștească, să-mi spună că nu trebuie să mă tem că am să rămân singur, pentru că va fi mereu alături de mine și așa mai departe. Dar ea nu era genul de om care să facă promisiuni deșarte, iar cele mai multe dintre promisiunile care conțin cuvântul „întotdeauna“ nu pot fi păstrate. Totul se termină — sau cel puțin tot ceea ce oamenii au observat până acum.

Oricum, după ce am spus de abandon, ea a dat pur și simplu din cap, după care, ca să umplu tăcerea stânjenitoare ce a urmat, am întrebat-o care era

cea mai mare frică a ei.

— Gâștele, mi-a răspuns.

Și cine ar putea să o învinuiască? În 2009, un cârd de gâște canadiene a intrat în motoarele zborului 1549 al US Airways, făcându-l pe căpitanul Sully Sullenberger să aterizeze forțat pe suprafața râului Hudson. În 2014, un biciclist canadian a stat o săptămână în spital după ce a fost atacat de o gâscă canadiană.

În ceea ce privește abandonul ai putea să faci ceva. Ai putea, de pildă, să-ți construiești un sine independent mai puternic sau o rețea mai largă de relații semnificative, astfel încât bunăstarea ta psihologică să nu depindă întru totul de o singură persoană. Dar tu, ca individ, nu poți face prea multe în privința gâștelor canadiene.

Și asta mi se pare una dintre marile ciudățenii ale Antropocenului. De bine, de rău, pământul a devenit al nostru. Așa încât îl putem cultiva, modela, chiar și proteja. Suntem în așa măsură creatura dominantă de pe această planetă, încât decidem în mod esențial ce specii trăiesc și care mor, care cresc ca număr asemenea gâștelor canadiene și care scad, asemenea vărului lor, fugaciul cu cioc lat. Dar ca individ nu simt această putere. Nu pot decide dacă o specie trăiește sau moare. Nici măcar nu-i pot convinge pe copiii mei să ia micul dejun.

În viața de zi cu zi a unei ființe umane există o peluză de tuns, antrenamente de fotbal la care să mergi cu mașina, ipoteci de plătit. La fel și eu continui să trăiesc după cum cred că au trăit oamenii dintotdeauna, urmând ceea ce pare a fi calea corectă, poate chiar singura cale. Tund peluza de Poa pratensis ca și cum peluzele ar fi naturale, când de fapt am inventat peluza americană suburbană abia acum 160 de ani. Și mă duc cu mașina la antrenamente de fotbal, chiar dacă și acest lucru era imposibil acum 160 de ani — nu numai pentru că nu existau mașini, dar și pentru că fotbalul încă nu fusese inventat. Și plătesc ipoteca, chiar dacă ipotecile, așa cum le înțelegem astăzi, au ajuns să fie disponibile pe scară largă abia în anii 1930. O mare parte din ceea ce mi se pare inevitabil, inevitabil uman, este, de fapt, foarte-foarte nou, inclusiv omniprezența gâștii canadiene. Așa că mă

tulbură gâsca canadiană — atât ca specie, cât și ca simbol. Într-un fel, a devenit cea mai mare frică a mea.

Nu gâsca e de vină, firește, dar nu pot acorda gâștelor canadiene decât 2 stele.

S-ar putea să te întrebi, după cum m-am întrebat și eu, de altfel, dacă ornitologii americani au numit gâsca asta „canadiană“ din același motiv pentru care italienii au numit sifilisul „boala franceză“, în timp ce polonezii i-au spus „boala germană“, iar rușii — „boala poloneză“. Răspunsul este nu. Taxonomiștii au observat pentru prima dată aceste gâște în Canada.

Ursuleți de pluș

[21]

Cuvântul englezesc bear („urs“) provine dintr-o rădăcină germanică, bero, care înseamnă „cel maro“ sau „lucrul maro“. În unele limbi scandinave, cuvântul pentru „urs“ derivă din sintagma „mâncători de miere“. Mulți lingviști sunt de părere că aceste nume sunt substituenți care au fost creați deoarece vorbirea sau scrierea cuvântului pentru „urs“ era considerată tabu. La fel cum cei din lumea de vrăjitori a lui Harry Potter erau învățați să nu spună niciodată „Voldemort“, adeseori europenii din Nord nu spuneau cuvântul adevărat pentru „urs“, probabil pentru că se credea că adevăratul nume al ursului ar putea atrage unul. În orice caz, acest tabu a fost atât de eficient, încât astăzi ne-a rămas doar substitutul cuvântului pentru „urs“, în esență, îi spunem „știi tu cine“.

Chiar și așa, multă vreme am reprezentat pentru urși o amenințare mult mai mare decât au reprezentat ei pentru noi. Secole la rând, europenii au chinuit urșii folosind o practică cunoscută sub numele de „momirea ursului“. Urșii erau legați cu lanțuri de un stâlp, după care erau atacați de câini până când erau răniți sau uciși, sau erau plasați într-o arenă împreună cu un taur, pentru o luptă până la moarte. Membrilor familiei regale din Anglia le făcea plăcere un asemenea spectacol: Henric al VIII-lea avea la Palatul Whitehall o groapă pentru urși.

Referințe la momirea ursului apar chiar și la Shakespeare, când Macbeth se plânge de dușmanii ei: „Nu pot fugi. Ei m-au legat de par/ Și voi lupta ca ursul încolțit“[22]. Este un pasaj foarte interesant, deoarece pe vremea lui Shakespeare urșii dispăruseră din Marea Britanie probabil de o mie de ani, din cauza vânării lor excesive de către oameni. A te lupta „ca ursul“ nu putea face trimitere la comportamentul ursului din mediul său natural, ci doar la violența îndurată de urși și afișată într-un spectacol coregrafiat de om.

Deși foarte mulți oameni considerau momirea ursu-lui o „distracție primitivă și murdară“, după cum spunea diaristul John Evelyn, în general, obiecțiile nu erau legate de cruzimea față de animale. „Puritanul ura momirea ursului nu pentru că îi provoca durere ursului, ci pentru că oferea plăcere spectatorilor“, scria Thomas Babington Macaulay.

Și atunci ar fi inexact să pretindem că stăpânirea noastră asupra urșilor ar fi un fenomen absolut recent. Totuși este un pic ciudat că astăzi copiii noștri îmbrățișează de obicei o versiune din pluș a unui animal de care obișnuiam să ne temem chiar și să-i spunem pe nume.

*

Iată povestea ursulețului de pluș, așa cum e istorisită de obicei: în noiembrie 1902, președintele Statelor Unite Teddy Roosevelt a plecat la vânătoare de urși în Mississippi, ceea ce era un lucru extraordinar pentru Teddy Roosevelt. Câinii grupului de vânătoare au urmărit un urs ore în șir, până când Roosevelt a renunțat și s-a întors în tabără pentru a lua prânzul.

Călăuza lui Roosevelt din ziua aceea, un tip pe nume Holt Collier, a continuat să urmărească ursul cu câinii săi în timp ce președintele lua masa. Collier se născuse sclav în Mississippi și, după emancipare, devenise unul dintre cei mai buni călăreți din lume. (De asemenea, ucisese mai bine de trei mii de urși în viața sa.) În timp ce Roosevelt era plecat, câinii lui Collier au încolțit ursul. Collier a suflat într-o goană pentru a-l avertiza pe președinte să se întoarcă, dar înainte de sosirea lui Roosevelt, Collier a trebuit să lovească ursul cu patul puștii, deoarece îi schilodea unul dintre câini.

În momentul când președintele a ajuns la fața locului, ursul era legat de un copac, pe jumătate conștient. Roosevelt a refuzat să-l împuște, considerând că nu ar fi un gest sportiv. Vestea despre compasiunea președintelui s-a răspândit în toată țara, mai ales după ce în The Washington Post a apărut un desen de Clifford Berryman ce ilustra evenimentul. În desen, ursul este

imaginat ca un pui nevinovat, cu o față rotundă și ochi mari ce privesc înspre Roosevelt cu o disperare blajină.

Morris și Rose Michtom, niște imigranți ruși care locuiau în Brooklyn, au văzut acel desen și au avut inspirația să creeze o versiune din pluș a puiului din desen pe care l-au numit Teddy’s Bear („Ursul lui Teddy“). Ursul a fost așezat în vitrina magazinului lor de bomboane și s-a bucurat de un succes imediat. În mod curios, cam în același timp, o firmă germană a produs independent un ursuleț de pluș asemănător și ambele companii au ajuns să aibă un succes imens. Producătorul german, firma Steiff, fusese înființată cu câteva decenii în urmă de Margarete Steiff, iar nepotul ei Richard a proiectat ursulețul de pluș Steiff. În 1907 vindeau aproape un milion de ursuleți pe an. În același an, la întoarcerea în Brooklyn, familia Michtom și-a folosit câștigurile obținute din vânzările de ursuleți de pluș pentru a înființa compania Ideal Toys, care a continuat să producă o gamă largă de jucării populare în secolul XX, de la Mouse Trap până la Cubul Rubik.

Ursulețul obișnuit de astăzi arată cam ca acela din 1902 — cu corpul maro, ochii negri, fața rotundă și un botișor drăguț. Pe când eram copil, devenise popular un ursuleț de pluș vorbitor pe nume Teddy Ruxpin, însă ceea ce îmi plăcea la ursuleții de pluș era tăcerea lor. Nu mi-au cerut nimic și nici nu m-au judecat pentru izbucnirile mele emoționale. Una dintre cele mai vii amintiri pe care le am din copilărie este din ziua când am împlinit 10 ani. După o petrecere epuizantă, m-am retras în camera mea strângând la piept un ursuleț de pluș, însă am observat că nu mai funcționa cu adevărat, că tot ceea ce mă liniștea odinioară la această creatură catifelată și tăcută nu mai funcționa. Îmi amintesc că m-am gândit că n-am să mai fiu niciodată copil, că era imposibil așa ceva — a fost prima dată, din câte îmi amintesc, când am simțit acea tânjire intensă după un eu la care nu te mai poți întoarce nicicând. Sarah Dessen a scris cândva că acasă este „nu un loc, ci un moment“. Acasă este un ursuleț de pluș, însă doar un anumit ursuleț într-un moment anume.

De la apariția ursulețului de pluș, urșii din imaginația noastră au devenit din ce în ce mai drăguți și mai catifelați. Winnie-the-Pooh a apărut pentru prima dată în 1926; ursulețul Paddington — în 1958. Care Bears au apărut în 1981, ei fiind ultimii prieteni ursini deloc amenințători. Personaje precum

Funshine Bear și Love-a-lot Bear au fost eroi principali în cărți ilustrate extrem de siropoase cu titluri precum Caring Is What Counts (Afecțiunea este ceea ce contează) sau Your Best Wishes Can Come True (Cele mai frumoase dorințe ale tale pot deveni realitate).

În lumea largă, cel puțin aceia dintre noi care locuim la oraș au început să vadă urșii așa cum am crezut că îi văzuse Roosevelt — creaturi de care să ne fie milă și pe care să le apărăm. Dacă uit să sting lumina când ies dintr-o cameră, de multe ori fiica mea strigă: „Tati, urșii polari!" — pentru că a fost învățată că reducerea la minimum a consumului nostru de energie electrică poate reduce amprenta noastră de carbon și, astfel, poate asigura habitatul urșilor polari. Ea nu se teme de urșii polari; se teme să nu dispară. Animalele care cândva ne terorizau și pe care multă vreme le-am terorizat sunt acum adeseori privite ca fiind slabe și vulnerabile. Puternicul urs a ajuns să fie, ca atâtea alte creaturi de pe Pământ, dependent de noi. Supraviețuirea urșilor depinde de înțelepciunea și de compasiunea noastră — la fel cum ursul din Mississippi avea nevoie de bunătatea lui Roosevelt.

În acest sens, ursulețul de pluș amintește de puterea uimitoare a umanității contemporane. Este greu de înțeles cât de dominantă a devenit specia noastră, dar uneori mi se pare util să o apreciez pur și simplu în termeni de masă: greutatea tuturor oamenilor existenți astăzi pe Pământ este de aproximativ 385 milioane de tone. Este așa-numita biomasă a speciei noastre. Biomasa animalelor noastre — oi, pui, vaci și așa mai departe — este în jur de 800 milioane de tone. Iar biomasa combinată a celorlalte mamifere și păsări de pe Pământ ajunge la mai puțin de 100 milioane de tone. Balenele, tigrii, maimuțele, căprioarele, urșii și, da, chiar și gâștele canadiene, toate la un loc cântăresc mai puțin de o treime din cât cântărim noi[23].

Pentru multe specii de animale mari din secolul XXI, cel mai important factor determinant al supraviețuirii este dacă existența lor e utilă oamenilor. Dar dacă nu-ți poți dovedi utilitatea pentru oameni, al doilea cel mai bun lucru pe care îl poți face este să fii drăgălaș. Ai nevoie de o față expresivă, ideal cu niște ochi mari. Copiii tăi trebuie să ne amintească de copiii noștri.

Ceva legat de tine trebuie să ne facă să ne simțim vinovați pentru eliminarea ta de pe planetă.

Poate drăgălășenia să salveze o specie? Mă îndoiesc. Partea din povestea originii ursulețului de pluș care de multe ori este trecută cu vederea e că imediat ce Roosevelt a refuzat, în mod sportiv, să ucidă ursul, a ordonat unui membru al grupului său de vânătoare să-i taie gâtul, astfel încât să-i curme ursului suferința. În ziua aceea nu a fost salvat niciun urs. Iar acum, în Mississippi au rămas mai puțin de 50 de urși. Între timp, vânzările globale de ursuleți de pluș au crescut mai mult ca oricând.

Îi acord ursulețului de pluș 2,5 stele.

În limba engleză, ursuleț de pluș se spune Teddy Bear. (N.r.)

Macbeth, actul V, scena 7, traducere de Ion Vinea, în W. Shakespeare, Opere complete 7, ediție îngrijită și comentată de Leon D. Levițchi, note de Virgiliu Ștefănescu-Drăgănești, Univers, București, 1988, p. 324. (N.t.)

Cu toate acestea, suntem niște pitici în comparație cu bacteriile. Potrivit unei recente estimări, biomasa bacteriilor este de aproximativ 35 de ori mai mare decât biomasa tuturor animalelor.

The Hall of Presidents

Am crescut în Orlando (Florida), la vreo 25 de kilometri de cel mai vizitat parc tematic din lume, Walt Disney World's Magic Kingdom. Când eram copil, Orlando era un oraș atât de vizitat de turiști, încât ori de câte ori ieșeai din aeroport se auzea un mesaj care spunea „Sperăm că v-a plăcut vizita". Drept răspuns, părinții mei mereu oftau, după care murmurau: „Locuim aici!"

Am vizitat pentru prima dată Magic Kingdom în 1981, când eu aveam patru ani, iar el zece. Pe atunci îmi plăcea parcul. Îmi amintesc că l-am întâlnit pe Goofy și mi-am permis să cred că era adevăratul Goofy. Îmi amintesc că m-am speriat la plimbarea cu Albă-ca-zăpada și că m-am simțit cineva pentru că am putut urca muntele Thunder și îmi amintesc că la sfârșitul zilei am fost atât de obosit, încât am adormit cu fața lipită de geamul mașinii noastre Volkswagen Rabbit.

Dar am crescut. În adolescență, am început să mă definesc în primul rând prin ceea ce nu-mi plăcea — și detestam o groază de lucruri. Uram cărțile pentru copii, muzica lui Mariah Carey, arhitectura suburbiilor și centrele comerciale. Dar cel mai mult uram Disney World. Prietenii mei și cu mine aveam un cuvânt pentru caracterul artificial și fantezia corporatizată ale muzicii pop, parcurilor tematice și ale filmelor vesele: numeam totul „plastic". Serialul TV Full House era plastic. Ultimele piese ale trupei The Cure erau plastic. Iar Disney World? Doamne, Disney World era cât se poate de plastic.

Această perioadă a vieții mele a coincis cu o binecuvântare îngrozitoare. Mama a câștigat un premiu pentru servicii comunitare, iar premiul consta în patru vizite anuale gratuite la Disney. În vara aceea, aveam 14 ani, iar ai mei m-au târât la Disney World... de-fie-ca-re-da-tă.

Îmi dau seama că probabil nu-mi atrag prea multă simpatie cu jalnica mea poveste cu vara în care am intrat de zeci de ori, gratis, la Disney World. Dar

eu, care aveam 14 ani, uram chestia aia. În primul rând, la Disney World era întotdeauna cald, iar în 1992 aveam o plăcere aproape religioasă de a purta un trenci, care nu era tocmai potrivit cu căldura înăbușitoare și apăsătoare a verilor din Florida centrală. Rostul hainei era să mă protejeze de lume, nu de vreme, iar în acest sens a reușit. Totuși transpiram la nesfârșit și probabil că eram o priveliște pe cinste pentru vizitatorii parcului tematic — un copil slab ca un țâr cu un trenci verde ca de vânător până la genunchi, cu stropi de sudoare țâșnindu-i din fiecare por al feței.

Dar bineînțeles că voiam ca oamenii aceia să fie îngroziți de mine, pentru că și eu eram îngrozit de ei. Îmi repugna ideea că dădeau bani unei corporații pentru a scăpa de viețile lor oribile, mizerabile, care erau oribile și mizerabile în parte pentru că domnii noștri corporatiști controlau toate mijloacele de producție.

Oricum, a trebuit să supraviețuiesc multor zile lungi de vară la Disney World. În general, începeam așezându-mă pe o bancă lângă intrarea în parc, mâzgălind frânturi de povești într-un blocnotes galben, iar apoi, când în cele din urmă devenea insuportabil de cald, mă îndreptam spre The Hall of Presidents, una dintre cel mai puțin frecventate și cel mai bine climatizate atracții de la Magic Kingdom. Și tot restul zilei mă întorceam la spectacolul The Hall of Presidents iar și iar, scriind mereu în carnețelul ăla. Prima povestioară pe care am reușit să o duc la bun sfârșit am început-o în timp ce stăteam la The Hall of Presidents. Era despre un antropolog nebun care răpește o familie de vânători-culegători și îi duce la Disney World[24].

The Hall of Presidents a fost un eveniment deosebit la inaugurarea Magic Kingdom, fiind o prezență constantă de la deschiderea parcului în 1971. Într-o clădire inspirată după Independence Hall din Philadelphia, unde a fost dezbătută Constituția Statelor Unite, vizitatorii intră mai întâi într-o sală de așteptare, unde se află busturile mai multor președinți, precum și acela al fondatorului Companiei Disney, Walt Disney, considerat „un american original".

De vreme ce aproape niciodată nu se așteaptă la The Hall of Presidents, vei intra curând în sala principală, după care ți se spune că atracția este dedicată memoriei lui Walt Disney. O chestie care întotdeauna mi s-a părut cam

exagerată, nu numai pentru că în sala de așteptare se află bustul lui Disney, dar întregul parc îi poartă numele. După ce Disney îi mulțumește lui Disney, rulează un film despre istoria americană înainte ca ecranul să fie în cele din urmă ridicat pentru a dezvălui stelele spectacolului — recreări animatronice în mărime naturală ale fiecărui președinte american. Animatronica este deopotrivă înfiorător de realistă și îngrozitor de robotică — o adevărată coborâre în valea stranie (uncanny valley)[25]. După cum spunea fiica mea, pe atunci în vârstă de patru ani, când am fost la The Hall of Presidents, „aceștia NU sunt oameni".

Doar câțiva președinți vorbesc de fapt. Animatronicul Abraham Lincoln stă în picioare și recită Discursul de la Gettysburg, iar de la începutul anilor 1990, animatronicul președinte în funcție ține un discurs la sfârșitul spectacolului folosindu-și propria voce. Când am vizitat parcul în 2018, animatronicul Donald Trump a rostit câteva fraze, inclusiv: „Mai presus de toate, a fi american înseamnă a fi optimist", ceea ce este doar o neînțelegere fundamentală a modului în care se conferă cetățenia în statele naționale.

The Hall of Presidents nu ignoră diversele orori ale istoriei americane, dar este și o celebrare patriotică fără remușcări a Statelor Unite și a președinților lor. De fapt, una dintre ultimele fraze ale spectacolului este: „Președinția noastră nu mai este doar o idee. Este o idee cu o istorie mândră". Și eu aș fi de acord că este o idee cu o istorie mândră. Dar este și o idee cu multe alte istorii — o istorie rușinoasă, o istorie opresivă și o istorie violentă, printre altele. Pentru mine, una dintre provocările vieții contemporane este să descopăr modul în care aceste istorii pot coexista fără a se nega reciproc, însă The Hall of Presidents nu le cere cu adevărat să coexiste. În schimb, imaginează o viziune triumfalistă asupra istoriei americane: Desigur, am avut unele eșecuri, dar din fericire, le-am rezolvat cu neobositul nostru optimism și uitați-vă unde am ajuns.

Două dintre principalele instituții ale Antropocenului sunt statul național și corporația cu răspundere limitată, ambele fiind reale și puternice — și, la un anumit nivel, inventate. Statele Unite nu sunt reale așa cum este un râu, la fel și compania Walt Disney. Ambele sunt idei în care credem. Da, Statele

Unite au legi și tratate, o constituție și așa mai departe, dar nimic dintre toate acestea nu împiedică o țară să se dezbine sau chiar să dispară. De la arhitectura neoclasică ce încearcă să confere Statelor Unite un sentiment de permanență[26] și până la chipurile de pe monedele noastre, America trebuie tot timpul să-și convingă cetățenii că este reală, bună și demnă de încredere.

Ceea ce nu diferă prea mult de ceea ce încearcă să facă compania Walt Disney prin venerarea părinților fondatori și concentrarea asupra bogatei sale istorii. Atât națiunea, cât și corporația pot exista numai dacă cel puțin unii oameni cred în ele. Iar în acest sens, ele sunt într-adevăr un fel de regate magice.

În adolescență îmi plăcea să-mi imaginez cum ar putea fi viața dacă am înceta cu toții să credem în aceste constructe. Ce s-ar întâmpla dacă am renunța cu totul la ideea că documentul fundamental al națiunii noastre este Constituția Statelor Unite sau la ideea de state naționale? Poate că este un simptom al vârstei de mijloc că acum vreau să-mi imaginez state naționale mai bune (și corporații private mai bine reglementate), mai degrabă decât să renunț cu totul la aceste idei. Însă nu putem face efortul de a ne imagina o lume mai bună dacă nu luăm în considerare, cu sinceritate, ceea ce guvernele și corporațiile vor să credem și de ce vor să credem asta.

Până atunci, pentru mine, The Hall of Presidents va fi întotdeauna cam plastic. Îi acord 2 stele.

Am pierdut povestioara la scurt timp după ce am terminat-o. Din câte îmi aminteam, era cu adevărat promițătoare și mulți ani am fost convins că, dacă aș fi găsit-o, următoarea mea carte ar fi fost deja pe jumătate scrisă — că n-ar fi trebuit decât să ajustez puțin intriga și să mai dezvolt câteva personaje. Dar în urmă cu câțiva ani, tata a găsit o copie a poveștii și mi-a trimis-o — este îngrozitoare, firește, nu are niciun Dumnezeu.

Uncanny valley („valea stranie“) — concept propus pentru prima dată, în 1970, de roboticianul japonez Masahiro Mori (în articolul „The Uncanny Valley“ publicat în revista Energy). Potrivit lui Mori, cu cât un robot pare mai „uman“, cu atât îl agreăm mai mult — până la un punct însă, deoarece

devine rapid deranjant pe măsură ce se apropie de o asemănare perfectă cu omul. Această bruscă transformare emoțională este „valea stranie“. Reacțiile negative pot varia de la disconfort până la respingere severă. (N.t.)

We're not a two-hundred-year-old nation; we're an extension of the Greek Republic and therefore thousands of years old! („Nu suntem o națiune veche de două sute de ani; suntem o extensie a Republicii Grecești și, prin urmare, suntem vechi de mii de ani!“).

Aer condiționat

În ultima sută de ani, pentru oameni vremea a devenit considerabil mai caldă, nu doar din cauza încălzirii globale, ci și din cauza locului în care alegem să trăim. În Statele Unite, de pildă, cele trei state cu cea mai mare creștere a populației din secolul trecut — Nevada, Florida și Arizona — se numără și printre statele cu cele mai mari temperaturi. Această tendință este probabil cel mai bine exemplificată de al cincilea cel mai mare oraș din Statele Unite, Phoenix (Arizona), care în 1900 avea o populație de 5544 de locuitori. În 2021, Phoenix găzduiește aproximativ 1,7 milioane de oameni. În august, valoarea medie a temperaturii este de 103 °F (39,4°C) și totuși au o echipă profesionistă de hochei pe gheață, Arizona Coyotes. Până în 1996, Coyotes erau cunoscuți sub numele de Jets și își aveau sediul în Winnipeg (Manitoba), unde vremea este considerabil mai răcoroasă, însă NHL a urmărit banii și oamenii până spre ecuator.

Unul dintre motivele acestei uriașe schimbări a geografiei umane este miracolul aerului condiționat, care le permite oamenilor să controleze temperatura spațiilor lor interioare. Aerul condiționat a remodelat profund viața umană în țările bogate — de la chestii mărunte, cum ar fi timpul tot mai scurt cât stau deschise ferestrele clădirilor, până la lucruri importante, cum ar fi disponibilitatea medicamentelor. Insulina, numeroase antibiotice, nitroglicerina și multe alte medicamente sunt sensibile la căldură și își pot pierde eficiența dacă nu sunt depozitate la așa-numita „temperatură a camerei“, care se consideră a fi între 68 și 77°F (20–25°C), temperaturi pe care, în timpul verii, nicio cameră din Phoenix nu putea spera să o atingă înainte de apariția aerului condiționat. Depozitarea medicamentelor la o temperatură controlată rămâne una dintre marile provocări pentru sistemele de sănătate din țările sărace, unde multe instituții sanitare nu au curent electric.

Chiar și faptul că citiți în clipa asta depinde de aerul condiționat — această carte a fost tipărită într-o instituție climatizată[27]. De fapt, aerul condiționat a fost inventat pentru o instituție nu cu mult diferită de aceea care a tipărit

această carte. În 1902, un tânăr inginer pe nume Willis Carrier a primit sarcina de a rezolva o problemă în Buffalo (New York): paginile revistei unei companii tipografice se deformau din cauza umidității din timpul verii. Carrier a creat un dispozitiv care, în esență, inversa procesul de încălzire electrică, trecând aerul prin serpentine reci, în loc de serpentine fierbinți. Ceea ce a redus umiditatea, dar a avut și efectul secundar util al scăderii temperaturilor interioare. Carrier a efectuat apoi mai multe cercetări cu privire la ceea ce el numea „tratarea aerului“, iar compania al cărei cofondator a fost, Carrier Corporation, rămâne unul dintre cei mai mari producători de instalații de aer condiționat din lume.

Căldura a constituit multă vreme o preocupare pentru oameni. În Egiptul Antic, casele erau răcite atârnându-se la ferestre rogojini din stuf pe care se punea să se prelingă apă. Apoi, ca și acum, controlul temperaturilor interioare nu era doar o chestie de confort și comoditate, deoarece căldura îi poate ucide pe oameni. Într-un eseu cu titlul atrăgător An Account of the Extraordinary Heat of the Weather in July 1757, and the Effects of It („Despre extraordinara încălzire a vremii în iulie 1757 și efectele acesteia“), medicul englez John Huxham scria despre căldură că a provocat „bruște și violente dureri de cap și amețeli, transpirații abundente, o mare slăbiciune și deprimare a minții“. De asemenea, a menționat că urina victimelor valului de căldură era „intens colorată și în cantitate mică“.

Astăzi, în numeroase țări, inclusiv în Statele Unite, valurile de căldură cauzează mai multe decese decât fulgerele, tornadele, uraganele, inundațiile și cutremurele la un loc. În 2003, o caniculă ce a cuprins Europa, concentrându-se asupra Franței, a dus la moartea a mai bine de 70 000 de oameni. Valuri de căldură ucigătoare din Australia până în Algeria și din Canada până în Argentina au fost frecvente de-a lungul istoriei, însă una dintre ciudățeniile Antropocenului este că, în părțile mai bogate ale lumii, căldura constituie acum o problemă de sănătate mai mult în climatele temperate decât în cele calde. În ultimii douăzeci de ani, persoanele care trăiesc în centrul Franței, de obicei o zonă rece, unde instalațiile de aer condiționat la domiciliu sunt rare, au fost mult mai predispuse să moară din cauza valurilor de căldură decât cei care locuiesc în Phoenix, unde de obicei se sufocă de căldură, iar mai mult de 90 % dintre gospodării au cel puțin o formă de climatizare.

O altă particularitate a aerului condiționat modern: răcirea interiorului încălzește exteriorul. Cea mai mare parte a energiei care alimentează sistemele de aer condiționat provine din combustibili fosili, a căror utilizare încălzește planeta, ceea ce în timp va necesita o intensificare a condiționării aerului. Potrivit Agenției Internaționale pentru Energie, instalațiile de aer condiționat și ventilatoarele electrice reprezintă împreună deja aproximativ 10 % din totalul consumului de energie electrică la nivel mondial și se așteaptă ca folosirea sistemelor de aer condiționat să crească de mai bine de trei ori în următorii treizeci de ani. La fel ca majoritatea altor inovații cu un mare consum energetic, de aerul condiționat beneficiază în primul rând persoanele din comunitățile bogate, în timp ce consecințele schimbărilor climatice sunt suportate în mod disproporționat de oamenii din comunitățile sărace.

Schimbările climatice constituie probabil cea mai mare provocare comună cu care se confruntă omenirea secolului al XXI-lea și mă tem că generațiile viitoare ne vor judeca aspru pentru nereușita noastră de a face mai multe în acest sens. Probabil că la orele lor de istorie vor învăța — corect — că noi, ca specie, am știut că emisiile de carbon afectau climatul planetei în anii 1970. Și vor învăța — corect — despre eforturile din anii 1980 și 1990 de a limita emisiile de carbon, eforturi care în cele din urmă au eșuat din motive complexe, prezentând numeroase aspecte, pe care presupun că lecțiile de istorie din viitor le vor reduce cu succes la o singură poveste. Și bănuiesc că alegerile noastre vor părea de neiertat și chiar de neînțeles pentru cei care vor citi acele cărți de istorie. „Noroc că fiecare generație nu își înțelege propria ignoranță“, scria Charles Dudley Warner în urmă cu mai bine de un secol. „În felul ăsta putem spune că strămoșii noștri au fost niște barbari.“[28]

Chiar dacă începem să resimțim consecințele schimbărilor climatice, ne străduim să oferim la nivel mondial un răspuns uman la această problemă globală cauzată de umanitate. În parte, aceasta pornește de la dezinformarea publică și neîncrederea generalizată în cunoștințele de specialitate. În parte, este cauzată de faptul că schimbările climatice sunt percepute ca o problemă importantă, dar nu una urgentă. Incendiile catastrofale, care au devenit tot mai frecvente, trebuie stinse astăzi. Este mult mai greu pentru noi să facem

schimbări importante care, de-a lungul generațiilor, ar diminua probabilitatea acestor incendii.

Însă cred că ne vine greu să ne confruntăm cu schimbările climatice cauzate de om și pentru că cei mai privilegiați dintre noi, cei mai mari consumatori de energie, se pot feri de vreme. Sunt cu siguranță o astfel de persoană. Sunt ferit de vicisitudinile vremii datorită casei mele și a instalației sale de aer condiționat. Mănânc căpșune în ianuarie. Când plouă, mă pot adăposti. Când este întuneric, pot să aprind lumina. Îmi este ușor să percep clima ca fiind în mare parte un fenomen exterior, în timp ce eu sunt în mare parte un fenomen interior.

Dar asta e o concepție greșită. Sunt întru totul, complet dependent de ceea ce îmi imaginez ca fiind lumea exterioară. Sunt condiționat de asta. Pentru oameni, în cele din urmă, nu există nicio modalitate de a scăpa de obligațiile față de natură și limitările ei. Noi suntem natura. Și astfel, la fel ca istoria, clima este ceva ce ni se întâmplă, dar și ceva ce ne-am făcut cu mâna noastră.

*

Aici, în Indianapolis, temperaturile ridicate depășesc 90°F (32°C) doar aproximativ 13 zile pe an și totuși majoritatea caselor noastre și clădirilor de birouri sunt dotate cu aer condiționat. Acest lucru se datorează în parte faptului că arhitectura s-a schimbat foarte mult în ultimii 50 de ani, mai ales în cazul clădirilor comerciale, pentru a lua în calcul existența aerului condiționat. Însă aceste instalații devin din ce în ce mai frecvente și pentru că tot mai mulți dintre noi ne așteptăm să ne putem controla mediul interior. Când sunt afară, dacă îmi pot adapta puțin vestimentația, mă simt foarte confortabil între 55 și 85°F (13–30°C). Dar în interior, zona mea de confort se diminuează considerabil până la câteva grade. Urăsc să transpir în timp ce stau înăuntru, așa cum mi se întâmpla adesea când locuiam într-un apartament fără aer condiționat din Chicago. La fel de inconfortabil mi se pare să simt în interior cum mi se face pielea de găină din cauza frigului. Ca

un tablou scump sau o orhidee fragilă, prosper numai în condiții extrem de specifice.

Nu sunt singurul. Un studiu realizat de Cornell University în 2004 a constatat că temperaturile din birouri afectează productivitatea la locul de muncă. Când temperaturile au crescut de la 68 la 77°F (20, respectiv 25°C), randamentul la dactilografiere a crescut cu 150 %, iar frecvența greșelilor a scăzut cu 44 %. Ceea ce nu-i o chestiune minoră — autorul studiului spune că aceasta înseamnă că „o creștere a temperaturii într-o zonă termică mai confortabilă le permite angajatorilor să economisească aproximativ 2 dolari pe fiecare lucrător, pe oră“. Și atunci de ce în foarte multe birouri este atât de rece vara, când de fapt este mai scump și mai puțin eficient să menții temperaturi scăzute pe timpul verii? Poate fiindcă definiția pentru „temperatura camerei“ a fost stabilită în mod istoric prin analiza preferințelor legate de temperatură ale unor bărbați la costum în vârstă de 40 de ani și cântărind 70 de kilograme. Studiile au arătat în mod constant că, în general, femeile preferă medii interioare mai calde.

Dar când oamenii atrag atenția asupra preferinței pentru unii parametri ai climatizării clădirilor de birouri — mai ales când femeile atrag atenția asupra acestui lucru —, de multe ori sunt luați în râs pentru că ar fi prea sensibili. După ce jurnalistul Taylor Lorenz a scris pe Twitter că sistemele de aer condiționat din birouri sunt sexiste, pe un blog de pe platforma Atlantic s-a scris: „E absurd să crezi că temperatura dintr-o clădire este sexistă“. Dar nu este deloc absurd. Absurd este să reduci productivitatea la locul de muncă folosind combustibili fosili prețioși pentru a răci în mod excesiv o clădire de birouri, astfel încât bărbați purtând veste simandicoase să se simtă mai confortabil.

Trebuie să mă obișnuiesc cu ceva mai multă căldură. Este singurul viitor care ne așteaptă. Când eram copil în Florida, mi se părea firesc să iau cu mine un pulover când mă duceam la cinematograf. Aerul condiționat, ca atâtea alte chestii din Antropocen, era ca un fel de bâzâit, un zgomot de fond care mi-a remodelat viața fără să mă gândesc vreodată la lucrul ăsta. Dar să-ți scriu încă de la primele ore ale dimineții în anul 2021 sau să intru

într-o sală de cinema pare absolut nefiresc. Ceea ce este „firesc“ pentru oameni se schimbă în permanență.

Sunt foarte recunoscător pentru aerul condiționat. Face ca viața omului să fie mult mai bună. Însă trebuie să lărgim definiția a ceea ce constituie controlul climatului, și asta cât mai repede.

Acord aerului condiționat 3 stele.

Afirmația rămâne valabilă și dacă citiți un e-book sau ascultați această carte, deoarece, în ambele cazuri, cartea este probabil stocată în cloud („nor“), sau poate a fost la un moment dat, iar cloud-ul nu-i chiar un nor; este o imensă rețea de servere conectate care aproape niciodată nu se supraîncălzesc și nici nu ruginesc deoarece sunt menținute în mod artificial uscate și reci prin intermediul aerului condiționat.

Warner este adesea pomenit, dar în legătură cu un alt citat. A fost prima persoană cunoscută care a spus o versiune a glumei „Toată lumea vorbește despre vreme, dar nimeni nu face nimic în această privință“. Dar noi, desigur, facem ceva în legătură cu vremea.

Staphylococcus aureus

Cu ani în urmă, m-am ales cu o infecție a orbitei ochiului meu stâng cauzată de bacteria Staphylococcus aureus. Vederea mi s-a încețoșat, apoi orbita mi s-a umflat și am ajuns la spital, unde am fost internat pentru mai bine de o săptămână.

Dacă aş fi avut aceeași infecție oricând înainte de 1940, probabil că mi-aş fi pierdut nu doar ochiul, ci și viața. Pe de altă parte, probabil că nu aş fi trăit suficient de mult încât să fac celulită orbitală, pentru că aş fi murit din cauza infecțiilor cu stafilococ pe care le-am avut în copilărie.

Când eram în spital, doctorii de la infecțioase m-au făcut să mă simt foarte special. Unul dintre ei mi-a spus: „Ești colonizat de un stafilococ fascinant de agresiv". Doar aproximativ 20 % dintre oameni sunt colonizați în mod repetat cu Staphylococcus aureus — nu se știe cu precizie care ar fi motivele —, iar eu se pare că sunt unul dintre ei. Aceia dintre noi care suntem mai tot timpul purtători ai acestor bacterii suntem mai predispuși la infecții cu stafilococi. După ce s-a minunat de colonia mea specială de stafilococi, doctorul mi-a spus că nu mi-ar veni să cred dacă aş vedea vasele Petri, după care a zis că faptul că trăiesc încă e un adevărat testament al medicinei moderne.

Presupun că așa este. Pentru cei ca mine, colonizați de bacterii fascinant de agresive, nu poate fi vorba de o întoarcere nostalgică la trecutele epoci de aur, pentru că în toți acei ani aş fi fost complet mort. În 1941, Boston City Hospital a semnalat în cazul infecțiilor cu stafilococi o rată a mortalității de 82 %.

Îmi amintesc că pe când eram copil auzeam expresii de genul: „Numai cei puternici supraviețuiesc" sau „supraviețuirea celor mai adaptați" — și mă simțeam îngrozit, căci știam că nu sunt nici puternic, nici adaptat. Încă nu înțelegeam că atunci când omenirea îi protejează pe cei mai fragili dintre

noi și depune eforturi pentru a le asigura supraviețuirea, proiectul uman în ansamblu devine mai puternic.

Deoarece de multe ori stafilococul infectează răni deschise, a fost deosebit de mortal în timpul războiului. În preajma izbucnirii Primului Război Mondial, poetul englez Rupert Brooke a scris faimoasele versuri: If I should die, think only this of me:/ That there's some corner of a foreign field/ That is forever England („De voi muri, rămâi cu asta despre mine-n gând:/ Se află-n altă ţară un mic loc pe câmp/ Care e Anglia pentru totdeauna")[29]. Brooke avea să moară într-adevăr în război, în iarna anului 1915 — nu în vreun colț de câmp străin, ci la bordul unei nave-spital, ucis de o infecție bacteriană.

Pe atunci, existau mii de doctori care tratau rănițíi și bolnavii de război. Printre ei era un chirurg scoțian în vârstă de 71 de ani, Alexander Ogston, care în urmă cu zeci de ani descoperise Staphylococcus, botezat de el astfel.

Ogston era un mare admirator al lui Joseph Lister, ale cărui observații despre infecția postchirurgicală au condus la utilizarea acidului carbolic (fenol) și a altor tehnici de sterilizare, care au crescut considerabil ratele de supraviețuire în cazul intervențiilor chirurgicale. Ogston îi scria lui Lister în 1883: „Ați schimbat chirurgia... transformând-o dintr-o loterie periculoasă într-o știință sigură, cu baze solide", ceea ce nu era o exagerare prea mare. Înainte de antiseptice, Ogston scria: „După fiecare operație, în mod obișnuit așteptam cu sufletul la gură a treia zi, acea zi îngrozitoare când se instala septicemia". Una dintre colegele lui Ogston, o infirmieră care lucra cu el la Aberdeen Royal Infirmary, a refuzat o intervenție chirurgicală în cazul unei hernii strangulate, preferând moartea, „deoarece nu văzuse niciodată un caz operat la recuperare".

*

După ce l-a vizitat pe Lister și a observat operații complexe făcute la genunchi vindecându-se fără infecție, Ogston s-a întors la spitalul din Aberdeen și a dat jos pancarta de deasupra sălii de operație pe care scria: „Pregătește-te să te întâlnești cu Dumnezeul tău". Chirurgia nu avea să mai fie un ultim efort disperat.

Ogston era atât de obsedat de spray-ul cu acid carbolic al lui Lister, încât studenții săi au scris o poezie despre el, care spune, printre altele:

Și am aflat că viitorul

Este al folosirii nelimitate de spray.

Spray-ul, spray-ul, spray-ul antiseptic

A.O. l-ar folosi dimineață, zi și noapte,

Pentru orice fel de zgârieturi,

Unde alții ar atașa

Un plasture lipicios,

El a dat cu spray.

Prima soție a lui Ogston, Mary Jane, murise după ce născuse, cu câțiva ani înainte de aceste descoperiri, la 25 de ani. Nu există o consemnare a cauzei decesului, însă la vremea aceea, cele mai multe decese materne erau cauzate de infecții post-partum, de multe ori produse de Staphylococcus aureus. Și Ogston văzuse sute dintre pacienții săi murind din cauza unor infecții post-chirurgicale.

Prin urmare, nu-i de mirare că era obsedat de protocoalele antiseptice. Totuși voia să înțeleagă nu numai cum să prevină infecția, ci și ce anume o provoca. La sfârșitul anilor 1870, chirurgii și cercetătorii făceau multe

descoperiri în legătură cu diferite bacterii și cu rolul lor în producerea infecțiilor, însă Staphylococcus nu a fost identificat până când Ogston nu a străpuns cu o lanțetă o rană plină cu puroi de la piciorul unui pacient pe nume James Davidson.

La microscop, abcesul lui Davidson era plin de viață. Ogston a scris: „Pot spune că am fost încântat când mi s-au dezvăluit frumoase aglomerări, smocuri și înlănțuiri de numeroase organisme rotunde".

Ogston a numit aceste smocuri și înlănțuiri Staphylococcus, de la cuvântul grecesc însemnând „ciorchini de struguri". Și de multe ori arată ca niște ciorchini — sfere durdulii adunate laolaltă în smocuri strânse. Însă Ogston nu s-a mulțumit doar să vadă bacteriile. „Evident, scria el, primul pas care trebuia făcut era să ne asigurăm că organismele găsite în puroiul domnului Davidson nu ajunseseră acolo în mod întâmplător." Așa încât Ogston a instalat un laborator în magazia din spatele casei sale și a încercat să cultive colonii de stafilococi, reușind în cele din urmă când a folosit ca mediu un ou de găină. Apoi a injectat bacteriile în cobai și în șoareci, care s-au îmbolnăvit grav. Ogston a mai observat că Staphylococcus părea a fi „inofensiv la suprafață", în ciuda faptului că este „atât de dăunător atunci când e injectat". Și eu am observat lucrul ăsta — nu mă deranjează prea tare dacă pielea îmi este colonizată de Staphylococcus aureus, însă mă afectează cu adevărat când începe să mi se înmulțească în orbita oculară.

Apropo, James Davidson a mai trăit zeci de ani după infecția lui cu stafilococ, datorită unei debridări temeinice și a folosirii din plin, de către Ogston, a spray-ului, a spray-ului, a spray-ului antiseptic. Dar Staphylococcus aureus a rămas o infecție extrem de periculoasă până când un alt om de știință, scoțian, Alexander Fleming, a descoperit accidental penicilina. Într-o dimineață de luni a anului 1928, Fleming a observat că una dintre culturile sale de Staphylococcus aureus fusese contaminată de o ciupercă, penicillium, care părea să fi ucis toate bacteriile stafilococice. Și a spus cu voce tare: „Ce chestie!"

Fleming a folosit ceea ce el numea mold juice („zeamă de mucegai") pentru a trata câțiva pacienți, inclusiv pentru vindecarea infecției sinusale a asistentului său, însă producția de masă a substanței antibiotice secretate de penicilium s-a dovedit a fi o adevărată provocare.

Abia la sfârșitul anilor 1930 un grup de oameni de știință de la Oxford a început să-și testeze stocurile de penicilină, mai întâi pe șoareci, apoi, în 1941, pe un subiect uman, un polițist pe nume Albert Alexander. După ce a fost rănit de schije în timpul unui bombardament german, Alexander risca să moară din cauza infecțiilor bacteriene — în cazul său, atât Staphylococcus aureus, cât și Streptococcus. Penicilina a provocat o ameliorare spectaculoasă a stării lui Alexander, însă cercetătorii nu au avut suficient medicament pentru a-l salva. Infecțiile au revenit, iar Alexander a murit în aprilie 1941. Fiica sa de șapte ani, Sheila, a ajuns într-un orfelinat din localitate.

Oamenii de știință au căutat tulpini mai productive ale mucegaiului și, în cele din urmă, bacteriologul Mary Hunt a găsit unul pe un cantalup dintr-un magazin alimentar din Peoria (Illinois). Această tulpină a devenit și mai productivă după ce a fost expusă razelor X și radiațiilor ultraviolete. În esență, toată penicilina din lume provine din mucegaiul de pe acel cantalup din Peoria[30].

Chiar dacă stocurile de penicilină au crescut — de la 21 miliarde de unități în 1943 la 6,8 trilioane în 1945 —, a devenit tot mai clar faptul că bacteriile ucise de penicilină dezvoltau o rezistență la medicament, în special Staphylococcus aureus. Un articol din 1946 din Saturday Evening Post își manifesta îngrijorarea că folosirea antibioticelor „va ajuta și va accelera în mod involuntar forțele evolutive subtile care asigură supraviețuirea celor mai adaptați microbi“. Ceea ce s-a și întâmplat. În 1950, 40 % dintre eșantioanele de Staphylococcus aureus din spitale erau rezistente la penicilină; în 1960 — 80 %. Astăzi, doar aproximativ 2 % dintre infecțiile cu Staphylococcus aureus sunt sensibile la penicilină.

Toate acestea s-au întâmplat foarte, foarte repede. Au trecut 64 de ani de la descoperirea stafilococului de către Alexander Ogston până la producția de masă a penicilinei, iar 64 de ani au trecut de la producția de masă a penicilinei până în 2007, când m-am îmbolnăvit de celulită orbitală. În cele din urmă, infecția mea nu a răspuns la penicilină sau la următoarele două linii de antibiotice, dar din fericire, a răspuns la a patra. Rezistența la antibiotice nu este o problemă a viitorului — anul acesta, în Statele Unite,

aproximativ 50 000 de oameni vor muri din cauza infecțiilor cu Staphylococcus aureus.

Cât de recentă este penicilina? Fiica acelui ofițer de poliție, care a ajuns în orfelinat, este încă în viață acum, când scriu aceste rânduri. Sheila Alexander s-a căsătorit cu un soldat american și s-a mutat în California. E pictoriță. Una dintre picturile sale recente înfățișează un grup de case dintr-un sat englezesc. De-a lungul peretelui unei case se răsfiră o iederă, întinzându-se peste piatră aspră.

Pentru mine, unul dintre misterele vieții este motivul pentru care viața vrea să existe. Viața este mai mult activitate biochimică decât echilibru chimic, și totuși stafilococul caută cu disperare acea activitate. La fel ca mine, mă gândesc. Stafilococul nu vrea să le facă rău oamenilor. Nu știe nimic despre oameni. Vrea doar să existe, la fel cum și eu vreau să merg mai departe, ca și iedera care vrea să se extindă pe suprafața zidului, ocupând tot mai mult din ea. Cât? Atât cât poate.

Nu este vina stafilococului că vrea să existe. Cu toate acestea, acord Staphylococcus aureus 1 stea.

Rupert Brooke, Soldatul, traducere din limba engleză de Ioana Ieronim, atelier.liternet.ro (N.r).

Totuși, nu acesta este cel mai uimitor lucru din toată povestea. Uimitor este că, după ce au răzuit mucegaiul care a devenit sursa de penicilină din întreaga lume, cercetătorii AU MÂNCAT CANTALUPUL.

Internetul

Când internetul a ajuns pentru prima dată în casele noastre, la începutul anilor 1990, din câte mi-am dat seama, se afla într-o cutie. Cutia necesita o grămadă de abilități tehnice pentru instalare, după care, de îndată ce tatăl meu l-a pus în funcțiune, internetul avea litere verzi pe un ecran negru. Îmi amintesc că tata ne-a arătat mie și fratelui meu ce ar putea face internetul. „Uitați, zicea el, internetul vă poate arăta cum este vremea la Beijing, chiar în clipa asta." După care introducea în internet o linie de cod și apărea scris vremea din Beijing din clipa aceea. „Sau, spunea el încântat, puteți descărca întreaga Apărare a lui Socrate. Gratis! Și o puteți citi chiar aici, în casă."[31]

Pentru tatăl meu, acest lucru trebuie să fi părut un adevărat miracol. Însă eu nu eram înnebunit. În primul rând, nu puteam primi apeluri telefonice câtă vreme tata era online, din cauza modului în care internetul folosea liniile telefonice. Mă rog, eu, la 14 ani, nu eram asaltat de telefoane, dar oricum... Mai mult decât atât, mi se părea că internetul era mai cu seamă un forum pentru a vorbi despre internet — tata citea (și ne spunea și nouă) la nesfârșit manuale de utilizare și forumuri de mesaje despre cum funcționa internetul și ce s-ar putea face cu el în viitor și așa mai departe.

Într-o zi, tata mi-a arătat că pe internet poți vorbi cu oameni adevărați din întreaga lume. Și mi-a explicat: „Poți exersa limba franceză intrând pe un forum franțuzesc" — și mi-a arătat cum funcționează. Am trimis un mesaj câtorva persoane de pe forum: „Comment ça va?" Mi-au răspuns în timp real, într-o franceză adevărată, ceea ce m-a întristat, deoarece nu știam prea bine limba franceză. Am început să mă întreb dacă nu exista o versiune în limba engleză a serviciului și am descoperit că exista. De fapt, era o chestie numai bună pentru mine: CompuServe Teen Forum.

Pe CompuServe Teen Forum nimeni nu știa nimic despre mine. Nu știau că sunt un puști jalnic și neîndemânatic, a cărui voce de multe ori scârțâia din cauza nervozității. Nu știau că ajunsesem târziu la pubertate și nici cum mă strigau la școală.

Și în mod paradoxal, pentru că nu mă cunoșteau, mă cunoșteau mult mai bine decât oricine din viața mea reală. Îmi amintesc că într-o seară, la un chat, i-am spus lui Marie, prietena mea de pe CompuServe, despre „senzația nocturnă“ — așa numeam eu valul care mă copleșea în majoritatea serilor de dinaintea zilelor de școală, când mă duceam la culcare. Simțeam că mi se strânge stomacul și cum întreaga mea ființă era cuprinsă de o îngrijorare ce iradia din buric. Nu spusesem nimănui niciodată despre senzația nocturnă, iar în timp ce tastam inima îmi bătea nebunește. Marie a răspuns că și ea are această senzație nocturnă și că uneori se calmează ascultând liniștită radioul cu ceas. Am încercat și eu chestia asta și m-a ajutat.

De cele mai multe ori însă, în grupul meu de prieteni de pe Teen Forum nu ne împărtășeam secretele. Ne împărtășeam glume și învățam/construiam/împrumutam/cream împreună. Până în vara anului 1993, CompuServe Teen Forum era un vast univers de mitologie și informații, de la glume despre emisiunea TV Barney & Friends până la acronime și abrevieri interminabile. Internetul încă se rezuma la niște caractere verzi pe un ecran negru, deci nu puteam folosi imagini, însă aranjam textele în diferite forme. Ideea de artă ASCII, cum i se spune, exista de zeci de ani, însă noi nu existam de zeci de ani, așa încât ne simțeam de parcă o descopeream în timp ce construiam totul, de la imagini extrem de simple — de pildă, :-) — la cele ridicol de complexe (și adesea obscene). Nu-mi amintesc să fi folosit un cuvânt pentru a descrie ceea ce făceam, dar în ziua de azi le-am spune meme.

În vara aceea, cum nu mai aveam probleme cu școala, mi-am putut dedica tot timpul forumului. Am primit chiar și ceva ce se numea adresă de e-mail — o serie de cifre-generate-aleatoriu@compuserve.com. Pe atunci, internetul se taxa la oră, ceea ce era o adevărată problemă, deoarece aș fi vrut să-mi petrec tot timpul pe el. Însă părinții mei s-au plâns că ocupam linia telefonică. Le plăcea că-mi fac prieteni, că scriu și citesc atât de mult, dar nu-și permiteau să plătească 100 de dolari pe lună factura la internet. Însă m-a salvat faptul că am fost „angajat“ ca moderator pentru Teen Forum. Căci plata consta într-un abonament gratuit la internet, oricât voiam — și voiam mult. CompuServe a plătit chiar și pentru o linie telefonică separată, astfel încât să pot fi mereu online. Dacă un singur

eveniment din viața mea s-a întâmplat în vara aceea în afara casei, nu mi-l amintesc.

Mi-e teamă că am romantizat. Căci internetul de la începutul anilor 1990 avea numeroase probleme pe care internetul de azi nu le are. Deși îmi amintesc că Teen Forum era bine moderat, același rasism și misoginism care populează astăzi secțiunile de comentarii predominau și în urmă cu 30 de ani. Și atunci, ca și acum, puteai să cazi mult prin gaura de iepure a fluxurilor de informații extrem de personalizate de pe internet, până când teoriile conspirației începeau să-ți pară mai reale decât faptele în sine[32].

Am amintiri minunate din vara aceea, dar și unele traumatizante. În urmă cu câțiva ani, am dat peste un vechi prieten care spunea despre liceul nostru: „Mi-a salvat viața. Dar a făcut și multe alte lucruri". La fel și internetul.

În aceste zile, după ce vreme de 30 de ani m-am adăpat de la izvorul internetului, am început să resimt mai mult din acele efecte negative. Nu știu dacă e din cauza vârstei sau fiindcă internetul nu mai este conectat în perete, iar acum călătorește cu mine oriunde mă duc, dar îmi vine în minte o poezie a lui Wordsworth care începe cam așa: „Lumea este prea mult cu noi; târziu și curând".

Ceea ce înseamnă că nu-mi pot imagina viața sau munca fără internet? Adică modul meu de a gândi și felul meu de a fi sunt atât de profund modelate de logica mașinii? Ceea ce înseamnă că, făcând parte din internet o vreme atât de îndelungată, internetul face și el parte din mine?

Prietenul meu Stan Muller îmi spune că, atunci când trăiești în mijlocul istoriei, nu știi niciodată semnificația ei. Locuiesc în mijlocul internetului. Habar n-am ce înseamnă.

Acord internetului 3 stele.

Unul dintre ciudatele solipsisme ale vieții americane, în special spre sfârșitul secolului XX, era că știrile nu se refereau aproape niciodată la vremea din afara Statelor Unite, decât dacă era vorba de un dezastru natural în desfășurare. Însă cred că ar trebui să spun, de asemenea, că și astăzi e o chestie faină că poți descărca gratuit, de pe internet, Apărarea lui Socrate.

De fapt, am trăit această experiență. La începutul anilor 1990 ajunsesem să fiu fascinat de o chestie ce se numea Ipoteza Timpului Fantomatic, potrivit căreia aproximativ trei sute de ani între secolele al VII-lea și al X-lea nu ar fi existat nicicând, fiind inventate de Biserica Catolică. Inițial am fost atras de această idee din cauza unuia dintre acele meme-uri despre care nu știi sigur dacă este ironic. Această teorie a conspirației, care era destul de răspândită la acea vreme, susținea că de fapt nu eram în anul 1993, ci pe la 1698, și că o grămadă de ani fuseseră falsificați pentru ca Biserica să-și poată... menține puterea? Nu cunosc amănunte legate de această teorie, însă e uluitor ce poți crede când cazi în gaura de iepure.

Academic Decathlon

Începând din clasa a X-a am urmat cursurile unei școli-internat din Alabama, unde cel mai bun prieten al meu, Todd, îmi era și coleg de cameră. De multe ori, noaptea târziu, când încerca să adoarmă în camera noastră fără aer condiționat, spunea că m-am transformat într-un roman flux-al-conștiinței. Îi spuneam totul — orice interacțiune de la orele de engleză cu fata pentru care făcusem o pasiune, inclusiv citate selectate din bilețelele pe care le schimbam cu ea; motivele pentru care pur și simplu mi-a fost imposibil să predau lucrarea pe care o aveam de făcut la istorie; durerea ciudată pe care o resimțeam întotdeauna în partea exterioară a genunchiului meu stâng; cât de nervos fumasem o țigară în spatele sălii de sport pentru că cineva fusese prins acolo cu o săptămână în urmă; și tot așa, până când, în cele din urmă, îmi spunea: „Pe bune, Green, te iubesc, dar trebuie să dorm". Nu ne era teamă să ne spunem unul altuia „te iubesc".

Iată povestea mea preferată despre Todd: în zilele acelea, în Alabama, SAT-ul[33] se dădea doar la două luni. Eu și Todd reușiserăm să ratăm ultimul SAT local înainte de termenul-limită de înscriere la facultate, așa că a trebuit să mergem cu mașina în Georgia pentru a susține testul. După o excursie de o zi și după o noapte petrecută într-un Motel 6, am ajuns și noi, cu privirea tulbure, la locul de testare, unde m-am străduit să mă concentrez timp de patru ore nesfârșite. Când în cele din urmă s-a încheiat testul, m-am reîntâlnit cu Todd. Primele cuvinte pe care mi le-a spus au fost: „Ce înseamnă «ostentativ»?" — și i-am răspuns că-i ceva de genul „bătător la ochi" sau „exagerat". Todd a dat ușor din cap, ca pentru sine, iar după o clipă a zis: „Grozav. Atunci le-am luat pe toate".

Și le-a luat. Punctaj perfect la SAT.

*

Todd a fost cel care a avut ideea să mă alătur echipei Academic Decathlon, deși la prima vedere păream un candidat slab. Nu am excelat niciodată la învățătură și eram oarecum mândru că „nu mi-am atins potențialul“, în parte pentru că eram îngrozit că, dacă mă străduiam din răsputeri, lumea avea să afle că de fapt nu aveam cine știe ce potențial. Însă în notele mele slabe, Todd a simțit o oportunitate.

Academic Decathlon, cunoscut uneori sub numele de AcaDec, are zece discipline. În 1994, au fost șapte evenimente „obiective“ cu teste-grilă: economie, arte frumoase, limbă și literatură, matematică, științe, științe sociale și un Supertest în Documents of Freedom. Au fost și trei evenimente subiective notate de experți: un eseu, un interviu în persoană și ținerea unui discurs.

Echipa AcaDec a fiecărei școli are nouă jucători: sunt trei elevi A, cu medii mai mari de 3,75; trei elevi B, cu medii peste 3; și trei elevi C, cu medii de 2,99 sau mai mici. Pentru cei care nu sunt din Statele Unite, asta înseamnă că trei dintre jucătorii fiecărei școli obțin note excelente, trei — note bune, iar trei merg probabil... destul de rău cu școala. Eu, cum spuneam, nu eram strălucit la învățătură. Todd credea însă că indicațiile lui răbdătoare, și cu notele mele îngrozitoare, mă puteau transforma într-o vedetă de primă mărime la Academic Decathlon.

Așa că, începând din primul an, am studiat împreună. Am citit un întreg manual de economie și, ori de câte ori găseam o parte de nepătruns, Todd îmi prezenta subiectul pe înțelesul meu. Când învățam despre utilitatea marginală, de exemplu, mi-a explicat-o în termeni de Zima.

Todd îmi spunea: „Uite, bei o Zima și te simți bine. Bei două și te simțiți mai bine, însă beneficiul suplimentar este mai mic decât între zero și unu. Utilitatea suplimentară a fiecărei Zima adăugate devine din ce în ce mai mică, până când, în cele din urmă, curba se inversează în jurul a cinci Zima și vomiți. Aceasta este utilitatea marginală“[34].

Deci am învățat economie, dar am învățat și istoria artei, chimie, matematică și multe altele. Studiind pentru Academic Decathlon, am aflat

despre toate, de la civilizația din valea Indusului până la mitoză. Și datorită lui Todd, am devenit un foarte capabil decatlonist academic.

Nu vreau să mă laud, dar la Alabama State Academic Decathlon din 1994 am fost Lionel Messi al elevilor C. Am câștigat șapte medalii — dintre care patru de aur — din zece probe posibile. Am câștigat o medalie de bronz la matematică, chiar dacă în anul ăla am primit un D la algebră. Ce-i drept, cu niciunul dintre scorurile mele n-aș fi ajuns între primii zece elevi A sau B, dar nu am concurat cu ei. Pentru prima dată în viața mea academică am simțit că nu-s idiot.

Am câștigat medalii de aur la materii la care credeam că sunt groaznic — cum ar fi literatura și istoria, ca și la vorbire, ceea ce era deosebit de surprinzător, deoarece fusesem dintotdeauna un slab vorbitor în public. Îmi detestam vocea, felul în care îmi trăda anxietatea omnidirecțională, și nu mă descurcam câtuși de puțin în competițiile de dezbatere. Dar cu AcaDec aș fi găsit un loc unde să înfloresc. Școala noastră a câștigat concursul statal, ceea ce însemna că ne-am calificat la naționale, care urma să aibă loc în acel an într-o sală de bal a unui hotel din Newark (New Jersey).

În următoarele câteva luni, încrederea mea academică în creștere și abilitățile de studiu deprinse de la Todd au făcut ca notele mele să înceapă să se îmbunătățească. Pe scurt, riscam să-mi pierd râvnitul statut de student C, până când mi-am dat seama că puteam buși fizica pentru a-mi menține media sub 3.

În aprilie, nouă dintre noi și antrenorii noștri am zburat la Newark. Ne-am împrietenit cu alți tocilari de prin toată țara, printre care și o studentă C din Midwest, pe nume Caroline, cred. Avea o carte de identitate falsă bună și a reușit să ne strecoare un bax de douăsprezece Zima.

La naționale, Todd a fost unul dintre cei mai buni elevi A, iar mica noastră echipă din Alabama a reușit să termine pe locul șase din țară. Am câștigat chiar și câteva medalii. Una a fost la vorbire. Am ținut un discurs despre râuri. Nu-mi amintesc prea multe în legătură cu asta, dar cred că am vorbit despre meandre — acele serpentine de pe cursul unui râu. De când mă știu mi-au plăcut râurile. Într-un an, o parte din vară mi-am petrecut-o cu tata,

pe râul Noatak din nordul Alaskăi, iar în altă vară am vâslit pe râul French Broad din Tennessee.

Ideea discursului a fost furată de la Todd. Stăteam pe malul unui pârâu într-o după-amiază de septembrie, aerul era dens și încărcat de țânțari, iar Todd mi-a spus că îi plăceau râurile deoarece curgeau la nesfârșit. Șerpuiesc când într-o parte, când în alta, însă își continuă curgerea.

*

Este aprilie 2020. Sunt departe de acea sală de bal a hotelului din Newark. Toată dimineața am încercat să-mi ajut copiii cu e-learning-ul, însă mi-e teamă că-i încurc și mai mult cu nerăbdarea și exasperarea mea. Sunt stresat din pricina activității mele, deși munca mea este absurd de neesențială. La prânz, Departamentul de Sănătate Publică din Indiana își actualizează datele Covid-19 cu știri sumbre. În timp ce copiii mănâncă, am citit actualizările pe mobilul meu. Sarah coboară, după care mergem în camera de zi ca să-mi povestească despre un prieten de-ai noștri care este internat în spital. Vestea e bună — prietenul nostru își revine —, însă nu resimt nicio bucurie în acest sens. Doar frică. Cred că mă cunoaște foarte bine, pentru că îmi spune: „De ce nu te duci până la râu?“

*

În zilele astea nu mă pot simți normal decât atunci când ies. Când scriu aceste rânduri, mă aflu pe malul vestic al White River (Râul Alb), în Indianapolis. Am luat cu mine un scaun de camping. Stau pe o bermă acoperită cu iarbă, iar bateria laptopului meu este încărcată la maximum. Dinaintea mea, râul este un amestec dizarmonic de mâl și zonă inundată. La fiecare minut sau două, un copac scos din rădăcini se năpustește la vale,

purtat de ape. Într-o vară secetoasă, aș putea străbate această porțiune de râu fără ca măcar să-mi ud pantalonii scurți, dar acum apa are o adâncime de 4,5 metri și e agitată.

Sunt zile de când creierul meu refuză să-mi permită să duc o idee până la capăt, întrerupându-mă mereu cu tot felul de neliniști. Chiar și grijile mele sunt întrerupte — de griji noi sau de diferite aspecte ale unor griji mai vechi pe care nu le-am luat în considerare așa cum ar fi trebuit. Gândurile mele sunt ca un râu ce se revarsă peste maluri, agitat, noroios și în continuă mișcare. Mi-ar plăcea să nu fiu mereu atât de speriat. Speriat de virus, da, însă există și o teamă mai profundă: teroarea timpului care trece, și eu împreună cu el.

Am luat cu mine o carte de Terry Tempest Williams, însă din cauza permanentei îngrijorări îmi este imposibil să citesc mai mult de câteva minute. Frunzărind cartea, dau peste un pasaj pe care l-am subliniat cu ani în urmă. „Când cineva zice «Uite, nu-i nimic acolo», reacția noastră este să spunem: «Nu văd».“

De aici, White River se varsă în râul Wabash, apoi în Ohio, iar de acolo în marele Mississippi, ajungând în cele din urmă în Golful Mexic. Chiar și după aceea își va continua existența — îngheață, se topește, se evaporă, se va regăsi apoi în picăturile de ploaie și va curge în continuare, nefiind nici creat, nici distrus. Uitându-mă la acest râu, îmi amintesc cum am stat pe marginea acelui pârâu împreună cu Todd și cum dragostea lui m-a călăuzit prin toți acei ani și cum, în anumite privințe, mă călăuzește în continuare.

Mă întreb dacă aveți astfel de oameni în viața voastră, oameni a căror dragoste vă ajută să vă continuați drumul chiar dacă acum sunt la distanță, din cauza timpului, a geografiei și a tot ceea ce intervine în viață, despărțindu-vă. Eu și Todd am străbătut decenii — el este medic acum —, însă cursurile vieților noastre au fost modelate de acele momente pe care le-am împărtășit în amonte. După cum spunea Maya Jasanoff: „Un râu este o intrigă a naturii: te poartă de ici până colo“. Sau de acolo până aici, cel puțin.

În exterior, lumea își continuă mersul. Râul, chiar dacă își revarsă apele peste maluri, își continuă șerpuirea. Îmi ridic privirea de pe ecranul laptopului și mă uit la râu, apoi revin la ecran, apoi din nou mă uit spre râu. Fără vreun motiv anume, mă străfulgeră o amintire. După ce competiția Academic Decathlon din Newark s-a încheiat, am ajuns cu sticlele noastre de Zima pe acoperișul acelui hotel — eu, Todd și câțiva coechipieri. Era noaptea târziu, iar New York City strălucea roziu în depărtare. Eram a șasea cea mai bună echipă de Academic Decathlon din țară, ne extrăgeam cantitatea potrivită de utilitate din sticlele noastre de Zima și țineam unii la alții. Râurile curg în continuare, iar noi ne continuăm drumul, și nu există cale de întoarcere pe acoperișul acelui hotel. Însă amintirea ne ține în continuare împreună.

Acord Academic Decathlon 4,5 stele.

SAT (Scholastic Aptitude Test) — test de abilități cognitive, logică și raționament solicitat de majoritatea universităților din Statele Unite pentru admiterea la facultate. (N.t.)

Zima era o băutură alcoolică, un fel de precursor de calitate mai slabă a hard seltzer-ului din secolul XXI. Era îngrozitoare. Mi-a plăcut. Însă mai important e faptul că, mulți ani mai târziu, aveam să aud o descriere a utilității marginale aproape exact la fel pe podcastul NPR Planet Money. Să fi avut podcastul și Todd o sursă comună? Sau memoria îmi joacă feste? Nu știu. Însă știu sigur că curba utilității mele marginale încă se inversează după cinci băuturi, la fel cum se întâmpla și în liceu.

Amurguri

Ce trebuie să facem în cazul frumuseții banale a unui apus de soare ostentativ? Ar trebui să-l respingem ca pe o amenințare, cum a făcut Roberto Bolaño atât de strălucit, scriind: „Cerul, în amurg, părea o floare carnivoră“? Ar trebui să ne lăsăm în voia unui sentimentalism inerent, cum face Kerouac în Pe drum: „În curând se însera, o înserare de culoarea strugurilor negri, cu văzduhul purpuriu peste livezile de mandarini şi ogoarele cu pepeni... câmpurile aveau tonurile iubirii şi ale misterelor spaniole“[35]? Sau poate ar trebui să ne îndreptăm spre misticism, cum a făcut Anna Ahmatova atunci când, în fața unui frumos apus de soare, a scris:

Nu pot să spun dacă ziua

se sfârșește, sau lumea, sau dacă

taina tainelor se află din nou în mine.

Un frumos apus de soare mă lasă întotdeauna fără cuvinte, face ca toate gândurile să-mi devină la fel de vaporoase și de plăcute ca lumina. Recunosc totuși că, atunci când văd soarele cufundându-se sub un orizont îndepărtat, în timp ce diverse nuanțe de galben, portocaliu și roz inundă cerul, de obicei îmi vine în minte: „Parc-ar fi photoshopat“. Când văd lumea naturală în cea mai spectaculoasă manifestare a ei, impresia mea generală este că, mai mult decât orice, pare a fi un fals.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, turiștii purtau cu ei oglinzi negre, ușor convexe, numite oglinzi Claude. Dacă te întorceai cu spatele la un peisaj splendid și te uitai la reflexia lui în oglinda Claude, se spunea că pare mai „pitoresc“. Numită după pictorul peisagist

francez Claude Lorrain din secolul al XVII-lea, oglinda nu numai că încadra scena, dar și simplifica gama ei tonală, făcând ca realitatea să arate ca o pictură. Thomas Gray a scris că numai prin oglinda Claude putea „vedea amurgul în toată splendoarea sa“.

*

Firește, problema cu soarele este că nu te poți uita direct la el — nici atunci când te afli afară, și nici când încerci să-i descrii frumusețea. În Pilgrim at Tinker Creek, Annie Dillard scrie: „Avem cu adevărat doar o singură lumină, o singură sursă pentru întreaga energie, și totuși trebuie să ne îndepărtăm de ea prin decret universal. Nimeni de aici, de pe planeta asta, nu pare conștient de acest tabu ciudat și puternic, că ne plimbăm cu toții ferindu-ne cu grijă chipurile într-un fel sau altul, ca nu cumva ochii să ne fie distruși pe veci“.

În toate aceste privințe, soarele este divin. După cum spunea T.S. Eliot, lumina este vizibila aducere-aminte a Luminii Invizibile. Ca un zeu, soarele are o putere deopotrivă înfricoșătoare și minunată. Și asemenea unui zeu, e dificil sau chiar periculos să te uiți direct la el. În Cartea Ieșirii, Dumnezeu spune: „Faţa Mea însă nu vei putea s-o vezi, că nu poate vedea omul faţa Mea şi să trăiască“ (Ieşirea 33, 20). Nu-i de mirare că scriitorii creștini au făcut de secole un calambur pe seama lui Iisus, considerându-l atât Son („fiu“), cât și Sun („soare“)[36]. Evanghelia după Ioan se referă la Iisus numindu-l „Lumina“ de atâtea ori, încât devine enervant. Și există zei ai luminii soarelui peste tot pe unde sunt zei, de la egipteanul Ra până la Heliosul grecesc și aztecul Nanahuatzin, care s-a sacrificat sărind într-un foc pentru a putea deveni soarele strălucitor. Totul are oarecum un sens: nu am nevoie pur și simplu de lumina acelui astru pentru a supraviețui; în multe privințe, sunt un produs al luminii sale, care reprezintă practic ceea ce simt față de Dumnezeu.

Oamenii mă întreabă mereu dacă eu cred în Dumnezeu. Le spun că sunt adept al Bisericii Episcopale sau că merg la biserică, dar nu-i interesează

treaba asta. Vor să știe pur și simplu dacă eu cred în Dumnezeu — și nu le pot răspunde, pentru că nu știu cum să abordez în-ul din întrebare. Cred în Dumnezeu? Cred „în jurul“ lui Dumnezeu. Dar nu pot crede decât în ceea ce mă înconjoară — lumina soarelui și umbra, oxigen și dioxid de carbon, sisteme solare și galaxii.

Dar acum înotăm deja în ape sentimentale; am metaforizat amurgul. La început era photoshopat. Acum este divin. Și niciunul dintre aceste moduri de a privi apusul soarelui nu va fi suficient.

e.e. cummings are un poem despre amurg care spune așa:

cine ești tu, micuțule eu

(de cinci sau șase ani)

cercetând din înaltul

ferestrei; auriul

amurgului de noiembrie

(și sentimentul: că dacă ziua

trebuie să devină noapte,

acesta este un mod frumos)

E o poezie frumoasă, dar funcționează numai deoarece cummings situează observația în copilărie, când cineva este probabil încă prea inocent pentru a-și da seama cât de jalnic este să scrii despre amurguri. Și totuși, un apus de soare nimerit este frumos și, mai bine chiar, universal. Strămoșii noștri îndepărtați nu mâncau ca noi și nu călătoreau ca noi. Relația lor cu noțiuni fundamentale, cum ar fi timpul, era diferită de a noastră. În mare parte, ei măsurau timpul nu în ore sau secunde, ci mai ales în funcție de ciclurile solare — cât de aproape era de apusul soarelui, de zori sau de miezul iernii. Însă fiecare om care a trăit mai mult pe această planetă a văzut un apus de soare frumos și s-a oprit pentru a-și petrece unul dintre ultimele momente ale unei zile recunoscător pentru (și copleșit de) lumină.

Și atunci, cum am putea celebra un apus de soare fără a părea anoști sau dulcegi? Poate considerându-l un lucru banal. Iată ce se întâmplă: înainte să ajungă la ochii tăi, un fascicul de lumină solară interacționează cu nenumărate molecule care provoacă așa-numita difuziune a luminii. Raze de diferite lungimi de undă sunt trimise în direcții diferite atunci când interacționează cu, să zicem, oxigenul sau azotul din atmosferă. Dar la apusul soarelui lumina călătorește prin atmosferă mai mult până să ajungă la noi, astfel încât o mare parte din albastru și violet a fost dispersat, lăsând ochilor noștri un cer bogat în roșu, roz și portocaliu. După cum spunea artista Tacita Dean, „Culoarea este o ficțiune a luminii".

Cred că este util să știm cum funcționează apusurile de soare. Nu sunt dispus să înghit ideea romantică potrivit căreia înțelegerea științifică lipsește într-o oarecare măsură universul de frumusețea sa, totuși nu reușesc să găsesc cuvinte care să descrie frumusețea uluitoare a apusurilor de soare, de-ți taie răsuflarea — de fapt, o frumusețe nu „de-ți taie răsuflarea", ci „de-ți dă răsuflare". Tot ce pot să spun este că uneori, când ziua se îngemănează cu noaptea, privesc înlemnit splendoarea aceea și mă simt absurd de mic. Ai crede că aș fi trist, dar nu-i așa. Mă face doar recunoscător. Toni Morrison scria odată: „La un moment dat în viață, frumusețea lumii devine suficientă. Nu-i nevoie să o fotografiezi, să o pictezi sau chiar să ți-o amintești. E suficientă prin ea însăși". Prin urmare, ce am putea spune despre frumusețea banală a amurgurilor? Poate doar că este suficientă.

*

Câinele meu, Willy, a murit acum câțiva ani, dar una dintre minunatele amintiri pe care le am în legătură cu el este când îl priveam jucându-se în curtea din fața casei noastre, la amurg. Era un cățeluș pe atunci și, când se lăsa seara, îl apuca un puseu de energie și începea să alerge roată în jurul nostru, plin de bucurie, hămăind și sărind fără vreun rost anume, iar după o vreme, obosit după atâta mișcare, alerga la mine și se întindea pe iarbă. Și apoi făcea ceva absolut extraordinar: se rostogolea pe spate și-și dezvelea burtica moale. Întotdeauna m-a uimit curajul ăsta, capacitatea lui de a fi absolut vulnerabil față de noi. Ne oferea locul neprotejat de coaste, încredințat fiind că nu-l vom mușca sau înțepa. Este greu să ai așa o încredere în lume, să-i arăți burta. În mine există ceva profund, ceva extraordinar de fragil, căruia îi este groază să se îndrepte spre lume.

Mi-e teamă și să scriu despre asta, căci mă neliniștește gândul că, după ce-mi voi fi mărturisit această fragilitate, veți ști unde să loviți. Și știu că, dacă sunt lovit acolo unde sunt vulnerabil, nu mă voi recupera niciodată.

Uneori simt că faptul de a iubi frumusețea ce ne înconjoară este oarecum o lipsă de respect față de numeroasele orori prezente și ele în viața noastră. Dar în cea mai mare măsură, cred că mă îngrozește gândul că dacă-mi descopăr lumii burta, mă va devora. Așa că port armura cinismului și mă ascund în spatele zidurilor mari ale ironiei, întrezărind doar frumusețea cu spatele la ea, prin oglinda Claude.

Însă vreau să fiu sincer, chiar dacă e jenant. Fotograful Alec Soth a spus: „Pentru mine, cel mai frumos lucru este vulnerabilitatea“. Aș face un pas mai departe și să spun că nu poți vedea frumusețea care e suficientă dacă nu devii vulnerabil față de ea.

Așa că încerc să mă întorc spre acea lumină dispersată, cu burta descoperită, și îmi spun: nu pare să fie o fotografie. Și nu pare un zeu. Este un apus de soare și e frumos, dar nu-i poți da cinci stele pentru că nimic nu e perfect? Asta-i o prostie. Atât de multe sunt perfecte. Începând cu asta. Acord apusurilor de soare 5 stele.

Jack Kerouac, Pe drum, traducere din limba engleză de Cristina Felea, Polirom, Iași, 2012, pp. 94–95. (N.t.)

În limba engleză, cele două cuvinte au pronunție asemănătoare. (N.r.)

Performanța lui Jerzy Dudek din 25 mai 2005

Aș vrea să vă spun o poveste despre bucurie, uimire și stupiditate. Este o poveste despre sport și m-am gândit la asta pentru că scriu aceste rânduri în mai 2020, moment în care sportul s-a oprit — pentru prima dată în viața mea.

Îmi lipsește sportul. Știu că sportul nu are importanță în ordinea lucrurilor, dar îmi lipsește luxul de a mă preocupa de lucruri care nu contează. Se spune (probabil că nu e adevărat) că regretatul papă Ioan Paul al II-lea ar fi zis: „Dintre toate lucrurile lipsite de importanță, fotbalul este cel mai important“. Iar în clipa asta mi-e dor de lucrurile lipsite de importanță. Așa încât am să vă spun o poveste despre fotbal care începe în sudul Poloniei, la vreo 95 de kilometri de locul unde s-a născut papa Ioan Paul al II-lea.

Este anul 1984, iar Jerzy Dudek, fiul deșirat (în vârstă de 10 ani) al unui miner la cărbune, locuiește în orășelul minier Szczygłowice. Compania minieră a organizat o acțiune în cadrul căreia soțiile minerilor să poată intra în subteran și să vadă unde lucrează minerii. Jerzy și fratele său mai mare, Dariusz, așteaptă în afara minei împreună cu tatăl lor, în timp ce Renata Dudek coboară la sute de metri adâncime în puțul minier. Când se întoarce la suprafață, începe să-și sărute soțul, cu ochii în lacrimi. „Ne-a chemat și ne-a spus: «Jerzy, Dariusz, promiteți-mi că n-o să coborâți niciodată în mină»“, avea să-și amintească mai târziu Dudek.

Jerzy și fratele său au izbucnit pur și simplu în râs. „Ne gândeam: «Ei bine, și ce altceva am putea face?»“

Pe atunci, papa Ioan Paul al II-lea, pe care tânărul Jerzy îl venera, trăia în Vatican, la câțiva kilometri de Stadio Olimpico din Roma, care în anul acela găzduia finala Cupei Campionilor Europeni, un mare turneu de fotbal cunoscut astăzi sub numele de Liga Campionilor, la care participă cele mai

bune echipe de fotbal din Europa. În acel an, finala se juca între echipa din localitate AS Roma și îndrăgitul meu Liverpool Football Club[37].

Portarul lui Liverpool din vremea aceea, Bruce Grobbelaar, era un excentric, chiar și după standardele portarilor. Se încălzea mergând în mâini și atârnându-se de transversala porții. De multe ori bea câte o duzină de beri în autocarul echipei, după ce Liverpool pierdea un meci.

Însă Grobbelaar este cel mai cunoscut pentru acea finală a Cupei Campionilor Europeni din 1984. Meciul s-a decis la o lovitură de pedeapsă când, din cine știe ce motiv, Grobbelaar s-a apucat să-și agite picioarele cu nervozitate în timp ce unul dintre executanții loviturilor de pedeapsă ai echipei adverse se îndrepta spre minge. Derutat de picioarele subțiri ale lui Grobbelaar, jucătorul de la Roma a șutat mingea peste transversală, iar Liverpool a câștigat pentru a patra oară Cupa Campionilor Europeni.

Revenind însă în sudul Poloniei, tânărul Jerzy Dudek iubea fotbalul, deși mingile din piele erau greu de găsit în comunitatea săracă în care trăia, așa că de obicei jucau cu mingi de cauciuc sau chiar cu mingi de tenis vechi. A ajuns portar pentru că era înalt, dar la început nu avea abilități deosebite pentru acest post. Primul său antrenor i-a spus: „Plonjezi ca un sac de cartofi".

La 17 ani, Dudek se pregătea să devină miner și, ca parte a pregătirii sale profesionale, lucra în mina de cărbune două zile pe săptămână. În multe privințe, îi plăcea munca. Îi plăcea camaraderia din mină, sentimentul de încredere reciprocă. Compania minieră avea o echipă de fotbal, iar Jerzy a început să joace pentru ei. Nu-și putea permite mănuși de portar, așa că folosea mănușile de lucru ale tatălui său. Și ca să se simtă ca un portar adevărat, a desenat pe ele sigla Adidas. Și-a îmbunătățit jocul, nu mai plonja ca un sac de cartofi, iar la nouăsprezece ani câștiga puțin peste 100 de dolari pe lună ca portar al unei echipe de semiprofesioniști, în timp ce lucra în continuare pentru compania minieră. Dar la 21 de ani, progresele sale ajunseseră într-un punct mort. Mai târziu va spune că se simțea „cuprins de înnegurare".

Liverpool Football Club traversa și ea o perioadă sumbră. În anii 1990, de multe ori Liverpool nu era suficient de bună pentru a juca în Liga Campionilor, darămite să o și câștige.

În 1996, Jerzy Dudek, pe atunci în vârstă de 22 de ani, a atras atenția unei echipe poloneze din prima divizie, care l-a angajat să joace pentru un salariu de aproximativ 400 de dolari pe lună. După aceea, Dudek a avut o evoluție uluitoare: în șase luni, a fost transferat la o echipă olandeză, Feyenoord, unde în cele din urmă a început să-și câștige banii jucând ca portar. După câțiva ani petrecuți la Feyenoord, Dudek a semnat un contract de milioane de lire sterline cu Liverpool.

Dar era jalnic. „Primele zile la Liverpool au fost cele mai rele zile din viața mea. Mă simțeam foarte singur. Mă aflam într-un loc nou, cu o limbă nouă, pe care nu o puteam vorbi", scria el amintindu-și de perioada aceea. Apropo, toate aceste citate sunt extrase din autobiografia lui Dudek, pe care a intitulat-o A Big Pole in Our Goal. Este cântecul pe care fanii echipei Liverpool îl cântau despre el, pe melodia piesei He's Got the Whole World in His Hands. We've got a Big Pole in Our Goal.

Dar înainte de a ajunge la 25 mai 2005, vreau doar să mai menționez un singur lucru. Portarii profesioniști petrec mult timp antrenându-se la apărarea loviturilor de pedeapsă. Jerzy Dudek s-a confruntat cu mii de lovituri de pedeapsă, pe care le-a abordat de fiecare dată exact în același mod: rămânea nemișcat pe mijlocul porții, iar cu o clipă înainte ca mingea să fie lovită, se arunca într-o parte sau în cealaltă. Întotdeauna. Fără excepție.

În sezonul 2004–2005, Liverpool a avut un parcurs magic în Liga Campionilor, iar în aprilie se pregăteau să joace cu faimosul club italian Juventus în sferturile de finală, când papa Ioan Paul al II-lea a murit. Dudek a rămas pe bancă la meciul acela — pur și simplu nu se putea concentra imediat după moartea eroului său din copilărie; aproape că izbucnise în lacrimi când i-a mărturisit medicului echipei că nu poate juca în seara aceea. Liverpool a câștigat totuși meciul, ajungând în cele din urmă în finala Ligii Campionilor, unde avea să joace cu un alt gigant italian, AC Milan.

Finala s-a jucat la Istanbul și a început îngrozitor pentru Dudek și Liverpool. După 51 de secunde de la începutul meciului, Milan a înscris. Iar până la pauză au mai marcat de două ori. Acasă, în Polonia, soția lui Dudek, Mirella, care se pregătea pentru prima împărtășanie a fiului lor, și-a amintit cum o „tăcere mormântală“ se așternea peste Szczygłowice.

Despre atmosfera de la pauză din vestiarul celor de la Liverpool, Dudek scrie: „Cu toții eram prăbușiți“. Fundașul Jamie Carragher spunea: „Visurile mi se făcuseră praf și pulbere“. Jucătorii îi auzeau pe cei 40 000 de fani Liverpool cântând You'll Never Walk Alone în tribunele de deasupra, dar știau că, după cum spunea Carragher, „era mai mult compătimire decât credință“.

Ce s-a întâmplat după aceea, știu pe de rost, pentru că am revăzut meciul de nenumărate ori. La nouă minute după începutul celei de-a doua reprize, căpitanul lui Liverpool, Steven Gerrard, marchează cu o grațioasă lovitură de cap. Liverpool înscrie din nou două minute mai târziu, pentru ca după alte patru minute să mai marcheze o dată. Acum este egal, 3–3. Meciul are și treizeci de minute prelungiri. Milano presează. E clar că este echipa mai bună. Jucătorii lui Liverpool sunt epuizați, sperând doar să ajungă la lovituri de pedeapsă.

Iar apoi: cu nouăzeci de secunde înainte de încheierea timpului suplimentar de joc, Jerzy Dudek are o dublă intervenție la două șuturi pe poartă trase la o secundă unul de celălalt. Intervenția este atât de bună, încât îi sunt dedicate mai multe versuri în A Big Pole in Our Goal. Este atât de extraordinară, încât chiar și acum, după cincisprezece ani, când o revăd în reluări, am senzația că jucătorul de la Milano va înscrie. Însă Jerzy Dudek parează de fiecare dată, iar jocul se decide la o lovitură de pedeapsă.

Deci tu ești Jerzy Dudek. Te-ai antrenat de când erai copil la lovituri de pedeapsă și știi cum să le aperi. Te-ai trezit noaptea din somn imaginându-ți acest moment. Finala Ligii Campionilor, până la penalty-uri, tu în poartă, stând nemișcat până în clipa dinaintea executării lovirii.

Dar apoi, în momentele de dinaintea începerii loviturilor, Jamie Carragher aleargă spre tine. Sare la tine și începe să strige. „Carra a venit la mine ca ieșit din minți“, și-a amintit Dudek. „M-a prins de mână și mi-a zis: «Jerzy, Jerzy, Jerzy, amintește-ți de Bruce Grobbelaar».“

Carragher striga la el: Fă jocul din picioare! Mișcă-te pe linia porții! La fel ca în 1984! Dar asta era în urmă cu 21 de ani, cu jucători diferiți, cu un alt antrenor și cu un alt adversar. Ce legătură ar putea fi între momentul acela și acesta?

Sunt momente în viață când faci lucrurile exact așa cum ai exersat și te-ai pregătit pentru ele. Și apoi sunt momente când îi dai ascultare lui Jamie Carragher. Deci în cel mai important moment al vieții lui profesionale, Jerzy Dudek a decis să încerce ceva nou.

Picioarele lui slăbănoage nu arătau exact ca ale lui Grobbelaar, dar a dansat pe linia porții, agitându-și picioarele într-o parte și în cealaltă. „Nu-l recunoșteam pe soțul meu“, spunea Mirella Dudek. „Nu-mi venea a crede că... dansa atât de nebunește în poartă.“

Liverpool a înscris toate loviturile de pedeapsă, exceptând una singură. Pentru Milano, în fața unui Dudek dansator, a fost o cu totul altă poveste. Primul jucător de la Milan a ratat lovitura, iar apoi Dudek a salvat două din următoarele patru penalty-uri, iar Liverpool a finalizat ceea ce a devenit cunoscut sub numele de „Miracolul de la Istanbul“.

*

Cineva îi spune unui Jerzy Dudek în vârstă de 10 ani că va salva două penalty-uri într-o finală a Ligii Campionilor făcând cea mai ciudată alegere cu putință. Cineva îi spune unui Jerzy Dudek în vârstă de 21 de ani, care joacă pentru 1800 de dolari pe an, că peste zece ani va ridica deasupra capului cupa Ligii Campionilor.

Nu poți prevedea viitorul — nici terorile, firește, dar nici minunile care vor veni, momentele de bucurie scăldată în lumină care ne așteaptă pe fiecare dintre noi. În aceste zile, de multe ori mă simt ca și cum aș fi Jerzy Dudek intrând pe teren după pauză, la 3–0, deznădăjduit și neputincios în egală măsură. Dar dintre toate lucrurile lipsite de importanță, fotbalul este cel mai important, pentru că, văzându-l pe Jerzy Dudek sprintând în urma executării ultimei lovituri de pedeapsă, pentru a fi asaltat de coechipierii săi, îmi amintesc că într-o bună zi — poate curând — voi fi și eu îmbrățișat de cei pe care îi iubesc. Este luna mai a anului 2020, la 15 ani de la picioarele slăbănoage ale lui Dudek, și așteptarea se va încheia, iar zilele pline de lumină vor veni.

Acord performanței din 25 mai 2005 a lui Jerzy Dudek 5 stele.

Îl cunosc din liceu pe Daniel Alarcón, romancier, cofondator al Radio Ambulante și susținător al celor de la Arsenal. Daniel a fost întrebat cândva, într-un interviu, dacă mă consideram în primul rând un YouTuber sau un scriitor. Spre bucuria mea, Daniel a răspuns: „În cea mai mare parte, John se consideră un fan Liverpool".

Pinguinii din Madagascar

Doar dacă nu ai fost extraordinar de norocos, probabil că ai cunoscut persoane cărora să le facă plăcere să susțină opinii provocatoare. Mă refer la oameni care îți vor spune lucruri de genul: „Știi, Ringo a fost cel mai bun de la The Beatles“.

Tragi adânc aer în piept. Poate că ieși la prânz cu această persoană, deoarece prânzul este o experiență limitată în timp și poți suporta prezența persoanei respective doar în cantități mici. Așa că iei o îmbucătură din mâncarea pe care o ai în farfurie, după care oftezi din nou și spui: „Și de ce crezi că Ringo a fost cel mai bun de la The Beatles?“[38]

Ei bine, persoana-cu-opinii-provocatoare este foarte bucuroasă că ai întrebat. „Ringo a fost cel mai bun de la The Beatles pentru că...“ — după care nu mai auzi nimic, deoarece e singura modalitate de a rezista prânzului. Când persoana termină ce are de spus, zici: „Bine, dar Ringo a scris și Octopus’s Garden“, la care persoana-cu-opinii-provocatoare îți va oferi o prelegere de paisprezece minute care începe cu: „Ei bine, de fapt, Octopus’s Garden este opera unui geniu deosebit pentru că...“

Mulți dintre noi nu suntem, slavă Domnului, persoane-cu-opinii-provocatoare. Însă cred că oricine adăpostește, în tainițele ființei sale, cel puțin o opinie provocatoare, iar a mea este aceasta: secvența din deschiderea filmului Pinguinii din Madagascar din 2014 este una dintre cele mai mari scene din istoria cinematografică.

Pinguinii din Madagascar este un film de animație pentru copii despre Antropocen: o caracatiță ticăloasă pe nume Dave a inventat o rază specială care urâțește animalele drăgălașe, astfel încât oamenii să nu mai privilegieze protecția unor animale adorabile (cum ar fi pinguinii) față de cele mai puțin adorabile (cum ar fi Dave).

Filmul începe ca un fals documentar despre natură. „Antarctica, o pustietate neospitalieră“, psalmodiază celebrul realizator de documentare Werner Herzog, cu tonul său grav, inconfundabil. „Dar chiar și aici, ne spune el, găsim viață. Și nu orice formă de viață. PINGUINI! Vietăți joviale, vesele, agitate, adorabile, mai că-ți vine să le strângi în brațe.“

Un șir lung de pinguini mărșăluiesc orbește în spatele unui lider nevăzut. În timp ce Herzog numește pinguinii „mici clovni zburdalnici ai zăpezii“, urmărim șirul de pinguini până ajungem la cele trei personaje principale ale filmului, dintre care unul spune:

— Știe careva încotro mărșăluim?

— Cui îi pasă? răspunde un pinguin adult.

— Eu nu pun întrebări, adaugă un altul.

Curând după aceea, cei trei tineri pinguini sunt răsturnați de un ou care se rostogolește la vale. Ei decid să urmeze oul, care cade de pe marginea unui ghețar, ajungând pe un vas naufragiat aflat dedesubt. Acești trei tineri pinguini stau acum pe marginea unei faleze, uitându-se în jos la un ou pe cale să fie devorat de o focă-leopard. Pinguinii trebuie să decidă: să riște totul pentru a salva oul sau să se uite la el cum e mâncat?

În acest moment, se mărește distanța focală și vedem echipa documentarului care îi urmărește pe cei trei micuți. „Mici și neajutorați, spune Herzog, puii de pinguin sunt înghețați de frică. Știu că dacă vor cădea de pe această faleză, vor muri cu siguranță.“ Și apoi urmează un moment de pauză, după care Herzog spune: „Günter, dă-le brânci“.

Individul de la sunet se folosește de un microfon cu braț pentru a-i lovi pe pinguini din spate, forțându-i să se prăbușească în marele necunoscut. Este un film pentru copii, așa încât, firește, pinguinii supraviețuiesc și pornesc în marea aventură. Dar de fiecare dată când mă uit la Pinguinii din Madagascar, mă gândesc cum aproape toți suntem invizibili pentru pinguini, mai tot timpul, și totuși suntem cea mai mare amenințare a lor — și, de asemenea, cea mai mare speranță a lor. În această privință, suntem un fel de zei și nu dintre cei deosebit de binevoitori.

De asemenea, mă trezesc uneori gândindu-mă la leming, un rozător lung de vreo 15 centimetri, cu ochi drăgălași și o blană neagră-maronie. Există multe specii de lemingi, ce pot fi găsite prin zonele mai reci din America de Nord și Eurasia. Celor mai mulți dintre ei le place să trăiască în apropierea apei și pot înota pe distanțe destul de mari.

Lemingii tind să aibă un ciclu populațional deosebit de mare: la fiecare trei-patru ani, populația lor explodează ca urmare a condițiilor favorabile de reproducere. În secolul al XVII-lea, unii naturaliști au emis ipoteza că lemingii s-ar genera spontan, căzând apoi din cer cu milioanele, ca picăturile de ploaie. Această credință a dispărut în timp, însă alta nu. Multă vreme s-a crezut că, din instinct și/sau din dorința de a urma orbește alți lemingi, creaturile își corectează creșterea demografică prin sinucidere în masă.

Acest mit a rezistat surprinzător de mult, chiar dacă biologii știau de foarte multă vreme că lemingii nu fac așa ceva. De fapt, lemingii se răspândesc când populațiile devin prea mari, căutând spații noi și sigure. Uneori ajung la un râu sau la un lac și încearcă să-l traverseze. Uneori se îneacă. Uneori mor din alte cauze. În toate aceste privințe, nu sunt prea diferiți de alte rozătoare.

Însă chiar și astăzi, spunem uneori despre persoane care-i urmează pe alții fără a sta prea mult pe gânduri că sunt niște „lemingi“. Ne gândim la lemingi în felul ăsta în mare parte din cauza filmului Disney din 1958 White Wilderness, un documentar despre natura din zona arctică nord-americană. În film, urmărim migrația lemingilor după un sezon de creștere a populației. În cele din urmă, ajung la o faleză de pe malul oceanului, pe care naratorul o numește „prăpastia finală“.

„Aruncându-se în gol, ne spune naratorul, lemingii se lansează de pe faleză în imensa lor prostie, iar cei care supraviețuiesc căderii înoată apoi în ocean până se îneacă. O întâlnire finală cu destinul și cu moartea.“

Dar nimic dintre toate acestea nu constituie o descriere realistă a comportamentului natural al lemingilor. În primul rând, subspeciile de

leming prezentate în film de obicei nu migrează. În plus, această secțiune a filmului nici măcar nu a fost filmată în sălbăticie; acei lemingi au fost transportați din Golful Hudson la Calgary, unde s-a filmat o mare parte dintre imaginile cu ei. Iar lemingii nu s-au aruncat efectiv în hău. În schimb, realizatorii filmului au aruncat, de la înălțimea falezei, lemingi dintr-un camion și i-au filmat în timp ce cădeau, înecându-se în cele din urmă. Günter, dă-le brânci!

Astăzi, White Wilderness este amintit nu ca un documentar despre lemingi, ci ca un documentar despre noi și despre cât de departe suntem în stare să mergem pentru a susține o minciună. Tatăl meu este realizator de documentare (de la el am aflat povestea filmului White Wilderness), iar acesta este, fără îndoială, unul dintre motivele pentru care îmi place acea secvență din deschiderea filmului de animație Pinguinii din Madagascar.

Dar îmi place și pentru că surprinde și ia în râs, cu cea mai mare blândețe, ceva despre mine, ceva ce consider a fi deosebit de tulburător. La fel ca pinguinul adult care rămâne în coloană și spune: „Eu nu pun întrebări“, în cea mai mare parte și eu respect regulile. Cel mai adesea încerc să fac cum face toată lumea, chiar dacă ne apropiem cu toții de prăpastie. Ne imaginăm că celelalte animale sunt lipsite de conștiință, urmându-și orbește liderul până nu-știu-unde, dar în această interpretare uităm uneori că și noi suntem animale.

Sunt un tip meditativ — mereu plin de gânduri, inevitabil, până la epuizare. Dar sunt și irațional — acționând conform unor parametri impliciți pe care nici nu-i înțeleg, nici nu-i analizez. Într-o măsură pe care nu vreau să o accept, sunt ceea ce multă vreme am pretins că ar fi lemingii. Forțe mai presus de puterea mea de înțelegere m-au condus pe mine și pe camarazii mei lemingi spre o prăpastie — și mi-e teamă că urmează brânciul. Mitul lemingilor nu durează pentru că ne ajută să-i înțelegem pe lemingi. Durează pentru că ne ajută să ne înțelegem pe noi înșine.

Pinguinii din Madagascar este un film extraordinar de stupid. Dar cum altfel am putea înfrunta absurditățile Antropocenului? Îmi susțin opinia provocatoare și acord secvenței din deschiderea Pinguinilor din Madagascar 4,5 stele.

Doar în cazul în care Ringo Starr sau oricine îl iubește citește aceste rânduri: cred că Ringo a fost un important membru al trupei The Beatles. A fost extraordinar. Dar pur și simplu nu cred că a fost neapărat cel mai bun membru al formației.

Piggly Wiggly

În anul 1920, conform înregistrărilor recensământului, străbunicul meu Roy lucra la o băcănie într-un orășel din vestul statului Tennessee. La fel ca toate magazinele alimentare din Statele Unite de la începutul secolului al XX-lea, era o prăvălie cu servicii complete: te duceai cu o listă cu produsele de care aveai nevoie, după care băcanul — poate străbunicul meu — aduna produsele respective. Băcanul cântărea făina, mălaiul, untul sau roșiile, iar apoi ambala totul, pregătindu-ți marfa. Probabil că magazinul străbunicului meu le-a permis clienților și să cumpere alimente pe credit, o practică obișnuită la vremea aceea. Iar clientul își achita de obicei datoria în timp.

Slujba respectivă trebuia să fie modalitatea străbunicului meu de a scăpa de sărăcie, dar nu a funcționat. În schimb, prăvălia s-a închis, în parte din cauza revoluționarelor magazine alimentare cu autoservire lansate de Clarence Saunders, cel care a influențat stilul de viață al americanilor, felul lor de a cumpăra, de a găti, de a mânca. Saunders a fost un copil autodidact, fiul unor arendași săraci. În cele din urmă, și-a găsit drumul în domeniul magazinelor alimentare din Memphis (Tennessee), la aproximativ 160 de kilometri sud-vest de băcănia străbunicului meu. Saunders avea 35 de ani când a conceput un magazin alimentar fără tejghea, dar având în schimb un labirint de coridoare pe care clienții să umble singuri și să-și aleagă produsele pe care și le doreau, punându-le în niște coșuri de cumpărături.

Prețurile la magazinele cu autoservire ale lui Saunders erau mai mici, deoarece aveau nevoie de mai puțin personal și, de asemenea, pentru că nu dădeau marfă pe credit, plata făcându-se pe loc. În plus, prețurile erau clare și transparente — pentru prima dată, fiecare produs dintr-un magazin alimentar avea marcat un preț, astfel încât clienților nu le mai era teamă că vor fi încărcați la plată de băcani lipsiți de scrupule. Saunders și-a numit magazinul Piggly Wiggly.

De ce? Nimeni nu știe. Când a fost întrebat de unde provine numele, Saunders a răspuns într-o zi că a apărut „din haos și a intrat în contact direct

cu mintea unui individ“, ceea ce îți dă o oarecare idee despre ce fel de om era. Dar, de obicei, când era întrebat de ce ar suna cineva la un magazin alimentar Piggly Wiggly, Saunders răspundea: „În felul ăsta oamenii ar putea pune tocmai această întrebare“.

Primul Piggly Wiggly a fost deschis în Memphis în 1916. A avut un succes atât de mare, încât al doilea Piggly Wiggly a fost deschis trei săptămâni mai târziu. La două luni după aceea s-a deschis un altul. Saunders a insistat să-i spună „Piggly Wiggly the Third“ („Piggly Wiggly al treilea“), pentru a acorda magazinelor sale „demnitatea regală pe care o merită“. A început să atașeze însemnelor din vitrină câte un slogan: Piggly Wiggly: All Around the World („Piggly Wiggly: peste tot în lume“). La vremea aceea, magazinele se găseau doar prin Memphis, însă profeția lui Saunders s-a împlinit: într-un an, peste tot în Statele Unite existau 353 de magazine Piggly Wiggly, iar astăzi, conceptul lui Saunders de culoare cu autoservire s-a răspândit cu adevărat în întreaga lume.

În reclamele din ziare, Saunders scria despre conceptul său de autoservire în termeni aproape mesianici. „Într-o zi, Memphis va fi mândru de Piggly Wiggly“, se putea citi într-o reclamă. „Și toți oamenii vor spune că magazinele Piggly Wiggly se vor înmulți și vor umple Pământul cu produse alimentare mai multe și mai curate.“ În altă reclamă a scris: „Puternicul avânt al vieții trepidante de astăzi face lucruri noi din cele vechi și lucruri noi care nici măcar nu existau înainte“. Practic, Saunders vorbea despre Piggly Wiggly așa cum directorii de astăzi din Silicon Valley vorbesc despre companiile lor. Aici nu facem doar bani. Noi aprovizionăm Pământul.

Piggly Wiggly și magazinele alimentare cu autoservire care au urmat au scăzut prețurile, ceea ce însemna mai multă mâncare. De asemenea, au schimbat tipurile de alimente care erau ușor disponibile — pentru a reduce costurile și a limita stricarea produselor, Piggly Wiggly stoca mai puține produse proaspete decât băcăniile tradiționale. Alimentele procesate, preambalate, au devenit mai populare și mai puțin costisitoare, ceea ce a modificat alimentația americanilor. Recunoașterea mărcii a devenit, de asemenea, un lucru extrem de important, deoarece companiile alimentare trebuiau să apeleze direct la cumpărători, ceea ce a dus la creșterea

publicității alimentare destinate direct consumatorilor, la radio și în ziare. Mărci naționale precum Campbell Soup și biscuiți OREO și-au sporit brusc popularitatea; până în 1920, Campbell era cea mai bună marcă de supe din țară, iar OREO, cea mai bună marcă de biscuiți — rămânând la fel și astăzi.

Magazinele alimentare cu autoservire au contribuit și la creșterea multor alte mărci de alimente procesate. Wonder Bread. MoonPies. Hostess CupCakes. Legume congelate Birds Eye. Cerealele Wheaties. Reese's Peanut Butter Cups. Muștarul French's. Batoanele Klondike. Brânza Velveeta. Toate aceste mărci și multe altele au apărut în Statele Unite în deceniul de după prima deschidere a unui magazin Piggly Wiggly. Clarence Saunders a înțeles mai bine decât aproape oricine din vremea sa noile intersecții dintre mass-media și reputația mărcii. De fapt, la începutul anilor 1920, Piggly Wiggly era cel mai mare agent de publicitate pentru ziare din Statele Unite.

Menținerea prețurilor scăzute și folosirea unui număr mai mic de angajați a făcut, de asemenea, ca mulți dintre cei care lucrau în băcăniile tradiționale să-și piardă slujbele, printre care s-a numărat și străbunicul meu. Nu-i nimic nou cu temerea noastră că automatizarea și eficiența sporită îi vor priva pe oameni de locuri de muncă. Într-un anunț din ziar, Saunders și-a imaginat o femeie împărțită între relația sa de lungă durată cu băcanul ei prietenos și prețurile mici, foarte mici de la Piggly Wiggly. Povestea se încheia cu apelul lui Saunders la o tradiție chiar mai veche decât băcănia cu servicii complete. Femeia din povestea lui cugeta: „Cu mulți ani în urmă, aveam o bunică olandeză, foarte strânsă la pungă. Spiritul acelei bunici bătrâne s-a trezit în ființa mea și a spus: «Afacerile sunt afaceri, iar caritatea și milostenia sunt cu totul altceva»". După care cumpărătoarea noastră a văzut lumina și s-a convertit la Piggly Wiggly.

În 1922, în Statele Unite existau mai bine de o mie de magazine Piggly Wiggly, iar acțiunile companiei erau listate la bursa din New York. Saunders construia în Memphis o vilă de 3345 de metri pătrați și dotase cu tot ceea ce trebuia școala cunoscută acum sub numele de Rhodes College. Însă vremurile bune nu aveau să dureze. După ce câteva magazine Piggly Wiggly din nord-est au dat faliment, investitorii au început să vândă acțiunile, convinși fiind că prețul lor avea să scadă. Saunders a reacționat

încercând să cumpere toate acțiunile Piggly Wiggly disponibile cu bani împrumutați, însă inițiativa a eșuat spectaculos. Saunders a pierdut controlul asupra Piggly Wiggly și a dat faliment.

Critica sa vehementă la adresa celor care vânduseră acțiunile pe Wall Street a prezis apariția titanilor corporatiști de astăzi, la fel cum făcuse și dependența lui de marea publicitate și hipereficiență. În multe privințe, Saunders era un agresor — abuziv verbal, crud și absolut convins de propriul său geniu. După ce a pierdut controlul asupra companiei, a scris: „Au totul, tot ce am construit eu, cele mai mari magazine de acest fel din lume, însă n-au pus mâna pe cel care a fost părintele ideii. Au trupul lui Piggly Wiggly, dar nu și sufletul". Saunders a dezvoltat rapid un nou concept de magazin alimentar. Acesta avea culoare și era cu autoservire, însă dispunea și de personal la departamentul de carne și la cel de brutărie. În esență, a inventat modelul de supermarket care va fi dominant în secolul XXI.

În mai puțin de un an era gata să deschidă, însă noii proprietari ai Piggly Wiggly l-au acționat în justiție, pe motiv că utilizarea numelui Clarence Saunders în legătură cu un nou tip de magazin alimentar ar încălca mărcile comerciale și brevetele Piggly Wiggly. Drept răspuns, în mod sfidător, Saunders și-a numit noul magazin alimentar „Clarence Saunders: Sole Owner of My Name" („Clarence Saunders: singurul proprietar al numelui meu"), probabil singura denumire comercială mai proastă decât Piggly Wiggly. Și totuși a avut un succes grozav, iar Saunders a făcut încă o avere pe măsură ce magazinele Sole Owner s-au răspândit în tot Sudul.

A continuat să investească într-o echipă de fotbal american profesionist din Memphis, pe care a numit-o Clarence Saunders Sole Owner of My Name Tigers. Pe bune. Au jucat cu Green Bay Packers și Chicago Bears în fața unor mulțimi uriașe din Memphis și au fost invitați să se alăture NFL, dar Saunders a refuzat. Nu voia să-și împartă veniturile și nici să-și trimită echipa să joace în deplasare. A promis că va construi un stadion pentru Tigri, cu o capacitate de mai bine de 30 000 de locuri. „Stadionul, scria el, va avea un craniu și oase încrucișate pentru dușmanii mei pe care i-am măcelărit."

Dar în câțiva ani, magazinele Sole Owner au fost zdrobite de Marea criză economică, echipa de fotbal și-a încetat activitatea, iar Saunders a ajuns din nou falit. Între timp, trupul-lipsit-de-suflet al lui Piggly Wiggly se descurca destul de bine și fără Saunders — la nivelul lanțului de supermarketuri din 1932, în Statele Unite existau mai bine de 2500 de Piggly Wigglies. Chiar și în 2021 există peste 500 de amplasări, mai ales în Sud, deși, la fel ca multe magazine alimentare, se luptă sub presiunea exercitată de Walmart și Dollar General, care pot vinde mai ieftin decât magazinele alimentare tradiționale, în parte deoarece oferă chiar mai puține produse alimentare proaspete și au chiar mai puțini angajați decât magazinele Piggly Wiggly de astăzi.

În ziua de azi, reclamele Piggly Wiggly tind să se concentreze pe tradiție și pe apropierea umană. Un spot TV Piggly Wiggly din nordul Alabamei din 1999 a inclus cuvintele: „La Piggly Wiggly sunt doar prieteni care servesc prieteni“, un apel la genul de relații umane apropiate pe care Saunders le-a ridiculizat în acea reclamă cu bunica olandeză. Puternicul avânt al vieții trepidante de astăzi face într-adevăr lucruri noi din cele vechi — dar și lucruri vechi din cele noi.

Astăzi, comparativ cu salariul mediu, prețurile la alimente sunt mai mici decât au fost vreodată în Statele Unite, însă în mare parte avem o alimentație proastă. Americanul obișnuit ingerează mai mult zahăr și sodiu decât ar trebui, în mare parte din cauza alimentelor procesate, preambalate. Mai mult de 60 % dintre caloriile consumate de americani provin din așa-numitele „alimente ultraprocesate“, precum biscuiții OREO și batoanele Milky Way care au înflorit la începutul magazinelor Piggly Wiggly. Evident, Clarence Saunders nu are nicio legătură cu toate astea. La fel ca noi, era propulsat de forțe mult mai mari decât oricare alt individ. El a înțeles doar ce avea să-și dorească America — și ne-a dat.

După al doilea faliment, Saunders a petrecut zeci de ani încercând să lanseze un nou concept de vânzare cu amănuntul. Keedoozle era un magazin complet automatizat, care arăta ca o imensă bancă de distribuitoare automate și implica achiziționarea de alimente aproape fără nicio interacțiune umană. Însă de multe ori aparatele se defectau, iar oamenii considerau experiența de a cumpăra lentă și incomodă, astfel încât Keedoozle nu a fost niciodată profitabil. Procesul de autoverificare

imaginat de Saunders va deveni realitate abia peste câteva decenii. Pe măsură ce înainta în vârstă, Saunders devenea tot mai sarcastic și mai imprevizibil. A început să sufere de crize debilitante de boli mintale, iar în cele din urmă, s-a internat într-un sanatoriu care trata oameni cu anxietate și depresie.

Vila construită de Saunders din prima lui avere a devenit Pink Palace Museum, muzeul de știință și istorie din Memphis. Domeniul pe care și l-a ridicat cu a doua lui avere a devenit Lichterman Nature Center. În 1936, jurnalistul Ernie Pyle a spus: „Dacă Saunders va trăi suficient de mult, Memphis va deveni cel mai frumos oraș din lume doar cu lucrurile pe care Saunders le-a construit și le-a pierdut".

Însă Saunders nu a mai reușit să-și facă a treia avere. A murit la Sanatoriul Wallace în 1953, la vârsta de 72 de ani. Într-un necrolog se spunea: „Unii bărbați dobândesc o faimă de durată prin succes, alții prin eșecuri". Saunders a fost un inovator neobosit care a înțeles puterea mărcii și a eficienței. De asemenea, era odios și răzbunător. A comis fraude cu valori mobiliare. Și a ajutat la deschiderea unei ere a alimentelor care umplu stomacul fără a hrăni.

Dar mai ales, când mă gândesc la Piggly Wiggly, îmi vine în minte cum cei mari devin și mai mari mâncându-i pe cei mici. Piggly Wiggly a înghițit băcăniile din orășele doar pentru a fi înghițit la rândul lui de către Walmart, care și el va fi înghițit de companii ca Amazon. James Joyce a numit Irlanda „scroafa care-și mănâncă progeniturile", însă Irlanda nu are nicio legătură cu capitalismul american.

Îi acord lui Piggly Wiggly 2,5 stele.

Concursul de mâncat hotdogi de la Nathan’s Famous

În Coney Island din Brooklyn, pe Surf Avenue colț cu Stillwell Avenue, există un restaurant numit Nathan’s Famous, deschis în 1916 de doi imigranți polonezi, Nathan și Ida Handwerker. Restaurantul oferă o mare varie-tate de mâncăruri — de la scoici prăjite la burgeri vegetali —, însă Nathan’s a început ca loc unde puteai găsi hotdogi și este în continuare cunoscut pentru așa ceva.

Un hotdog de la Nathan’s nu este cea mai bună mâncare din câte vei avea parte vreodată, nici măcar cel mai bun hotdog. Dar există ceva special în experiența de a mânca unul în mijlocul forfotei din Coney Island. Iar hotdogii au pedigri: au fost mâncați de regele George al VI-lea și de Jacqueline Kennedy. Cică Stalin ar fi mâncat unul la Conferința de la Ialta din 1945.

Coney Island era cândva capitala mondială a vânzătorilor ambulanți, unde tot felul de guralivi purtând pălării de paie căutau să te convingă să cumperi cine știe ce atracție de carnaval. Acum, la fel ca toate locurile care supraviețuiesc nostalgiei, este în mare parte o amintire în sine. Plajele sunt încă pline pe timpul verii. Încă mai poți urca în carusel și încă mai este coadă la Nathan’s Famous. Dar o mare parte din vizita în Coney Island de astăzi se reduce la a-ți imagina cum trebuie să fi fost cândva.

Cu excepția unei zile pe an, când, cu bune și cu rele, Coney Island devine vechiul Coney Island. În fiecare zi de 4 iulie, zeci de mii de oameni inundă străzile pentru a asista la un exercițiu spectaculos de rezonanță metaforică cunoscut sub numele de Concursul de mâncat hotdogi de la Nathan’s Famous. Acest lucru spune atât de multe despre viața americanului de azi, încât sărbătorile noastre de Ziua Independenței includ: 1. focuri de artificii, care sunt în esență imitații ale unor bătălii, cu rachete și bombe; și 2. un concurs în care oameni din toată lumea încearcă să descopere câți hotdogi și

câte chifle poate înghiți un om în decurs de zece minute. Ca să-l citez pe legendarul comediant Yakov Smirnoff: Ce țară!

La fel ca națiunea pe care își propune să o sărbătorească, concursul de mâncat hotdogi a fost întotdeauna un amestec ciudat de istorie și imaginație. Inițiatorul concursului a fost probabil un tip pe nume Mortimer Matz, pe care jurnalistul Tom Robbins l-a descris ca fiind „în parte un fel de P.T. Barnum, în parte un neisprăvit". Matz și-a câștigat o mare parte din bani ca reprezentant în relațiile publice al unor politicieni aflați în criză — o resursă care nu a lipsit niciodată din New York —, dar s-a ocupat și de relațiile publice ale Nathan's Famous, împreună cu colegul său Max Rosey. Matz a susținut că acest concurs de mâncat hotdogi ar putea data din 4 iulie 1916, când patru imigranți au organizat un concurs de mâncat hotdogi pentru a vedea care dintre ei iubește cel mai mult America. Dar mai târziu avea să recunoască: „În stilul Coney Island al vânzătorilor ambulanți, noi l-am inventat".

Concursul a început de fapt în vara anului 1967, când mai multor oameni li s-a dat o oră să mănânce cât mai mulți hotdogi și cât mai multe chifle. Un șofer de camion în vârstă de 32 de ani, pe nume Walter Paul, a câștigat primul concurs cu, se spune, 127 de hotdogi și chifle într-o singură oră, deși nu uitați că acest număr a fost transmis presei de Rosey și Matz.

Evenimentul a devenit anual abia la sfârșitul anilor 1970. În cei mai mulți ani, câștigătorul mânca zece sau unsprezece hotdogi în zece minute. Concursul de mâncat hotdogi a fost o afacere destul de liniștită până în 1991, când un tânăr pe nume George Shea a devenit prezentator profesionist al competițiilor de mâncat.

Shea era un maior englez căruia îi plăcea să citească Flannery O'Connor și William Faulkner și voia să devină romancier, dar de fapt a ajuns să fie ultimul mare „lătrător" american de carnaval. Poartă o pălărie de paie și este cunoscut pentru fenomenalele sale prezentări grandilocvente făcute în fiecare an participanților la concurs. De fapt, de multe ori, spectacolul anual al lui Shea, care este transmis în direct pe cea mai mare rețea sportivă din Statele Unite, durează mai mult decât concursul efectiv de mâncat hotdogi.

Întotdeauna începe cu prezentări destul de normale. „În anul său de debut, este deja pe locul 24 în lume“, a început Shea într-un an. „Din Nigeria, acum locuiește în Morrow, Georgia, a mâncat 34 de spice de porumb zaharat. De 2 metri înălțime, haideți să-l primim cum se cuvine pe Gideon Oji.“ Dar pe măsură ce-i cunoaștem pe participanți, prezentările devin tot mai suprarealiste. Prezentându-l pe Rich LeFevre, în vârstă de 72 de ani, Shea a spus: „Când suntem tineri, ne bem cafeaua cu lapte și zahăr. Iar pe măsură ce îmbătrânim, o bem doar cu lapte, apoi neagră, apoi trecem la decofeini-zată și apoi murim. Următorul nostru concurent a ajuns la decofeinizată“.

Despre un alt concurent ni se spune: „Stă în fața noastră de parcă ar fi însuși Hercule, deși un Hercule imens și chel la un concurs de mâncat“. Prezentându-l pe Crazy Legs Conti, un vechi participant la astfel de competiții, de profesie spălător de geamuri și campion mondial la mâncat fasole-păstăi, Shea spune: „A fost văzut pentru prima dată în picioare la marginea țărmului, între semnele vechi ale fluxului și apele mareei joase, un loc care nu este nici pământ, nici mare. Dar pe măsură ce lumina albastră a dimineții străpungea întunericul, a dezvăluit omul care fusese dincolo și a cunoscut secretele vieții și ale morții. A fost îngropat de viu sub 1,7 metri cubi de pop-corn, din care a mâncat croindu-și drum pentru a scăpa cu viață“.

Dacă nu urmăriți în mod regulat ESPN, ar putea să vă vină greu să înțelegeți cât de ciudate par toate astea în comparație cu emisiunile sale zilnice, care includ aproape în totalitate evenimente atletice și analize ale unor evenimente sportive. ESPN nu se ocupă cu vizitarea locurilor care nu sunt nici pământ, nici mare.

Însă ESPN este un canal de televiziune specializat în transmiterea de programe sportive și, mă rog, am să admit că mâncatul competitiv e un sport. Și ca orice sport, rostul lui este să scoată în evidență capacitățile unui corp omenesc — și, ca orice sport, are o varietate de reguli. Trebuie să mănânci hotdogul și chifla corespunzătoare pentru a conta la numărătoare și ești imediat descalificat dacă în timpul competiției experimentezi așa-numitul Reversal of Fortune, eufemismul sportiv pentru vărsături.

Competiția în sine este, desigur, înfiorătoare. În ziua de azi, câștigătorul consumă de obicei mai bine de 70 de hotdogi și chifle în zece minute.

Cineva ar putea resimți ceva în genul unei uimiri vesele la vederea unei pase extraordinare a lui Megan Rapinoe sau a unui elegant fadeaway executat de LeBron James. Însă e greu să faci din Concursul de mâncat hotdogi de la Nathan's Famous ceva la fel de frumos. Când o minge de fotbal ajunge la picioarele lui Lionel Messi, nu ți-ai dori să te uiți în altă parte. Când te uiți la o competiție de mâncat hotdogi, nu reușești să-ți muți privirea în altă parte.

Concursul de mâncat hotdogi este un monument închinat excesului, dorinței umane de a căuta să ai nu doar mai mult decât ai nevoie, ci și mai mult decât vrei de fapt. Dar cred că este vorba și despre altceva. Cel mai bun mâncător competitiv din lume, americanul Joey Chestnut, a spus despre prezentările lui Shea: „El convinge publicul că indivizii ăia sunt sportivi. Face o treabă foarte bună, deoarece reușește să mă convingă și pe mine că sunt sportiv".

„Lătrătorul" de carnaval este, evident, un artist flecar — știm că Shea glumește atunci când spune despre Chestnut că este „întruparea Americii" și susține că primele cuvinte pe care i le-a spus lui Chestnut mama sa au fost: „Ești carne din carnea mea, însă nu ești al meu. Destinul ți-e tată și aparții poporului, pentru că vei conduce armata celor liberi". Știm că-i doar o glumă. Și totuși oamenii țipă. Scandează „Jo-ey, Jo-ey, Jo-ey!". Pe măsură ce crainicul continuă să ațâțe mulțimea, încep să scandeze: „U-S-A, U-S-A!" Energia străzii se schimbă. Știm că Shea nu vorbește serios. Și totuși... cuvintele sale au forță.

Începând din 2001, un japonez pe nume Takeru Kobayashi a câștigat șase ani la rând concursul de mâncat hotdogi. Kobayashi a revoluționat cu totul abordarea competiției — înaintea lui, nimeni nu reușise vreodată să mănânce mai mult de 25 de hotdogi. Kobayashi a mâncat 50 în 2001, mai mult decât dublu față de cât reușise mâncăul situat în anul acela pe locul trei. Strategiile sale — printre care ruperea fiecărui hotdog în jumătate și muierea chiflei în apă caldă — sunt acum omniprezente la concurs.

Kobayashi a fost multă vreme îndrăgit ca fiind cel mai mare mâncător al tuturor timpurilor, deși acum nu mai participă la concurs, deoarece refuză să semneze un contract exclusiv cu firma lui Shea. Dar a concurat la evenimentul din 2007, iar când japonezul Kobayashi a fost învins de americanul Chestnut, Shea a strigat la microfon: „Ne-am recăpătat încrederea! S-au dus zilele întunecate din ultimii șase ani!“ Ceea ce părea să permită mulțimii să ajungă la fanatism. Parcă-i și auzi strigând la Kobayashi în timp ce acesta se îndreaptă spre Chestnut pentru a-l felicita. Îi spun să plece acasă. Strigă la el, făcându-l Kamikaze și Shanghai Boy. Amintindu-și de acele momente într-un documentar, după mai bine de 10 ani, Kobayashi a spus cu lacrimi în ochi: „Și înainte mă ovaționau“.

Când ai microfonul, contează ceea ce spui, chiar și atunci când glumești. E foarte ușor să te refugiezi în acel „doar“ din „doar glumesc“. E doar o glumă. O facem doar pentru meme. Însă ridicolul și absurdul încă ne pot influența felul în care ne înțelegem pe noi înșine și pe ceilalți. Iar cruzimea ridicolă este tot cruzime.

Iubesc oamenii. Chiar am fi în stare să mâncăm croindu-ne drum pentru a scăpa cu viață de sub 1,7 metri cubi de pop-corn. Și-i sunt recunoscător oricui ne ajută să vedem absurdul grotesc al situației noastre. Însă „lătrătorii“ de carnaval din lumea întreagă trebuie să fie atenți la poveștile ridicole pe care ni le spun, deoarece îi vom crede.

Acord Concursului de mâncat hotdogi de la Nathan’s Famous 2 stele.

CNN

Prima rețea de știri non-stop, douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru a fost lansată de magnatul televiziunii prin cablu Ted Turner pe 1 iunie 1980. Transmisia inaugurală a început cu Turner stând în picioare în spatele unui podium și adresându-se unei mari mulțimi adunate în fața noului sediu CNN din Atlanta.

Turner a spus: „Veți observa în fața mea că am înălțat trei steaguri — unul al statului Georgia; al doilea, al Statelor Unite, firește, care reprezintă țara noastră și modul în care intenționăm să o slujim prin Cable News Network; iar în partea cealaltă, drapelul Națiunilor Unite, deoarece sperăm ca CNN, cu acoperirea sa internațională și cu o acoperire mai profundă, să determine o mai bună înțelegere a modului în care oamenii diferitelor națiuni trăiesc și lucrează împreună, astfel încât să reușim, poate, să aducem laolaltă, în frăție și bunătate, prietenie și pace, oamenii acestei națiuni și ai acestei lumi".

După ce Turner a terminat de vorbit, CNN a început să transmită știrile — primele relatări au fost despre încercarea de asasinare a unui lider al mișcării drepturilor civile ale negrilor din Indiana și despre victimele unuia care a tras focuri de armă, la întâmplare, în Connecticut. În acea primă oră, CNN părea demodată. Prezentatorii purtau costume cu revere largi și stăteau la un birou bicisnic. Însă aducea foarte mult cu CNN-ul de astăzi într-o după-amiază de duminică. Emisiunea te poartă de la o știre de ultimă oră la alta, de la incendii la împușcături sau aterizări de urgență. Chiar și în acea primă oră, simți ritmul știrilor, pulsul neîncetat al actualității. În plus, canalele de știri prin cablu din 1980, la fel ca majoritatea canalelor de știri de astăzi, nu aveau ferestre, din același motiv pentru care nici cazinourile nu au.

În ziua de azi, de obicei, în timp ce prezentatorii transmit știrile, în fundal există o lumină albastră înviorătoare. Nu știi dacă e dimineață sau noapte, de altfel nici nu contează, deoarece avalanșa știrilor continuă. Întotdeauna sunt în direct, ceea ce te face să simți că trăiești (și poate că așa este).

Desigur, e greu de spus că CNN a adus lumea laolaltă întru frăție și bunătate. Există ceva scabros în idealismul capitalist al lui Ted Turner, ideea că putem să schimbăm lumea în mai bine și să câștigăm miliarde de dolari pentru un singur om. Însă cred că CNN oferă într-adevăr un serviciu.

Face un pic de jurnalism de investigație, ceea ce poate duce la descoperirea unor cazuri de corupție și de nedrep-tate care altfel nu ar fi investigate. De asemenea, CNN prezintă știrile, cel puțin într-un sens restrâns dacă o chestie s-a întâmplat astăzi, ceva dramatic sau înfricoșător, ceva important, și dacă s-a întâmplat în Statele Unite sau în Europa, atunci probabil că veți afla despre aceasta pe CNN.

Totuși, cuvântul știre dezvăluie în sine un secret: știrile nu constituie în primul rând ceea ce este demn de remarcat sau important, ci ceea ce este nou. O mare parte din ceea ce se schimbă de fapt în viața omului nu este determinată de evenimente, ci de procese, care de multe ori nu sunt considerate știri. La CNN nu vedem prea multe despre schimbările climatice, cu excepția cazului în care este publicat un nou raport, și nici nu vedem o abordare regulată a altor crize în desfășurare, cum ar fi mortalitatea infantilă sau sărăcia.

Un studiu din 2017 a constatat că 74 % dintre americani consideră că, la nivel mondial, rata mortalității infantile fie a rămas aceeași, fie s-a agravat în ultimii 20 de ani, când de fapt, ea a scăzut cu aproape 60 % din 1990, de departe cel mai rapid declin al mortalității infantile în oricare perioadă de 30 de ani din istoria omenirii[39].

Dacă urmăriți CNN, e posibil să nu știți lucrul ăsta. De asemenea, s-ar putea să nu știți că în 2020, ratele globale de deces din cauza războiului s-au situat la cele mai scăzute niveluri (sau aproape) din ultimele secole.

Chiar și atunci când unei știri i se acordă o atenție excesivă, fiind abordată până la saturație — cum s-a întâmplat cu boala pandemică, pe CNN, începând din martie 2020 —, de multe ori se manifestă o preferință pentru povești bazate pe evenimente decât pentru cele bazate pe context. Expresia „reper sumbru“ se repetă mereu, iar și iar, pe măsură ce aflăm că 100 000, apoi 200 000 și apoi 500 000 de oameni au murit de Covid-19 în Statele

Unite. Dar scoase din context ce înseamnă aceste cifre? Repetarea constantă a unor repere sumbre fără niciun fundament istoric are, cel puțin pentru mine, doar un efect de distanțare. Dar când este contextualizată, gravitatea reperului e scoasă în evidență. S-ar putea semnala, de exemplu, că în 2020, speranța medie de viață în Statele Unite a scăzut (mult) mai mult decât în orice an de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial.

Deoarece există întotdeauna noi știri de semnalat, rareori obținem genul de informații esențiale care să ne permită să înțelegem de ce se întâmplă un eveniment. Aflăm că spitalele nu mai au paturi la terapie intensivă pentru a trata pacienții grav bolnavi de Covid-19, dar nu aflăm despre alegerile făcute decenii la rând care au dus la crearea în Statele Unite a unui sistem de sănătate care a privilegiat eficiența în defavoarea capacității. Acest flux de informații scoase din context pot deveni foarte ușor și foarte repede surse de dezinformare. Acum mai bine de 150 de ani, umoristul american Josh Billings scria: „Cred sincer că este mai bine să nu știi nimic decât să știi ceva greșit". Și asta mi se pare principala problemă — nu doar cu CNN-ul și alte canale de știri prin cablu, ci în general cu fluxul informațional de astăzi. Căci de foarte multe ori ajung să știu ceea ce de fapt nu este așa.

*

În 2003, locuiam împreună cu cei mai buni prieteni ai mei — Katie, Shannon și Hassan — într-un apartament din nord-vestul orașului Chicago. Am supraviețuit acelor primi ani postuniversitari în care viața părea — cel puțin pentru mine — copleșitoare și foarte instabilă. Până să mă mut cu Shannon, Katie și Hassan, tot ce aveam putea să încapă în mașina mea. Viața mea fusese, ca să împrumut o expresie a lui Milan Kundera, de o imposibilă ușurătate. Dar acum lucrurile se aranjau cum nu se putea mai bine. Am avut primele noastre locuri de muncă semipermanente și primul nostru mobilier semipermanent. Am avut chiar și televiziune prin cablu.

Dar mai ales, ne-am avut unii pe alții. Apartamentul acela — pereții erau vopsiți toți în culori foarte vii, nu era izolat fonic, avea doar o baie, niște

dormitoare mici, spații comune imense — a fost conceput pentru ca noi să fim împreună în el, să împărtășim fiecare aspect al vieții. Și așa am și făcut. Țineam unii la alții cu o ferocitate care pe străini îi descumpănea. Într-un timp, am fost la câteva întâlniri cu cineva care mi-a spus într-o seară că grupul meu de prieteni părea o sectă. Când le-am spus lui Shannon, Katie și Hassan despre asta, cu toții am fost de acord că trebuie să întrerup relația imediat.

— Dar asta am spune dacă am fi o sectă, a zis Katie.

Hassan încuviință dând din cap și spuse:

— Oh, la naiba, băieți. Chiar suntem o sectă.

Știu că idealizez acest trecut — am avut și certuri cumplite, am avut dezamăgiri, am băut de ne-am făcut praf și ne-am luat la întrecere să vedem cine vomită în singura toaletă din apartament etc. —, dar a fost prima mare perioadă din viața mea de adult când m-am simțit bine fie și măcar o parte din timp, așa că-mi veți ierta pornirea de a-mi aminti de ea cu așa o duioșie.

În luna august din anul acela am împlinit 26 de ani și am organizat o petrecere numită „John Green a supraviețuit lui John Keats“ — și toți cei care au participat au citit poezii. Cineva a citit din Edna St. Vincent Millay:

Lumânarea-mi se mistuie la ambele capete;

Și nu va trece noaptea;

Dar ah, dușmanii mei, și oh, ai mei prieteni –

E minunată lumina ce-o revarsă!

Câteva zile mai târziu, proprietarii clădirii ne-au spus că au de gând să o vândă. Dar chiar dacă n-ar fi făcut-o, apartamentul ar fi fost în cele din urmă împărțit. Marile forțe ale vieții umane — căsătorie, cariere, politica de

imigrație — ne atrăgeau în direcții diferite. Însă lumânarea noastră a dat o lumină minunată.

*

Locuiam în acel apartament când Statele Unite au invadat Irakul în 2003. Hassan a crescut în Kuwait, iar la vremea aceea avea în familie membri care locuiau în Irak. La câteva săptămâni după invazie, nu mai știa nimic despre ei. În cele din urmă, a aflat că sunt în regulă, dar a fost o perioadă îngrozitoare, iar unul dintre modurile în care încerca să facă față situației era să urmărească aproape tot timpul știrile transmise de canalul de televiziune prin cablu. Și pentru că aveam un singur televizor și eram mai tot timpul împreună, asta însemna că și noi ceilalți urmăream foarte mult știrile.

Chiar dacă se relata despre război douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru, foarte puține informații de fond surprindeau cu adevărat situația reală. De pildă, se vorbea destul de mult despre relația dintre musulmanii șiiți și sunniți din Irak, dar nu s-a obosit nimeni niciodată să explice diferențele teologice dintre șiiți și sunniți, sau să prezinte istoria Irakului ori ideologia politică a mișcării Baath. Erau atât de multe știri — știri care erau mereu de ultimă oră —, încât nu era niciodată timp pentru context.

Într-o seară, imediat după ce forțele armate conduse de Statele Unite au intrat în Bagdad, urmăream cu toții știrile de pe canapea. Se difuzau filmări needitate din oraș și vedeam cum un cameraman mișcă aparatul de filmat în interiorul unei case ce avea o gaură imensă în unul dintre pereți, acoperită în cea mai mare parte cu o bucată de placaj. Pe placaj erau mâzgălite niște graffiti în arabă cu vopsea neagră, iar reporterul de la știri vorbea despre furia din stradă și despre ură. Hassan a început să râdă.

L-am întrebat ce era atât de amuzant, iar el a spus:

— Graffiti.

— Și ce-i amuzant la ele? am întrebat eu.

— S-ar traduce prin „La mulți ani, domnule, în ciuda împrejurărilor“, a răspuns el.

*

Pe moment, tuturor ne vine greu să luăm în considerare posibilitatea unui „La mulți ani, domnule, în ciuda împrejurărilor“. Îmi proiectez așteptările și temerile asupra tuturor și a tot ce-mi iese în cale. Eu cred că ceea ce cred că este adevărat trebuie să fie adevărat datorită credinței mele. Îmi imaginez vieți care se simt monolitic îndepărtate de a mea. Simplific în mod excesiv. Uit că toată lumea are zile de naștere.

Un jurnalism bun încearcă să corecteze aceste prejudecăți, pentru a ne ajuta să înțelegem mai profund universul și locul pe care îl ocupăm în el. Dar când nu putem citi ce scrie pe un placaj, dar credem că știm ce scrie, răspândim ignoranța și fanatismul, nu pacea și prietenia promise de Turner.

Acord CNN 2 stele.

Unul dintre puținele aspecte pozitive ale anului 2020 este că mortalitatea infantilă a continuat să scadă la nivel mondial, dar se situează în continuare la un nivel mult, mult prea ridicat. În cazul unui copil născut în Sierra Leone, riscul de deces înainte de a ajunge la vârsta de cinci ani este de 12 ori mai mare decât în cazul unui copil născut în Suedia — și, așa cum subliniază dr. Joia Mukherjee în An Introduction to Global Health Delivery, „Aceste diferențe în privința speranței de viață nu sunt determinate de genetică, biologie sau cultură. Inechitățile în privința sănătății sunt cauzate de sărăcie, rasism, lipsa îngrijirilor medicale și de alte forțe sociale care influențează sănătatea“.

Harvey

Filmul Harvey îl are ca protagonist pe Jimmy Stewart, care joacă în rolul lui Elwood P. Dowd, un alcoolic al cărui cel mai bun prieten este un iepure alb invizibil înalt de 1,92 metri pe nume Harvey. Josephine Hull a câștigat un Oscar pentru interpretarea surorii lui Elwood, Veta, care se frământă dacă să-l interneze sau nu pe fratele ei într-un sanatoriu. Filmul, bazat pe piesa cu același nume (câștigătoare a Premiului Pulitzer) a lui Mary Chase, s-a bucurat de succes din partea criticii și a publicului imediat după lansarea ei în 1950[40].

Însă povestea mea despre Harvey pornește de pe la începutul iernii din 2001, la scurt timp după ce am suferit de ceea ce se numea depresie nervoasă. Lucram pentru revista Booklist și locuiam în Near North Side din Chicago, într-un mic apartament pe care, până de curând, l-am împărțit cu o persoană cu care credeam că am să mă însor. Pe atunci credeam că depresia îmi fusese provocată de despărțirea noastră, însă acum îmi dau seama că de fapt depresia mea a fost cea care a cauzat, cel puțin în parte, despărțirea. Oricum, eram singur în ceea ce fusese apartamentul nostru, înconjurat de ceea ce fuseseră lucrurile noastre, încercând să am grijă de ceea ce fusese pisica noastră.

Susan Sontag a scris că „depresia este melancolie minus farmecele ei". Pentru mine, a trăi cu depresie era cu totul plictisitor și absolut chinuitor. Durerea psihică mă copleșea, devorându-mi gândurile atât de profund, încât nu mai aveam gânduri, doar durere. În Darkness Visible, studiul său sfâșietor despre depresie, William Styron scria: „Ceea ce face ca starea să fie intolerabilă este faptul că știi dinainte că nu va apărea niciun remediu — nu într-o zi, o oră, o lună sau într-un minut, ci niciodată. Dacă există o ușoară alinare, se știe că este doar temporară; va urma și mai multă durere. Chiar mai mult decât durerea, deznădejdea este cea care zdrobește sufletul". Cred că deznădejdea este un fel de durere. Una dintre cele mai rele. Pentru mine, găsirea speranței nu este vreun exercițiu filosofic sau o noțiune sentimentală; este o condiție necesară pentru supraviețuirea mea.

În iarna anului 2001 știam dinainte că nu va apărea niciun remediu, ceea ce era chinuitor. Ajunsesem să nu mai pot mânca, așa că, în schimb, beam câte două sticle de doi litri de Sprite pe zi, ceea ce înseamnă aproximativ numărul de calorii recomandate spre a fi consumate, fără a constitui însă o ideală strategie de nutriție.

Îmi amintesc că veneam acasă de la serviciu și mă întindeam pe podeaua acoperită cu un linoleum ce se jupuia din ceea ce fusese bucătăria noastră și, prin sticla de Sprite, mă uitam la verdele dreptunghi parabolic al ferestrei de la bucătărie. Priveam bulele din interiorul sticlei ce se agățau de fundul recipientului, încercând să reziste, dar în cele din urmă pluteau inevitabil până sus. Mă gândeam la felul în care nu puteam gândi. Simțeam cum mă apasă durerea, ca o atmosferă. Tot ce-mi doream era să fiu desprins de durere, să fiu eliberat de ea.

În cele din urmă, a venit o zi când nu m-am mai putut ridica de pe podeaua acoperită cu linoleum și am petrecut o duminică foarte lungă gândindu-mă la toate modurile în care situația s-ar putea rezolva de la sine. În seara aceea, slavă Domnului, i-am sunat pe părinții mei — care, slavă Domnului, au răspuns.

Părinții mei sunt niște oameni ocupați, cu vieți solicitante, care locuiau la 2400 de kilometri de Chicago. Iar după 12 ore de la telefonul ăla erau la ușa apartamentul meu.

În scurt timp s-a pus la cale un plan. Urma să renunț la slujbă, să mă duc acasă în Florida, unde aveam să primesc consiliere zilnică sau, eventual, tratament spitalicesc. Mi-au împachetat lucrurile din apartament. Fosta mea a acceptat cu bunăvoință să ia pisica. Singurul lucru pe care îl mai aveam de făcut era să renunț la slujbă.

Îmi plăcea să lucrez la Booklist și îmi plăcea colectivul, dar știam și că viața mea era în pericol. Cu lacrimi în ochi, i-am spus supervizorului meu că trebuie să renunț și după ce m-a luat în brațe în timp ce plângeam, mi-a spus să vorbesc cu directorul revistei, Bill Ott.

Pe Bill îl vedeam ca pe un personaj de roman noir. Spiritul său incisiv este deopotrivă tulburător și intimidant. Când am intrat în biroul lui, era

înconjurat de pagini de șpalt ale revistei și nu și-a ridicat privirea până nu am închis ușa. I-am spus că am ceva probleme cu capul, că de câteva săptămâni nu mai mâncasem hrană solidă și că aveam de gând să renunț la slujbă și să mă mut acasă în Florida, cu părinții mei.

După ce am terminat ce am avut de zis, a rămas tăcut o vreme îndelungată. Bill este un maestru al pauzelor. În cele din urmă, a spus:

— Ei, dar ai putea să te duci acasă pentru câteva săptămâni și să vezi cum te simți.

— Dar o să ai nevoie de cineva care să-mi facă treaba, am zis eu.

Din nou a făcut pauză.

— Să nu mi-o iei în nume de rău, puștiule, dar cred c-o să ne descurcăm.

La un moment dat în după-amiaza aceea am început să vomit — probabil din cauza consumului excesiv de Sprite —, iar când m-am întors la birou să-mi termin de împachetat lucrurile, am găsit un bilet din partea lui Bill. Îl am și acum. Spune așa:

John, am trecut să-mi iau rămas-bun. Sper ca totul să meargă bine și să te întorci aici peste două săptămâni, cu un apetit care să-l facă de rușine și pe un docher. Acum mai mult ca oricând: uită-te la Harvey.

Bill

De ani de zile, Bill mă tot bătea la cap să mă uit la Harvey, iar eu susțineam sus și tare că filmele alb-negru sunt în general îngrozitoare, din cauza calității proaste a efectelor speciale și a faptului că nu au nicio acțiune, doar oameni care vorbesc.

Eram din nou la Orlando, unde am crescut. Simțeam ca un fel de eșec să mă aflu acolo, să locuiesc cu părinții mei, incapabil să fac mare lucru. Aveam

impresia că nu sunt decât o povară. Gândurile mi se învălmășeau în minte, iar și iar. Nu puteam gândi ca lumea. Nu mă puteam concentra suficient de mult încât să pot citi sau scrie. Mergeam zilnic la terapie și luam un medicament nou, dar simțeam că nu va funcționa, deoarece nu credeam că problema era de natură chimică. Credeam că problema sunt eu, că era ceva din adâncul ființei mele. Eram inutil, lipsit de valoare, neajutorat și deznădăjduit. Mă împuținam de la o zi la alta.

Într-o seară, am închiriat împreună cu părinții mei filmul Harvey. Fiind adaptarea unei piese, Harvey este, așa cum mă temeam, un film cu multă vorbărie. Cea mai mare parte a filmului se desfășoară doar în câteva locuri — casa pe care Elwood P. Dowd o împarte cu sora lui mai mare și cu nepoata sa, sanatoriul unde mulți cred că Elwood ar trebui internat, având în vedere că cel mai bun prieten al său este un iepure invizibil, și barul în care lui Elwood îi place să-și piardă vremea la un pahar.

Dialogul lui Mary Chase este splendid de la un capăt la altul, însă îmi plac în mod deosebit monologurile lui Elwood. Iată-l pe Elwood vorbind despre discuțiile cu străinii la bar: „Îmi povestesc despre grozăviile pe care le-au făcut şi despre lucrurile minunate pe care le vor face. Despre speranţele şi regretele lor, despre cei pe care i-au iubit şi urât. Toate sunt momente importante, pentru că nimeni nu vine cu fleacuri într-un bar“.

În altă scenă, Elwood îi spune psihiatrului său: „Mă lupt cu realitatea de 35 de ani, doctore, și mă bucur să spun că în sfârșit am învins-o“.

Elwood este bolnav mintal. El nu are cine știe ce contribuție la societate. Ar fi ușor să-l caracterizezi ca fiind lipsit de valoare, fără speranță. Dar este și extraordinar de amabil, chiar și în situații dificile. La un moment dat, psihiatrul său spune: „Această soră a dumitale e capul unei conspiraţii împotriva ta. Vrea să mă convingă să te închid. Astăzi a întocmit hârtiile de internare. Are împuternicire“. La care Elwood spune: „Sora mea a făcut toate astea într-o după-amiază? Veta asta e iute ca prâsnelul, nu?“

În ciuda faptului că nu este un erou tradițional, Elwood are un caracter profund eroic. Într-o replică din film care mie îmi place foarte mult, el spune: „Cu ani în urmă, mama îmi spunea... «Pe lumea asta, Elwood,

trebuie să fii ori foarte deştept, ori foarte fermecător». Ei bine, mulţi ani am fost deştept. Recomand însă farmecul“.

În decembrie 2001, probabil că nu exista pe Pământ om care să aibă nevoie să audă aceste cuvinte mai mult decât mine.

Nu cred în epifanii. Trezirile mele învăluit în lumini orbitoare se dovedesc a fi întotdeauna efemere. Dar vă spun un lucru: de când am văzut Harvey, niciodată nu m-am simțit la fel de deznădăjduit cum eram înainte să văd filmul ăsta.

La vreo două luni după ce am văzut Harvey, m-am putut întoarce la Chicago și la Booklist. Deși recuperarea mea fusese întreruptă și adeseori precară, m-am însănătoșit. Probabil ca urmare a terapiei și a medicației, firește, însă Elwood a avut și el rolul său. Mi-a arătat că poți fi nebun, dar și om în același timp, să ai valoare și să fii iubit. Elwood mi-a oferit un fel de speranță care nu era o prostie — și, făcând asta, m-a ajutat să înțeleg că speranța este răspunsul corect la miracolul ciudat și adesea terifiant al conștiinței. Speranța nu este nici ușoară, nici ieftină. Este reală.

După cum spunea Emily Dickinson,

„Speranța“ e ceva cu pene —

Ce-n suflet plutește —

Și cântă fără vorbe — cântă

Și nu se mai oprește[41].

Încă mi se mai întâmplă uneori să nu aud melodia. În continuare mă trezesc învăluit în durerea cumplită a deznădejdii. Dar speranța cântă mereu. Doar că trebuie din nou, iar și iar, să învăț să o ascult.

Sper să nu te trezești nicicând pe podeaua bucătăriei tale. Sper să nu plângi niciodată în fața șefului tău, cuprins de durerea disperării. Dar dacă o faci, sper să-ți acorde ceva timp liber și să-ți spună ce mi-a zis mie Bill: Acum mai mult ca oricând, uită-te la Harvey.

Acord filmului Harvey 5 stele.

După cum a scris Bosley Crowther în The New York Times: „Dacă o vizită la Astor, unde a început să ruleze ieri, nu vă face să umblați pe autostrăzi și pe drumuri secundare îmbrățișând o strălucire caldă — atunci va fi mai puțin din vina lui Harvey, credem noi, și mai mult din cauza voastră“.

Emily Dickinson, Poeme, traducere și cuvânt-înainte de Veronica Porumbacu, Albatros, București, p. 45, 1977. (N.t.)

Yips

42

Pe 3 octombrie 2000, un aruncător (pitcher) în vârstă de 21 de ani pe nume Rick Ankiel a ocupat baza pentru St. Louis Cardinals în primul meci al unei serii de playoff din Liga mare de baseball. S-ar putea să nu cunoașteți regulile baseballului, dar pentru ceea ce ne interesează aici, trebuie să știți doar că, în general, aruncătorii profesioniști aruncă mingile de baseball cu viteze foarte mari — uneori cu peste 160 de kilometri pe oră — și cu o precizie uimitoare. Despre aruncătorii care își pot plasa în mod constant aruncările într-un spațiu de câțiva centimetri pătrați se spune adesea că au „un control bun“. Rick Ankiel avea un control extraordinar. Putea plasa mingea oriunde voia. Chiar și când era la liceu, recrutorii profesioniști au fost uluiți de controlul pe care îl avea asupra mingii. Spuneau că puștiul e o mașină.

Însă cam la o treime din meciul acela din playoff din 2000, Rick Ankiel a aruncat foarte jos, atât de jos încât prinzătorul (catcher) a ratat lovitura — o aruncare așa-zisă „nebunească“ (wild pitch). Ankiel avusese doar trei aruncări nebunești pe tot parcursul sezonului, dar acum, dintr-odată, nu mai putea să-și recapete controlul. A mai avut o aruncare nebunească, de data asta peste capul bătaciului (batter). Apoi încă una. Și încă una. Și încă una. A fost scos rapid din joc.

*

O săptămână mai târziu, Ankiel a început un alt meci din playoff. A avut 5 aruncări nebunești din 20 de încercări. După care, sistematic, nu a mai reușit să nimerească zona de lovire. Ankiel a mai câștigat câteva meciuri ca

aruncător în liga principală, dar nu și-a mai putut recăpăta controlul pe deplin. A căutat tot felul de îngrijiri medicale și chiar a început să bea imense cantități de vodcă în timpul meciurilor pentru a scăpa de anxietate, însă nu și-a recuperat aruncarea. Contractase yips. S-a dovedit că puștiul nu era o mașină. Copiii nu sunt niciodată așa ceva.

Rick Ankiel nu a fost primul jucător de baseball care a uitat cum să arunce — de fapt, fenomenul este denumit uneori „boala Steve Blass“ sau „sindromul Steve Sax“, după numele altor jucători de baseball care au suferit bruște probleme de aruncare. În plus, afecțiunea nu se limitează la baseball. În 2008, o jucătoare de tenis introvertită, în vârstă de 20 de ani, pe nume Ana Ivanović, a câștigat turneul de tenis de la Roland Garros, ajungând pe primul loc în clasamentul mondial. Comentatorii și-au închipuit că va câștiga „o sumedenie de mari șlemuri“, poate chiar să devină o rivală redutabilă pentru Serena Williams, cea mai mare jucătoare din toate timpurile.

Însă la scurt timp după acel titlu câștigat la Roland Garros, Ivanović a început să resimtă yips — nu atunci când lovea mingea sau balansa racheta, ci când arunca mingea înainte de a servi. De la jocul de picioare până la mecanica balansării, tenisul necesită mișcări precise și o profundă coordonare a corpului. Aruncarea mingii în aer înainte de a servi este aproape singura parte din tenis care nu e dificilă. Dar când Ivanović a început să resimtă yips, mâna îi era scuturată de spasme la jumătatea aruncării, iar mingea devia spre dreapta sau prea mult în față.

Fostul jucător profesionist de tenis Pat Cash, urmărind serviciul lui Ivanović, l-a descris ca fiind o „experiență dureroasă“, și chiar așa și era; dar dacă privirea unui asemenea serviciu este o experiență dureroasă, cât de dureroasă trebuie să fi fost pentru jucătoare, incapabilă să arunce mingea așa cum reușise în întreaga ei carieră, încă de când a început să joace tenis la vârsta de 5 ani, la Belgrad. Puteai să vezi suferința din ochii ei. A vedea pe cineva luptându-se cu yips este ca și cum ai urmări o piesă jucată la școală în care un copil își uită replica. Timpul rămâne în loc. Încercările de a masca jena — un zâmbet abia schițat, un val de scuze — nu fac decât să sporească și mai mult conștientizarea suferinței. Știi că nu are nevoie de

mila ta, dar i-o oferi oricum, ceea ce nu face decât să sporească și mai mult rușinea.

„Nu are absolut deloc încredere în ea însăși“, a spus marea jucătoare de tenis Martina Navratilova despre Ivanović, ceea ce era fără îndoială adevărat. Dar cum să devii încrezător?

Toți sportivii serioși știu că yips sunt posibile, că se pot întâmpla. Dar să cunoști ceva din povești este cu totul altceva decât să cunoști din proprie experiență. Odată ce ai cunoscut yips pe propria piele, nu le mai poți uita în veci. Pentru tot restul vieții tale, de fiecare dată când arunci în sus o minge de tenis vei ști ce se poate întâmpla. Cum să-ți recâștigi încrederea în tine, când știi că încrederea este doar o spoială peste fragilitatea umană?

Ivanović a spus odată referitor la yips: „Dacă începi să te gândești cum cobori scările și cum funcționează fiecare mușchi în parte, nu poți coborî scările“. Dar dacă ai căzut pe scări, îți este imposibil să nu te gândești cum ai coborât scările. „Sunt o persoană care gândește excesiv și analizează excesiv totul, a continuat Ivanović, așa încât dacă îmi dai o idee, acea idee declanșează mult mai multe gânduri“.

Yips au multe denumiri — degete de whisky (whiskey fingers), tremurături, înghețare. Însă mie îmi place yips pentru că este un cuvânt tulburător; aproape că simt mușchii zvâcnind în interiorul cuvântului însuși. Yips apar cel mai frecvent la jucătorii de golf. Peste o treime dintre jucătorii de golf serioși se luptă cu această problemă. La golf, yips apar de obicei atunci când jucătorii încearcă lovituri rulate (putts) și s-au încercat tot felul de remedii pentru a opri acele spasme. Jucătorii de mână dreaptă ar putea da lovituri rulate cu stânga sau ar putea încerca prize neconvenționale sau crose putter lungi sau scurte, ori să se aplece deasupra crosei și să o fixeze cu pieptul. Însă yips nu afectează doar loviturile rulate. Unul dintre cei mai mari antrenori de golf din lume nu poate balansa în mod eficient o crosă driver, pentru lovituri lungi, decât dacă își îndepărtează privirea de la minge.

Yips nu par a fi rezultatul anxietății de performanță, deși anxietatea poate agrava problema, deoarece agravează multe probleme fiziologice, de la diaree până la amețeli. Unii jucători de golf, de exemplu, simt yips când

joacă pe un parcurs, dar nu când exersează lovituri rulate pe green (putting green). Când joc tenis, eu am yips la forehanduri — mușchii brațelor îmi zvâcnesc chiar înainte ca racheta să lovească mingea; și la fel ca antrenorul de golf despre care am vorbit, singurul remediu pe care l-am găsit pentru a evita yips este să-mi îndepărtez privirea de minge în timp ce pivotez.

Dar în mod ciudat, nu simt yips la încălzire sau când fac un schimb de mingi cu un prieten, ci doar atunci când jucăm pe puncte. Natura lor situațională i-a determinat pe unii să afirme că yips ar putea fi vindecate prin psihoterapie, în special prin procesarea unor evenimente traumatice din viața sportivă a cuiva. Sunt un mare adept al psihoterapiei și am beneficiat enorm de mult de pe urma ei, însă nu am amintiri traumatice legate de tenis. Îmi place tenisul. Pur și simplu nu pot executa forehanduri în timp ce mă uit la minge.

Desigur, la fel cum anxietatea poate provoca probleme fiziologice și problemele fiziologice pot provoca anxietate. Pentru sportivii profesioniști, yips reprezintă o amenințare nu doar pentru viața lor profesională, ci și pentru identitatea lor. Răspunsul la întrebarea „Cine este Ana Ivanović?“ a fost, invariabil, „Ana Ivanović este jucătoare de tenis“. Rick Ankiel a fost un aruncător. Până la yips.

Această interacțiune complicată între așa-numitul aspect fizic și așa-numitul aspect psihologic ne amintește că dihotomia minte/corp nu este chiar atât de simplă; este o aiureală absolută. Corpul decide întotdeauna la ce se va gândi creierul, iar creierul decide tot timpul ce va face și ce va simți corpul. Creierul nostru este făcut din carne, iar corpul nostru experimentează gânduri.

Când vorbim despre sport, aproape întotdeauna vorbim despre câștig ca măsură a succesului. Foarte bine a spus Vince Lombardi: „A câștiga nu este totul; este singurul lucru“. Însă mă îndoiesc cu privire la această viziune asupra lumii, atât în sport, cât și în afara lui. Cred că o mare plăcere în sport ți-o dă buna prestație. La început, victoria este un semn că te perfecționezi, iar apoi, pe măsură ce îmbătrânești, victoria devine dovada că încă te

descurci, că încă mai ai controlul și abilitățile necesare. Nu de tine depinde dacă te îmbolnăvești sau dacă mor persoane pe care le iubești, sau dacă o tornadă îți face praf casa. Dar de tine depinde dacă arunci o minge cu efect sau preferi o aruncare rapidă. Poți cel puțin să decizi în privința asta. Până când nu mai poți.

Însă chiar și după ce vârsta sau yips te lipsesc de acest control, nu trebuie să renunți. În Să ucizi o pasăre cântătoare, Atticus Finch definește curajul spunând: „Să fii curajos înseamnă să ştii că eşti pierdut înainte de a întreprinde ceva, totuşi întreprinzi oricum, şi mergi până la capăt, orice-ar fi“[43].

Ana Ivanović nu și-a mai recuperat niciodată abilitatea de a arunca mingea așa cum o făcea înainte de yips. Dar de-a lungul timpului, a inventat un nou serviciu. Mai puțin puternic și mai previzibil, însă a ajuns din nou printre primele cinci jucătoare ale lumii, câștigând patru turnee în 2014. S-a retras doi ani mai târziu, la vârsta de 29 de ani.

Rick Ankiel s-a prăbușit până la cele mai slabe ligi minore din baseballul profesionist. A ratat sezonul 2002 din cauza unei accidentări, după care și-a bușit complet brațul în 2003. După ce s-a recuperat chirurgical, s-a întors pentru scurt timp în ligile principale, însă nu și-a regăsit controlul. Așa încât în 2005, la vârsta de 26 de ani, a decis să renunțe la postul de aruncător. Va juca apoi în terenul exterior (outfielder).

În baseballul profesionist, aruncătorii nu devin pur și simplu outfielders. Jocul este mult prea specializat pentru asta. Ultimul jucător care avusese o carieră în care a câștigat peste zece jocuri ca aruncător și a lovit peste cincizeci de home run-uri ca bătaci a fost Babe Ruth, care s-a retras în 1935.

La fel ca Ivanović, Rick Ankiel era pierdut înainte de a întreprinde ceva, și totuşi a întreprins oricum, a mers până la capăt. A jucat ca outfielder în ligile minore, perfecționându-se constant ca bătaci. Iar apoi, într-o zi din 2007 — șase ani departe de aruncarea nebunească ce i-a răpit controlul pentru totdeauna —, cei de la St. Louis Cardinals l-au chemat pe Rick Ankiel înapoi în ligile principale ca outfielder. Când Ankiel s-a dus să bată

pentru prima oară, jocul a trebuit să fie întrerupt, deoarece mulțimea a început să-l ovaționeze îndelung, în picioare. În meciul acela Rick Ankiel a lovit un home run. Două zile mai târziu, a lovit încă două home run-uri. Aruncările sale din terenul exterior au fost extraordinar de precise — printre cele mai bune din baseball. Va continua să joace încă șase ani ca jucător central defensiv în terenul exterior (center fielder) în ligile principale. Astăzi, cel mai recent jucător care a câștigat peste zece meciuri ca aruncător și a lovit peste cincizeci de home run-uri ca bătaci este Rick Ankiel.

Acord yips 1,5 stele.

Termen ce denotă o pierdere bruscă și inexplicabilă a abilităților în cazul sportivilor experimentați; simptomele constau în pierderea abilităților motorii de finețe și probleme psihologice ce afectează memoria musculară și luarea deciziilor jucătorului, putându-se manifesta prin zvâcniri, șovăieli, nervozitate și spasme. (N.t.)

Harper Lee, Să ucizi o pasăre cântătoare, traducere din limba engleză şi note de Tatiana Maliţa, Polirom, Iași, 2014, p. 147. (N.t.)

Auld Lang Syne

Mi se pare fascinant că într-o lume în care apar atât de multe noutăți, întâmpinăm un nou an cântând Auld Lang Syne, care este un cântec foarte vechi. Refrenul spune cam așa: For auld lang syne, my Jo,/ for auld lang syne/ We'll take a cup of kindness yet/ for auld lang syne („Pentru vremile trecute, draga mea,/ De dragul vremilor de-alt'dat',/ Vom închina din nou o cupă de bunătate/ De dragul vremilor de-alt'dat'“). Jo este un cuvânt scoțian care poate fi tradus direct prin „dragă“, dar cu auld lang syne este ceva mai complicat. Literal înseamnă ceva de genul old long since („vechi de odinioară“), dar este asemănător idiomatic cu the old times („vremurile străvechi“). În engleză avem o expresie oarecum similară cu for auld lang syne — for old times' sake („de dragul vremurilor de altădată“).

Iată o bucățică din vremurile mele de odinioară: în vara anului 2001, scriitoarea Amy Krouse Rosenthal a trimis revistei Booklist un e-mail prin care se interesa de o recenzie. La vremea aceea lucram la Booklist ca asistent editorial; cea mai mare parte din ceea ce făceam se rezuma la introducerea de date, dar răspundeam și la multe dintre e-mailurile mai puțin importante care veneau. I-am răspuns lui Amy pentru a o informa în legătură cu starea recenziei, după care i-am spus, ca o părere personală, că-mi plăcea rubrica ei din revista Might. I-am zis că de multe ori mă gândeam la un fragment pe care îl scrisese, în care spunea: „Când zbor cu avionul și căpitanul anunță începutul coborârii, de fiecare dată îmi vine în minte același lucru. Suntem încă destul de sus deasupra orașului, iar eu mă gândesc că dacă avionul s-ar prăbuși acum, cu siguranță am avea probleme. Un pic mai jos, tot n-ar fi bine de noi. Dar pe măsură ce ne apropiem de pământ mă relaxez. OK. Suntem suficient de aproape de sol; dacă s-ar prăbuși acum, s-ar putea să fim în regulă“.

Mi-a răspuns a doua zi și m-a întrebat dacă sunt scriitor; i-am spus că încerc, la care ea m-a întrebat dacă am ceva de vreo două minute care să meargă la radio.

*

Nu știm cu adevărat când a fost scris Auld Lang Syne. Prima strofă spune așa: Should auld acquaintance be forgot/ and never brought to mind?/ Should auld acquaintance be forgot/ and auld lang syne? („Vechile cunoștințe ar trebui uitate,/ pierite-n veci din amintire?/ Vechile cunoștințe ar trebui uitate/ și vremile de-alt'dat?"). Variante ale acestor versuri datează de cel puțin 400 de ani, însă cântecul de azi îl datorăm marelui poet scoțian Robert Burns. În decembrie 1788, i-a scris prietenului său Frances Dunlop: „Expresia scoțiană Auld Lang Syne nu este grozav de sugestivă? Există un cântec vechi care de multe ori mi-a făcut sufletul să palpite... Ușoară fie-i țărâna acelui poet care, cuprins de inspirație divină, a compus acest splendid fragment". Pe spatele scrisorii, Burns a scris poezia. Cel puțin trei strofe erau probabil ale lui, deși mai târziu avea să spună despre cântec că „l-a preluat de la un bătrân".

O parte din ceea ce face dificilă datarea primei strofe este caracterul etern al poemului: este vorba de a bea împreună și de amintirea vremurilor de odinioară și aproape fiecare idee din cântec — de la culegerea margaretelor până la rătăcirea pe câmpuri sau ciocnirea unei halbe de bere cu prieteni vechi — ar fi putut fi scrisă acum cinci sute, o mie, chiar trei mii de ani.

Apropo, este și o odă însuflețitoare dedicată împărțirii notei de plată, deoarece o parte din strofa a doua spune: And surely you'll buy your pint cup/ and surely I'll buy mine („Și firește că-ți vei lua halba ta/ și sigur că eu pe-a mea voi lua-o"). Dar în cea mai mare parte, cântecul este doar o comemorare fără regrete a frumoaselor vremuri de demult.

*

Cred că ar trebui să vă spun că Amy a murit. Căci altfel, moartea ei în cadrul acestei recenzii ar putea părea un fel de dispozitiv narativ, ceea ce nu vreau. Deci asta e. Este moartă. Rara propoziție la timpul prezent care spune că odată ce un lucru devine adevărat rămâne adevărat pe veci.

Dar încă nu am ajuns acolo. Eram încă în trecut, cred. Amy m-a întrebat dacă nu am ceva pentru radio, așa că i-am trimis trei eseuri scurte; i-a plăcut unul dintre ele și mi-a spus să merg să-l înregistrez pentru emisiunea ei de la WBEZ, postul public de radio din Chicago. După aceea m-a invitat să apar mai des în emisiunea ei. Într-un an, am înregistrat frecvent comentarii pentru WBEZ, apoi pentru All Things Considered de la NPR.

În aprilie 2002, Amy a convocat pe unii dintre prietenii ei scriitori și muzicieni pentru un eveniment ce se desfășura la Chopin Theatre din Chicago, numit Writers' Block Party. M-a rugat să citesc și eu ceva, ceea ce am și făcut, iar oamenii au râs la glumele mele stupide. Amy a angajat pe cineva să se plimbe prin teatru și să le facă tuturor complimente, iar respectivul mi-a spus că-i plac pantofii mei, aveam o pereche nouă de pantofi sport Adidas, motiv pentru care, în ultimii nouăsprezece ani, am purtat aproape în fiecare zi pantofi sport Adidas.

*

Inițial, pentru Auld Lang Syne, Robert Burns a avut în minte o altă melodie decât cea pe care o știm cei mai mulți dintre noi; și, deși el însuși și-a dat seama că melodia era „mediocră", uneori încă veți auzi acel aranjament original[44]. Melodia asociată în cea mai mare măsură cu Auld Lang Syne a apărut pentru prima dată în 1799, în A Select Collection of Original Scottish Airs for the Voice de George Thomson.

Însă în momentul acela Robert Burns era deja mort. Avea doar 37 de ani când a murit din cauza unei afecțiuni cardiace (agravată, probabil, de obiceiul său de a închina mai multe halbe cu vechi cunoștințe). În ultima sa scrisoare, i-a scris prietenului său Frances Dunlop: „O boală care multă

vreme mi-a dat târcoale mă va trimite, se pare, cât de curând dincolo de acel hotar de unde niciun călător nu se mai întoarce“. Chiar și pe patul de moarte, Burns putea realiza o întorsătură de frază.

La câteva decenii de la moartea lui Burns, Auld Lang Syne devenise un element popular al sărbătorilor de Anul Nou din Scoţia, o sărbătoare cunoscută sub numele de Hogmanay, a cărei istorie își are rădăcinile în ritualurile solstițiului de iarnă. În 1818, Beethoven a scris un aranjament al cântecului, ceea ce a constituit începutul călătoriei acestuia în întreaga lume.

Între 1945 și 1948, melodia a fost folosită în Coreea de Sud ca imn național. În Țările de Jos, ea a inspirat una dintre cele mai faimoase scandări de pe stadioanele de fotbal din țară. De multe ori, Auld Lang Syne este folosită ca fond muzical în magazinele japoneze chiar înainte de închidere, pentru a-i anunța pe clienți că este timpul să plece. Piesa este și un element esențial al coloanelor sonore de film, de la Goana după aur al lui Charlie Chaplin în 1925 până la O viață minunată în 1946 și Minions în 2015.

Cred că Auld Lang Syne este atât de popular la Hollywood nu doar pentru că face parte din domeniul public și, prin urmare, este ieftin, dar și pentru că este un cântec rar cu adevărat melancolic — mărturisește aleanul omului fără a-l romantiza și surprinde felul în care fiecare nou an este produsul tuturor anilor trecuți. Când cânt Auld Lang Syne în ajun de An Nou uit cuvintele, cum se întâmplă în cazul celor mai mulți dintre noi, până ajung la a patra strofă, pe care am memorat-o: We two have paddled in the stream,/ from morning sun till dine;/ But seas between us broad have roared/ since Auld Lang Syne („Amândoi vâslit-am în șuvoi,/ din zori până-n amurg;/ Dar mări vuit-au între noi/ din vremile de-alt’dat’“).

Și mă gândesc la numeroasele mări întinse care au vuit între mine și trecut, mări de neglijențe, mări ale timpului, mări ale morții. N-am să mai vorbesc nicicând cu mulți dintre cei care m-au iubit până acum, la fel cum nici tu n-ai să mai vorbești vreodată cu mulți dintre cei care te-au iubit până în prezentul tău. Așa încât să le închinăm un pahar și să sperăm că, poate, undeva, și ei închină în sănătatea noastră.

*

În 2005, Amy a publicat un volum de memorii sub forma unei enciclopedii numite Encyclopedia of an Ordinary Life. Cartea aceea se încheie cu: „Am fost aici, vedeți. Am fost". O altă propoziție care odată ce devine adevărată nu va înceta nicicând să fie adevărată. Enciclopedia ei a apărut cu doar câteva luni înainte de primul meu roman, Looking for Alaska[45]. La scurt timp după aceea, Sarah a ajuns la Columbia pentru studii postuniversitare, așa încât ne-am mutat la New York. Am păstrat legătura cu Amy și am colaborat ocazional în următorii zece ani — am avut un mic rol în cadrul unei experiențe pe care ea a organizat-o pentru sute de oameni pe 8 august 2008, în Chicago's Millennium Park —, dar nu a mai fost niciodată ca în acele zile de început.

În ciudatul și frumosul ei volum interactiv de memorii Textbook Amy Krouse Rosenthal, publicat în 2016, scria: „Dacă cineva capătă cu generozitate 80 de ani, asta înseamnă 29 220 de zile pe Pământ. În condițiile astea, de câte ori reușesc să mă uit cu adevărat la un copac? De 12 395 de ori? Trebuie să fie un număr exact. Să zicem că ar fi 12 395. Absolut, asta înseamnă mult, dar nu este infinit — și orice este mai puțin decât infinit pare un număr prea nesemnificativ și nu este mulțumitor". În scrierile sale, Amy a încercat de multe ori să reconcilieze natura infinită a conștiinței, a iubirii și a dorinței cu natura finită a universului și a tot ceea ce îl locuiește. Spre sfârșitul volumului, ea pune o întrebare cu multiple variante de răspuns: „Pe alee se află o floare de un roz strălucitor ce străpunge asfaltul. A. Sugerează inutilitate. B. Sugerează speranță". Pentru mine, cel puțin, Auld Lang Syne surprinde exact ceea ce simți când vezi o floare de un roz strălucitor străpungând asfaltul și ceea ce simți când știi că ai la dispoziție 12 395 de momente ca să privești un copac.

Amy a aflat că are cancer la scurt timp după ce a terminat acel Textbook — m-a sunat. Știa că în anii de după publicarea cărții mele Sub aceeași stea am cunoscut mulți tineri grav bolnavi și voia să știe dacă aș putea să-i dau vreun sfat. I-am spus ceea ce cred că este adevărat, că dragostea supraviețuiește morții. Dar a vrut să știe cum reacționează tinerii în fața

morții. Ce vor face copiii ei. Voia să știe dacă soțul și copiii ei vor rezista cu bine încercării, iar asta mi-a sfâșiat inima. Deși de obicei fac față destul de bine unor discuții cu oameni bolnavi, în cazul prietenei mele m-am trezit că mă poticnesc în cuvinte, copleșit de propria mea tristețe și îngrijorare.

Nu va fi bine pentru ei, firește, însă vor merge mai departe, iar dragostea pe care ai revărsat-o asupra lor va dura. Asta ar fi trebuit să spun. Dar ceea ce am spus de fapt, printre lacrimi, a fost: „Cum se poate întâmpla așa ceva? Doar faci atât de multă yoga..."

Din experiența mea, muribunzii au adeseori povești minunate despre lucrurile oribile pe care li le înșiră oamenii sănătoși, dar nu am auzit niciodată de nimeni spunând ceva atât de stupid ca „Doar faci atât de multă yoga..." Sper măcar ca Amy să fi avut ce povesti din toată treaba asta. Dar știu, de asemenea, că am dezamăgit-o, după ce ea m-a sprijinit de atâtea ori. Știu că mă iartă — timpul prezent —, dar chiar și așa, îmi doresc cu disperare să fi putut spune ceva util. Sau poate să nu fi spus nimic. Când oamenii pe care îi iubim sunt în suferință, vrem să îndreptăm lucrurile. Însă uneori — de fapt, de multe ori — nu poți face nimic. Îmi amintesc ce mi-a spus cândva supervizorul meu, pe când eram student capelan: „Nu trebuie să faci ceva anume. Stai acolo".

*

Auld Lang Syne era un cântec popular în timpul Primului Război Mondial — versiunile sale erau cântate în tranșee nu doar de soldații britanici, ci și de cei francezi, germani și austrieci, iar piesa a jucat chiar un mic rol în unul dintre cele mai ciudate și mai frumoase momente din istoria lumii, Armistițiul de Crăciun din 1914.

În ajunul Crăciunului din acel an, de-a lungul unei părți a Frontului de Vest din Belgia, aproximativ 100 000 de soldați britanici și germani au ieșit din tranșee și s-au întâlnit în așa-numita zonă neutră dintre liniile frontului. Henry Williamson, în vârstă de 19 ani, îi scria mamei sale: „Ieri, britanicii

și germanii s-au întâlnit și și-au strâns mâinile în zona dintre tranșee și au făcut schimb de suveniruri... Minunat, nu-i așa?“ Un soldat german și-a amintit că un soldat britanic „a scos din tranșee o minge de fotbal și în scurt timp s-a încins un meci plin de viață; a fost extraordinar, dar și ciudat“. În altă parte a frontului, căpitanul Sir Edward Hulse și-a amintit o serie de cântece de Crăciun care „s-a încheiat cu Auld Lang Syne, la care ne-am alăturat cu toții, englezi, scoțieni, irlandezi, prusaci etc. A fost absolut uluitor, iar dacă aș fi văzut asta într-un film la cinematograf, aș fi jurat că-i o mascaradă“.

Hulse, pe atunci în vârstă de 25 de ani, va fi ucis pe Frontul de Vest la mai puțin de patru luni după aceea. Cel puțin 17 milioane de oameni aveau să moară ca urmare directă a războiului, mai bine de jumătate din populația actuală a Canadei. La Crăciunul din 1916 soldații nu mai voiau armistiții, pierderile devastatoare și utilizarea pe scară tot mai largă a gazelor toxice îi înveninaseră pe combatanți. Dar mulți nici măcar nu știau de ce trebuiau să lupte și să moară pentru niște petice de pământ aflate la o distanță atât de mare de casă. În tranșeele britanice, soldații au început să cânte Auld Lang Syne, însă cu alte cuvinte: We’re here because we’re here because we’re here because we’re here („Noi suntem aici pentru că noi suntem aici pentru că noi suntem aici pentru că noi suntem aici“).

Era o lume în care nimeni nu era dispus să vadă cauzele, în care viața era cu totul lipsită de sens. Modernitatea ajunsese la război și la capătul vieții. Criticul de artă Robert Hughes s-a referit cândva la „Iadul ciudat de modernist al repetiției“, iar tranșeele Primului Război Mondial erau într-adevăr un iad.

*

Deși era o scriitoare veselă și optimistă, Amy nu-și făcea iluzii cu privire la natura suferinței sau la importanța ei în viața omului. În scrierile sale — indiferent că este vorba de o carte ilustrată sau un volum de memorii — găsește întotdeauna o modalitate de a accepta suferința fără a se lăsa în voia

ei. Unul dintre ultimele rânduri pe care le-a scris a fost: „Moartea ar putea să-mi bată la ușă, dar n-am să ies din această baie splendidă ca să-i răspund“.

În aparițiile sale publice, Amy folosea uneori acea plângere repetată a soldaților britanici și o transforma fără a-i schimba vreodată melodia sau cuvintele. Și-i cerea publicului să o cânte împreună cu ea: We're here because we're here because we're here because we're here. Și deși este un cântec profund nihilist scris despre iadul modernist al repetiției, cântând acest cântec împreună cu Amy, întotdeauna vedeam în el speranța. Devenea o afirmație că noi suntem aici, adică suntem împreună, nu singuri. Și este și o afirmație că noi suntem, adică existăm. Și este o afirmație că noi suntem aici, adică o uimitoare serie de improbabilități a făcut să fim posibili, aici. S-ar putea să nu știm niciodată de ce suntem aici, dar chiar și așa, putem afirma în speranța că suntem aici. Nu cred că o asemenea speranță e o prostie, un idealism sau o nechibzuință.

Trăim cu speranță — că viața se va îmbunătăți și, mai important, că va continua, că dragostea va supraviețui chiar și în absența noastră. Iar între acum și atunci, noi suntem aici pentru că noi suntem aici pentru că noi suntem aici pentru că noi suntem aici.

Acord Auld Lang Syne 5 stele.

Este folosit, de exemplu, în filmul Sex and the City (2008).

Roman publicat și în limba română — Căutând-o pe Alaska, traducere din limba engleză și note de Shauki Al-Gareeb, Trei, București, 2014. (N.t.)

Căutarea unor străini pe Google

Pe când eram copil, mama îmi spunea adeseori că fiecare are un talent al său. Ai putea fi un foarte bun ascultător de smooth jazz, sau un mijlocaș defensiv cu o înțelegere neobișnuită a modului de a deschide spațiul cu o pasă perfectă. Dar în copilărie simțeam întotdeauna că nu am un talent înnăscut. Nu eram un elev foarte bun și nu aveam abilități sportive. Nu reușeam să percep indicii sociale. Eram o nulitate la pian, la karate, la balet și la orice au încercat părinții mei să mă înscrie. Mă consideram o persoană câtuși de puțin specială.

Dar după cum s-a dovedit, specialitatea mea pur și simplu nu fusese încă inventată, pentru că sunt — vă rog să-mi iertați aici lipsa de modestie —, efectiv, foarte bun la căutat străini pe Google. Firește, m-am spetit mult pentru asta — Malcolm Gladwell spunea că îți ia zece mii de ore ca să devii expert într-un domeniu; mi-am făcut norma de zece mii de ore, ba chiar mai mult. Însă am și o oarecare pricepere pentru asta.

Aproape în fiecare zi caut străini pe Google. Dacă eu și soția mea trebuie să participăm la o petrecere — și spun trebuie pentru că aceasta este relația mea cu petrecerile[46] —, de obicei îi cercetez în prealabil pe toți participanții cunoscuți. Desigur, sunt convins că e ciudat când un necunoscut îți spune că se ocupă cu montări de mochete, iar tu răspunzi: „Oh, da, știu. De asemenea, ți-ai cunoscut soția în 1981, când lucrați amândoi la aceeași instituție de economii și împrumuturi din Dallas. Ea locuia cu părinții, Joseph și Marilyn, cel puțin conform evidențelor recensământului, în timp ce dumneata absolviseși recent Oklahoma Baptist University. Recepția de nuntă ați ținut-o la Dallas Museum of Art, chiar lângă Hart Window, sculptura lui Dale Chihuly. Apoi v-ați mutat în Indianapolis, pentru locul de muncă al soției tale, la Eli Lilly. Cum mai merge azi afacerea cu mochete? Sunteți cumva la concurență cu cei de la parchete?“

Îngrozitor de multe informații pot fi accesate prin Google despre aproape oricine. Desigur, această pierdere a intimității e însoțită de avantaje

extraordinare: stocarea gratuită de fotografii și videoclipuri, șansa de a participa la discursuri pe scară largă prin intermediul rețelelor sociale și posibilitatea de a păstra cu ușurință legătura cu prieteni de odinioară.

Dar oferirea unor cantități atât de mari de informații despre propria noastră persoană unor corporații private precum Google îi face pe ceilalți să-și împărtășească și ei liniștiți identitatea. Această buclă de feedback — vrem cu toții să fim pe Facebook pentru că toți ceilalți sunt pe Facebook — m-a determinat să-mi fac publice atât de multe chestii din viața mea încât, atunci când vreau să-mi deschid conturi pe noi platforme de socializare, de multe ori mă muncesc din greu să găsesc întrebări de securitate la care să nu poată răspunde cineva analizându-mi vechile mele conturi de socializare. Unde am urmat școala elementară? Asta-i destul de ușor de aflat. Care era numele primului meu câine? Am vorbit pe vlog despre micuțul nostru baset Red Green. Cine a fost cel mai bun prieten al tău din copilărie? Veți găsi pe Facebook poze cu noi, de când eram copii, cu tot cu nume. Care a fost numele de domnișoară al mamei tale? Hai să fim serioși...

Dar chiar dacă tot mai puțin din viețile noastre ne aparține, mare parte din ele aparținând companiilor care găzduiesc și colectează obiceiurile noastre de navigare, hobby-urile și apăsările de taste, chiar dacă mă revoltă cât de ușor a devenit să scotocim prin viețile celor vii și ale celor morți, chiar dacă totul aduce cam prea mult cu un roman de Orwell... nu pot condamna în mod direct căutarea unor străini pe Google.

*

Pe când aveam 22 de ani și lucram ca student capelan într-un spital de copii, făceam douăzeci și patru de ore de gardă o dată sau de două ori pe săptămână. Adică stăteam în spital cu două pagere. Unul mă avertiza ori de câte ori cineva solicita serviciile unui capelan, iar celălalt bâzâia în clipa când ajungea la spital un caz de traumatism grav. În una dintre ultimele mele nopți de gardă, spre sfârșitul celor șase luni cât am fost capelan, ațipisem în biroul alocat îngrijirii pastorale când pagerul pentru traumatisme

m-a trimis la Secția de Urgențe. Fusese adus un copil în vârstă de trei ani. Suferise arsuri grave.

Nu sunt sigur dacă e posibil fie și să vorbești despre suferința altora fără să exploatezi acea suferință, dacă poți scrie despre durere fără să o glorifici, să o înnobilezi sau să o degradezi. Teju Cole a spus cândva că „o fotografie nu poate să nu îmblânzească ceea ce înfățișează“ — și mă tem că același lucru ar putea fi valabil și în cazul limbajului. Poveștile trebuie să aibă un sens, însă nimic din spital nu avea vreun sens pentru mine, acesta fiind și unul dintre motivele pentru care rareori am scris efectiv despre timpul meu petrecut acolo. Nu știu modul corect în care ai putea face față unor asemenea situații îngrozitoare, niciodată nu am știut, dar spunând această poveste, am preferat să trec sub tăcere și să modific unele detalii. Important este că, în ciuda gravității rănii sale, copilul era conștient și suferea dureri îngrozitoare.

Deși mai fusesem pe la Urgențe luni în șir și văzusem tot felul de suferințe și decese, nu am văzut niciodată echipa de traumă atât de vizibil afectată. Suferința era copleșitoare — mirosul arsurilor, țipetele săgetătoare ce însoțeau fiecare expirație a băiețelului. Cineva a strigat: „CAPELAN! FOARFECELE DIN SPATELE TĂU!“ — și, uluit, le-am dus foarfecele. Cineva a strigat: „CAPELAN! PĂRINȚII!“ Și mi-am dat seama că lângă mine părinții băiețelului țipau, încercând să ajungă la copilul lor, însă medicii, paramedicii și asistentele aveau nevoie de suficient spațiu de lucru, așa încât a trebuit să-i rog pe părinți să se îndepărteze.

Următorul lucru pe care mi-l amintesc este că mă aflam în camera rezervată rudelor pacienților, care nu avea ferestre, de la Secția de Urgențe, camera în care ești pus să înduri cea mai groaznică noapte din viața ta. Era liniște, se auzea doar plânsul celor doi din fața mea. Stăteau pe canapea, fiecare la câte un capăt, cu coatele pe genunchi.

În timpul instruirii mele, mi s-a spus că jumătate dintre căsnicii se sfârșesc în câțiva ani de la pierderea unui copil. Cu o voce pierdută, i-am întrebat pe părinți dacă vor să se roage. Femeia a clătinat din cap în semn că nu. Doctorița a venit și a spus că băiețelul se află în stare critică. Părinții au pus o singură întrebare, la care medicul nu a putut răspunde. „Vom face tot ce se

poate, a spus ea, dar e posibil ca fiul vostru să nu supraviețuiască". Ambii părinți s-au prăbușit, însă nu unul în brațele celuilalt, ci în ei înșiși.

Suntem capabili să navigăm în jurul lumii știind că astfel de lucruri se întâmplă. Îndrumătorul meu în funcția de capelan mi-a spus odată: „Copii au murit dintotdeauna. E ceva firesc". Poate că așa este, dar nu pot să accept. N-aș putea să accept lucrul ăsta în timp ce stau într-o cameră de așteptare fără ferestre — și nu pot să accept nici acum, când sunt și eu tată.

Când copilul a fost dus în cele din urmă la Terapie Intensivă și părinții l-au urmat, m-am dus în camera de odihnă să iau o cană de cafea, iar doctorița era acolo, aplecată deasupra unui coș de gunoi în care vomase.

— Îmi pare rău, am spus. Ai făcut bine că ai vorbit cu ei. Îți mulțumesc că ai fost amabilă cu ei. Cred că a ajutat.

S-a șters o vreme în tăcere, după care a spus:

— Copilul ăsta va muri și știu ultimele sale cuvinte. Știu ultimul lucru pe care îl va spune vreodată.

Nu am întrebat-o despre ce era vorba, dar nici ea nu a vrut să-mi spună.

O săptămână mai târziu am încheiat perioada cât am fost capelan și am decis să renunț la teologie. Le-am spus tuturor că era din cauză că nu voiam să învăț greaca, ceea ce era adevărat, dar la fel de adevărat era și faptul că nu mă puteam obișnui cu amintirea acelui copil. Nici acum nu reușesc să mă obișnuiesc. Mă gândeam la el în fiecare zi. Mă rugam pentru el în fiecare zi, chiar și după ce am încetat să mă mai rog pentru orice altceva. Și astăzi, în fiecare seară îi rostesc numele și-l rog pe Dumnezeu să aibă milă de sufletul lui. Faptul că aș crede în Dumnezeu nu este cu adevărat relevant. Cred însă, oricât de firav, în îndurare.

Fiind un împătimit căutător pe Google, știam că aș fi putut pur și simplu să-l caut pe internet, însă eram prea speriat. Aș fi aflat, într-un fel sau altul. Îmi amintesc de marea replică din romanul All the King's Men al lui Robert Penn Warren: „Scopul omului este cunoașterea, însă există un lucru pe care nu-l poate ști. Nu poate să știe dacă cunoștințele îl vor salva sau îl vor ucide".

*

Lunile de neștiință s-au transformat în ani, apoi în mai mult de un deceniu. Și într-o dimineață, nu cu mult timp în urmă, am introdus numele copilului în bara de căutare. Este un nume mai puțin obișnuit, ceea ce ușura căutările pe Google. Am apăsat tasta Enter. Primul link era la un cont de Facebook. Am dat clic — era acolo. În vârstă de 18 ani, la un deceniu și jumătate distanță de acea noapte pe care am petrecut-o împreună.

Este în viață.

Crește, își găsește drumul în lume, făcând dovada unei vieți care este mai publică decât probabil își dă el seama. Dar cum să nu fiu recunoscător că știu, chiar dacă singura modalitate de a ști este să ne pierdem autonomia așa-numitului nostru sine? Este în viață. Îi plac tractoarele John Deere și este membru al Future Farmers of America — și este în viață.

Parcurgând lista lui de prieteni, găsesc profilurile părinților săi și descopăr că în continuare sunt căsătoriți. El este în viață. Îi place muzica country, îngrozitor și excesiv de prelucrată. El este în viață. Prietenei sale îi spune că este marea lui dragoste. În viaţă. În viaţă. În viaţă.

Firește, s-ar fi putut întâmpla și altfel. Dar nu s-a întâmplat. Așa încât nu mă pot abține să nu acord obiceiului de a căuta străini pe Google 4 stele.

Da, chiar și în 2021.

Indianapolis

Indianapolis este al șaselea cel mai mare oraș din Statele Unite atât ca populație, cât și ca suprafață. Este capitala statului Indiana și cred că acum este orașul meu de reședință. Sarah și cu mine ne-am mutat în Indianapolis în vara anului 2007. Am condus un U-Haul încărcat cu toate catrafusele noastre, de la intersecția 88th cu Columbus din New York City până la intersecția 86th cu Ditch din Indianapolis, un drum de șaisprezece ore extrem de stresant. Când am ajuns în cele din urmă în Indianapolis, ne-am despachetat lucrurile și am dormit pe o saltea pneumatică în noua noastră casă, primul loc pe care l-am avut vreodată în proprietate. Eram spre 30 de ani și cumpăraserăm această casă cu câteva săptămâni mai devreme, după ce am stat în ea poate o jumătate de oră. Casa avea trei dormitoare, două băi și jumătate și un subsol pe jumătate finisat. Plata ipotecii era o treime din chiria pe care o plăteam în New York.

N-am putut să trec peste cât de liniștită și de întunecată era casa atunci, în prima noapte petrecută acolo. Îi tot spuneam lui Sarah că cineva ar putea sta chiar în dreptul ferestrei dormitorului nostru, iar noi nici n-am ști lucrul ăsta, la care Sarah îmi răspundea: „Mda, dar probabil că nu“. Însă eu pur și simplu nu sunt genul de om care să poată fi liniștit cu probabil, așa că de mai multe ori pe noapte m-am ridicat de pe salteaua pneumatică și mi-am lipit fața de geamul ferestrei de la dormitor, așteptându-mă să dau peste niște ochi holbându-se la mine, dar privirea îmi rămânea pierdută în întuneric.

A doua zi dimineață am insistat să cumpărăm niște perdele, dar mai întâi a trebuit să ducem furgoneta pe care o închiriasem pentru transportul lucrurilor noastre. La locul de înapoiere a vehiculului U-Haul, un tip ne-a dat să completăm niște hârtii și ne-a întrebat de unde am plecat. Sarah a explicat că ne-am mutat din New York, deoarece lucra la Indianapolis Museum of Art, la care tipul a zis că a fost și el odată la muzeu, pe când era copil, după care Sarah a întrebat:

— Deci, ce părere aveți despre Indianapolis?

Iar tipul care stătea în spatele tejghelei de la U-Haul, după ce a rămas o clipă pe gânduri, a spus:

— Ei bine, trebuie să locuiți undeva.

De-a lungul anilor, Indianapolis a încercat numeroase devize și sloganuri. Indianapolis is Raising the Game. — You put the „I“ in Indy. — Crossroads of America. Însă aș propune un alt slogan: „Indianapolis: trebuie să locuiești undeva“.

Nu ai cum să eviți numeroasele imperfecțiuni ale orașului Indianapolis. Ne situăm pe White River, un curs nenavigabil, ce are o nesfârșită rezonanță ca metaforă, dar problematic din punct de vedere geografic. În plus, râul este murdar, deoarece sistemul nostru învechit de tratare a apei se revarsă frecvent și deversează apele reziduale direct în el. Orașul se întinde în toate direcțiile — nenumărate parcări și mini-malluri, clădiri de birouri indescriptibile. Nu investim suficient de mult în artă sau în transportul public. Una dintre principalele noastre magistrale se numește Ditch Road (Strada Canalului) — pe bune! Ditch Road. I-am putea spune oricum — Kurt Vonnegut Drive, Madam C.J. Walker Way, Roady McRoadface —, dar nu. Acceptăm Ditch.

Cineva mi-a spus odată că Indianapolis se numără printre principalele piețe de testare pentru noi lanțuri de restaurante din țară, deoarece este un oraș absolut obișnuit. Într-adevăr, se numără printre primele așa-numite „orașe-microcosmos“, deoarece Indianapolis este mai tipic american decât aproape orice alt loc din țară. Suntem spectaculoși în normalitatea noastră. Printre poreclele orașului se numără Naptown, deoarece este plictisitor, și India-no-place.

Când ne-am mutat aici pentru prima dată, de multe ori scriam dimineața la Starbucks-ul din cartierul meu, pe 86th colț cu Ditch, și mă miram că în toate cele patru colțuri ale intersecției erau malluri. Deși locuiam la mai puțin de 800 de metri de acel Starbucks, adeseori mergeam cu mașina

pentru că nu erau trotuare. Terenul fusese lăsat în voia mașinilor, a întinderii și a clădirilor cu acoperiș plat, fără suflet.

Treaba asta m-a dezgustat. Locuind într-un mic apartament din New York, unde nu reușeam niciodată să scăpăm de șoareci, romantizasem proprietatea asupra casei. Dar acum, când efectiv aveam o casă, o uram. Fiul literar preferat al orașului Indianapolis, Kurt Vonnegut, scria că unul dintre defectele caracterului uman „este faptul că fiecare vrea să construiască, însă nimeni nu vrea să se ocupe de întreținere". Proprietatea asupra casei nu era altceva decât întreținere. Erau întotdeauna chestii de instalat pe la ferestre și becuri de schimbat. Boilerul se strica mereu. Și mai presus de toate, gazonul. Doamne, cât uram să tund gazonul! Gazonul și mini-mallurile de la intersecția lui 86th cu Ditch au devenit cei doi poli ai resentimentului meu. Abia așteptam ca Sarah să obțină un loc de muncă în altă parte.

Vonnegut a spus odată: „Ceea ce le place oamenilor la mine este Indianapolisul". Spunea asta în Indianapolis, firește, adresându-se unei mulțimi de oameni din Indianapolis, însă Kurt Vonnegut prețuia foarte mult orașul. Spre sfârșitul vieții sale, a răspuns întrebării unui intervievator spunând: „M-am întrebat unde este pentru mine acasă, și mi-am dat seama că nu este Marte sau vreun alt loc de felul ăsta. Este Indianapolis, când aveam nouă ani. Aveam un frate și o soră, o pisică și un câine, o mamă și un tată, unchi și mătuși. Și-mi este cu neputință să mă întorc acolo". Cel mai mare roman al lui Vonnegut, Abatorul cinci[47], este povestea unui bărbat care nu mai este blocat în timp și cum timpul conspiră cu conștiința. Este vorba despre război și traume, dar și despre faptul de a nu mai putea reveni la ce era înainte — înainte de bombele incendiare aruncate asupra Dresdei, înainte de sinuciderea mamei lui Vonnegut, înainte de moartea timpurie a surorii sale. Cred că Vonnegut a iubit orașul Indianapolis. Însă e grăitor faptul că, începând din momentul în care putea alege unde să trăiască, nu a ales să locuiască aici.

La sfârșitul primului nostru an petrecut în Indianapolis, Sarah și cu mine ne-am împrietenit cu vecinii noștri Marina și Chris Waters. Chris era un fost voluntar din Corpul Păcii, iar Marina era avocat pentru protecția drepturilor omului. La fel ca noi, tocmai se căsătoriseră și, la fel ca noi, locuiau în prima lor casă.

Dar spre deosebire de noi, Chris și Marina iubeau orașul. De multe ori prânzeam împreună la Smee's, un mic restaurant de familie din unul dintre mini-mallurile de la intersecția lui 86th cu Ditch, iar eu mă plângeam de îngrijirea gazonului și de lipsa trotuarelor. Odată, Chris mi-a spus:

— Știi că acesta este unul dintre cele mai diversificate coduri poștale din punct de vedere economic și rasial din Statele Unite?

— Ce? am făcut eu.

Iar el a spus:

— Așa este. Poți căuta pe Google.

Așa că am căutat pe Google — avea dreptate. Prețul mediu al locuințelor în apropiere de 86th și Ditch este de 237 000 de dolari, dar există și case de 1 milion de dolari și apartamente de 700 de dolari pe lună. La intersecția aceea există restaurante și thailandeze, și chinezești, și grecești și mexicane, toate cu proprietari independenți. Există o librărie, un magazin de cadouri din comerț echitabil, două farmacii, o bancă, un sediu al Armatei Salvării și un magazin de băuturi alcoolice având numele amendamentului constituțional care a abrogat interdicția.

Da, arhitectura este un coșmar absolut, însă oamenii din Indianapolis au reușit să facă totuși ceva frumos. Așezați-vă în față la Smee's într-o după-amiază și veți auzi vorbindu-se în engleză și spaniolă, limbi karenice și birmaneză, rusă și italiană. Problema nu a fost nicicând intersecția lui 86th cu Ditch, care se dovedește a fi o mare intersecție americană. Problema eram eu. Și după ce Chris mi-a pus în discuție ipotezele, am început să privesc altfel orașul. Am început să-l văd ca pe un loc în care au loc momente importante în viețile oamenilor. Scenele culminante din cele mai recente două romane ale mele, Sub aceeași stea și Un șir infinit de țestoase,

se desfășoară amândouă pe 86th colț cu Ditch. Și cred că ceea ce le place oamenilor la aceste cărți este Indianapolisul.

La fel ca în cazul celor mai buni scriitori de SF, Kurt Vonnegut a știut cu adevărat să vadă în viitor. În 1974 scria: „Ce ar trebui să facă tinerii cu viața lor astăzi? Multe lucruri, evident. Dar cel mai îndrăzneț este să creezi comunități stabile în care să poată fi vindecată îngrozitoarea boală a singurătății“.

Ăsta mi se pare un efort și mai important, dar și mai îndrăzneț decât în urmă cu 47 de ani. Când oamenii mă întreabă de ce locuiesc în Indianapolis, când aș putea trăi oriunde, asta vreau să le spun. Încerc să creez o comunitate stabilă în care să poată fi vindecată îngrozitoarea boală a singurătății. Și trebuie să faci undeva lucrul ăsta. Când sunt bolnav de singurătate, vremea bună și zgârie-norii sclipitori nu-mi sunt de niciun ajutor mie, nici ca scriitor, nici ca om obișnuit. Trebuie să fiu acasă, să fac ceea ce trebuie să fac. Și da, acasă este acea casă în care nu mai trăiești. Acasă este înainte, iar tu trăiești după.

Însă acasă este și ceea ce construiești și întreții astăzi — și, în definitiv, mă simt destul de norocos că îmi clădesc căminul chiar în apropiere de Ditch Road.

Acord orașului Indianapolis 4 stele.

Kurt Vonnegut, Abatorul cinci, traducere din limba engleză de Rodica Mihăilă, Art, 2020. (N.r.)

Kentucky bluegrass

48

Uneori îmi place să-mi imaginez extratereștri binevoitori care vizitează Pământul. În reveriile mele, acești extratereștri sunt antropologi galactici care caută să înțeleagă culturile, ritualurile, preocupările și divinitățile diferitelor specii sensibile. Desfășoară cercetări de teren atente, observându-ne. Pun întrebări deschise, lipsite de judecăți morale, cum ar fi „Ce sau cine este, în opinia ta, demn de sacrificiu?“; sau „Care ar trebui să fie obiectivele colective ale umanității?“. Sper ca acestor antropologi extratereștri să le placă de noi. La urma urmei, suntem o specie carismatică.

În timp, extratereștrii vor ajunge să înțeleagă aproape totul în legătură cu noi — nostalgia noastră permanentă, obiceiul nostru de a hoinări, faptul că ne place să simțim pe piele lumina soarelui. În cele din urmă, ar mai avea o singură întrebare: „Am observat că există un zeu verde pe care îl țineți în fața și în spatele caselor voastre, și am văzut cât de mult vă îngrijiți de acest zeu vegetal ornamental. Îi spuneți Kentucky bluegrass (iarbă-albastră de Kentucky), deși nu este nici albastră, nici din Kentucky. Și ne întrebăm: De ce venerați această specie? De ce o prețuiți mai presus de toate celelalte plante?“

Poa pratensis, cum este cunoscută de comunitatea științifică, e răspândită în întreaga lume. De cele mai multe ori, când vedeți o întindere de gazon moale și verde, admirați, cel puțin în parte, iarba-albastră de Kentucky. Planta este originară din Europa, nordul Asiei și din unele părți din Africa de Nord, dar conform Compendiului de Specii Invazive, acum este prezentă pe fiecare continent, inclusiv în Antarctica.

Lăstarul tipic de Poa pratensis are trei până la patru frunze, de forma unor mici canoe, iar dacă nu este tunsă, poate crește până la 1 metru înălțime, dând la iveală niște floricele albastre. Dar rareori este lăsată să crească în

voie, cel puțin nu în cartierul meu, unde este ilegal să lași iarba să crească mai mult de 15 centimetri.

Dacă ați mers vreodată prin statul meu natal, Indiana, ați văzut lanuri de porumb întinzându-se pe kilometri întregi. Valurile de cereale de culoarea chihlimbarului sunt imortalizate în cântecul America the Beautiful. Dar în Statele Unite, suprafețe mai mari de teren și mai multă apă sunt alocate cultivării gazonului decât porumbului și grâului luate la un loc. Sunt aproximativ 163 000 de kilometri pătrați de gazon, o suprafață mai mare decât cea a statului Ohio sau a Italiei. Aproape o treime din toată apa rezidențială folosită în Statele Unite — apă curată, potabilă — este dedicată udării peluzelor. Pentru a se dezvolta, de multe ori iarba-albastră de Kentucky necesită îngrășăminte și pesticide, sisteme complexe de irigații, pe care le oferim plantei din abundență, chiar dacă nu poate fi consumată de oameni sau folosită pentru altceva în afară de a merge și a te juca pe ea. Cultura cea mai abundentă și care necesită și foarte multă muncă din Statele Unite este pur și simplu ornamentală[49].

Cuvântul „gazon“ nici măcar nu exista până în anii 1500. Pe atunci, „gazon“ era suprafa acoperită cu vegetație ierboasă folosită de comunitate pentru pășunatul animalelor, spre deosebire de „câmp“, care indica terenul folosit pentru cultivarea plantelor destinate consumului uman. Dar în secolul al XVIII-lea, în Anglia, au apărut peluze ornamentale similare cu cele de astăzi — pe atunci, peluzele erau întreținute folosindu-se coase și foarfeci, astfel încât păstrarea unui gazon fără a scoate animalele la păscut dădea de înțeles că erai suficient de bogat încât să-ți poți permite să angajezi mulți grădinari și, de asemenea, să deții terenuri care nu făceau altceva decât să arate bine.

Moftul de a avea un gazon ornamental s-a răspândit în toată Europa și, de asemenea, în Statele Unite, unde oamenii înrobiți de Thomas Jefferson întrețineau o peluză tunsă scurt la moșia sa, Monticello.

De-a lungul timpului, calitatea peluzelor dintr-un cartier a început să fie văzută ca un indicator al calității cartierului în sine. În Marele Gatsby, Jay Gatsby își plătește grădinarii să tundă peluza vecinului său înainte ca Daisy Buchanan să vină în vizită. Sau, pentru a cita un exemplu mai aproape de

casă, când m-am mutat pentru prima dată în Indianapolis, în 2007, m-am trezit dintr-odată că sunt proprietarul unui gazon, pe care m-am străduit din răsputeri să-l întrețin. Deși ocupa doar o treime de acru (1350 de metri pătrați), ne-a luat, mie și micuței mele mașini electrice de tuns iarba, două ore ca să dăm gata toată suprafața. Într-o duminică după-amiază, vecinul de alături m-a întrerupt pe la jumătatea cositului și m-a cinstit cu o bere. Și în timp ce stăteam în curtea mea pe jumătate cosită, a spus:

— Știi, pe când locuiau Kaufmannii aici, asta era cea mai frumoasă peluză din cartier.

— Ei bine, am răspuns eu după o vreme, Kaufmannii nu mai locuiesc aici.

Este cu adevărat uimitor cât de multe dintre resursele noastre comune le alocăm ierbii-albastre de Kentucky și rudelor sale. Pentru a reduce buruienile și a face ca gazonul nostru să fie cât mai des în monocultură, americanii folosesc de zece ori mai multe îngrășăminte și pesticide pe acru de gazon decât se folosesc la culturile de porumb sau de grâu. Pentru a păstra toate peluzele din întreaga țară verzi pe tot parcursul anului este nevoie, potrivit unui studiu NASA, de aproximativ 200 de galoane de apă (757 de litri) de persoană în fiecare zi, iar aproape toată apa care țâșnește din aspersoare este apă potabilă tratată. Iarba cosită și alte deșeuri din curte constituie 12 % din tot materialul care ajunge în gropile de gunoi din Statele Unite. Și apoi mai sunt și cheltuielile financiare directe: cheltuim zeci de miliarde de dolari anual pentru întreținerea gazonului.

Însă obținem ceva în schimb, firește. Iarba-albastră de Kentucky oferă o bună suprafață pentru fotbal și tot felul de jocuri distractive. Iarba gazonului răcorește solul și oferă o oarecare protecție împotriva eroziunii cauzate de vânt și de apă. Dar există alternative mai bune, chiar dacă mai puțin atrăgătoare din punctul de vedere al tradiției. S-ar putea, de pildă, să cultivăm în curtea din fața casei plante destinate consumului uman.

Știu toate astea, și totuși încă mai am gazon. Încă mai tund iarba — sau plătesc pe cineva să facă lucrul ăsta. Nu folosesc pesticide și primesc cu dragă inimă trifoi și fragi sălbatici ca parte a gazonului — dar chiar și așa, în curtea noastră există foarte multă iarbă-albastră, chiar dacă Poa pratensis nu are ce să caute în Indianapolis.

Mi se pare interesant faptul că, spre deosebire de grădinăritul obișnuit, întreținerea gazonului nu implică un contact fizic exagerat cu natura. În cea mai mare parte atingi mașina de tuns iarba, și nu materia vegetală în sine. Iar dacă ai un gazon ca al lui Gatsby, care ni se recomandă tuturor, nici măcar nu poți vedea murdăria de sub stratul gros de iarbă. Așadar, tunderea ierbii-albastre de Kentucky este o întâlnire cu natura, dar în care nu-ți murdărești mâinile.

Acord Poa pratensis 2 stele.

Poa pratensis (iarbă-albastră, floarea-fânului, firuță) — specie de iarbă foarte apreciată ca plantă de pășune. (N.t.)

În Antropocen, s-ar putea aduce argumente în favoarea Poa pratensis în cazul în care iarba gazonului ar fi deosebit de bună pentru captarea dioxidului de carbon. Însă întreținerea peluzei generează mai multe emisii de carbon decât poate capta gazonul în sine. Din punctul de vedere al emisiilor, ar fi mult mai bine să aveți suprafețe neîngrijite cu iarbă, trifoi sau iederă, sau orice altceva care nu necesită îngrijire constantă și resurse excesive.

Indianapolis 500

În fiecare an, pe la sfârșitul lunii mai, între 250 000 și 350 000 de oameni se adună în mica enclavă Speedway (Indiana) pentru a urmări Indianapolis 500. Este cea mai mare adunare anuală non-religioasă de ființe umane de pe Pământ.

Speedway este în mijlocul Indianapolisului, dar din punct de vedere tehnic este independent de el. Practic, Speedway este față de Indianapolis cam cum este Vaticanul față de Roma. Însă comparațiile cu Vaticanul nu se opresc aici. Atât Speedway, cât și Vaticanul sunt centre culturale care atrag vizitatori din întreaga lume; ambele au un muzeu; și pista de la Speedway, deși este numită în mod obișnuit „The Brickyard“, e cunoscută uneori și sub denumirea de „Catedrala vitezei“. Firește, dacă cercetezi problema mai îndeaproape, analogia cu Vaticanul se destramă. În puținele mele călătorii la Vatican, niciun străin nu mi-a oferit vreodată un Miller Lite rece ca gheața, cum mi se întâmplă de multe ori când vizitez Speedway.

La prima vedere, Indianapolis 500 pare croit pentru ridicol. Adică nu-s decât niște mașini care se învârt în cerc. Piloții efectiv nu merg nicăieri. Cursa este aglomerată și, de obicei, înfierbântată. Într-un an, carcasa telefonului mi s-a topit parțial în buzunar în timp ce stăteam în tribuna de la Turn 2 (Virajul 2). În plus, este și un zgomot îngrozitor. În fiecare mai, când lucrez în grădină, pot să aud vuietul mașinilor scoase la antrenament — chiar dacă Speedway e la 8 kilometri de casa mea.

Ca sport pentru spectatori, 500 lasă mult de dorit. Indiferent unde stai, așezat sau în picioare, nu poți vedea întreaga pistă, așa încât sunt evenimente importante pe care nu le poți urmări. Deoarece unele mașini sunt cu tururi întregi înaintea altora, este aproape imposibil să știi cine câștigă cursa dacă nu-ți iei cu tine niște căști imense ca să asculți la radio transmisia în direct a evenimentului sportiv pe care îl urmărești. Cea mai mare mulțime care urmărește în fiecare an un eveniment sportiv nu poate vedea cea mai mare parte a evenimentului respectiv.

Dar din propria mea experiență, aproape tot ce este ușor de luat în râs se dovedește în cele din urmă a fi interesant dacă i se acordă ceva mai multă atenție. Indy 500 oferă curse de monoposturi, ceea ce înseamnă că roțile mașinilor nu sunt acoperite de aripi, iar cabina pilotului este deschisă. O inginerie cu adevărat uluitoare face ca aceste mașini să circule cu mai bine de 354 de kilometri pe oră pe un traseu de 4 kilometri. Mașinile trebuie să fie rapide, dar nu atât de rapide încât forțele g (forțele gravitaționale echivalente) de la viraje să-i facă pe piloți să-și piardă cunoștința. Mașinile trebuie să reacționeze ușor, să fie previzibile și fiabile, deoarece de multe ori, la viteze de 354 de kilometri pe oră, aceste monoposturi sunt la câțiva centimetri unul de altul. De mai bine de o sută de ani, Indianapolis 500 analizează o problemă care îi preocupă pe mulți din Antropocen: care este relația potrivită dintre om și mașină?

Astăzi, pista este în întregime asfaltată — cu excepția unei fâșii de un metru de la linia de sosire, pavată cu cărămizi roșii —, însă când a avut loc prima cursă Indianapolis 500, pe 30 mai 1911, pista era toată pavată cu cărămizi — 3,2 milioane de cărămizi. Câștigătorul primei curse de 500 de mile (805 kilometri) a fost Ray Harroun, care conducea o mașină ce includea propria sa invenție, oglinda retrovizoare. De fapt, numeroși inovatori din domeniul automobilistic au participat la Indianapolis 500. Louis Chevrolet, care a fondat compania auto, avea o echipă de curse. Fratele său Gaston a câștigat Indianapolis 500 în 1920, însă a murit mai târziu în același an, într-o cursă la Beverly Hills Speedway.

Într-adevăr, mașinile de curse constituie un sport extrem de periculos — 42 de piloți au murit pe Indianapolis Motor Speedway în toată istoria circuitului. Mult mai mulți au fost răniți, unii destul de grav. În 2015, James Hinchcliffe, pilot IndyCar, era cât pe ce să-și piardă viața după ce, în urma unui accident de pe Speedway, și-a rupt o arteră femurală. Te strânge în spate când vezi cât de mult se apropie piloții de marginea prăpastiei. După cum spunea legendarul Mario Andretti, „Dacă totul pare a fi sub control, pur și simplu nu mergi suficient de repede“.

Însă cred că aceste curse de mașini realizează un lucru — poartă atât omul, cât și mașina la limita posibilului, iar în felul ăsta devenim mai rapizi ca specie. Lui Ray Harroun i-a luat 6 ore și 42 de minute ca să parcurgă

primele 500 de mile de la Indianapolis Motor Speedway; în 2018, câștigătorului cursei, Will Power, i-a luat mai puțin de trei ore.

Apropo, chiar așa îl cheamă. Will Power. Un tip simpatic. Odată așteptam la un service lângă Will Power, iar când valetul auto a apărut cu mașina mea Chevrolet Volt din 2011, Will Power mi-a spus: „Știi, și eu conduc un Chevrolet".

Însă Indy 500 nu este cu adevărat o chestie de viteză; înseamnă să mergi mai repede decât oricine, ceea ce reflectă una dintre cele mai mari preocupări ale mele referitoare la umanitate: se pare că nu putem rezista dorinței de a câștiga. Fie că urcăm pe El Capitan sau mergem în spațiu, vrem să facem lucrul ăsta, dar vrem să-l facem și înaintea oricui sau mai repede decât oricine altcineva. Acest impuls ne-a propulsat înainte ca specie, însă tare mă tem că ne-a propulsat și în alte direcții.

Totuși, în ziua în care se desfășoară Indy 500 nu mă gândesc la semnificația cursei. Nu mă gândesc la diferența tot mai mică dintre oameni și mașinile lor sau la ritmul accelerat de modificare a Antropocenului. Sunt pur și simplu fericit.

Cel mai bun prieten al meu, Chris Waters, îi spune Crăciunul Adulților. Ziua mea de cursă începe la 5.30 dimineața. Fac o cafea, verific vremea și umplu răcitorul rucsacului meu cu gheață, apă, bere și sandvișuri. La ora 6 îmi verific bicicleta: mă asigur că anvelopele sunt umflate cum trebuie și că trusa de reparații e pregătită. Apoi cobor cu bicicleta la Bob's Food Mart, unde mă întâlnesc cu prietenii și, dimineața devreme, încep frumoasa excursie cu bicicleta pe Central Canal Towpath din Indianapolis. Sunt ani când plouă și-i frig; în alți ani însă, e îngrozitor de cald. Dar întotdeauna este frumos, pe bicicletă și glumind cu prietenii mei și cu prietenii lor, dintre care pe mulți îi văd doar o dată pe an.

Coborâm cu bicicletele la pista de la Butler University, unde în fiecare an, la ora 7 dimineața, doi dintre prietenii noștri se angajează într-o cursă de alergare pe distanța de o milă. De la un deceniu la altul, IndyCars devine tot mai rapidă, dar nu și cursa de alergare, care e mai lentă. Facem pariuri,

câștigă unul sau altul dintre ei, după care ne întoarcem pe biciclete câțiva kilometri înainte de a ne opri din nou în fața Muzeului de Artă din Indianapolis, unde ne întâlnim cu mai mulți oameni, până când formăm o trupă itinerantă de o sută de biciclete. Toată lumea flutură din mâini în timp ce trecem pe biciclete. „Cursă bună!“, ne spunem unii altora, sau „Cursă în siguranță!“

Suntem împreună. Mergem cu bicicleta până ajungem în Sixteenth Street, iar de acolo începem lunga călătorie spre vest, amestecându-ne printre mașinile deja blocate în trafic, deși cursa începe abia peste cinci ore. Ne deplasăm în șir indian pe o distanță enervantă de zece cvartale, după care o cotim spre orașul Speedway. Oamenii stau afară, pe verande. Când și când izbucnesc urale, ca din senin. Toată lumea își închiriază curțile din fața caselor ca locuri de parcare, strigându-și prețurile în gura mare. Nivelul zgomotului crește. Nu-mi place aglomerația, dar mulțimea asta îmi place, deoarece fac parte dintr-un noi care nu implică și un ei.

Ajungem la Speedway, legăm bicicletele de un gard de lângă Turn 2, după care ne vedem fiecare de drumul nostru. Unora le place să urmărească cursa de la Turn 2; altora, la linia de start/sosire. Vor urma și alte tradiții: cântecul Back Home Again in Indiana („Din nou acasă, în Indiana“), la care o celebritate mai puțin cunoscută spune Drivers, start your engines („Piloți, porniți motoarele“), tururile de paradă și cursa în sine. Tradiția este un mod de a fi alături de oameni, nu doar de cei cu care urmăriți tradițiile în momentul respectiv, ci de toți cei care le-au urmărit vreodată.

*

Pot să scriu toate lucrurile astea la timpul prezent, deoarece sunt tradiții care funcționează ca un fel de continuitate, s-au întâmplat, într-adevăr, dar se întâmplă în continuare și vor continua să se întâmple. Ruperea acelei continuități a contribuit la ceea ce a făcut ca luna mai a anului 2020 să fie foarte dificilă pentru mine. Pe măsură ce pandemia lua amploare, mă simțeam ca și cum eram desprins de ceea ce credeam că este realitate.

Foarte multe lucruri care nu demult păreau ieșite din comun — purtarea unei măști, conștientizarea fiecărei suprafețe atinse sau a fiecărui om pe lângă care treceam — erau pe cale să devină ceva obișnuit. Și foarte multe lucruri care nu demult păreau banale deveneau ceva extraordinar.

În 2020, în duminica de dinaintea Zilei Eroilor, mi-am pregătit rucsacul ca de obicei și, împreună cu Sarah, ne-am urcat pe biciclete, ca de obicei. În apropiere de Bob’s Food Mart ne-am întâlnit cu prietenii noștri Ann-Marie și Stuart Hyatt. Am purtat măști până am ajuns la Speedway, însă porțile erau închise. Era atâta liniște, o liniște de neimaginat, iar noi stăteam într-o parcare imensă și goală. Când cursa a avut loc în cele din urmă, în august, a fost pentru prima dată când s-a desfășurat fără spectatori. Am urmărit-o la televizor și mi s-a părut îngrozitor de plictisitoare.

Dar îmi amintesc de evenimentul din 2018. Zeci dintre noi ne legăm bicicletele de gardul din sârmă și ne împrăștiem pe la locurile noastre din tribunele aglomerate. După patru-cinci ore ne întâlnim din nou la gard, deblocăm bicicletele și repetăm ritualurile în drum spre casă. Vorbim despre cum s-a întâmplat una sau alta, despre cât de mult ne bucurăm pentru Will Power, care-i un tip atât de simpatic și care a reușit în cele din urmă să obțină victoria la Indy 500. Îmi povestesc întâlnirea cu Will Power, ca să aflu că mulți dintre prietenii mei au și ei povești despre Will Power. La urma urmei, Speedway este un oraș mic, chiar și în ziua de azi, și suntem în el împreună.

Indianapolis 500 primește de la mine 4 stele.

Monopoly

Când jucăm Monopoly în familie, un joc de societate în care scopul este să-i falimentezi pe ceilalți jucători, mă gândesc uneori la Universal Paperclips, un joc video din 2017 creat de Frank Lantz. În Universal Paperclips joci rolul unei inteligențe artificiale care a fost programată să creeze cât mai multe agrafe de birou. În timp, produci din ce în ce mai multe agrafe, până când, în cele din urmă, epuizezi tot minereul de fier de pe Pământ, după care trimiți sonde în spațiul cosmic pentru a extrage materiale pentru agrafe de pe alte planete, apoi din alte sisteme solare. După mai multe ore de joc, în cele din urmă câștigi jocul: ai transformat toate resursele disponibile ale universului în agrafe de birou. Ai reușit. Felicitări. Toată lumea a murit.

La Monopoly, nimerești peste diferite proprietăți în timp ce te deplasezi în jurul unei table de joc pătrate. În jocul original, proprietățile provin dintr-o versiune fictivă a lui Atlantic City (New Jersey), dar care se schimbă în funcție de regiune și ediție. De pildă, în versiunea Pokémon a jocului, proprietățile includ Tangela și Raichu. Oricum, dacă dai peste o proprietate nerevendicată o poți achiziționa, iar dacă stabilești un monopol prin achiziționarea unor proprietăți conexe, poți construi case și hoteluri. Când alți jucători nimeresc pe locuri deținute de tine, trebuie să-ți plătească chirie. Dacă achiziționezi suficiente proprietăți, chiria devine nesustenabilă pentru ceilalți jucători, așa încât intră în faliment.

Sunt multe probleme cu Monopoly, dar poate motivul pentru care jocul a rezistat atât de mult timp — vreme de mai bine de 80 de ani, a fost unul dintre cele mai vândute jocuri de societate din lume — este că problemele sale sunt problemele noastre: la fel ca în viață, la început Monopoly se desfășoară foarte încet, pentru ca spre sfârșit să se deruleze dureros de rapid. La fel ca în viață, oamenii își găsesc un rost în rezultatele sale, chiar dacă jocul este orientat către cei bogați și privilegiați, iar în măsura în care nu este aranjat, lucrurile se desfășoară în mod aleatoriu. Și, la fel ca în viață, prietenii tăi se enervează când le iei banii și, oricât de bogat ai fi, există în ființa ta un gol în continuă expansiune pe care banii nu-l pot umple

niciodată — dar prins de nebunia unei afaceri nereglementate, crezi totuși că dacă pur și simplu te mai alegi cu câteva hoteluri sau iei de la prietenii tăi cei câțiva dolari pe care-i mai au ai să te simți în sfârșit împlinit.

Pentru mine, cel mai rău lucru la Monopoly este analiza sa alambicată și contradictorie a capitalismului. Monopoly este în esență despre faptul că achiziționarea de terenuri este efectiv un joc al hazardului, iar exploatarea monopolurilor îi îmbogățește pe câțiva și îi sărăcește pe mulți. Și totuși, scopul jocului este să te îmbogățești cât de mult poți.

Abordarea ezitantă, în cadrul jocului, a inegalităților economice este de asemenea ca în viață, cel puțin ca în viața din țara de origine a jocului, Statele Unite, unde mulți dintre noi ne gândim la miliardari așa cum mă gândeam eu la copiii populari din gimnaziu. Îi disprețuiam, dar în același timp îmi doream cu disperare să fiu ca ei. În cazul Monopoly, incoerența tematică a jocului este în mare parte un produs al poveștii complicate a originii sale, care se dovedește a spune mult mai multe despre capitalism decât jocul în sine.

Iată mitul creației sale, potrivit actualului proprietar al Monopoly, compania de jucării Hasbro: în 1929, în urma marelui crah bursier, Charles Darrow, în vârstă de 40 de ani, și-a pierdut slujba pe care o avea în Philadelphia și a fost nevoit să-și croiască un stil de viață angajându-se pe post de comis-voiajor. Dar în 1933 a inventat jocul de societate Monopoly, pe care l-a brevetat în cele din urmă și a acordat licența companiei Parker Brothers. Darrow a devenit primul milionar al jocului de societate, o adevărată poveste a drumului de la sărăcie la bogăție străbătut de un inventator american care a reușit prin sudoarea frunții sale randiene[50].

Este o poveste grozavă; de fapt, atât de grozavă încât numeroase exemplare din Monopoly au fost tipărite punându-se alături de reguli și biografia lui Darrow. Astăzi, în Atlantic City există chiar și o placă comemorativă dedicată lui Charles Darrow. Singura problemă în această poveste este că Charles Darrow nu a inventat Monopoly.

Cu aproape 30 de ani mai devreme, o femeie pe nume Elizabeth Magie a creat un joc de societate numit Landlord’s Game. Potrivit detaliilor

prezentate în minunata carte a lui Mary Pilon The Monopolists, Magie a fost scriitoare și actriță și-și susținea activitățile artistice muncind ca stenografă și dactilografă, meserie pe care o ura. „Mi-aș dori să fiu constructivă, spunea ea odată, nu un simplu instrument mecanic pentru transmiterea gândurilor rostite ale unui bărbat pe o hârtie de scrisoare".

În timpul vieții sale, Magie a fost cunoscută mai ales pentru un anunț într-un ziar prin care se oferea spre vânzare celui care licita mai mult. Ea se descria ca fiind „nu frumoasă, dar foarte atractivă", o femeie cu „puternice trăsături boeme". Anunțul, care a fost o știre de nivel național, era menit să atragă atenția asupra discriminării femeilor în orice domeniu al vieții americane, ceea ce le obliga să iasă din câmpul muncii și să joace roluri de supuse în cadrul căsătoriei. I-a spus unui reporter: „Nu suntem mașini. Fetele au minți, dorințe, speranțe și ambiții".

Magie considera, de asemenea, că nicio mișcare feministă nu ar putea reuși fără schimbări mai mari în sistemul economic. „În scurt timp, spunea ea, bărbații și femeile vor descoperi că sunt săraci, deoarece Carnegie și Rockefeller au o avere mai mare, poate, decât știu ce să facă cu ea". Pentru a arăta lumii lucrul ăsta, în 1906, Magie a creat Landlord's Game. Magie era o adeptă a lui Henry George, un economist care, după cum spunea Antonia Noori Farzan în The Washington Post, era de părere „că telegraful, căile ferate și serviciile publice ar trebui să fie mai degrabă în proprietate publică decât controlate de monopoluri și că terenurile ar trebui considerate proprietate comună".

Magie a conceput Landlord's Game pentru a ilustra ideile lui George și credea că, pe măsură ce copiii îl vor juca, vor „înțelege clar marea nedreptate a sistemului nostru funciar actual". Landlord's Game semăna cu Monopoly în multe privințe: la fel ca Monopoly, avea o tablă pătrată cu proprietăți și, la fel ca la Monopoly, la o aruncare proastă a zarurilor puteai să ajungi la închisoare. Dar Magie și-a lansat jocul cu două seturi de reguli. În unul dintre ele, obiectivul — la fel ca la actualul Monopoly — era să-ți sărăcești adversarii și să dobândești monopoluri funciare. În celălalt set de reguli, „toți erau răsplătiți la crearea bogăției", potrivit lui Pilon. Un set de reguli prezenta modul în care sistemele de închiriere îi îmbogățeau pe proprietari, în vreme ce chiriașii erau ținuți în sărăcie, ducând în timp la

concentrarea capitalului în mâinile unui număr tot mai mic de oameni. Celălalt set de reguli încerca să sugereze o modalitate mai bună — împărțirea între ei a bogăției create de cei mulți.

Regulile monopoliste pentru Landlord’s Game s-au dovedit a fi mai populare și, pe măsură ce studenții au învățat jocul și au jucat pe versiuni realizate manual, au extins și au schimbat regulile pentru a-l face și mai asemănător cu Monopoly pe care îl știm astăzi. O versiune din Indianapolis, denumită Fascinating Game of Finance, a fost lansată în 1932, iar în Indianapolis era o femeie pe nume Ruth Hoskins care a învățat jocul. Curând femeia s-a mutat în Atlantic City și a adaptat jocul la noua sa reședință. Hoskins i-a învățat pe mulți să joace jocul ăsta, printre aceștia numărându-se și un cuplu care mai târziu s-a mutat la Philadelphia, unde l-au învățat Fascinating Game of Finance pe un tip pe nume Charles Todd, care la rândul său l-a învățat pe Charles Darrow. Iar Darrow a cerut o copie a regulilor, a modificat puțin designul, a brevetat jocul și a devenit milionar.

Iată și cât nu a inventat Charles Darrow Monopoly: Marven Gardens este un cartier în apropiere de Atlantic City; în versiunea lui Charles Todd a jocului, pe care a învățat-o prin intermediul lui Ruth Hoskins, numele cartierului este ortografiat greșit, Marvin Gardens. Ei bine, această greșeală se repetă în versiunea lui Darrow, deoarece nu Charles Darrow a inventat Monopoly.

Așadar, povestea pe care o auzim despre un individ răsplătit pe bună dreptate pentru geniul său se dovedește a fi o poveste mult mai complicată despre o femeie care a creat un joc pe care, ulterior, mii de colaboratori l-au îmbunătățit jucându-l. O poveste despre funcționarea capitalismului se dovedește a fi o poveste a eșecului capitalismului. Foarte mulți oameni au fost jefuiți de monopolismul lui Darrow, însă pierderea lui Elizabeth Magie este deosebit de dureroasă, deoarece nu doar jocul ei a fost îngropat de Monopoly, ci și idealurile pe care ea s-a străduit atât de mult să le împărtășească. Critica pe care Magie a adus-o capitalismului extractiv nereglementat s-a transformat într-o celebrare a îmbogățirii prin sărăcirea altora.

În jocul Monopoly, puterea și resursele sunt distribuite în mod nedrept până când un individ ajunge să acapareze totul — doar în acest sens jocul îi aparține lui Charles Darrow. Cu toate acestea, la mai bine de o sută de ani după ce Magie a scos pentru prima oară Landlord's Game, Hasbro continuă să-l considere pe Charles Darrow inventatorul jocului Monopoly, spunând despre Elizabeth Magie doar atât: „De-a lungul istoriei, au existat mai multe jocuri populare cu tranzacționări de proprietăți. Elizabeth Magie — scriitoare, inventatoare și feministă — a fost unul dintre pionierii jocurilor cu acaparări de terenuri“. Pe scurt, Hasbro refuză și acum să recunoască faptul că pământul pe care ei l-au înșfăcat nu le-a aparținut niciodată.

Acord jocului Monopoly 1,5 stele.

Referire la scriitoarea americană de origine rusă Ayn Rand (Alisa Zinovievna Rosenbaum; 1905–1982), inițiatoarea obiectivismului, după cum și-a denumit ea filosofia, susținătoare a rațiunii și a egoismului ca linii directoare pentru felul în care îți trăiești viața. (N.t.)

Super Mario Kart

Super Mario Kart este un joc de curse lansat pentru prima dată în 1992 pentru Super Nintendo, în care personaje din universul Mario stau ghemuite pe carturi, așa cum fac eu când încerc să călăresc tricicleta fiicei mele. Inițial a fost programat să fie un joc cu mașini în genul Formulei 1, însă constrângerile tehnice i-au obligat pe proiectanți să construiască piste împletite strâns, cu meandre, genul de piste pe care doar carturile pot naviga. Jocul a fost conceput de principalul creator al Super Mario Brothers împreună cu legenda jocurilor video Shigeru Miyamoto, care mai târziu va spune: „Ne-am propus să facem un joc în care să putem afișa ecranul jocului pentru doi jucători în același timp". Acest mod cu ecran partajat se numără printre elementele care au făcut ca primul Super Mario Kart să fie atât de palpitant.

În jocul Super Nintendo, jucătorii pot alege dintre opt personaje din universul Mario — inclusiv Princess Peach, Mario, Luigi și Donkey Kong Jr. Fiecare personaj are puncte tari și puncte slabe. Bowser, de pildă, este puternic și poate atinge o viteză maximă mare, însă accelerează foarte lent. Toad, pe de altă parte, este rapid și ușor de manevrat, însă are o viteză maximă mai mică. Odată ce ai ales un personaj (îl recomand pe Luigi), te vei confrunta cu ceilalți șapte piloți pe o serie de piste din ce în ce mai suprarealiste. Poți să conduci pe o pistă de cart pavată normal, sau pe o navă cu fantome, sau într-un castel, sau pe renumitul Rainbow Road, care are o suprafață de condus în multe culori și nu are parapete care să te împiedice să cazi în abisul de dedesubt.

Eram într-a zecea când a fost lansat Super Mario Kart și, cel puțin pentru mine și prietenii mei, a fost cel mai tare joc video din toate timpurile. Am petrecut sute de ore jucându-l. Jocul se împletea atât de strâns cu experiența noastră de liceu, încât chiar și acum, coloana lui sonoră mă poartă înapoi în timp, într-o cameră de dormitor pardosită cu un linoleum care mirosea a transpirație și Gatorade. Mă simt cum stau așezat pe o canapea din microfibră aurie ce fusese transmisă din generație în generație de elevi,

încercând să-i depășesc pe prietenii mei Chip și Sean în ultima cursă Mushroom Cup.

Aproape niciodată nu vorbeam despre joc în timp ce îl jucam, întotdeauna vorbeam unii peste alții despre iubirile noastre neîmpărtășite sau despre felurile în care eram persecutați de către un profesor sau altul ori despre bârfele nesfârșite care se agită în jurul acelor comunități izolate care sunt internatele. Nu era nevoie să vorbim despre Mario Kart, însă aveam nevoie de Mario Kart ca pretext pentru a fi împreună — trei sau patru dintre noi ne înghesuiam pe canapeaua aceea, șold lângă șold. Cel mai mult îmi amintesc de acea bucurie incredibilă și, pentru mine, inedită — de a fi inclus.

La fel ca noi, Mario Kart s-a schimbat foarte mult de când eram în liceu. În Mario Kart 8, lansat recent, poți să zbori, să mergi pe sub apă sau să conduci cu capul în jos; acum poți să alegi dintre zeci de personaje și vehicule. Dar în esență jocul nu s-a schimbat prea mult. În cea mai mare parte, jocurile Mario Kart de astăzi le câștigi în același mod în care le câștigai și în 1992, conducând pe linia cea mai dreaptă și făcând viraje strânse. E nevoie de o oarecare abilitate — poți atinge o viteză mai bună la viraje făcând drifturi, de exemplu, și există o anumită strategie pentru a trece de viraje. Dar Mario Kart este aproape ridicol de simplu.

Cu excepția casetelor cu semnul întrebării, care fac din Mario Kart fie un joc extraordinar, fie unul problematic, în funcție de ceea ce crezi că ar trebui să facă jocurile. Pe măsură ce parcurgi o pistă din Mario Kart, poți trece peste sau prin casete cu semnul întrebării, moment în care primești unul dintre mai multe instrumente. Ai putea să obții o ciupercă, pe care o poți folosi pentru a-ți mări viteza o singură dată. Sau ai putea să obții o carapace de țestoasă roșie, un fel de rachetă termoghidată care va urmări cartul din fața ta și-l va lovi din spate, făcându-l să se învârtă în loc. Sau ai putea să obții râvnitul fulger, care îi micșorează pe toți oponenții tăi, încetinindu-i puțin, în timp ce tu rămâi la aceeași dimensiune și te deplasezi mai repede ca oricând. În edițiile mai noi ale lui Mario Kart, caseta cu semnul întrebării îți poate oferi chiar și șansa de a te transforma pentru câteva secunde în Bullet Bill, un glonț rapid care virează extraordinar și distruge orice cart aflat în calea sa.

Odată jucam Mario Kart 8 cu fiul meu și, având în vedere că jucam de 26 de ani Mario Kart, conduceam confortabil. Dar la ultima tură a prins Bullet Bill dintr-o casetă și a trecut pe lângă mine, câștigând cursa și distrugându-mi cartul în același timp. Am terminat pe locul patru.

Lucruri de genul ăsta se întâmplă de multe ori în Mario Kart, deoarece casetele cu semnul întrebării știu dacă ești pe primul loc. Iar dacă ești, de obicei te alegi cu o coajă de banană sau o monedă, care nu-ți sunt de prea mare folos. N-ai să primești niciodată unul dintre acele gloanțe drăguțe. Dar dacă ești pe ultimul loc — pentru că, să zicem, ești un copil de opt ani care joacă împotriva unui veteran Mario Kart — ai mult mai multe șanse să obții fulgere sau Bullet Bill sau o cantitate infinită de ciuperci ce-ți măresc viteza.

Totuși, într-un joc Mario Kart, de obicei câștigă cel mai bun, dar și norocul are un rol important. Mario Kart este mai mult poker decât șah.

În funcție de felul în care vezi lumea, casetele cu semnul întrebării ori fac ca jocul să fie corect, deoarece oricine poate câștiga, ori îl fac să fie nedrept, deoarece persoana cu cea mai mare abilitate nu câștigă întotdeauna.

În această privință, cel puțin din experiența mea, viața reală este exact opusul lui Mario Kart. În viața reală, când ești în frunte, ți se oferă numeroase beneficii pentru a merge mai departe. De pildă, după ce una dintre cărțile mele a avut succes comercial, banca m-a sunat să mă informeze că nu voi mai fi taxat la bancomate, chiar dacă aș folosi un bancomat de la o altă bancă. De ce? Pentru că oamenii cu bani în bancă primesc tot felul de avantaje doar pentru că au bani în bancă. Apoi, există beneficii mult mai mari, cum ar fi absolvirea facultății fără datorii sau avantajul de a fi alb sau acela de a fi bărbat. Firește, asta nu înseamnă că cei care dispun de beneficii însemnate vor reuși, sau că cei care nu le au vor eșua. Dar nu sunt de acord cu argumentul că aceste beneficii structurale ar fi irelevante. Faptul că sistemele noastre politice, sociale și economice înclină în favoarea celor deja bogați și puternici este cel mai mare eșec al idealului democratic american. Am beneficiat de lucrul ăsta, direct și profund, pentru toată viața. Aproape de fiecare dată când, în viață, am trecut printr-o casetă cu semnul întrebării, am primit cel puțin o carapace de țestoasă roșie. Se întâmplă cu atâta regularitate, încât este ușor pentru aceia dintre noi care

beneficiem de asemenea avantaje să le considerăm a fi corecte. Dar dacă nu mă confrunt cu realitatea că o mare parte din succesul pe care îl am îl datorez unor nedreptăți, voi continua pur și simplu să acumulez bogăție și oportunități.

Unii ar putea susține că jocurile ar trebui să recompenseze talentul, îndemânarea și munca grea tocmai pentru că în viața reală nu este așa. Pentru mine, adevărata corectitudine este atunci când toată lumea are de câștigat, chiar dacă ai mâini micuțe sau n-ai mai jucat jocul din 1992.

Într-o epocă a extremelor în jocuri și în alte domenii, Mario Kart este revigorant de nuanțat. Îi acord 4 stele.

Bonneville Salt Flats

În iarna anului 2018, Sarah și cu mine am călătorit la Wendover, un orășel care se află pe granița dintre Utah și Nevada. Cât am stat acolo, ne-a venit ideea să vizităm Bonneville Salt Flats (Întinderile de sare din Bonneville), o vale dintr-o altă lume cu pământ încrustat cu sare de pe malul vestic al Marelui Lac Salt.

Sarah este de departe persoana la care țin cel mai mult. După moartea poetei Jane Kenyon, soțul ei, Donald Hall, a scris: „Nu ne-am petrecut zilele privindu-ne unul pe celălalt în ochi. Ne priveam așa când făceam dragoste sau când unul dintre noi avea probleme, dar de cele mai multe ori privirile ni se întâlneau și ni se împleteau în timp ce priveam un al treilea lucru. Aceste terțe lucruri sunt esențiale într-o căsnicie, obiecte sau practici sau obiceiuri sau arte sau instituții sau jocuri sau ființe umane care oferă un loc de încântare sau de mulțumire comună. Fiecare membru al unui cuplu este separat; cei doi se reunesc într-o atenție comună". Hall continuă spunând că al treilea lucru ar putea fi John Keats sau Boston Symphony Orchestra sau interioarele olandeze sau copiii.

Pentru Sarah și pentru mine, copiii noștri sunt acele locuri de încântare comună, însă avem și alte terțe lucruri: cuvintele încrucișate din The New York Times de duminică, cărțile pe care le citim împreună, emisiunea TV The Americans și așa mai departe.

Însă primul nostru al treilea lucru a fost arta.

Sarah și cu mine am urmat același liceu din Alabama, așa încât ne cunoaștem de când eram copii, însă nu am purtat niciodată o conversație până în 2003, când locuiam amândoi în Chicago. Sarah lucra pe atunci la o galerie de artă și, după ce ni s-au intersectat drumurile de câteva ori și am schimbat câteva e-mailuri, m-a invitat la deschiderea la galerie a unei expoziții cu sculpturi ale artistului Ruby Chishti.

Până atunci nu mai fusesem niciodată la o galerie de artă, iar în momentul ăla n-aș fi putut numi un singur artist în viață, însă eram fascinat de sculpturile lui Chishti. Când Sarah și-a făcut timp în seara aceea să vorbească cu mine despre opera lui Chishti, am avut pentru prima dată unul dintre sentimentele mele preferate în această lume — sentimentul întâlnirii privirilor noastre și împletirea lor în timp ce ne uitam la un al treilea lucru.

Câteva luni mai târziu, după ce am schimbat zeci de e-mailuri, am decis să înființăm un club de lectură alcătuit din două persoane. Sarah a ales ca prima noastră carte The Human Stain (Pata umană) de Philip Roth. Când ne-am întâlnit să discutăm pe marginea ei, am constatat că amândoi subliniaserăm același pasaj: „Dar plăcerea nu stă în a poseda pe cineva. Asta e plăcerea adevărată. A te afla în aceeaşi încăpere cu celălalt“[51].

Cincisprezece ani mai târziu eram în Wendover pentru a filma pentru The Art Assignment, o serie produsă de Sarah împreună cu PBS Digital Studios[52]. Am văzut o instalație a artistului William Lamson, precum și o parte dintre monumentalele opere land art din Vestul American, printre care Sun Tunnels de Nancy Holt și Spiral Jetty de Robert Smithson. Noaptea am stat la un hotel-cazino din partea din Nevada a orașului. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, echipajul care a lansat o bombă atomică deasupra orașului Hiroshima s-a antrenat în Wendover. Însă Forțele Aeriene au plecat cu mult timp în urmă, iar în aceste zile oamenii vizitează orașul mai ales pentru cazinouri sau pentru întinderile de sare din apropiere.

Din anumite motive, chiar îmi plac cazinourile. Știu că jefuiesc persoane vulnerabile și favorizează dependența, că sunt zgomotoase, pline de fum, vulgare și oribile. Dar nu mă pot abține. Îmi place să stau la o masă și să joc cărți cu persoane străine. În seara aceea jucam cu o femeie din Texas, pe nume Marjorie. Mi-a spus că era căsătorită de 61 de ani. Am întrebat-o care era secretul, iar ea mi-a spus: „Conturi separate“.

Am întrebat-o ce a adus-o la Wendover și mi-a zis că voia să vadă întinderile de sare. Și cazinoul, desigur. Ea și soțul ei jucau un weekend pe an. Am întrebat-o cum merge, la care mi-a spus: „Pui prea multe întrebări“.

Ceea ce și fac, de altfel, când joc. În orice altă împrejurare refuz cu încăpățânare întâlnirile cu persoane străine. Nu am tendința să intru în vorbă cu vecinii de scaun din avion sau cu șoferii de taxi, iar în majoritatea situațiilor sunt un partener de discuții dificil și tensionat. Dar pune-mă la o masă de blackjack cu Marjorie și dintr-odată sunt Perry Mason.

Cealaltă persoană de la masa mea, Anne, în vârstă de 87 de ani, din centrul Oregonului, nu era nici ea prea vorbăreață, așa că m-am adresat crupierului, pentru care una dintre condițiile de angajare era să vorbească cu mine. Avea o mustață în furculiță și un ecuson care îl identifica drept James. Nu-mi puteam da seama dacă avea 21 sau 41 de ani. L-am întrebat dacă este din Wendover.

— Născut și crescut, a răspuns el.

L-am întrebat ce părere are despre oraș și mi-a spus că este un loc frumos. Multe drumeții. E minunat dacă îți place vânătoarea și pescuitul. Și întinderile de sare sunt faine, desigur, dacă îți plac mașinile rapide, care erau și pasiunea lui.

După o clipă a zis:

— Totuși, nu-i un loc ideal pentru copii.

— Ai copii? am întrebat.

— Nu, a răspuns el, dar am fost unul.

Există o anumită modalitate de a vorbi despre lucrurile despre care nu vorbesc. Poate că la fel se întâmplă în cazul tuturor. Avem modalități de a închide conversația, astfel încât să evităm să ni se pună în mod direct întrebări la care nu suportăm să răspundem. Tăcerea care a urmat comentariului lui James despre faptul că a fost copil mi-a amintit și mie de lucrul ăsta, că și eu am fost copil. Desigur, se prea poate ca James să se fi referit doar la lipsa locurilor de joacă din Wendover — însă aveam oarece îndoieli. Am început să transpir. Zgomotele cazinoului — clinchetele jocurilor mecanice, strigătele de la masa de zaruri — deveniseră dintr-odată copleșitoare. Mi-a venit în minte ce spunea Faulkner, că trecutul nu este

mort — nu-i nici măcar trecut. Unul dintre lucrurile ciudate legate de maturitate e că ești eul tău actual, dar și toate eurile care ai fost cândva, acelea din care ai crescut, dar de care nu te poți nicicând debarasa. Am întins mâna, am dat bacșiș crupierului, am mulțumit celor de la masă pentru conversație și am încasat jetoanele rămase.

A doua zi dimineață am plecat spre Bonneville Salt Flats împreună cu Sarah și câțiva dintre colegii ei. În urmă cu 14 500 de ani, suprafața pe care se întinde acum Wendover se afla în adâncurile lacului Bonneville, un întins lac sărat ce acoperea 49 210 de kilometri pătrați, aproape de dimensiunea lacului Michigan de astăzi. Lacul Bonneville a dispărut și s-a reformat de câteva zeci de ori în ultimii 500 de milioane de ani; ceea ce a rămas din el este cunoscut astăzi sub numele de Marele Lac Sărat, deși suprafața lui are mai puțin de o zecime din întinderea de odinioară a lacului Bonneville. Cea mai recentă retragere a lacului a lăsat în urmă întinderile de sare, o suprafață de 120 de kilometri pătrați absolut pustie și mult mai plată decât o clătită.

Pământul alb ca zăpada era crăpat ca niște buze uscate și scrâșnea sub picioarele mele. Simțeam miros de sare. Încercam să găsesc un termen de comparație, însă creierul meu nu reușea să găsească decât asemănări extrem de metaforice. Te simți ca și când ai conduce mașina, singur, în miez de noapte. Seamănă cu tot ce ți-e groază să spui cu voce tare. Cu momentul în care apa se retrage de la țărm chiar înainte să se rostogolească un val imens.

Herman Melville spunea despre alb că este „absența oricărei culori și, în același timp, amestecul tuturor culorilor“. El scria că albul „prefigurează vidul și vastitatea necruțătoare a universului“[53]. Iar Întinderile de sare de la Bonneville sunt foarte, foarte albe.

Desigur, totul pe Pământ este geologic, dar la întinderile de sare simți geologia. Nu este greu de crezut că acest pământ s-a aflat cândva la 150 de metri sub nivelul apei. Ai senzația că apa aceea sărată, neagră-verzuie s-ar putea revărsa în orice moment, înghițindu-te pe tine și traumele tale, orașul și hangarul în care Enola Gay își aștepta bomba atomică.

Ridicându-mi privirea spre lanțurile muntoase ce se profilează în depărtare, mi-am amintit de ceea ce natura îmi spune mereu: nu oamenii sunt protagoniștii poveștii acestei planete. Dacă există un personaj principal, acela este viața însăși, care face din pământ și din lumina stelelor ceva mai mult decât pământul și lumina stelelor. Însă în Antropocen, în ciuda tuturor dovezilor disponibile, omul tinde să creadă că lumea există pentru a fi în folosul nostru. Așa încât Întinderile de sare de la Bonneville trebuie neapărat să aibă o utilizare umană; altfel de ce ar mai exista? Nimic nu poate crește pe acel sol uscat și sărat, însă noi oricum îi găsim o utilitate. În ultimii 100 de ani, întinderile au fost exploatate pentru potasiu, folosit ca îngrășământ. Iar o suprafață întinsă și-a câștigat faima ca un fel de pistă pentru curse de dragstere. În 1965, acolo s-a stabilit un record de viteză, când o mașină cu turboreactor condusă de Craig Breedlove a atins o viteză mai mare de 965 de kilometri pe oră.

Sezonul curselor încă mai atrage mii de oameni la întinderile de sare, însă în majoritatea timpului peisajul este folosit mai ales ca fundal — pentru filme, de la Independence Day până la The Last Jedi, și pentru ședințe foto de modă și postări pe Instagram. În timp ce mă aflam acolo, eram unul dintre cei câțiva oameni care încercau să caute un unghi pentru un selfie, în așa fel încât să par că sunt singur în pustietatea aceea.

Dar după ce m-am plimbat o vreme, departe de drumul ce duce în zonă, am început să mă simt cu adevărat singur. La un moment dat, am avut senzația că zăresc în depărtare strălucirea unei suprafețe de apă, dar pe măsură ce înaintam mi-am dat seama că era un miraj — unul real. Întotdeauna am crezut că chestiile astea sunt pur și simplu ficțiuni. În timp ce mergeam în continuare, mă gândeam la crupierul acela de blackjack și la cât de îngrozitor este să fii copil și să știi că nu poți să decizi, că ești la mâna adulților.

Sarah m-a strigat. M-am întors. Era atât de departe, încât la început nu reușeam să înțeleg ce-mi spune, dar îmi făcea semn cu mâna spre ea, așa încât am mers până am putut să o aud: mă aflam în zona în care o dronă prelua imagini de care aveau nevoie pentru film; puteam să merg până acolo unde se afla ea? Ceea ce am și făcut. Am stat lângă ea și am urmărit împreună zborul dronei pe deasupra întinderilor de sare. Privirile ni s-au

împletit. M-am simțit mai liniștit. Mă gândeam la persoanele care am fost în trecut și la modul în care s-au luptat, s-au zbătut și au supraviețuit pentru momente ca acesta. Privind împreună cu Sarah, întinderile de sare păreau că se schimbă — nu mai aveau în ele acea amenințare a indiferenței.

Acord Bonneville Salt Flats 3,5 stele.

Philip Roth, Pata umană, traducere din limba engleză de Cornelia Bucur, Polirom, Iași, 2015, p. 303. (N.t.)

The Art Assignment va inspira mai târziu minunata carte a lui Sarah You Are an Artist, care combină impulsurile artistice ale artiștilor contemporani cu istoria artei și sfaturi practice pentru a crea.

Herman Melville, Moby Dick, traducere din limba engleză, note și glosar de Petre Solomon, Polirom, Iași, 2007, p. 254. (N.t.)

Desenele din cercuri ale lui Hiroyuki Doi

Un lucru ciudat în privința mea este că mi-am semnat numele de peste 500 000 de ori. Chestia asta a început serios în 2011, când m-am decis să semnez întreaga primă ediție a celui de-al patrulea roman al meu, Sub aceeași stea. Pentru a face lucrul ăsta, semnam foi de hârtie care apoi erau legate în exemplarele cărții pe măsură ce erau tipărite. În câteva luni am semnat cam 150 000 de foi. Uneori ascultam podcasturi sau audiobook-uri, dar de multe ori stăteam singur în subsol, semnându-mi numele. Niciodată nu mi s-a părut plictisitor, pentru că de fiecare dată încercam să obțin o formă ideală a semnăturii mele, pe care o am în mintea mea, dar niciodată nu-mi iese[54].

Faptul că acord atenție fie și celei mai neînsemnate variații ale unor comportamente repetitive mă angajează într-un mod pe care mi-e greu să-l explic. În creierul meu există un „pitic" anume pe care acțiunea repetitivă îl alină. Îmi dau seama că ar putea să existe aici o legătură cu tulburarea mea obsesiv-compulsivă, însă multora le face plăcere să mâzgălească, lucru la care, de altfel, se rezumă și semnătura mea. Mâzgălitul este o bună activitate pentru creier — alină stresul cam în același fel ca fâțâitul de colo-colo și poate ajuta creierul să-și concentreze atenția. Un studiu publicat în 2009 de Applied Cognitive Psychology a constatat că persoanele cărora li s-a dat voie să mâzgălească își aminteau mai multe informații decât cei care nu făceau lucrul ăsta, probabil pentru că mâzgălitul ocupă creierul doar atât cât să împiedice mintea să umble aiurea.

N-aș spune că sarcinile repetitive îmi fac plăcere, nu tocmai, însă profit de ele. Uneori, când mă simt epuizat, fără vlagă și nu știu ce să mai fac, dacă mai contează ceea ce fac sau dacă voi reuși vreodată să fac ceva util altora, îi spun editorului să-mi trimită 10–20 000 de foi de hârtie și mă apuc să le semnez, doar ca să am de făcut ceva anume și cuantificabil cam pentru o săptămână. Nici nu știu dacă foile alea ajung în cărți. Sper să ajungă acolo și să le facă plăcere cititorilor, dar sincer să fiu, o fac pentru mine, pentru că lucrul ăsta mă face să fiu... nu fericit, tocmai, ci engrossed („absorbit,

preocupat“). Cred că așa mi-ar plăcea cu adevărat să mă simt mai tot timpul, preocupat. Engrossed — un cuvânt foarte urât pentru o experiență atât de extatică.

*

Am văzut pentru prima dată desenele în cerneală ale lui Hiroyuki Doi în 2006, la emisiunea realizată de American Folk Art Museum despre desenatul obsesiv. Desenele lui Doi sunt conglomerări impresionante de cercuri, mii — poate zeci de mii — de cercuri minuscule strânse laolaltă, combinându-se pentru a forma abstracții vaste, extrem de complexe. Unii spun că seamănă cu niște mase celulare abundente sau cu niște nebuloase galactice. Cel mai mult m-a impresionat un desen din 2003, fără titlu, o formă vagă semănând cu un ochi uman orientat într-o parte, un desen de 1,4 metri înălțime pe 69 de centimetri lățime. Uneori cercurile se ramifică unele din altele, semănând cu niște vase de sânge; alteori par să se răsucească în jurul unor centre de greutate. Cu cât mă uitam mai mult la cercuri, desenul căpăta o a treia dimensiune și simțeam că aș putea pătrunde în el, ca și cum cercurile nu erau doar în fața mea, ci și deasupra mea, dedesubt, în spate și în interiorul meu.

Doi nu și-a propus să fie artist; era un bucătar de succes când, în 1980, fratele său mai mic a murit din cauza unei tumori la creier. Copleșit de durere, a început să deseneze cercuri și a constatat că nu se mai putea opri, deoarece desenarea lor îl ajuta, „alinându-i tristețea și durerea“.

Ceea ce mă fascinează la desenele lui Doi este, în parte, obsesivitatea lor țipătoare. Par niște gânduri obsedante, recurente, care au fost făcute vizibile. Te pierzi în interiorul unui desen al lui Doi — probabil că aceasta este și ideea. Însă desenele lui transmit acea dorință de a găsi alinare, de a scăpa de durerea devoratoare a pierderii. În interviuri, Doi folosește în mod regulat cuvântul ăsta — relief („alinare“). Este ceea ce și eu caut cu disperare ori de câte ori sunt copleșit de durere. Pierderea poate fi foarte acaparatoare — e o stare în care toate orele sunt la fel, zi de zi. Vorbim

despre durere în etape — negare, negociere, acceptare și așa mai departe. Dar pentru mine, cel puțin, durerea este o serie de cercuri înghesuite laolaltă ce se estompează de-a lungul mai multor ani, precum cerneala expusă la lumină.

De ce mi-am semnat numele de o jumătate de milion de ori? De ce și-a petrecut Hiroyuki Doi ultimii patruzeci de ani desenând cerculețe? „Desenatul mă liniștește“, spunea Doi — și deși nu sunt artist, știu ce vrea să spună. De cealaltă parte a monotoniei se află o stare de curgere, un fel de a fi care este doar existență, un timp prezent care se simte efectiv prezent.

Există și dorința umană de a crea, de a picta pereți de peșteră și de a mâzgăli pe marginea listelor cu tot felul de treburi de făcut. Doi a spus odată: „Trebuie să continui să lucrez, altfel nimic nu va putea fi creat“. Însă uneori simt că hârtia este mai bună înainte de a fi obținută, când este încă lemn. Alteori ador reperele pe care le lăsăm în urmă. Se simt ca niște daruri și semne, asemenea marcajelor unor trasee în pustiu.

Știu că am lăsat cicatrici peste tot și că dorința noastră obsesivă de a crea (to make), a avea (to have), a face (to do), a spune (to say), a merge (to go) și a lua (to get) — șase dintre cele șapte verbe cele mai frecvente în limba engleză — ar putea în cele din urmă să ne fure capacitatea de a fi (to be), cel mai comun verb în limba engleză. Chiar dacă știm că niciuna dintre urmele noastre nu va dura cu adevărat, că sorocul se va împlini nu doar pentru noi toți, ci pentru tot ceea ce creăm, nu ne putem opri să mâzgălim, să căutăm alinare oriunde am putea-o găsi. Mă bucur că Doi continuă să lucreze, realizând noi creații. Sunt fericit că nu-s singur în cercurile înghesuite ale dorinței neastâmpărate.

Acord desenelor din cercuri ale lui Hiroyuki Doi 4 stele.

Din când în când — să zicem cam o dată la 20–30 000 de semnături — îmi reușește una de care sunt cu adevărat încântat și mă duc sus să o vadă și Sarah. Îi arăt cum linia se subțiază exact în locul potrivit și cum am sugerat doar existența literei o din „John“ cu o buclă mică. Sarah dă din cap

politicoasă și, o vreme, studiază cu atenție semnătura aproape perfectă, după care spune cu amabilitate: „Arată exact ca toate celelalte“.

Șoapta

Am un prieten, Alex, unul dintre acele suflete incredibil de nepăsătoare, imperturbabile, care se pot recalibra instantaneu când se confruntă cu o schimbare de situație. Uneori însă, când se află în criză de timp, Alex devine vizibil stresat și spune chestii de genul „Trebuie să ne grăbim“. Soția lui Alex, Linda, numește asta „Aero-portul Alex“.

Spre marele meu regret, întotdeauna sunt Aeroportul Alex. Nu pot să nu-mi fac griji că ar putea să întârzie copiii la școală, că restaurantul ne-ar putea anula rezervarea, că psihiatrul îmi va face vânt pentru că întârzii și așa mai departe. Cred că punctualitatea este o virtute, însă punctualitatea mea deosebită nu are în ea nimic virtuos. Este dictată de frică și impusă cu strigăte sâcâitoare.

Într-o dimineață, când Sarah era plecată din oraș în interes de serviciu, stăteam la micul dejun cu fiica mea, care avea pe atunci 3 ani și care nu este niciodată Aeroportul Alex. Pentru copiii mici, timpul nu se măsoară cu ceasul, așa că mereu simt nevoia să fiu Custodele Programului, Păstrătorul Punctualității în Regat.

Era 8.37. Încă 23 de minute și întârziem la grădiniță. L-am lăsat deja pe Henry la școală și ne-am întors acasă ca să luăm micul dejun înainte de a merge la grădiniță, iar micul dejun parcă dura o veșnicie. Fiica mea făcea pauză după fiecare îmbucătură bine chibzuită de pâine prăjită pentru a cerceta o carte ilustrată pe care o adusese cu ea în dimineața aceea. O tot îndemnam să termine de mâncat. „Te avertizez că mai avem opt minute“, i-am spus, de parcă opt minute ar fi însemnat ceva.

Am încercat să pregătesc totul pentru plecare — pantofii, haina, rucsacul, care nu conținea nimic altceva decât prânzul ei. Ai cheile de la mașină? Da. Portofelul? Da. Telefonul? Da. Acum mai sunt doar șase minute. Îngrijorarea era un râu ce creștea tot mai mult, mai să-și iasă din matcă. Ca reacție la această criză de timp, fiica mea ciugulea cu grijă dintr-un colț al

pâinii prăjite, ca un șoricel ce se teme să nu fie otrăvit. M-am întrebat ce altceva aș fi putut face pentru ca felia de pâine prăjită să devină mai apetisantă. Am îndepărtat crusta și am uns-o cu unt, peste care am presărat zahăr cu scorțișoară. Pentru numele lui Dumnezeu, mănâncă-ți, te rog, pâinea prăjită! Mai sunt patru minute. Ei bine, asta e, nu mai avem timp să ne încălțăm. Și atunci, când agitația ajunsese la apogeu, Alice mi-a spus: „Tati, pot să-ți spun un secret?“

M-am aplecat spre ea, iar ea și-a dus mâinile pâlnie la gură și, chiar dacă eram singuri în casă, mi-a șoptit. Firește, nu pot să vă spun ce mi-a zis, fiindcă era un secret, dar nu era cine știe ce. Ceea ce m-a lăsat mască a fost șoapta ei. Habar nu aveam că poate să șoptească ori chiar că știe ce sunt secretele. Dar nu era vorba despre ce a spus. Era doar un fel de a-mi reaminti că suntem bine, că nu trebuia să fiu Aeroportul Alex. A fi ocupat este un mod de a fi zgomotos. Iar fiica mea avea nevoie de un spațiu liniștit, pentru ca vocea ei firavă să fie auzită.

În cazul unei șoapte, corzile vocale nu vibrează, însă aerul trece prin laringe cu suficientă turbulență pentru a fi auzit — oricum, de la o distanță apropiată. Așa încât șoaptele sunt prin definiție intime. Vorbirea se realizează prin respirație, însă atunci când cineva șoptește îi auzi respirația. Uneori oamenii șoptesc din cauza laringitei sau a altor tulburări, dar de obicei șoptim pentru că vrem să-i vorbim unei persoane fără a risca să ne audă toată lumea. Șoptim secrete, da, dar și zvonuri, cruzimi sau temeri.

Specia noastră a șoptit probabil chiar din clipa în care a început să vorbească — de fapt, nici măcar nu suntem singurul animal care șoptește. Unii popândăi fac lucrul ăsta, precum și unele maimuțe, inclusiv tamarinul-cu-creastă-albă, care este în mare pericol de dispariție.

Dar nu am șoptit prea mult în ultima vreme. La începutul lunii martie a anului 2020, eu și fratele meu realizam o versiune în direct a podcastului nostru în Columbus (Ohio). Chiar înainte să urcăm pe scenă, colega noastră Monica Gaspar mi-a șoptit ceva. Îmi amintea ce microfon să iau, cred. În orice caz, îmi amintesc momentul acela pentru că era prima dată când auzeam o șoaptă din partea cuiva din afara familiei mele după... ani? Presupun că am mai auzit câte o șoaptă sau două la o discuție video sau prin telefon în timpul pandemiei, dar nu au fost multe. Mi-e dor de o șoaptă. Am

fost germofob cu mult înainte de pandemie și știu că respirația unei alte persoane ce-mi atinge pielea este un semn sigur al transferului de mici picături de salivă. Dar chiar și așa, mi-e dor de o șoaptă.

În ziua de azi, când copiii mei îmi șoptesc, de obicei o fac pentru a-mi împărtăși o îngrijorare pe care o consideră jenantă sau înfricoșătoare. Este nevoie de curaj chiar și pentru a șopti aceste temeri, și sunt foarte bucuros când au încredere în mine, chiar dacă nu știu ce să le zic. Vreau să spun: „Nu aveți niciun motiv de îngrijorare“, însă ei au cu adevărat motive de îngrijorare. Vreau să spun: „Nu aveți de ce să vă fie teamă“, dar sunt multe de care să le fie teamă. Când eram copil, mă gândeam că a fi părinte înseamnă să știi ce să spui și cum să spui. Însă eu habar nu am ce să spun sau cum să spun. Tot ce pot să fac este să tac și să ascult. Căci altfel pierdeți toate lucrurile bune.

Acord șoptitului 4 stele.

Meningita virală

Cred că e dificil de perceput dimensiunea unor viruși. Ca indivizi, sunt minusculi: o globulă roșie din sânge este cam de 1000 de ori mai mare decât un virus SARS-CoV-2. Ca grup însă, virușii sunt inimaginabil de numeroși. Există aproximativ 10 milioane de viruși într-o singură picătură de apă de mare. Pentru fiecare grăunte de nisip de pe Pământ există trilioane de viruși. Potrivit cărții lui Philipp Dettmer, Immune, pe Pământ există atât de mulți viruși, încât „dacă ar fi puși cap la cap, s-ar întinde pe o distanță de 100 de milioane de ani-lumină — adică în jur de 500 de galaxii de felul Căii Lactee puse una lângă alta“[55].

Virușii sunt doar niște simple lanțuri de ARN sau ADN răspândite peste tot. Nu se pot replica până nu găsesc o celulă pe care să o atace. Deci nu sunt vii, dar nici lipsiți de viață. Odată ce virusul invadează o celulă, face ceea ce face viața — folosește energie pentru a se dezvolta. Virușii îmi amintesc că viața este mai mult un continuum decât o dualitate. Sigur, virușii nu sunt vii, deoarece au nevoie de celule-gazdă pentru a se replica. Să nu uităm că sunt și multe bacterii care nu pot supraviețui fără gazde și, chiar mai ciudat, multe gazde nu pot supraviețui fără bacterii. Bovinele, de exemplu, mor dacă sunt lipsite de microbii intestinali care le ajută să digere mâncarea. Orice formă de viață este dependentă de altă formă de viață și cu cât cercetăm mai îndeaproape ce înseamnă existența, cu atât viața devine mai greu de definit.

*

În 2014, un lanț de ARN numit enterovirus mi-a invadat meningele, membrana care îmi învelește creierul și măduva spinării. Pe măsură ce virusul se folosea de mecanismele celulelor mele pentru a deveni mai

autonom, acele noi particule virale invadau și alte celule. Nu peste mult timp m-am îmbolnăvit extrem de grav. Simptomele meningitei virale pot varia, însă de multe ori includ înțepenirea gâtului, febră, greață și o convingere fermă că virușii nu sunt chiar lipsiți de viață.

Și mai este și durerea de cap.

În eseul On Being Ill, Virginia Woolf a scris că este „efectiv ciudat că boala nu și-a găsit loc, alături de iubire, luptă și gelozie, printre principalele teme ale literaturii. S-ar fi putut crede că romanele ar putea fi dedicate gripei; poemele epice, febrei tifoide; odele, pneumoniei, iar poezia lirică, durerii de dinți. Dar nu“. După care continuă: „Printre neajunsurile bolii ca materie literară se numără sărăcia limbajului. Limba engleză, care poate exprima gândurile lui Hamlet și tragedia lui Lear, nu are cuvinte pentru frisoane și dureri de cap“.

Woolf avea migrene, așa încât știa în mod direct ce înseamnă această sărăcie a limbajului, însă cine a cunoscut vreodată ce înseamnă durerea știe cât de singur te poate face să te simți — în parte, pentru că ești singur cu durerea ta și, în parte, pentru că este exasperant și îngrozitor de inefabilă. După cum spune Elaine Scarry în cartea sa, The Body in Pain, durerea fizică nu numai că se sustrage limbajului. Ea distruge limbajul. De fapt, când suferim cu adevărat nu putem scoate o vorbă. Nu putem decât să gemem și să plângem.

„Indiferent de natura ei, scrie Scarry, durerea se împlinește parțial prin faptul că nu poate fi împărtășită — și își asigură această trăsătură prin rezistența sa la limbaj“. Vă pot spune că meningita implică dureri de cap, dar asta nu spune mai nimic despre omniprezența zdrobitoare a acelei dureri de cap. Tot ce pot să spun este că atunci când am avut meningită virală, aveam o durere de cap ce făcea imposibil să mai pot avea și altceva. Însă nu era atât durerea de cap, cât faptul că eul meu devenise inert din cauza durerii de cap.

Dar cred că este imposibil să transmitem natura și severitatea unei asemenea dureri. După cum spune Scarry, „Când ai o durere mare, ai certitudine. Când auzi că o altă persoană suferă de durere, ai îndoieli“. Când auzim despre o durere pe care nu o simțim atingem limita empatiei, locul în

care totul se descompune. Eu nu pot cunoaște decât propria mea durere, iar tu doar pe a ta. S-au încercat tot felul de modalități de a ocoli această axiomă a conștientizării. Rugăm pacienții să își evalueze durerea pe o scară de la unu la zece, sau le spunem să indice chipul care seamănă cel mai mult cu durerea lor. Îi întrebăm dacă durerea este intensă sau surdă, arzătoare sau pătrunzătoare — însă toate acestea sunt metafore, nu lucrul în sine. Trecem la comparații neclare și spunem că durerea este ca o lovitură de ciocan la baza craniului sau ca și cum un ac fierbinte ți-ar străpunge ochiul. Putem vorbi la nesfârșit despre cum este durerea, dar nu vom reuși nicicând să transmitem ce este ea cu adevărat.

Spre deosebire de meningita cauzată de bacterii, meningita virală este rareori fatală, iar în general, dispare de la sine cam în șapte până la zece zile. Pare o perioadă rezonabilă pentru a fi bolnav, dar asta până ți se întâmplă ție așa ceva. Zilele cu boală nu trec la fel ca atunci când ești sănătos, cum trece apa prin palmele făcute căuș. Zilele cu boală durează. Când aveam durerea de cap, eram convins că nu voi mai scăpa de ea în veci. Durerea fiecărei clipe era îngrozitoare, dar ceea ce mă aducea la disperare era convingerea că și în clipa următoare, și în următoarea, durerea va fi acolo. Durerea este desăvârșită, încât începi să crezi că nu se va termina niciodată, că este cu neputință așa ceva. Psihologii numesc chestia asta „catastrofizare“, însă termenul nu reușește să surprindă faptul că durerea este o catastrofă. De fapt, catastrofa.

Pentru mulți, inclusiv pentru mine, perioada de început a meningitei virale este urmată de câteva luni de dureri de cap ocazionale, care ajung să se succeadă asemenea replicilor unui cutremur de pământ. Cam după un an, durerile mele de cap au devenit mai rare, iar în prezent au dispărut aproape cu totul. Abia dacă-mi mai aduc aminte cum e să te doară capul. Îmi amintesc că aveam niște dureri de cap îngrozitoare, care mi-au definit viața, dar nu mă pot întoarce nicicum la durerea mea, visceral sau experiențial. Chiar dacă eu însumi am simțit durerea, nu pot empatiza pe deplin cu acel eu care a avut-o, pentru că acum sunt un alt eu, cu alte dureri și tulburări. Sunt bucuros că nu mă mai doare capul, dar nu așa cum aș fi dacă, în

mijlocul unei crize, durerea ar fi dispărut dintr-odată. Poate că uităm pentru a putea merge mai departe.

M-am îmbolnăvit de meningită imediat după ce m-am întors în Indianapolis dintr-o călătorie în care am vizitat atât Etiopia, cât și Orlando (Florida). Neurologul mi-a spus că probabil am luat virusul din Orlando, deoarece, și îl citez: „Știi și dumneata, Florida".

Am stat o săptămână în spital, deși nu puteau face altceva decât să mă hidrateze și să-mi aline durerea. Am dormit mult. Când eram treaz, eram copleșit de durere. De fapt mă simțeam învăluit de durere. În interiorul ei.

Desigur, în afară de faptul că de obicei nu te omoară, nu se poate recomanda nimic în ceea ce privește meningita virală. După cum scria Susan Sontag, „Nimic nu este mai punitiv decât să dai sens unei boli". Virusul care mi s-a răspândit prin lichidul cefalorahidian nu avea niciun sens; nu s-a reprodus pentru a-mi da o lecție, iar toate cunoștințele dobândite din durerea cu neputință de împărtășit le-aș fi putut învăța și în altă parte, în condiții mai puțin dureroase. Meningita, ca și virusul care a provocat-o, nu era o metaforă sau un dispozitiv narativ. Era doar o boală.

Însă noi suntem structurați pentru a căuta modele, pentru a crea constelații din stele. Trebuie să existe o logică a narațiunii, un oarecare motiv al suferinței. Când eram bolnav, oamenii obișnuiau să-mi spună: „Cel puțin mai faci o pauză de la treabă", de parcă mi-aș fi dorit să fac pauză de la munca mea. Sau ziceau: „Măcar ai să te recuperezi cu totul", de parcă acum nu ar fi fost singurul moment în care durerea îmi permitea să trăiesc în interior. Știu că încercau să-mi spună (mie, dar și lor înșiși) o poveste bine structurată și consecventă din punct de vedere tematic, însă nu prea găsești alinare în asemenea povești atunci când știi al naibii de bine că nu sunt adevărate.

Când le spunem acele povești unora care suferă de dureri cronice sau trăiesc cu boli incurabile, de multe ori ajungem să le minimalizăm experiența. Ajungem să ne exprimăm îndoiala în fața certitudinii lor, ceea ce nu face decât să agraveze măsura în care durerea separă persoana care o

experimentează de ordinea socială mai largă. Provocarea și responsabilitatea personalității este, îmi pare, să recunoști personalitatea celorlalți — să asculți durerea altora și să o iei în serios, chiar și atunci când nu reușești să o simți. Această capacitate de a asculta cred că separă cu adevărat viața umană de cvasi-viața unui enterovirus.

Acord meningitei virale 1 stea.

Bacteriofagii, viruși care parazitează bacteriile, se numără printre cele mai abundente și mai reușite fenomene de pe planeta noastră. După cum a spus Nicola Twilley, „Bătălia dintre viruși și bacterii este cruntă: oamenii de știință estimează că bacteriofagii provoacă un trilion de trilioane de infecții pe secundă, distrugând jumătate dintre bacteriile lumii la fiecare patruzeci și opt de ore“.

Ciuma

Mai deunăzi, în toiul unei pandemii globale, am sunat la farmacie să-mi reînnoiesc rețeta de mirtazapină. Mirtazapina este un medicament antidepresiv tetraciclic utilizat și pentru tratarea tulburărilor obsesiv-compulsive. În cazul meu, este vital. Deci cum spuneam, am sunat la farmacie, însă am aflat că era închisă.

Am sunat apoi la altă farmacie — a răspuns o doamnă foarte simpatică. Când i-am explicat situația, mi-a spus că se va rezolva, doar că trebuiau să sune la cabinetul medicului meu înainte să-mi reînnoiască rețeta. M-a întrebat cam când aș avea nevoie de medicamente, la care i-am zis:

— Într-o lume perfectă, cred că le-aș lua în după-amiaza asta.

A urmat o pauză la celălalt capăt al firului. În cele din urmă, înăbușindu-și reacția de a izbucni în râs, femeia spuse:

— Ei bine, scumpule, nu trăim într-o lume perfectă.

După care m-a pus în așteptare în timp ce vorbea cu farmacistul, doar că, de fapt, nu m-a pus chiar în așteptare. A pus telefonul deoparte. Așa că am auzit-o cum îi spunea colegului ei: „A zis — ca să vezi — a zis că într-o lume perfectă le-ar ridica astăzi“.

În cele din urmă am reușit să-mi iau rețeta în după-amiaza următoare, iar când am luat-o, femeia din spatele tejghelei a arătat spre mine și a zis: „Uite-l pe tipul din lumea perfectă“. Într-adevăr. Eu sunt, individul din lumea perfectă, aici de față, pentru a vă încânta cu o poveste despre ciumă — singurul gen de poveste pe care mă simt în stare să v-o spun în acest moment.

*

În 2020, tot ce am citit era aproape numai despre pandemii. Adeseori auzim că trăim vremuri fără precedent. Dar ceea ce mă îngrijorează este faptul că aceste vremuri par să fi avut precedente. Pentru oameni, a te afla pe un teritoriu neexplorat este de multe ori o veste bună, deoarece teritoriul nostru cartografiat este copleșit de boli, nedreptate și violență.

Citind despre holera din secolul al XIX-lea, de exemplu, găsim multe precedente. Pe fondul fricii de boală, dezinformarea era larg răspândită și frecventă: în Liverpool au izbucnit revolte din cauza holerei, pe măsură ce apăreau tot felul de zvonuri cum că pacienții spitalizați erau uciși pentru ca medicii să aibă cadavre pentru disecții.

Apoi, la fel ca în 2020, rezistența împotriva măsurilor de sănătate publică era agresivă. Un observator american scria în secolul al XIX-lea că măsurile de izolare „stingheresc cu restricții inutile comerțul și industria țării".

Apoi, la fel ca în 2020, cei bogați au părăsit orașele în masă: în timp ce bogații fugeau din New York în toiul epidemiei de holeră izbucnite în 1832, un ziar scria: „Drumurile, în orice direcție, erau pline cu diligențe ticsite... cuprinși de panică, fugeau cu toții din oraș".

Apoi, la fel ca în 2020, străinii și grupurile marginalizate au fost acuzate de răspândirea bolii. „Prin intermediul irlandezilor pribegi din Sunderland, holera a fost adusă de două ori în rândul nostru", se spune într-o relatare britanică.

Apoi, la fel ca în 2020, săracii aveau mult mai multe șanse să moară. În orașul Hamburg din secolul al XIX-lea, cei mai săraci erau de 19 ori mai predispuși să moară de holeră în comparație cu populația mai bogată. Iar această statistică nu a făcut decât să se înrăutățească: în secolul XXI, cei săraci au de mii de ori mai multe șanse să moară de holeră decât cei bogați. Holera ucide cel puțin 90 000 de oameni în fiecare an, chiar dacă există un vaccin sigur și eficient, iar boala poate fi învinsă aproape întotdeauna cu un aport adecvat de lichide. Holera continuă să se răspândească și să omoare nu pentru că ne lipsesc modalitățile de a înțelege și a trata boala așa cum se întâmpla în urmă cu două sute de ani, ci pentru că în fiecare zi, noi,

comunitatea umană, decidem să nu acordăm prioritate sănătății persoanelor care trăiesc în sărăcie. La fel ca și tuberculoza[56], malaria și multe alte boli infecțioase, holera există încă în secolul XXI doar pentru că lumea bogată nu se simte amenințată de ea. După cum scria Tina Rosenberg: „Probabil că cel mai rău lucru care s-a întâmplat vreodată în cazul malariei din țările sărace a fost eradicarea bolii în țările bogate".

Boala îi tratează pe oameni în mod egal doar atunci când ordinea noastră socială îi tratează pe oameni în mod egal. Un aspect care are și el precedent. După ciuma (cauzată de bacteria Yersinia pestis) care a măturat Anglia în secolul al XIV-lea, un cronicar remarca: „Practic niciunul dintre seniorii și oamenii de vază nu a murit de această molimă".

*

În molima aceea, probabil că jumătate din populația Europei a murit între anii 1347 și 1351. Ceea ce se numea pe atunci în mod obișnuit „ciumă" sau „piericiune" este cunoscut astăzi sub numele de Moartea Neagră, iar valul acela de ciumă a devastat și Asia, Africa de Nord și Orientul Mijlociu. După cum remarca istoricul egiptean al-Maqrizi, ciuma „nu făcea distincție între o regiune sau alta".

În 1340, Cairo, orașul natal al lui al-Maqrizi, era cel mai mare oraș din lume din afara Chinei, cu o populație de aproximativ 600 000 de locuitori. Însă cel puțin o treime dintre ei au murit în decurs de opt luni de la începutul verii anului 1348. Celebrul călător prin lume Ibn Battuta spunea că în Damasc, când epidemia de ciumă a atins apogeul, mureau 2400 de oameni în fiecare zi.

Pentru mulți, părea sfârșitul umanității. Istoricul Ibn Khaldūn scria că părea „că vocea existenței în lume ar fi tânjit după uitare". În comunitățile creștine, devastarea era percepută ca fiind mai definitivă și mai desăvârșită decât chiar Marele Potop. Cronicarii din Padova au scris că cel puțin „în

zilele lui Noe, Dumnezeu nu a distrus toate sufletele vii, iar rasa umană se putea reface“.

Este greu chiar și să percepi amploarea pierderilor. Orașe întregi, de la Paris până la Londra sau Hamburg, au asistat la moartea celor mai mulți dintre locuitorii lor din cauza ciumei și ca urmare a prăbușirii sistemice care s-a produs. La Dubrovnik, moartea era atât de implacabilă, încât guvernul a ordonat fiecărui cetățean să-și facă testamentul. În Florența, un oraș cu mai bine de 100 000 de locuitori, o estimare recentă a concluzionat că aproximativ 80 % din populația orașului a murit în decurs de patru luni. În Irlanda, un călugăr franciscan pe nume John Clyn a descris viața ca fiind „o așteptare a morții în mijlocul morții“.

Spre sfârșitul jurnalului său din vremea ciumei, Clyn spunea: „Pentru ca scrierea să nu piară odată cu scriitorul sau lucrarea să eșueze odată cu lucrătorul, las pergament [în plus] pentru continuarea lucrării, în caz că va mai rămâne cineva în viață“. Sub acel paragraf apare o scurtă mențiune finală scrisă de altă mână: „Aici, se pare, autorul a murit“.

La Florența, Giovanni Villani a scris despre ciumă: „Multe ținuturi și orașe au fost pustiite. Iar molima a durat până...“ — după care urmează un spațiu gol care nu a mai fost completat nicicând, cronicarul italian murind de ciumă înainte de sfârșitul molimei.

Să citești despre Moartea Neagră e ca și cum ai întrezări cam care ar putea fi sfârșitul speciei noastre — în alean și disperare, panică și, de asemenea, o speranță nemărginită, genul de speranță care te face să lași propoziții neterminate și pergament suplimentar în cartea ta, pentru cazul în care avea să mai rămână cineva în viață. După cum spunea cândva William Faulkner, „E destul de ușor să spunem că omul este nemuritor pur și simplu pentru că va îndura: pentru că în clipa când ultimul dangăt al sfârșitului va răsuna reverberând în cea din urmă stâncă inutilă, suspendat în strălucirile roșiatice ale amurgului, chiar și atunci va mai răzbate un sunet: cel al vocii sale firave și inepuizabile, încă vorbind“. Și Faulkner a continuat afirmând că omul nu va îndura pur și simplu, ci va învinge, ceea ce în ziua de azi mi se pare un pic cam ambițios. Eu, unul, aș fi încântat măcar să îndur.

*

Istoricul Rosemary Horrox scria despre Moartea Neagră: „Tocmai enormitatea dezastrului i-a determinat pe cronicari să se refugieze în clișee... Aceleași comentarii apar în cronici după cronici“ — și, într-adevăr, în ceea ce privește ciuma, poveștile devin repetitive. De pildă, despre cadavre citim că zăceau pe străzile Florenței și umpleau până la refuz cimitirele din Franța și sufocau apele Nilului în Egipt. Cronicarii se concentrează și asupra caracterului neașteptat al bolii. Într-o zi, o singură călugăriță este bolnavă; într-o săptămână, moare întreaga comunitate. Și ritualurile din jurul morții trebuie schimbate. Clopotele nu mai bat pentru morți, pentru că ar însemna să bată la nesfârșit. Și după cum spunea un scriitor, „bolnavii urau să le audă, și-i descurajau și pe cei sănătoși“.

Dar pentru mine, cel mai devastator element recurent ce apare în relatările despre ciumă este abandonarea bolnavilor, care de multe ori erau lăsați să moară singuri din cauza fricii de contagiune, mai ales în Europa. După ce poeta Joy Davidman a murit în 1960, soțul ei, C.S. Lewis, a scris: „Nimeni nu mi-a spus vreodată că durerea seamănă atât de mult cu frica“. Dar să fii cuprins de durere în vreme de pandemie înseamnă deopotrivă să te întristezi și să te temi. „De teama infectării, menționa un scriitor, niciun medic nu-i va vizita pe bolnavi, nici tatăl nu-și va vizita fiul, mama — fiica sau fratele — fratele... Și astfel, un număr inexplicabil de oameni au murit fără să primească niciun semn de afecțiune, de pietate sau milă“. În capitala bizantină a Constantinopolului, Demetrios Kydones scria: „Părinții nu îndrăznesc să-și îngroape propriii fii“.

De teama morții și sperând să supraviețuiască, mulți i-au lăsat pe bolnavi să moară singuri. A face altfel însemna să-ți riști propria viață și viețile celor dragi pe care-i mai aveai. Moartea Neagră era extraordinar, incalculabil de diferită de pandemia actuală — era cu ordine de mărime mai mortală și mult mai puțin înțeleasă. Însă bolile infecțioase continuă să ne separe în cele mai vulnerabile momente ale noastre. Prea mulți dintre noi, bolnavi ori sănătoși, am fost nevoiți să ne izolăm. Prea mulți au murit departe de cei pe care îi iubeau, luându-și rămas-bun prin legături video sau telefonice. În

The New England Journal of Medicine, un medic a scris despre o soție care își urmărește pe FaceTime soțul în agonie.

Probabil ăsta e motivul pentru care tot continui să citesc despre pandemii. Sunt bântuit de această separare. Când aveam 16 ani, unul dintre prietenii mei a murit. A murit singur, ceea ce mi s-a părut îngrozitor. Nu mă puteam opri să mă gândesc la ultimele lui minute, la acele minute de singurătate și lipsă de ajutor. Încă mai am coșmaruri legat de acest subiect, în care îmi apare această persoană și văd frica din ochii lui, dar nu pot ajunge la el înainte să moară.

Știu că a fi alături de cineva în timp ce moare nu-i alină durerea, în unele cazuri chiar o poate amplifica, dar chiar și așa mintea mea continuă să se rotească, asemenea unui vultur, în jurul acelei tragedii de odinioară de a nu putea să ții în palmele tale mâna persoanei iubite și să-ți iei rămas-bun.

*

Când lucram la spitalul de copii, eram eu însumi doar un copil — atât de slab încât, în haina mea de capelan de un albastru-deschis, semănam cu un băiat îmbrăcat cu sacoul tatălui său. Acele luni cât am fost capelan constituie axa în jurul căreia se rotește viața mea. Îmi plăcea ceea ce făceam, dar în același timp, mi se părea insuportabil — prea multă suferință pentru alinarea căreia nu puteam face nimic.

Dar acum, când mă uit în urmă, încerc să nu-l judec pe acel tip de 22 de ani pentru că nu era un bun capelan și îmi dau seama că uneori am fost de ajutor, fie și numai prin faptul că țineam de mână pe cineva care altfel ar fi fost singur. Acea activitate m-a făcut să am întotdeauna o deosebită recunoștință față de toți cei care fac tot ce le stă în putință pentru a se asigura că morții sunt însoțiți cât mai mult timp în acea ultimă călătorie de care suntem siguri.

Pe timpul ciumei negre erau mulți astfel de oameni — călugări și călugărițe, medici și infirmiere — care au rămas, rugându-se și alinându-i pe cei bolnavi, deși știau că era extraordinar de periculos. La fel s-a întâmplat și în timpul pandemiilor de holeră din secolul al XIX-lea — Charles Rosenberg scrie în The Cholera Years că în 1832, „la Greenwich Hospital din New York, paisprezece din cele șaisprezece infirmiere au murit din cauza holerei contractate în timp ce îngrijeau pacienții“. Atunci, ca și acum, lucrătorii din domeniul sănătății erau adesea lăudați pentru eroismul lor, dar toți se așteptau să-și facă treaba fără un sprijin adecvat, ceea ce însemna, printre altele, lipsa halatelor și a mănușilor curate.

Cele mai multe dintre numele acestor însoțitori s-au pierdut de-a lungul istoriei, dar printre aceștia se numără și medicul Guy de Chauliac, care a rămas la Avignon, deși ciuma făcea ravagii, și a continuat să trateze pacienți în ciuda faptului că, după cum a scris el mai târziu, era „cuprins de frică în permanență“. Este adevărat că ororile noastre actuale au precedente. Dar la fel și capacitatea noastră de îngrijire.

*

Istoricul din secolul al XVIII-lea Barthold Georg Niebuhr scria cândva: „În vremurile de ciumă, întotdeauna latura bestială și diabolică a naturii umane devine predominantă“. În Europa, în timpul ciumei negre, molima a fost în mare parte pusă pe seama poporului evreu. Au apărut absurde teorii ale conspirației potrivit cărora evreii otrăveau apa din fântâni sau din râuri și, după ce s-au smuls mărturisiri prin tortură, mii de evrei au fost uciși. Comunități întregi au fost arse de vii, iar relatările plate, lipsite de emoții ale acelor crime sunt înspăimântătoare. Heinrich Truchsess a scris: „Mai întâi evreii au fost uciși sau arși la Sölden, în noiembrie, apoi la Zofingen au fost luați în captivitate, iar unii au fost trași pe roată, apoi la Stuttgart au fost arși cu toții. Același lucru s-a întâmplat în noiembrie la Landsberg...“

Și o ține așa paragrafe întregi.

Mulți (printre care și Guy de Chauliac) au recunoscut că era absolut imposibil ca o vastă conspirație evreiască să fi răspândit ciuma prin otrăvirea apei fântânilor. Însă faptele în continuare nu reușesc să descurajeze teoriile conspirației, iar lunga istorie a antisemitismului în Europa i-a făcut pe oameni să creadă până și în cele mai absurde povești legate de otrăvire. Papa Clement al VI-lea a subliniat: „Nu poate fi adevărat că evreii... au cauzat ori au înlesnit apariția ciumei, deoarece prin multe părți ale lumii aceeași ciumă... îi afectează chiar pe evrei, precum și multe alte rase care nu au trăit niciodată alături de ei“. Totuși, în multe comunități, tortura și crimele au continuat, iar ideile antisemite despre conspirații internaționale secrete au proliferat.

E o istorie umană. Este uman într-o criză nu doar să-i acuzi pe cei marginalizați, ci și să-i ucizi.

*

Dar este prea simplist să spui că vremurile de ciumă nu fac decât să scoată la suprafață latura bestială și diabolică a naturii umane. Mi se pare că, odată cu trecerea timpului, ajustăm „natura umană“. „Foarte puțin din istorie este inevitabil“, scria Margaret Atwood. A accepta ca inevitabilă demonizarea celor marginalizați înseamnă a renunța la întreaga inițiativă umană. Ceea ce s-a întâmplat cu locuitorii evrei din Stuttgart și Landsberg și din atâtea alte locuri nu a fost inevitabil. A fost o alegere.

*

În mijlocul ororilor din vremea ciumei negre, Ibn Battuta ne spune o poveste despre oamenii care veneau în orașul Damasc. Spune că au postit trei zile la rând, iar apoi „s-au adunat în Marea Moschee, care s-a umplut

până la refuz... și au petrecut noaptea acolo, în rugăciune... După rugăciunile din dimineața următoare, au ieșit cu toții, împreună, pe jos, ținând Coranele în mâini, iar emirii erau în picioarele goale. Procesiunii i s-a alăturat întreaga populație a orașului, bărbați și femei, cu mic cu mare; evreii au venit și ei cu Torah, iar creștinii cu Evanghelia lor, toți cu femeile și copiii lor. Întreaga mulțime, cu ochii în lacrimi și încercând să atragă ajutorul lui Dumnezeu prin cărțile și profeții Lui, s-a îndreptat spre Moscheea Urmelor de Pași, iar acolo au rămas în rugăciune și invocație până aproape de amiază. Apoi s-au întors în oraș și au ținut slujba de vineri, iar Dumnezeu le-a ușurat suferința".

În povestirea lui Ibn Battuta, chiar și cei puternici mergeau desculți, într-o afirmare a egalității, și toți oamenii s-au reunit în rugăciune, indiferent de convingerile lor religioase. Desigur, nu se știe dacă această adunare de mase a încetinit cu adevărat răspândirea ciumei în Damasc, însă vedem în această relatare că nu întotdeauna criza scoate la suprafață cruzimea din noi. Ne poate îndemna și să ne împărtășim durerile, speranțele și rugăciunile, și să ne tratăm unii pe alții ca ființe umane în egală măsură. Iar atunci când răspundem în acest fel, poate că suferința ne este ușurată. Dacă ține de natura umană să-i acuzi și să-i demonizezi pe ceilalți în vremuri de restriște, tot de natura umană ține să pășim împreună, conducătorii în picioarele goale, la fel ca și supușii.

Locuitorii din Damasc ne-au arătat cum să trăim în acest acum care are precedent. După cum spunea poetul Robert Frost, „Singura cale de ieșire este să te confrunți cu situația". Iar singura cale bună de a face lucrul ăsta este să fim împreună. Chiar și atunci când împrejurările ne despart — de fapt, mai ales când se întâmplă așa ceva —, trebuie să urmăm calea împreună.

Sunt foarte suspicios în privința încercărilor de a vedea partea bună a suferinței umane, în special a suferințelor care — la fel ca în cazul tuturor bolilor infecțioase, aproape — sunt distribuite în mod nedrept. Nu sunt în măsură să critic speranța altora, dar eu, ori de câte ori aud pe cineva debitând poetic despre căptușeala argintie a norilor, mă gândesc la un minunat poem al lui Clint Smith intitulat When people say, „we have made it through worse before" (Când oamenii spun „am răzbit prin mai rău

înainte“). Poezia începe cu „aud doar vântul plesnind pietrele tombale/ ale celor care n-au răzbit“. La fel ca în Damascul lui Ibn Battuta, singurul drum înainte este adevărata solidaritate — nu numai în speranță, ci și în tânguire.

*

Fiica mea a observat recent că atunci când e iarnă, ai sentimentul că nu se va mai încălzi niciodată, iar vara, că nu se va mai răci nicicând. Dar anotimpurile se schimbă oricum și nimic din ceea ce știm nu rămâne pe veci — nici măcar lucrul ăsta.

Ciuma este un fenomen de 1 stea, desigur, însă răspunsul nostru la ea nu trebuie să fie la fel.

În 2020, tuberculoza era a doua dintre cele mai mortale boli infecțioase care-i afectează pe oameni, depășită doar de Covid-19. În 2020, mai bine de 1,3 milioane de oameni au murit de tuberculoză. Diferența dintre tuberculoză și Covid este că mai mult de un milion de persoane au murit de tuberculoză și în 2019, și în 2018, și în 2017, și așa mai departe, an de an, vreme de sute de ani. Ca și holera, tuberculoza este aproape întotdeauna vindecabilă în comunitățile cu sisteme de sănătate puternice.

Lapovița

Kaveh Akbar are un poem care începe cu „sunt luni de când a fost ianuarie în ambele direcții“ — și chiar a fost. Îmi amintesc cum e să port un tricou, să simt picăturile de transpirație prelingându-mi-se pe șaua nasului în timp ce smulg buruieni în grădină. Dar nu reușesc să-mi amintesc senzația reală de soare mângâindu-mi pielea acum, în timp ce smulg fire ofilite de ardei și roșii, încercând să rămân cu spatele spre vântul care-mi crapă buzele. Ar fi trebuit să fac asta acum câteva luni, când temperaturile erau mai blânde, iar plantele la fel de moarte. Dar am amânat totul, chiar și pretinsul timp liber pentru grădinărit.

O bună bucată de timp, aici, în Indianapolis, singurul răspuns la întrebarea „De ce este cerul albastru?“ era că nu este albastru. Tot îmi vine în minte un vers dintr-un cântec al celor de la The Mountain Goats, The gray sky was vast and real cryptic above me („Cerul cenușiu se întindea imens și cu adevărat criptic deasupra mea“).

În analiza literară există o expresie pentru obiceiul nostru de a atribui emoții umane neumanului: pathetic fallacy („eroare jalnică, falsitate emoțională“), folosită adeseori pentru a reflecta viața interioară a unor personaje în lumea exterioară, ca atunci când Keats scrie în Odă melancoliei despre un „nor plângător“ sau Shakespeare, care în Iulius Cezar vorbește despre „nori amenințători“. Wordsworth scrie despre rătăcirea „solitară ca un nor“. În poezia lui Emily Dickinson, uneori norii sunt curioși, alteori mârșavi. Norii ne separă de soare când avem nevoie de umbră, dar ne separă de soare și când avem nevoie de lumină. Ei sunt, la fel ca noi toți, destul de dependenți de context.

*

M-am apucat de grădinărit la recomandarea terapeutei mele. Mi-a spus că m-ar putea ajuta, și chiar m-a ajutat. Deși nu sunt un grădinar deosebit de bun (tomata medie pe care o recoltez cu succes mă costă aproximativ 17 dolari), îmi place să lucrez pământul cu mâinile și să văd cum germinează semințele. Dar cel mai important lucru, pentru mine, în cazul grădinăritului este că, înainte de a începe să cultiv legume, dintotdeauna am visat să am un rival pe măsură, iar acum am unul. E o marmotă — o marmotă uimitor de dolofană, care se plimbă legănat prin grădina mea ori de câte ori îi tună și mănâncă o mare varietate din ceea ce cultiv, de la boabe de soia la ardei dulce. Wikipedia îmi spune că, în sălbăticie, speranța de viață a marmotelor este de cel mult șase ani, însă dușmanul meu trăiește și consumă din producția grădinii pe care o cultiv pentru ea de cel puțin opt ani.

Locuiește la vreo 7 metri de marginea grădinii, sub un mic șopron din lemn în care îmi țin sculele de grădinărit. Uneori mă uit de pe veranda din spatele biroului meu și o văd cum sapă pe sub gardul pe care l-am ridicat împreună cu tata pentru a ține marmota la distanță. Și atunci strig la ea din scaunul meu Adirondack de un verde-citron, unde încerc să scriu. Mă ridic din scaun și încep să mă îndrept spre ea, moment în care se uită în sus spre mine cu un dispreț absolut, după care o pornește agale, pe sub gard, spre casa ei.

Iar după cinci-zece minute ridic ochii și o văd savurând boabele de soia. Știe că nu vreau să o omor și știe că nu am inteligența necesară pentru a reuși să-mi păzesc grădina de marmote, așa încât trăiește până la o vârstă imposibilă, mâncând dintr-o gamă minunată de fructe și legume proaspete, cultivate natural.

Trebuie să ai sentimentul că ai un scop pentru a trece prin viață. Marmota mi-a dat unul. Dar acum este iarnă, începutul anului 2020, iar ea hibernează. Sunt luni de când a fost ianuarie în ambele direcții, iar eu, desigur, nu știu ce urmează.

În timp ce scot (târziu) cuștile pentru roșii și aracii de fasole din grădină și-i duc în șopron, am grijă să calc apăsat, destul de tare, sperând să-i tulbur somnul marmotei. Îmi ia o veșnicie să stivuiesc cuștile pentru roșii cu degetele mele pe jumătate amorțite și blestem și mormăi în barbă că dacă aș fi făcut treaba asta măcar în noiembrie, nu aș fi ajuns aici.

Atunci de ce să nu amân lucrurile și mai mult? mă întreb. De ce să nu mă duc pur și simplu în casă, să fac o cafea și să mă uit la televizor, la ceva ușor și plăcut, în timp ce copiii aleargă tropăind prin casă? Pentru că îmi doream să am timp pentru mine, iar la vârsta mea, așa îl obții.

După ce termin de stivuit cuștile pentru roșii, mă întorc în grădină. Începe să plouă mărunt, o ploaie înghețată — sau nu tocmai o ploaie înghețată. Aici, în Indianapolis, există un fenomen meteorologic obișnuit cunoscut sub numele de „lapoviță". Precipitațiile se schimbă trecând de la măzăriche la zăpadă, la ploaie, apoi iarăşi de la capăt. Uneori primim acele ciudate boabe de zăpadă numite graupel („bob de grindină")[57].

Zăpada e frumoasă, aproape ridicol de pitorească atunci când o vezi cum cade și acoperă pământul, aducând cu sine o liniște încântătoare. Lapovița este absolut lipsită de romantism, ceea ce este foarte bine surprins de cuvântul graupel. Lapovița este o formă de precipitație specifică întru totul Vestului Mijlociu: practică, neplăcută și fără pretenții.

În timp ce îndes în roabă vrejuri de fasole uscate, simt că cerul mă scuipă. Îmi vine în minte Wilson Bentley, fotograful amator din Vermont care a fotografiat pentru prima dată, de aproape, un fulg de zăpadă — era în 1885. Bentley a continuat să fotografieze peste 5000 de fulgi de zăpadă, pe care i-a numit „flori de gheață" și „mici miracole ale frumuseții".

Nimeni nu a numit vreodată măzărichea un mic miracol al frumuseții — și, evident, nu-mi place să fiu lovit de bobițe de ploaie înghețată ori să fiu șfichiuit de măzăriche din unghiuri aparent imposibile, purtată de vânt peste mizeria plată și nesfârșită a unui câmp din Indiana. Și totuși... îmi place oarecum lapovița. Este unul dintre modurile în care știu că mă aflu acasă.

*

Îmi place Indianapolisul tocmai pentru că nu este ușor să-l iubești. Trebuie să stai aici o vreme ca să-i cunoști frumusețea. Trebuie să înveți să vezi în nori ceva mai mult decât amenințare sau tristețe. Sintagma „eroare jalnică“ sună oarecum peiorativ, însă expresia a avut această nuanță chiar de la început, când a fost concepută de criticul John Ruskin. Despre poeții romantici, precum Scott și Wordsworth, Ruskin scria: „Dragostea de natură este mai mult sau mai puțin asociată cu slăbiciunea lor“. Și va continua afirmând că înzestrarea naturii cu emoție „este întotdeauna semnul unei stări de spirit morbide și relativ slabe“[58].

Poate o fi din cauza stării mele de spirit relativ slabe și morbide, însă de multe ori eroarea jalnică funcționează în cazul meu. Îmi place când Wordsworth rătăcește singur ca un nor sau când Scott scrie că natura are o „strălucire genială“. Mulți dintre noi chiar suntem afectați de vreme, mai ales în zilele de iarnă cu lumină puțină. Poate că vremea nu are emoții umane, însă le provoacă. De asemenea, nu putem să nu vedem lumea care ne înconjoară în contextul nostru, în special prin prisma eului nostru emoțional. Aceasta nu este o eroare a conștiinței umane, ci una dintre trăsăturile ei caracteristice.

Și astfel, da, firește că precipitațiile ne sunt absolut indiferente. După cum spune e.e. cummings: „zăpada nu dă un alb delicat/ blestemat Cel pe care îl atinge“. Și da, cât de recunoscători le suntem moderniștilor pentru că ne-au doborât ușile pentru a ne informa că norii nu amenință și nici nu plâng, că singurul verb pe care un nor l-a folosit vreodată a fost verbul a fi. Însă noi dăm un alb delicat și blestemat cel pe care zăpada-l atinge.

*

În timp ce car roaba plină de plante moarte, dezrădăcinate, spre grămada noastră de compost, îmi amintesc un fragment dintr-un poem al Annei Carson. „Primii fulgi de nea ai iernii/ i s-au așezat plutind pe gene și au

acoperit ramurile din jurul lui și au redus la tăcere/ orice urmă a lumii.“ Dar nu este liniște aici, în țara lapoviței, doar zgomotul alb cacofonic al măzărichii care bombardează solul.

Cu toate acestea, marmota doarme. Când va începe să umble pe la sfârșitul lui martie, se va simți la fel, iar eu mă voi simți diferit. În luna când se trezește marmota, turneul de lansare a cărții lui Sarah va fi anulat. Școlile copiilor noștri se vor închide. Vom fi separați de prieteni și familie pentru ceea ce, la început, credem că ar putea fi patru săptămâni, poate chiar opt.

Dintr-odată, voi deveni mult mai interesat de grădină decât am fost vreodată, iar în primăvara aceea voi fi descoperit o soluție pentru a pune capăt marelui război cu marmota urmărind, printre altele, un videoclip de pe YouTube. Se pare că nu sunt singurul aflat în conflict cu o marmotă, iar un alt grădinar sugerează o soluție radicală care funcționează perfect. Trebuie doar să cultiv un petec de pământ lângă șopron, iar după ce termin de plantat semințe de soia în grădină, plantez câteva și în grădina marmotei. La fel și cu ardeii sau fasolea.

*

Începând din acea lună martie voi fi tot timpul afară, zi de zi, avid de normalitatea pe care nu o pot simți decât în aer liber, unde natura evoluează într-un ritm susținut. Voi începe să înțeleg pentru prima dată în viața mea că nu sunt făcut doar pentru Pământ, ci și din el.

Dar încă nu am ajuns acolo. Primăvara amenințătoare încă nu a dat semne. Arunc plantele moarte peste o grămadă de compost și duc roaba înapoi în șopron. În noaptea aceea, împreună cu Sarah, o voi asculta citind pe poeta Paige Lewis. Îmi place foarte mult cartea lui Lewis Space Struck, din mai multe motive, dar mai ales pentru că poeziile dau glas și formă anxietății care îmi domină atât de mult viața, panicii induse de norii amenințători și de marmotele disprețuitoare. Într-o poezie, Lewis scrie despre un narator care se simte

de parcă aș fi pe lună ascultând șuieratul aerului

ce iese din costumul meu spațial, și nu găsesc gaura. Sunt

vicepreședintele panicii, iar președintele

nu-i nicăieri.

*

În martie 1965, cosmonautul Aleksei Leonov a părăsit capsula spațială Voshod-2 și a devenit prima ființă umană care a plutit liber[59] în spațiul cosmic. La sfârșitul acestei prime plimbări prin spațiu, Leonov a descoperit cum costumul său spațial se dilatase în vidul din spațiu și nu mai încăpea în sas, pentru a se întoarce în capsulă. Nu a avut o altă soluție decât să deschidă o supapă a costumului spațial și să lase aerul din interior să se scurgă în spațiu, ceea ce a micșorat costumul suficient de mult încât să poată reveni în nava spațială chiar înainte să se termine oxigenul. Natura ne este indiferentă, dar cu siguranță Aleksei Leonov nu a avut același sentiment când simțea că aerul i se scurge afară, lăsând vidul să intre.

Nu cred că avem de ales atunci când vine vorba să dăm sens lumii. Cu toții suntem ca niște zâne mici, presărând praf-de-sens pe oriunde mergem. Muntele ăsta va însemna Dumnezeu, iar forma asta de precipitație va însemna necazuri. Vidul spațiului cosmic va însemna gol, iar marmota va însemna disprețul naturii față de absurditatea umană. Vom crea sens pe oriunde mergem, din orice întâlnim în cale. Pentru mine însă, chiar dacă a da sens nu este o alegere, genul de semnificație poate fi.

*

M-am întors din grădină. Am făcut un duș, iar picăturile de apă mi-au înțepat pielea înghețată. M-am îmbrăcat, m-am pieptănat, dându-mi părul într-o parte, și am mers cu mașina, împreună cu Sarah, pe o vreme de seară perfidă, cu lapoviță, spre locul unde avea să se țină lectura de poezie. Am vorbit despre cartea ei și despre copiii noștri. După un timp a deschis radioul. În altă seară, aceeași vreme ar fi fost ostilă, amenințătoare sau tristă. Dar nu în seara asta. Contează ceea ce privești, dar nu la fel de mult ca felul în care privești sau cu cine privești. În seara aceea eram cu persoana potrivită în locul potrivit, și al naibii să fiu dacă nu era frumoasă până și măzărichea.

Lapovița primește din partea mea 4 stele.

Cuvântul graupel este preluat din germană, unde înseamnă „măzăriche". Meteorologii de limbă engleză obișnuiau să numească acest tip de precipitații soft hail („grindină moale"), dar în cele din urmă au renunțat la acest termen, având în vedere că graupel nu este nici moale, nici grindină.

Obsesia lui Ruskin legată de forța și slăbiciunea în poezie (și presupunerea că forța este în mod inerent mai bună decât slăbiciunea, ceea ce, în opinia mea, este o neînțelegere fundamentală a condiției umane) servește ca un puternic memento că forțele gândirii colonialiste din literatura engleză au pătruns atât de adânc, încât nu există distincție — acolo sau oriunde — între artă și ideologie.

Toată lumea e avidă de libertate, până când plutești în libertatea absolută a spațiului cosmic cu o rezervă de 45 de minute de aer în costumul tău spațial.

Hotdogii de la Bæjarins beztu pylsur

În vara anului 2008, eu și Sarah am călătorit prin Europa împreună cu un alt cuplu, prietenii noștri Laura și Ryan. Îmi place foarte mult de Laura și Ryan, însă trebuie să știți că sunt genul de oameni care încearcă cu adevărat să sugă măduva vieții, să profite la maximum de scurta lor pâlpâire a conștiinței și de toate chestiile astea. E destul de diferit de felul meu de a călători, deoarece eu îmi petrec cea mai mare parte din zi pregătindu-mă sufletește pentru a face un lucru — să vizitez un muzeu, de pildă —, iar restul zilei recuperându-mă după singurul eveniment al itinerarului meu.

Călătoria ne-a purtat din Danemarca în Suedia, apoi în Islanda, o țărișoară insulară și în cea mai mare parte stâncoasă din nordul Atlanticului, care atrage turiști în special oferind escale gratuite oricui zboară cu compania aeriană națională a Islandei, Icelandair. Mă interesa să vizitez Islanda pentru că 1. Are o populație sub 400 000 de locuitori și multă vreme am fost fascinat de națiunile mici și de felul în care reușesc să se descurce, iar 2. De multă vreme redactorul meu Julie Strauss-Gabel vizitează frecvent Islanda și mi-a recomandat cu însuflețire un anumit stand cu hotdogi din Reykjavík[60].

Călătoriile în Suedia și Danemarca au fost minunate. Ne-am bucurat de bufete și muzee, însă punctul culminant l-a constituit o seară petrecută cu rudele din Suedia ale lui Ryan, care locuiau pe malul unui lac nesfârșit, în mijlocul naturii. Ne-au primit acasă la ei și ne-au făcut să bem la greu, cum nu ni se mai întâmplase până atunci, din băutura națională suedeză, brännvin. Nu obișnuiesc să beau în exces, deoarece am oroare de mahmureală, dar în seara aceea am făcut o excepție. Rudele lui Ryan ne-au învățat cântece suedeze de pahar și cum să mâncăm hering marinat, iar paharul mi se umplea într-una cu brännvin până când, în cele din urmă, patriarhul familiei, în vârstă de 80 de ani, s-a ridicat în picioare și a rostit primele sale cuvinte în limba engleză din seara aceea: „UND NOW VEE SAUNA!“

Așa că am intrat în saună, și eram atât de beat încât îmi turnam bere rece pe cap ca să nu mă înfierbânt acolo, iar după o vreme Sarah și cu mine am ieșit afară și am intrat până la genunchi în apa lacului. Patriarhul în vârstă de 80 de ani, pe care cred că-l chema Lasse, ni s-a alăturat și stătea acolo în picioare, complet dezbrăcat, lângă americanii ridicol de modești în costumele lor de baie. După care Lasse m-a bătut pe spate, în ceea ce se dorea a fi un gest ferm de camaraderie. Nefiind pregătit pentru forța îmbrățișării sale, am căzut în lac, cu capul înainte. Nu m-am lovit, însă ochelarii mi-au fost zgâriați cu totul și iremediabil din cauza întâlnirii cu pietrele din albia lacului. A doua zi dimineață, când m-am trezit, mi-am amintit că oroarea mea abjectă de mahmureală este pe deplin justificată și, de asemenea, mi-am dat seama că nu pot vedea prea multe din cauza ochelarilor crăpați.

Când am ajuns la Reykjavík (Islanda), două zile mai târziu, încă eram mahmur, ceea ce în cazul meu se traduce întotdeauna printr-o agitație acră în stânga abdomenului combinată cu o dorință generală de a mă pierde în peisaj. Aceasta este pentru mine adevărata problemă a mahmurelii — consumul de alcool îmi sporește vulnerabilitatea la disperare. Am înțeles că vorbea doar mahmureala din mine, însă vorbește destul de tare.

Mahmureala mă face să fiu și destul de sensibil la lumină, ceea ce ar fi fost o problemă, doar că atunci când am aterizat la Reykjavík era o dimineață îngrozitor de cenușie, cerul nefiind doar acoperit, ci și pâclos. Era una din acele zile în care îți dai seama că „cerul“ nu-i decât un alt construct uman, că cerul începe unde se termină pământul. Cerul nu-i doar ceva aflat acolo sus, ci și ceva în care capul tău înoată tot timpul.

Am luat un taxi de la aeroport până în Reykjavík, cel mai mare (și cu adevărat singurul) oraș din Islanda. Șoferul de taxi asculta un post de radio la care se vorbea în islandeză — era dat prea tare, așa că m-am ghemuit între Sarah și Laura, pe bancheta din spate. Când am intrat în oraș, cel mai mult m-a surprins liniștea lui stranie. Nu vedeai niciun om pe străzi, deși vremea nu era chiar atât de rea. Era vară, într-o zi de vineri, și-mi imaginasem un orășel în care oamenii umblă toată ziua mergând la măcelar

și la brutar și la lumânărar sau mai știu eu pe unde. În schimb, orașul era absolut nemișcat.

La vreo patru străzi de hotelul nostru, taximetristul a spus: „Aici e bine". A oprit mașina și ne-a cerut să-i plătim. Ne-am exprimat dorința să ne conducă până la hotel, dar el a zis: „Nu, e prea mult. Este prea... cum spuneți voi... prea mult stres".

În ceea ce mă privea, nu părea prea stresant să conduci pe străzile alea goale, dar oricum nu sunt expert în condus mașina în stil islandez. Am coborât din taxi și am început să tragem valizele după noi pe un trotuar larg și abandonat din centrul orașului. Cel mai mult îmi amintesc de sunetul făcut de roțile valizei noastre pe dalele din piatră ale trotuarului, un zgomot asurzitor în liniștea aceea.

Iar apoi, de pretutindeni și de nicăieri s-a auzit peste tot un strigăt urmat de un geamăt. Întregul oraș, ascuns undeva în clădirile din jurul nostru, părea să fi făcut același zgomot în exact același moment.

— A fost ciudat, a spus Ryan, și am început să facem speculații, încercând să înțelegem de ce era închis orașul.

Poate că fusese vreo avertizare meteo de care turiștii nu știau. Poate era vreo sărbătoare națională ce se desfășura în interior.

— Sau poate urmăresc toți aceeași chestie la televizor? a spus Laura.

Și în acel moment, tăcerea orașului s-a făcut țăndări. Un vuiet imens a izbucnit peste tot în jurul nostru. Oamenii au început să iasă năvălind pe fiecare ușă, din case, magazine și baruri, umplând străzile. Strigau plini de înflăcărare: „YYYAAAAAAAAAA!" Mulți dintre ei aveau fețele pictate în culorile drapelului islandez, iar mulți plângeau fără să se ascundă. Un tip înalt cam de vârsta mea m-a luat în brațe și m-a ridicat, ținându-mă de parcă aș fi fost Simba în Regele Leu, după care m-a îmbrățișat în timp ce plângea. Cineva i-a pus lui Ryan o eșarfă la gât.

— Ce naiba se întâmplă? a întrebat Sarah cu precizia-i cunoscută.

S-au împărțit beri. Am luat și noi. Vacarmul inițial al urletelor s-a transformat curând în cântece, cântece care păreau foarte emoționante, pentru că toată lumea, cu excepția noastră, plângea în timp ce cânta pe străzi. Unii au trebuit să se așeze pe borduri ca să poată hohoti liniștiți. Mulțimea continua să crească tot mai mult. Sunt 120 000 de oameni în Reykjavík și toți erau pe străzi, și parcă erau toți pe această stradă. Acum era imposibil să mai ajungem la hotel. Eram în mijlocul mulțimii, în mijlocul unui val imens de experiență umană, și tot ce puteam spera era să nu ne pierdem valizele. Când s-a terminat un cântec și toată lumea a început să strige din nou, am decis să încerc și eu. Mi-am ridicat în aer cutia de bere nedeschisă și am strigat „YAAAAAAA!" Deși nu știam ce sărbătoream, mă simțeam foarte vesel. Mi-a plăcut Islanda. Mi-a plăcut Reykjavíkul. Mi-a plăcut de oamenii aceia, ale căror lacrimi și transpirație le întindeau pe fețe vopselele roșie, albă și albastră.

În cele din urmă, am reușit să aflăm că Islanda tocmai își asigurase prima medalie olimpică pe echipe, la handbal masculin. M-am trezit întrebându-mă ce eveniment din țara mea de origine ar putea declanșa sărbători de o asemenea amploare. Orașele sărbătoresc când echipele lor câștigă World Series sau Super Bowl, dar singura dată când am văzut sărbători publice declanșate de un eveniment național a fost în 1999, când echipa națională de fotbal feminin a Statelor Unite a câștigat Cupa Mondială. În vara aceea locuiam în Moose Pass, un orășel din Alaska, unde lucram la o cafenea. Eu și colegii mei ne uitam la un televizor micuț instalat în colțul magazinului, iar după ce Brandi Chastain a marcat din lovitura de pedeapsă care a adus victoria, am auzit un vuiet de claxoane, iar după câteva minute, o singură voce, de undeva din Moose Pass, a strigat „FUCK YES AMERICA!".

Nu știam prea multe despre handbalul masculin[61], dar sunt dispus să mă entuziasmez la aproape orice sport — așa încât, până am ajuns la hotel, câteva ore mai târziu, m-am considerat un fan înrăit al echipei islandeze de handbal masculin. Voiam să mă odihnesc la hotel și, poate, să urmăresc câteva momente importante — entuziasmul provocat de faptul că îndrăgita mea echipă avea să câștige o medalie olimpică mă epuizase —, însă compatrioții mei au insistat să ieșim și să absorbim ceva cultură islandeză.

Mulțimea se rărise considerabil, și cum era încă devreme, am vizitat un muzeu unde am aflat că, deoarece limba islandeză s-a schimbat atât de puțin de-a lungul secolelor, clasicele lor saga se citesc precum literatura contemporană. Am văzut masa de șah la care Bobby Fischer l-a învins pe Boris Spasski în 1972. Mai târziu, am făcut o plimbare cu autobuzul spre interiorul insulei, unde întinderile nesfârșite de rocă vulcanică te fac să te simți ca pe o altă planetă. Ghidul nostru turistic a proslăvit numeroasele virtuți ale Islandei. „În Groenlanda este întotdeauna înghețat, spunea ea, însă aici, în Islanda, vremea este destul de blândă. Ar trebui ca Islanda să se numească Groenlanda, iar Groenlanda — Islanda[62]". Apoi am coborât cu toții din autobuz ca să vedem o cascadă. Erau 10°C în august, iar o ploaie rece ne șfichiuia dintr-o parte, făcând umbrelele absolut inutile.

Strigând să se facă auzită din cauza vântului, ghida ne-a spus: „ISLANDA ARE NUMEROASE MINUNI ALE NATURII, PRECUM ACEASTĂ CASCADĂ PE CARE O VEDEȚI ȘI CARE ESTE FOARTE ISTORICĂ". Chiar și acum, ori de câte ori văd o cascadă îmi vine în minte: „Foarte istorică".

Când ne-am întors la hotel în jurul orei șase, murați bine și înghețați până-n măduva oaselor, mi-am implorat prietenii să petrecem o seară liniștită. Făcuserăm atât de multe... Nu am putea doar să comandăm ceva prin room-service, să urmărim câteva momente importante din handbal și să ne băgăm în pat? Dar nu. Măduva vieții trebuia suptă, așa încât, fără prea multă tragere de inimă, i-am urmat pe soția mea și pe prietenii mei în ceea ce ar fi trebuit să fie seară, doar că în Reykjavík, pe timpul verii, soarele apune abia după ora zece.

Ne-am îndreptat spre Bæjarins beztu pylsur, standul de hotdogi pe care mi-l recomandase Julie, și ne-am așezat la un rând surprinzător de scurt în fața unei mici clădiri decorate cu un cârnăcior de Frankfurt antropomorf purtând o bonetă de bucătar. Mi se spusese să comand „unul cu de toate" și așa am făcut — un hotdog cu rémoulade, muștar dulce și bucăți de ceapă prăjită. Hotdogii de la Bæjarins beztu pylsur sunt renumiți — sunt menționați în ghiduri de călătorie și emisiuni TV. Bæjarins beztu pylsur a fost evaluat pe

o scară de cinci stele de mii de utilizatori Google, iar ca la orice lucru care a devenit extrem de popular, există o gamă largă de reacții. Mulți subliniază faptul că, la urma urmei, nu-i decât un hotdog. „Nimic ieșit din comun“, scria unul. „Nu-i chiar atât de bun, am găsit mai buni la o benzinărie“, menționa un vizitator pe nume Doug.

La fel ca Doug, de multe ori sunt dezamăgit de experiențele culinare excesiv de mediatizate, poate din cauza așteptărilor, sau poate pentru că nu mă dau în vânt după mâncare. Și totuși, hotdogul de la Bæjarins beztu pylsur mi s-a părut nu că-și merită publicitatea ce i se face, ci, dimpotrivă, că este subapreciat. Nici măcar nu-mi plac hotdogii în mod deosebit, însă acesta s-a numărat printre cele mai vesele experiențe culinare din viața mea.

Câteva luni mai târziu, în toamna anului 2008, o recesiune economică avea să cuprindă întreaga lume, iar Islanda se va număra printre cele mai afectate națiuni, moneda sa pierzând 35 % din valoare în doar câteva luni. Pe măsură ce recesiunea a luat amploare, iar piețele de credit au înghețat, experții spuneau că ne confruntăm cu o contracție economică unică în viață — deși, după cum s-a văzut mai târziu, următoarea contracție economică unică-în-viață s-a produs la doar 12 ani distanță. Ar trebui să renunțăm la obiceiul de a spune despre ceva că ar fi unic-în-viață. Ar trebui să renunțăm la pretenția că am avea habar cam cât de lungă este o viață sau ce s-ar putea întâmpla într-o viață de om.

Și totuși sunt aproape convins că lunga noastră zi petrecută în Islanda a fost într-adevăr unică-în-viață. În acea zi friguroasă de vară, Islanda și-a asigurat prima medalie pe echipe la Jocurile Olimpice de vară, am mâncat un hotdog cu prietenii mei strângându-ne unii în alții. A fost cel mai mare hotdog pe care l-am mâncat vreodată. Mi-a vindecat mahmureala pe care o aveam de mai multe zile și mi-a limpezit filmul ce se derula în fața ochilor mei, și m-a trimis în amurgul din Reykjavík cu acel sentiment de bucurie intimă care nu poate dura — dar nici nu trebuie.

Acord Bæjarins beztu pylsur 5 stele.

Julie mi-a fost redactor timp de aproape 20 de ani — mi-a redactat toate cărțile, inclusiv pe aceasta. De asemenea, este una dintre cele mai apropiate prietene pe care le am. A avut ocazia să viziteze frecvent Islanda datorită emisiunii TV pentru copii Lazy Town, care a fost filmată în Islanda, în care a apărut și soțul lui Julie, păpușarul David Feldman.

Este unul dintre puținele sporturi olimpice la care Statele Unite nu participă în mod regulat (nu am participat cu o echipă din 1996), deci rareori apare la posturile de televiziune americane.

În engleză, Groenlanda este Greenland (ținutul verde), iar Islanda este Iceland (ținutul de gheață). (N.r.)

Aplicația Notes

Aplicația Notes furnizată de sistemul de operare iOS și-a făcut intrarea odată cu primul iPhone, în 2007. Pe atunci, fontul implicit al aplicației aducea vag cu un scris de mână și avea un fundal galben cu linii orizontale între fiecare rând de text, o încercare de a ne aminti de blocnotesurile galbene obișnuite de altădată. Chiar și acum, aplicația Notes are un fundal ușor texturat care imită hârtia, un exemplu a ceea ce se numește design skeuomorphic, în care un obiect derivat — de pildă, o aplicație — reține elemente învechite ale designului obiectului original. De exemplu, jocurile mecanice de la cazinou nu mai au nevoie de un braț de care să tragi, dar majoritatea încă mai au așa ceva. Multe aplicații pentru dispozitive mobile folosesc un design skeuomorphic — aplicațiile noastre pentru calculatoare au formă de calculator; ceasurile noastre digitale au minutar și orar și așa mai departe. Poate că toate acestea se fac în speranța că nu vom observa cât de repede se schimbă totul.

În cea mai mare parte a vieții mele, luam notițe pe marginile oricărei cărți pe care se întâmpla să o citesc în momentul respectiv. Nu am fost niciodată genul de om care să poarte cu el un carnet. Vreau să fiu o persoană care ține un ziar în mână, stă pe bancă în parc și e străfulgerată de gânduri minunate ce trebuie reținute imediat. Însă am observat că de obicei gândurile mele mai puteau aștepta, iar dacă, dintr-un motiv oarecare, trebuia să scriu ceva, întotdeauna aveam o carte cu mine și un pix în buzunar.

Există o listă de cumpărături în exemplarul meu din Song of Solomon și indicații de a ajunge la casa strămătușii mele în The Amazing Adventures of Kavalier and Clay. La pagina 241 din All the King’s Men am scris în partea de jos a paginii „De două zile plouă încontinuu“, o idee pe care am avut-o pentru intriga primului meu roman, Căutând-o pe Alaska. Există multe alte referințe la poveștile mele în cărțile pe care le citeam. Uneori doar câteva cuvinte: FERAL HOG HUNT, mâzgălite pe marginile volumului Our Southern Highlanders, au devenit parte a scenei climatice din cartea mea An Abundance of Katherines[63].

De obicei însă, marginalia pur și simplu mă derutează. La pagina 84 a exemplarului meu din Jane Eyre, de ce-oi fi scris „Nu ai fost niciodată atât de singur“? Oare chiar la mine se referea propoziția aia? Nota depinde de un context care acum îmi lipsește. Când mă gândesc la vremea când am citit Jane Eyre pentru prima dată la facultate, nu-mi amintesc să fi fost singur sau orice altceva deosebit din viața mea de zi cu zi. Cel mai mult îmi amintesc de Jane, cum Rochester îi spunea „simpatia mea“, cum Jane spunea că pentru a evita iadul trebuie „să fiu sănătoasă și să nu mor“.

*

Am primit un iPhone pentru prima dată în 2008, însă cu greu am renunțat la obiceiul de a-mi nota diverse chestii pe marginea paginilor de cărți. Am folosit aplicația Notes abia în 2010. Dar nu după mult timp am constatat că de multe ori plecam de acasă fără vreun pix prin buzunare, iar în cele din urmă, de multe ori plecam și fără să-mi iau o carte cu mine. Problema de a nu avea nici pix, nici hârtie a fost cauzată și rezolvată de iPhone[64].

Însă faptul de a avea mereu în buzunar o bibliotecă digitală și un dispozitiv în care să-mi notez câte ceva nu a făcut ca notițele să-mi fie mai ușor de înțeles. De exemplu, de ce-oi fi scris în 2011: „Vopsesc tavanul de la Rijksmuseum“? Oare vopseau tavanul de la Rijksmuseum? Sau gândeam că este un bun început de poveste? Nu am nicio idee. Totuși pot să analizez unele note care, luate împreună, formează un tip ciudat de autobiografie, o modalitate de a mă cunoaște prin prisma preocupărilor mele. Începând din 2020 am adoptat o altă aplicație de luat notițe, renunțând la Notes de la Apple. Acum, aplicația Notes este ca marginalia din acel vechi exemplar din Jane Eyre, o serie de relicve. Uitați câte o notă pe care am scris-o pentru fiecare an din viața mea cu aplicația Notes.

*

2019: „Trimite-i lui Sarah citatul din Manguso“. Mai bine de o duzină dintre notele mele sunt mementouri pentru a-i trimite câte ceva lui Sarah — un eseu de Donald Hall, catalogul pentru expoziția lui Kerry James Marshall de la MOCA sau o glumă pe care Henry James a scris-o despre adverbe („singura însușire pe care o respect cu adevărat“). Nu știu câte dintre chestiile astea au ajuns vreodată la ea, deoarece lucrurile din aplicația Notes aveau un mod de a nu se realiza. De asemenea, nu știu despre care citat din Sarah Manguso era vorba, dar se prea poate să fi fost un pasaj despre viața într-un spital de psihiatrie din cartea lui Manguso Two Kinds of Decay: „Secția era singura comunitate cu adevărat de egali în care am trăit vreodată. Ceea ce vreau să spun este că știam cu toții că trecuserăm deja prin iad, că viețile ne erau deja terminate și nu ne mai aștepta decât coborârea finală. Iar singurul lucru pe care-l mai puteai face în această coborâre era să răspândești compasiune“.

*

2018: „Discontinuitatea tensiunii și caracteristica de perspectivă a timpului tău“. Habar n-am ce înseamnă cuvintele astea, dar așa arată, tastate de mine în martie 2018, fără vreun alt context.

*

2017: „Să conduci singur în noapte e ca o sfâșiere fără agonie“. Mi-a venit gândul ăsta pe când conduceam singur într-o noapte, iar apoi m-am oprit să-l notez, ceea ce mi-a distrus sentimentul.

*

2016: „Nu există o demarcație clară între imaginație și memorie“. Potrivit calendarului meu Google, când am scris asta mă aflam acasă la cei mai buni prieteni ai mei, Chris și Marina Waters. Bănuiesc că Sarah a spus ceva în genul ăsta în timpul conversației, iar eu i-am furat ideea. În orice caz, a ajuns în cartea mea Un șir infinit de țestoase, în care este vorba despre o copilă care își amintește în permanență ceea ce și-a imaginat și își imaginează ceea ce își amintește.

*

2015: „Barul ăsta are lumini peste tot, dar nu poți vedea fața nimănui“. Uneori am impresia că nu pot participa așa cum trebuie la o conversație, deoarece tot ceea ce spun și aud trebuie să treacă prin sita anxietății mele și, astfel, până să înțeleg ce mi-a spus cineva și cum ar trebui să răspund, râsul sau orice altă reacție din partea mea pare ciudat de întârziată. Iar faptul că știu că se va întâmpla lucrul ăsta îmi agravează starea de anxietate, ceea ce înrăutățește și mai mult problema. Uneori mă descurc imaginându-mă nu ca fiind implicat în niște conversații grozave, ci ca un cronicar al acestora, așa că îmi scot telefonul și-mi notez una-alta. „Barul ăsta are lumini peste tot, dar nu poți vedea fața nimănui“ e ceea ce i-a spus agentul de publicitate al unei vedete de cinema colegei mele Elyse Marshall când eram cu toții la barul unui hotel din Cleveland (Ohio). Mi-a plăcut mult remarca — am să încerc, probabil, să o folosesc cândva într-un roman.

*

2014: „Strawberry Hill nu este experiența alcoolică de lux pe care mi-o amintesc“. Am scris asta după ce luasem o sticlă de Strawberry Hill, o băutură de patru dolari, de un roz intens, asemănătoare vinului, făcută de Boone’s Farm. Am băut de multe ori Strawberry Hill în liceu și mi-a plăcut, dar anii au trecut și fie s-a schimbat băutura, fie m-am schimbat eu[65].

*

2013: „Focul luptă împotriva focului“. Propoziția asta trebuie să fi avut mare importanță pentru mine, deoarece am scris-o de trei ori separat în aplicația Notes în 2013, dar nu am absolut nicio idee ce-o fi însemnând. Este un mic memento acum că memoria este mai mult un filtru decât un aparat de fotografiat — particulele pe care le reține sunt o nimica toată în comparație cu ceea ce se scurge.

*

2012: „Singurul verset care are înțeles la propriu“. Într-o zi eram la biserică, iar lectura evangheliei includea Matei 19, 24, care spune: „Şi iarăşi zic vouă că mai lesne este să treacă cămila prin urechile acului, decât să intre un bogat în împărăţia lui Dumnezeu“. Preotul a zis că oamenii iau orice verset din Biblie ad litteram, cu excepția aceluia, când de fapt este singurul verset care are înțeles la propriu.

*

2011: „Era o zi oarecum frumoasă — doar o frază ce merită reținută“. Pe asta mi-o amintesc destul de bine. Lucrasem aproape un an la un roman despre șase elevi de liceu care naufragiază pe o insulă pustie. Mă blocasem cu povestea, așa că am decis să fac o pauză de câteva săptămâni, iar apoi să o recitesc. Când m-am întors la roman cu mintea limpede, nu am găsit absolut nimic — nici suflet, nici spirit, nici bucurie. Trebuia ras, cu excepția acelei fraze: „Era o zi oarecum frumoasă“. Totuși îmi place fraza asta. A ajuns în Sub aceeași stea.

*

2010: Her eyes on His eyes on („Ochii ei ațintiți asupra ochilor Lui ațintiți“). Potrivit telefonului meu, a fost prima notă pe care am făcut-o în aplicație. Presupun că a fost scrisă când am observat pentru prima dată jocul de cuvinte din versurile unui cântec al trupei mele preferate, The Mountain Goats. Piesa lor Jenny este despre o fată care tocmai și-a luat o motocicletă Kawasaki galben-cu-negru și despre povestitorul care o iubește. În cântec se spune la un moment dat: And you pointed your headlamp toward the horizon/ We were the one thing in the galaxy God didn’t have His eyes on („Și-ai îndreptat farul spre orizont/ Eram singurii din galaxie spre care Dumnezeu nu-și avea ațintiți ochii“). Aceste cuvinte îmi amintesc mereu că eram în clasa a XI-a, așezat în mijlocul unui câmp întins împreună cu trei prieteni la care am ținut enorm de mult, bând lichior de malț încălzit și uitându-ne la cerul înstelat.

Being the one thing in the galaxy God didn’t have His eyes on primește 5 stele serioase din partea mea, dar în ceea ce privește aplicația Notes, are de la mine 3,5 stele.

Roman publicat și în limba română — De 19 ori Katherine, traducere din limba engleză de Shauki Al-Gareeb, Trei, București, 2014. (N.t.)

Am impresia că tehnologia se laudă adesea cu rezolvarea problemelor pe care ea însăși le-a creat.

Una dintre frazele mele preferate în limba engleză este dintr-o recenzie la Strawberry Hill de pe site-ul fanilor boonesfarm.net: „Strawberry Hill are o aromă bogată, vibrantă de căpșuni, cu doar o ușoară sugerare a colinei“.

The Mountain Goats

Nu știu ce-aș putea să vă spun despre dragostea mea pentru trupa The Mountain Goats, cu excepția faptului că este cu adevărat necondiționată. Nu am un cântec sau un album de-ale lor preferat; toate sunt preferatele mele. Cântecele lor m-au însoțit în permanență de când prietena mea Lindsay Robertson mi-a cântat The Best Ever Death Metal Band Out of Denton în urmă cu jumătate din viața mea. Lindsay, o persoană cu cel mai bun gust din câte am întâlnit vreodată, mi-a recomandat să încep experiența The Mountain Goats ascultând noul lor album de atunci, Tallahassee. (Ca și mine, Lindsay a crescut în Florida.)

În câteva săptămâni, memorasem toate cântecele de pe Tallahassee. John Darnielle, principalul membru al trupei, este, după cum spunea criticul de muzică Sasha Frere-Jones, „cel mai bun textier non-hip-hop din America". Pe Tallahassee, el prezintă dragostea așa cum o trăiam eu: „Dragostea noastră este ca granița dintre Grecia și Albania", se spune în International Small Arms Traffic Blues. Într-un alt cântec spune despre o relație „ca un cimitir din Louisiana,/ Unde nimic nu rămâne îngropat".

Pe măsură ce am îmbătrânit, The Mountain Goats au crescut împreună cu mine. Cântecele lor m-au însoțit când mi s-au născut copiii („I-am văzut fețișoara strâmbându-se în vreme ce ochii săi întâlneau lumina"), la fel și atunci când durerea mă purta în derivă, cuprins de amețeală („Sunt un avion ce se prăbușește-n vrie,/ Încearcă să-mi urmărești instrumentele,/ Care nu spun nimic"). Uneori am nevoie ca arta să mă încurajeze, așa cum excelent face The Mountain Goats în refrenul de la This Year, cu Darnielle strigând: „Am să supraviețuiesc anul ăsta, dacă mă ucide". Alteori, am nevoie doar ca arta să mă însoțească.

The Mountain Goats mi-au format modul de a gândi — și-i ascult atât de profund, încât nu știu cine aș fi fără ei, doar că nu aș fi eu. Nu vreau să exagerez lucrul ăsta, însă există în cântecele celor de la The Mountain Goats momente ce-mi par aproape scripturale, în sensul că îmi oferă un

ghid pentru viața pe care vreau să o trăiesc și persoana care îmi doresc să fiu când voi fi mare. Reflectați, de pildă, la următoarele versuri: „Erai o prezență plină de lumină pe acest Pământ,/ Iar eu sunt martor al vieții tale și al valorii ei“. Pentru mine este o chemare — să ofer mai multă lumină și să particip în mai mare măsură la lumina din ceilalți.

The Mountain Goats primesc de la mine 5 stele.

Tastatura QWERTY

Pe cele mai multe tastaturi de limbă engleză, cele trei rânduri de taste cu litere nu sunt aranjate alfabetic sau în funcție de frecvența utilizării. Într-adevăr, cele mai frecvente două litere din limba engleză — e și t — nu se numără printre așa-numitele home keys („taste de reședință“), tastele pe care vă odihniți degetele atunci când tastați. Sunt pe rândul de sus, unde, de la stânga la dreapta, sunt literele Q W E R T Y. Și asta din cauza unor mecanici de mașini de scris, un vegetarian militant și un politician din Wisconsin care în opt ani a fost prin trei partide politice diferite.

Îmi place o poveste simplă despre inventatori și invențiile lor. În clasa a V-a am scris prima mea lucrare de non-ficțiune despre viața lui Thomas Edison. Începe în felul următor: „Thomas Alva Edison a fost o persoană foarte interesantă care a creat numeroase invenții interesante, cum ar fi becul și foarte interesanta cameră de filmat“. Îmi plăcea cuvântul interesting („interesant“), deoarece trebuia să scriu biografia de mână și cursiv și trebuia să o întind pe cinci pagini, iar cu caligrafia mea tremurătoare, cuvântul interesting ocupa el singur un rând întreg.

Firește, apropo de Edison, printre lucrurile interesante se numără și faptul că nu el a inventat nici becul, nici camera de filmat. În ambele cazuri, Edison a lucrat cu colaboratori pentru a construi folosindu-se de invenții existente, ceea ce constituie una dintre superputerile umane. În ceea ce privește omenirea, cel mai interesant nu cred că este ceea ce face fiecare individ în parte, ci tipurile de sisteme pe care le construim și le întreținem împreună. Becul este grozav, și câte și mai câte, dar cu adevărat grozavă este rețeaua electrică utilizată pentru alimentarea lui.

Dar cine vrea să audă o poveste despre progresul lent realizat prin schimbări repetate de-a lungul mai multor decenii? Ei bine, sper că tu.

Primele mașini de scris au fost construite în secolul al XVIII-lea, însă erau și prea lente, și prea scumpe pentru a fi produse în serie. De-a lungul

timpului, extinderea Revoluției Industriale a făcut ca mai multe piese metalice de precizie să poată fi realizate cu costuri mai mici, iar în anii 1860, Christopher Latham Sholes, patron de ziar și politician din Wisconsin, încerca să creeze o mașină care să poată imprima numerele de pagină pe cărți, când s-a gândit că o mașină similară ar putea tipări și litere.

Sholes era un veteran al politicii din Wisconsin — fusese democrat în senatul statului Wisconsin, după care s-a alăturat Free Soil Party (Partidul Pământului Liber), care a încercat să pună capăt discriminării juridice împotriva afro-americanilor și să prevină extinderea sclaviei în Statele Unite. Sholes a devenit ulterior republican, iar astăzi este amintit cel mai mult ca adversar vocal al pedepsei capitale. El a deschis calea spre abolirea pedepsei cu moartea în Wisconsin în 1853.

Împreună cu prietenii săi Samuel Soule și Carlos Glidden, Sholes și-a propus să construiască o mașină de scris similară cu una despre care citise în revista Scientific American, în care era descris un „pian literar". La început au construit o mașină de scris cu două rânduri de taste — abanos și fildeș, la fel ca pianul —, cu o dispunere a tastelor în mare parte alfabetică.

La vremea aceea erau multe tipuri de mașini de scris care foloseau numeroase dispuneri ale tastelor și diferite strategii de proiectare, ceea ce evidențiază una dintre marile provocări ale colaborărilor noastre extinse la nivel de specie: standardizarea. Învățarea unei noi dispuneri de taste de fiecare dată când îți iei o nouă mașină de scris e o treabă extrem de ineficientă[66].

Mașina de scris Sholes era o așa-numită mașină de „scris în orb", adică nu puteai vedea ce scriai în timp ce tastai. Ceea ce însemna, de asemenea, că nu aveai de unde să știi când se bloca mașina, iar dispunerea alfabetică a tastelor provoca numeroase blocaje. Dar nu este clar dacă aceste blocaje au determinat modificarea dispunerii tastelor. Koichi și Motoko Yasuoka aduc un argument convingător în lucrarea lor „On the Prehistory of QWERTY", susținând că dispunerea tastelor nu a fost determinată de blocaje, ci de nevoile operatorilor de telegraf care traduceau din codul Morse.

Oricum, atât operatorii de telegraf, cât și stenografii au contribuit la stabilirea dispunerii finale a tastelor, precum și numeroși alți colaboratori, printre care și Thomas Edison, care a oferit sfaturi cu privire la mașina de scris. Sholes, Soule și Glidden s-au bazat și pe investitori externi, mai ales pe vechiul prieten al lui Sholes, James Densmore. Densmore era un vegetarian pătimaș care se hrănea în principal cu mere crude și era cunoscut pentru faptul că se certa prin restaurante ori de câte ori auzea pe câte unul comandând feluri de mâncare din carne. De asemenea, și-a tăiat pantalonii la câțiva centimetri deasupra gleznei pentru confort și se pare că avea un frate, Amos, care a studiat frecvența literelor și a combinațiilor de litere în limba engleză. Potrivit unor relatări, Amos i-a sfătuit pe producătorii mașinii de scris cu privire la dispunerea tastelor.

Densmore le-a spus stenografilor și operatorilor de telegraf solicitați pentru testări beta să dea mașinilor de scris „o bătaie bună. Găsiți-le punctele slabe". Pe măsură ce persoanele care se ocupau de teste îi dădeau bătaie, Sholes și colegii săi au perfecționat mașinile până în noiembrie 1868, când mașina de scris folosea o tastatură cu patru rânduri de taste în care rândul de sus începea cu A E I . ?. În 1873, dispunerea pe patru rânduri începea cu Q W E. T Y. În anul acela, producătorul de arme Remington and Sons a cumpărat drepturile asupra mașinii de scris Sholes and Glidden — odată cu încheierea Războiului Civil din Statele Unite, Remington voia să-și extindă domeniul și în afara armelor de foc. Inginerii de la Remington au mutat tasta R pe rândul de sus al mașinii de scris, oferindu-ne aproximativ aceeași dispunere de taste pe care o avem astăzi.

Dispunerea QWERTY nu a fost inventată de o persoană sau alta, ci de mai mulți oameni lucrând împreună. De altfel, Sholes însuși nu a fost mulțumit de această dispunere a tastelor și a continuat să lucreze la îmbunătățirea ei tot restul vieții sale. Cu câteva luni înainte de a muri, a căutat să breveteze o nouă tastatură, în care rândul superior de litere începea cu X P M C H.

Însă QWERTY era mai răspândită, în parte pentru că mașina de scris Remington 2 a devenit foarte populară și, în parte, pentru că este o bună dispunere a tastelor. Au fost multe încercări de a îmbunătăți QWERTY în anii de după apariția sa, dar niciuna nu a adus un plus suficient de mare pentru a determina modificarea standardului. Cea mai cunoscută dispunere

a tastelor considerată mai comodă este Dvorak Simplified Keyboard, creată în 1932 de August Dvorak, la care A O E U sunt pe tastele de reședință din partea stângă. Unele studii au ajuns la concluzia că distribuția Dvorak îmbunătățea viteza de tastare și reducea ratele de eroare, însă multe dintre studiile respective au fost plătite de Dvorak, iar studii mai recente au demonstrat că dispunerea Dvorak sau orice altă dispunere de taste presupus optimizată oferea prea puține avantaje (sau deloc).

Oarecum întâmplător, tastatura QWERTY este destul de eficientă la alternarea mâinilor în cadrul cuvintelor, ceea ce înseamnă că o mână poate ajunge la o tastă în timp ce cealaltă mână tastează. Nu este perfect eficientă — cele mai frecvente taste sunt apăsate cu mâna stângă, în timp ce majoritatea oamenilor tastează ceva mai rapid și mai precis cu mâna dreaptă —, dar pentru cei mai mulți dintre noi, de cele mai multe ori, QWERTY funcționează.

În cazul meu a funcționat cu siguranță. În școala primară aveam un scris oribil (de unde și faptul că-mi lua un rând întreg de caiet ca să scriu cuvântul interesting în cursive). Oricât de mult încercam să țin ferm creionul în mână, pur și simplu nu puteam scrie bine. Dar chiar și copil fiind, eram un dactilograf al naibii de bun. Folosirea unei tastaturi QWERTY a fost unul dintre primele lucruri la care m-am priceput — la început pentru că voiam să joc jocurile video pe bază de text din anii 1980, dar în cele din urmă pentru că îmi plăcea acel sentiment al perfecțiunii. În clasa a VI-a puteam tasta 80 de cuvinte pe minut. În ziua de azi, pot tasta la fel de repede cum gândesc. Sau poate, de vreme ce mi-am petrecut atât de mult din viață gândind în timp ce tastam, creierul meu a învățat să gândească cu viteza cu care tastez, la fel cum a învățat să gândească alfabetul ca începând cu Q-W-E-R-T-Y.

Tastatura este modalitatea mea de a gândi și de a-mi împărtăși gândurile. Nu pot cânta la un instrument, dar pot să lovesc acest pian literar și, când lucrurile merg bine, se dezvoltă un anumit ritm percutant. Uneori — nu în fiecare zi, firește, dar uneori —, faptul că știu unde sunt literele îmi dă senzația că știu unde sunt cuvintele. Îmi place sunetul produs de apăsarea tastelor pe o tastatură grozavă — termenul tehnic este „acționarea

tastei“ —, dar cel mai mult la tastare îmi place că, pe ecran sau pe pagină, scrisul meu nu se distinge vizual de scrisul altcuiva.

Pe când eram copil, la începuturile internetului, îmi plăcea să tastez pentru că nimeni nu știa cât de mici și subțiri îmi erau mâinile, cât de speriat eram mai tot timpul, cât de mult mă străduiam să vorbesc răspicat. În 1991, online, nu eram făcut din carne anxioasă și oase fragile; eram făcut din apăsări de taste. Când nu mai reușeam să suport să fiu eu însumi, puteam deveni pentru o vreme o serie de taste lovite în succesiune rapidă. Iar la un anumit nivel, acesta e motivul pentru care încă mai tastez și acum, după atâția ani.

Prin urmare, deși nu are o dispunere perfectă a tastelor, acord tastaturii QWERTY 4 stele.

De multe ori lipsa standardizării afectează productivitatea. Dimensiunea ecartamentului feroviar este un bine-cunoscut exemplu al fenomenului, dar cel cu care mă confrunt cel mai des în viața de zi cu zi sunt cablurile de încărcare pentru dispozitive electronice portabile. Unele dintre dispozitivele mele folosesc cabluri de încărcare USB-C; altele — USB-A sau mini-USB sau micro-USB. Iar apoi există standardul de încărcare pe care Apple îl folosește în acest moment. În ultimii zece ani, Apple a renunțat la atât de multe standarde, încât este un miracol binecuvântat că încă mai fac computere cu tastatură QWERTY.

Cea mai mare minge de vopsea din lume

Nu mă amăgesc cu gândul că Statele Unite ar fi o națiune exemplară sau chiar deosebit de excepțională, dar avem multe dintre cele mai mari mingi din lume. Cel mai mare ghem din sârmă ghimpată din lume se află în Statele Unite, la fel și cea mai mare sferă din pop-corn, și cea mai mare bilă de autocolante din lume, și cel mai mare ghem de elastice de cauciuc din lume etc. Cea mai mare sferă din timbre din lume se află în Omaha (Nebraska) — au fost colecționate de rezidenții orfelinatului cunoscut sub numele de Boys Town.

Am fost să văd sfera din timbre în urmă cu 20 de ani, cu ocazia unei excursii pe care am făcut-o împreună cu o prietenă, în timpul căreia am străbătut țara în căutarea unor atracții situate de-a lungul autostrăzii. Relația noastră se destrăma, așa încât am căutat un remediu geografic. Am vizitat Carhenge din Nebraska, o replică exactă a ansamblului de la Stonehenge construită din mașini stricate, și Palatul Porumbului din Dakota de Sud, o structură masivă cu o fațadă realizată în principal din boabe de porumb. Am văzut și câteva dintre cele mai mari sfere din lume, printre care cel mai mare ghem de sfoară rulată de o singură persoană în Darwin (Minnesota) și cel mai mare ghem de sfoară rulată de o comunitate în Cawker City (Kansas)[67]. Ne-am despărțit la puțin timp după aceea, însă întotdeauna vom avea Cawker City.

*

Există un poem al lui Emily Dickinson care începe cu Simțit-am moartea în creier. Este una dintre puținele poezii pe care am reușit să le memorez. Se termină astfel:

Un Reazăm în Minte se rupe

Și eu cad adânc, adânc –

Lumi după Lumi treceam

Și Pătrunzând, am înțeles[68].

În urmă cu câțiva ani, un reazăm în minte mi s-a rupt, iar eu am căzut adânc, adânc, trecând lumi după lumi. Nu era prima dată când mi se întâmpla lucrul ăsta, dar precedentul e o rece mângâiere când simți moartea în creier. În timp ce mă luptam să-mi revin sau cel puțin să-mi atenuez căderea, gândurile mi s-au întors spre călătoriile cu mașina pe care le făcusem și am decis să încerc un remediu geografic. Am urcat în mașină și m-am dus să văd cea mai mare minge de vopsea din lume, care în cele din urmă mi-a salvat viața, cel puțin până acum.

*

Mă fascinează atracțiile situate de-a lungul autostrăzilor, deoarece sunt locuri în care vedem cum munca unor sisteme imense se intersectează cu munca unor individualități mărunte. Avem foarte multe atracții la marginea drumului deoarece avem foarte multe drumuri — sistemul nostru de autostrăzi interstatale este construit pentru a deplasa un mare număr de oameni pe zone întinse de teritoriu[69]. De îndată ce te afli pe un drum interstatal, e ușor să-ți continui călătoria până când ajungi să ai nevoie de benzină sau alimente. Pentru a te îndepărta de simplitatea controlată a autostrăzii americane, este nevoie de ceva extraordinar. Ceva fără precedent. Cel mai mare ______ din lume.

Sistemul este cel care face necesară atracția de pe marginea drumului, însă indivizii sunt cei care aleg ce să facă și de ce. De pildă, Joel Waul, creatorul Megaton, cel mai mare ghem de elastice de cauciuc din lume. Când a construit mingea pentru prima dată, Waul scria pe pagina sa de Myspace: „Mai întâi, aveți o idee clar definită și concretă, un scop, un obiectiv. În al doilea rând, aveți mijloacele necesare pentru a vă atinge scopurile. În al treilea rând, adaptați toate mijloacele în vederea acelui scop. Aristotel“[70]. Pentru Waul, ideea clar definită și concretă era aceea de a face cel mai mare ghem de elastice de cauciuc din lume, care va ajunge în cele din urmă să cântărească mai bine de 4000 de kilograme. Nu sunt sigur de ce mi se pare frumos să te dedici obsesiv creării unui lucru atât de lipsit de importanță, dar cred că e frumos.

Cea mai mare minge de vopsea din lume se află în orășelul Alexandria (Indiana). În 1977, Mike Carmichael a vopsit o minge de baseball împreună cu fiul său de trei ani. După care au continuat să o vopsească. Carmichael declara pentru Roadside America: „Intenția mea a fost să pun pe ea vreo mie de straturi de vopsea, apoi să o tai în jumătate și să văd cum arată. Dar a ajuns la o oarecare dimensiune și părea destul de drăguță, așa încât toată familia mi-a zis că continui să o vopsesc“. Carmichael și-a invitat și prietenii, și familia să vopsească mingea, iar în cele din urmă, au început să apară și necunoscuți, iar Mike le-a spus și lor să o vopsească.

Acum, după mai bine de 40 de ani, sunt mai mult de 26 000 de straturi de vopsea pe acea minge de baseball. Cântărește 2,5 tone. Are căsuța ei și în fiecare an apar cel puțin o mie de străini ca să adauge straturi de vopsea. Intrarea e liberă; iar Mike chiar pune la dispoziție vopseaua. El și fiul său încă mai vopsesc acea minge de baseball, dar cele mai multe dintre straturile de vopsea sunt adăugate de vizitatori.

*

Copil fiind, așa cum îmi imaginam că progresele tehnologice erau determinate mai cu seamă de ideile strălucite ale unor indivizi care, cu

eroism, lucrau fiecare de capul lui, și arta o vedeam ca pe o poveste a unor genii individuale.

Shakespeare, Leonardo da Vinci sau altul asemenea și-au folosit geniul înnăscut pentru a lărgi peisajul uman și studiind viețile și opera unor asemenea indivizi, eram convins că aș putea ști tot ce se poate despre cum se realizează marea artă. În școală, indiferent dacă studiam istorie, matematică sau literatură, aproape întotdeauna aflam că în centrul poveștii existau niște indivizi formidabili, grozavi. Michelangelo cu tavanul său. Newton cu mărul care cade din pom. Cezar traversând Rubiconul.

Ca să fiu cinstit, uneori aflam că și circumstanțele jucau un rol în apariția măreției. Când am discutat la liceu despre Aventurile lui Huckleberry Finn, unul dintre profesori a subliniat că, pentru ca Mark Twain să devină Mark Twain, a trebuit să crească de-a lungul fluviului care diviza America secolului XX în timpul războiului care a divizat America secolului al XIX-lea. Dar în cea mai mare parte mi se spunea — și am crezut lucrul ăsta — că o lucrare importantă nu se realiza în timp sau printr-o colaborare de amploare, ci de niște indivizi geniali, cu eroism.

Încă mai cred în geniu. De la John Milton până la Jane Austen și Toni Morrison, unii artiști sunt pur și simplu... mai buni. Dar în ziua de azi văd geniul mai degrabă ca un continuum decât ca o simplă trăsătură. Mai exact, cred că venerarea geniului individual în artă și oriunde în altă parte este în cele din urmă o greșeală. Isaac Newton nu a descoperit gravitația; el ne-a lărgit conștientizarea ei împreună cu mulți alții, într-o epocă și într-un loc în care cunoștințele erau construite și împărtășite mai eficient. Iulius Cezar nu a devenit dictator pentru că a ales să treacă Rubiconul cu armata sa; a devenit dictator pentru că, de-a lungul secolelor, Republica Romană a devenit mai dependentă de succesul generalilor săi pentru a finanța statul și pentru că, în timp, soldații imperiului au simțit mai multă loialitate față de liderii lor militari decât față de cei civili. Michelangelo a beneficiat nu doar de o mai bună înțelegere a anatomiei umane și nu doar de faptul că era florentin într-o perioadă în care Florența era bogată, ci și de munca mai multor asistenți care au ajutat la pictarea unor părți din Capela Sixtină.

Persoanele pe care le celebrăm situându-le în centrul unor revoluții mai recente au fost și ele poziționate în vremuri și în locuri în care puteau contribui la crearea unor microcipuri mai rapide, a unor sisteme de operare mai bune sau a unor dispuneri de taste mai eficiente. Chiar și cel mai extraordinar geniu poate realiza foarte puține lucruri de unul singur.

*

De multe ori mi-am dorit — mai ales când eram mai tânăr — ca tot ce fac să fie mai bine, să se ridice la nivelul geniului, să pot scrie suficient de bine încât să creez ceva demn de reținut. Însă cred că acest mod de a imagina arta i-ar putea face pe indivizi prea importanți. Poate că, în cele din urmă, arta și viața seamănă mai mult cu cea mai mare minge de vopsea din lume. Îți alegi cu atenție culorile, după care adaugi stratul de vopsea cât poți de bine. În timp, se adaugă noi straturi. Mingea este vopsită iar și iar, până când nu mai rămâne vizibilă nicio urmă din stratul tău de vopsea. Iar în final, în afară de tine, poate că nimeni nu va ști lucrul ăsta.

Dar asta nu înseamnă că stratul tău de vopsea nu are nicio importanță sau constituie un eșec. Ai schimbat în permanență, fie și imperceptibil, dimensiunea sferei. Ai făcut-o mai frumoasă și mai interesantă. Cea mai mare minge de vopsea din lume nu seamănă nici pe departe cu mingea de baseball care era înainte, iar tu ești parte din motivul acestei schimbări.

În definitiv, asta înseamnă arta pentru mine. Vopsești mingea, ceea ce schimbă modul în care altcineva percepe această idee de a vopsi mingea și tot așa mai departe, până când un tip copleșit de durere și teamă se îndreaptă spre Alexandria (Indiana) ca să vadă ce frumoasă nebunie au făcut mii de oameni împreună și simte o speranță care nu poate fi explicată sau împărtășită decât prin vopsit. Tipul respectiv adaugă mingii un strat de vopsea al său, unul care nu va dura, dar care totuși contează. Arta nu înseamnă doar un geniu care deschide drumul, după cum spunea James Joyce, „pentru a forja în fierăria sufletului meu conştiinţa încă necreată a neamului meu“[71]. Arta înseamnă și să alegi un albastru-deschis pentru

stratul tău care să acopere cea mai mare minge de vopsea din lume, știind că în curând va fi acoperit de stratul următor, dar cu toate acestea să continui să vopsești.

Cea mai mare minge de vopsea din lume primește din partea mea 4 stele.

Poate că spune tot ceea ce trebuie să știți despre America faptul că aceștia nu sunt singurii concurenți pentru titlul de Cel mai Impresionant Ghem de Sfoară din Lume. Există și cel mai mare ghem de sfoară din nailon din lume, aflat în prezent în Branson (Missouri), și cel mai greu ghem de sfoară din lume, în Wisconsin.

Emily Dickinson, Simțit-am moartea în creier, în Antologie de poezie americană de la începuturi până azi, vol. I, ediție întocmită de Leon Levițchi și Tudor Dorin, Prefață și tabel cronologic de Dan Grigorescu, traducere din limba engleză de Mihaela Ghelmegeanu, Minerva, București, 1977, p. 216. (N.t.)

Este grăitor faptul că în Statele Unite, cele mai mari bile din lume nu au devenit cu adevărat atracții decât după construirea sistemului de autostrăzi, începând cu anii 1950.

Nu-s chiar cuvintele lui Aristotel, dar ideile sunt sintetizate din Etica nicomahică.*

* Aristotel, Etica nicomahică, traducere de Traian Brăileanu, Antet, 2012. (N.r.)

James Joyce, Portret al artistului la tinerețe, traducere din limba engleză și note de Antoaneta Ralian, prefață de Dana Crăciun, Humanitas, București, 2012, p. 287. (N.t.)

Platani

Copiilor mei le place să joace cu mine un joc vechi de când lumea numit „De ce?“. Le spun, de pildă, că vreau să-și termine micul dejun, la care ei zic: „De ce?“ Le spun că în felul ăsta veți fi hrăniți și hidratați în mod adecvat, iar ei: „De ce?“ La care le spun că, în calitate de părinte, mă simt obligat să vă protejez sănătatea. „De ce?“ Le zic că, pe de o parte, vă iubesc, iar pe de altă parte, din cauza imperativelor evolutive ancorate în biologia mea. „De ce?“ La care le spun pentru că specia vrea să-și continue mersul înainte — „De ce?“, zic ei.

La care fac o pauză lungă, după care le spun: „Nu știu. Cred că, la urma urmei, spiritul întreprinzător al omului are valoare“.

Apoi se așterne tăcerea. O liniște binecuvântată și frumoasă ce învăluie masa la care mâncăm micul dejun. S-ar putea chiar să văd unul dintre copii ridicând o furculiță. Iar apoi, chiar în clipa când liniștea pare gata să-și dea jos haina și să rămână o vreme, unul dintre copiii mei spune: „De ce?“

*

Când eram adolescent, foloseam jocul ăsta ca o modalitate de a demonstra că, dacă sapi suficient de adânc, nu există „de ce“. Mă delectam în nihilism. Mai mult decât atât, îmi plăcea să fiu convins de lucrul ăsta. Sigur că oricine credea că viața are un sens inerent era un idiot. Cu siguranță sensul este doar o minciună pe care ne-o spunem nouă înșine pentru a supraviețui durerii provocate de lipsa de sens.

Cu ceva vreme în urmă, creierul meu a început să joace un joc asemănător cu jocul „de ce?“. Se numea „Ce rost mai are?“.

Există o poezie scrisă de Edna St. Vincent Millay pe care am citat-o în două dintre romanele mele, iar acum am s-o citez din nou, pentru că nu am găsit niciodată ceva care să descrie atât de bine vijeliile mele depresive. „E în aer o răceală, începe poezia, pe care înțelepții o știu prea bine și chiar au învățat să o îndure./ Această bucurie, știu,/ Va fi curând acoperită de zăpadă“.

Mă aflu într-un aeroport la sfârșitul anului 2018, când dintr-odată simt răceala în aer. Ce rost mai are? Mă pregătesc să zbor spre Milwaukee într-o marți după-amiază, să mă alătur altor maimuțe cât de cât inteligente într-un tub care va împrăștia în atmosferă o cantitate cu adevărat uluitoare de dioxid de carbon pentru a ne transporta dintr-o așezare populată în alta. Nimic din ceea ce vreunul ar avea ceva de făcut în Milwaukee nu are cu adevărat importanță, pentru că nimic nu contează cu adevărat.

Când mintea mea începe să joace „Ce rost mai are“, nu găsesc un rost în a face artă, care nu-i altceva decât utilizarea resurselor limitate ale planetei noastre pentru a decora. Nu găsesc un rost în a cultiva grădini de legume, care nu fac decât să creeze în mod ineficient hrană care să ne susțină inutilele vase sangvine pentru o perioadă ceva mai mare. Și nu găsesc un rost în a te îndrăgosti, care nu-i decât o încercare disperată de a evita singurătatea de care n-ai să poți scăpa niciodată cu adevărat, pentru că ești mereu singur „în coborârea spre întunericul care ești tu“, după cum spunea Robert Penn Warren.

Doar că nu este întuneric. E mult mai rău de atât. Când creierul meu joacă „Ce rost mai are?“, peste ființa mea se abate de fapt o vijelie de o lumină albă orbitoare și înghețată. Nu doare să fii în întuneric, dar asta doare, căci e ca și cum te-ai uita la soare. Poezia lui Millay se referă la „tulburarea strălucitoare a ochiului“. Mi se pare că tulburarea strălucitoare este lumina pe care o vezi prima dată când deschizi ochii după naștere, lumina care te face să-ți plângi primele lacrimi, lumina care este prima ta teamă.

Ce rost mai are? Atâta încercare și trudă pentru ceea ce va deveni neant, și asta curând. Stând în aeroport, mă simt dezgustat de excesele mele, de eșecurile mele, de încercările mele jalnice de a-mi crea un sens sau o

speranță din materialele acestei lumi fără rost. M-am păcălit singur, gândindu-mă că există un motiv pentru toate astea, gândindu-mă că conștiința este un miracol, când de fapt e o povară, gândindu-mă că a fi în viață e ceva minunat, când de fapt este o teroare. Faptul e că atunci când joacă acest joc, creierul meu îmi spune că universului nu-i pasă că mă aflu aici.

„Noaptea cade repede, scria Millay. Astăzi e trecut."

Problema cu jocul ăsta este că, odată ce creierul meu începe să-l joace, nu reușesc să mă mai opresc. Orice apărare serioasă pe care încerc să o pun la punct este distrusă instantaneu de lumina albă extrem de intensă și am senzația că singura modalitate de a supraviețui vieții este să cultiv o detașare ironică față de ea. Dacă nu pot fi fericit, măcar să fiu indiferent. Când creierul meu joacă „Ce rost mai are?", speranța pare extrem de fragilă și de naivă, mai ales în fața atrocităților și ororilor nesfârșite ale vieții umane. Ce idiot ar putea ca, văzând starea experienței umane, să răspundă cu orice altceva decât cu o disperare absolută?

Nu mai cred în viitor. În romanul lui Jacqueline Woodson If You Come Softly există un personaj care spune că scrutează viitorul și vede doar „acest spațiu imens și gol în care ar trebui să mă aflu". Când mă gândesc la viitor, încep să văd doar spațiul imens și gol, teroarea strălucitoare fără de-ce-uri. În ceea ce privește prezentul, mă doare. Totul doare. Durerea mi se unduleză pe sub piele, zdruncinându-mi oasele. Ce rost mai are toată această durere și dorință? De ce?

Disperarea nu este foarte productivă. Asta e problema ei. La fel ca un virus care se multiplică, orice disperare este creată mai mult de propria ființă. Dacă jocul „Ce rost mai are?" m-ar face să devin un susținător mai dedicat al justiție sau al protecției mediului, aș da totul pentru asta. Însă lumina albă a disperării mă face să fiu inert și apatic. Îmi vine greu să fac ceva, orice. Mi-e greu să dorm, dar la fel de greu îmi este și să stau treaz.

Nu vreau să cedez disperării; nu vreau să mă refugiez în ridicolul detașat al emoției. Nu vreau să fiu indiferent, dacă asta înseamnă să fii rece sau departe de realitatea experienței.

Depresia este epuizantă. Te îmbătrânește atât de repede, ascultând proza elaborată a creierului tău spunându-ți că ești un idiot fie și numai pentru că încerci. Când jocul este jucat, sunt convins că nu se va termina nicicând. Dar asta e o minciună, ca mai toate certitudinile. Acum simt că e nesfârșit, însă niciodată nu este așa. Adolescent fiind, m-am înșelat cu privire la lipsa de sens a vieții, și mă înșel și acum. Adevărul este mult mai complicat decât o simplă deznădejde.

*

Believe („crede“). Prietena mea Amy Krouse Rosenthal mi-a spus cândva să privesc cuvântul și să mă minunez, conține și be („a fi“), și live („a trăi“). Luam masa de prânz împreună și, după ce mi-a spus cât de mult îi plăcea cuvântul believe, conversația s-a îndreptat spre familie sau muncă, iar apoi, ca din senin, a spus: „Believe! Be live! («Fii plin de viață!») Ce cuvânt!“.

Dicționarele etimologice îmi spun că believe are rădăcini protogermanice însemnând „a prețui, a ține foarte mult“ sau „a-ți păsa“. Îmi place chestia asta aproape la fel de mult ca etimologia lui Amy. Trebuie să aleg să cred, să îmi pese, să prețuiesc. Merg mai departe. Mă duc la terapie. Încerc un alt tratament. Meditez, deși disprețuiesc meditația. Exersez. Aștept. Mă străduiesc să cred, să prețuiesc, să merg mai departe.

*

Într-o zi, aerul e nițel mai cald, iar cerul nu strălucește chiar atât de orbitor. Mă plimb printr-un parc împădurit împreună cu copiii mei. Fiul meu îmi arată două veverițe care se reped să urce într-un imens platan american, a cărui scoarță albă se cojește lăsând în urmă pete, cu frunzele mai mari decât niște farfurii. Mă gândesc Doamne, ce copac frumos! Trebuie să aibă la vreo sută de ani, poate mai mult.

Mai târziu, mă voi întoarce acasă și voi citi despre platani și voi afla că există platani care și astăzi sunt în viață, care au mai bine de trei sute de ani, copaci mai bătrâni decât națiunea care-i revendică. Voi afla că George Washington a măsurat odată un platan care avea o circumferință de aproape 12 metri și că, după ce au dezertat din armata britanică în secolul al XVIII-lea, frații John și Samuel Pringle au trăit mai bine de doi ani în trunchiul scobit al unui platan, cam pe unde se află astăzi Virginia de Vest.

Voi afla că în urmă cu 2400 de ani, Herodot a scris că regele persan Xerxes mărșăluia cu armata printr-un crâng de platani, când a dat peste unul „căruia, pentru frumusețea lui, i-a dăruit o podoabă de aur și l-a încredințat în paza unui zeu nemuritor“[72].

Dar deocamdată mă uit în sus la acel copac, gândindu-mă la felul în care a transformat aerul, apa și soarele în lemn, scoarță și frunze, și-mi dau seama că mă aflu la umbra întinsă și întunecată a acestui copac imens. Simt mângâierea acelei umbre, alinarea pe care o oferă. Și acesta e rostul lui.

Fiul meu mă apucă de încheietura mâinii, atrăgându-mi privirea dinspre copacul uriaș către mâna lui cu degete subțirele. „Te iubesc“, îi spun. Abia rostesc cuvintele.

Acord platanilor 5 stele.

Herodot, Istorii II, VII, XXXI, traducere de Adelina Piatkowski, Editura Științifică, București, 1964, pp. 197–198. (N.t.)

New Partner

Durerea sufletească nu este chiar atât de diferită de starea de a fi îndrăgostit. Ambele sunt experiențe copleșitoare care mă dezrădăcinează. Amândouă sunt pline de alean. Amândouă consumă sinele. Cred că despre asta este vorba în piesa New Partner a celor de la Palace Music. Dar nu sunt sigur.

De mai bine de 20 de ani, New Partner a fost piesa mea preferată care nu era a celor de la The Mountain Goats, dar nu am reușit niciodată să găsesc vreun sens versurilor. De pildă: And the loons on the moor, the fish in the flow/ And my friends, my friends still will whisper hello („Cufundarii sunt pe baltă, peștii-noată în curent,/ Iar prietenii mei, ai mei prieteni încă-mi vor șopti salut“). Știu că asta înseamnă ceva; dar pur și simplu nu știu ce. Urmează imediat un vers la fel de frumos și derutant: When you think like a hermit, you forget what you know („Când gândești ca un pustnic, uiți ceea ce știi“).

Palace Music este una dintre numeroasele încarnări ale lui Will Oldham, care uneori înregistrează cu numele său, alteori sub un nume de filfizon, Bonnie Prince Billy. Îmi plac multe dintre cântecele sale; cântă despre religie, dor și speranță în moduri care rezonează cu mine, și-mi place felul în care vocea lui pare de multe ori cât pe ce să izbucnească.

Însă pentru mine, New Partner nu este doar un cântec. Este un fel de magie, deoarece mă poartă prin toate clipele pe care le-am trăit ascultându-l. Timp de trei minute și cincizeci și patru de secunde, mă transformă în acele persoane care am fost. Prin cântec retrăiesc atât durerea sufletească, cât și dragostea cu suficientă detașare încât să le percep a fi mai mult decât contrarii. În The Palace, Kaveh Akbar scrie că „Arta este locul în care supraviețuiesc toate cele cărora am reușit să le supraviețuim“ — ceea ce cred că este adevărat nu numai pentru arta pe care o creăm, ci și pentru arta pe care o iubim.

Ca în cazul oricărei magii, trebuie să ai grijă cu un cântec magic, căci dacă-l asculți prea des va deveni rutină. Vei auzi schimbările de acorduri înainte ca ele să se producă, iar piesa își va pierde capacitatea de a te surprinde și teleporta. Dar dacă sunt chibzuit cu un cântec magic, el mă poate purta înapoi în locuri din trecut cu mai multă însuflețire decât orice altă formă de amintire.

*

Am 21 de ani. Sunt îndrăgostit și am pornit într-o călătorie cu mașina pentru a-mi vizita niște rude îndepărtate care locuiesc în și prin împrejurimile orășelului în care a crescut bunica mea. Prietena mea și cu mine intrăm într-o parcare McDonald’s din Milan (Tennessee), apoi rămânem în mașină câteva minute să ascultăm sfârșitul piesei New Partner.

E primăvară și ne îndreptăm spre sud, iar când coborâm din mașină după ce se termină piesa ne dăm seama că tricourile noastre cu mânecă lungă nu ne mai sunt necesare. Îmi suflec mânecile și simt mângâierea soarelui pe antebrațe pentru prima dată după luni întregi. La telefonul cu plată din McDonald’s, sun la numărul pe care mi l-a dat mama, iar o voce tremurătoare răspunde: „Alo?“

Îi explic că verișoara ei, Billie Grace, este bunica mea. Femeia spune: „Fata lui Roy?“ Îi spun că da. La care ea zice: „Spui că ești rudă cu Billie Grace Walker“, eu zic că da, ea spune „Deci spui că ești rudă cu mine“, eu — da, după care ruda mea îndepărtată, Bernice, zice: „Păi, atunci vino încoace!“

*

Am 22 de ani, lucrez ca student capelan într-un spital de copii, rămas de curând singur, într-o stare destul de jalnică. Tocmai am terminat patruzeci și opt de ore consecutive de gardă. Au fost două zile grele. În timp ce părăsesc spitalul, nu-mi vine să cred ce lumină e afară, ce revigorant se simte aerul. Urc în mașină și stau o vreme uitându-mă la părinții și copiii care intră și ies. Pun New Partner la casetofonul mașinii.

În noaptea precedentă, un copil murise aparent fără niciun motiv — sindromul morții subite a sugarului, o boală a cărei denumire este o recunoaștere a ignoranței noastre și a neputinței în fața ei. Era un bebeluș frumos, care a plecat. Mama lui mă rugase să-l botez. Potrivit tradiției credinței mele, morții nu ar trebui botezați, însă nici copiii nu ar trebui să moară. A fost prima persoană pe care am botezat-o în viața mea. Se numea Zachary, un nume de origine evreiască ce înseamnă „Dumnezeu și-a amintit".

*

Am 28 de ani, sunt proaspăt căsătorit și locuiesc într-un subsol din Chicago, aproape fără mobilier. Mă aflu în mijlocul unui tratament stomatologic, supus unor intervenții chirurgicale pentru a încerca să-mi repar gura după un accident de bicicletă și mă doare tot timpul. E o durere înnebunitoare — încerc să mă apuc de un nou roman, dar tot ce pot scrie e o serie de povești în care un tânăr încearcă tot felul de strategii, din ce în ce mai absurde, pentru a-și scoate toți dinții.

Îmi amintesc că stăteam întins într-un pat împrumutat din apartamentul acela și ascultam New Partner ca să mă calmez, uitându-mă la plăcile vechi de pe tavan, cu petele lor de apă de culoarea ceaiului ce semănau cu niște continente pe harta unei alte lumi. Uneori cântecul mă poartă în momentul acela într-un mod atât de inexplicabil, încât simt mirosul antibioticului din apa de gură cu care făceam gargară în timp ce rana încă îmi era deschisă. Pot simți până și durerea din maxilar, dar într-un mod suportabil, asemenea lucrurilor pe care le simți după ce le-ai supraviețuit.

*

Am 32 de ani. Acum am și eu un copil. Știam, firește, că actul de a deveni tată nu te face să devii dintr-odată calificat pentru această sarcină, dar chiar și așa, nu-mi vine să cred că acest copil este responsabilitatea mea. Henry are doar câteva luni și încă mă îngrozește ideea de a fi tatăl cuiva, gândul că depinde întru totul de mine, când mă știu că sunt o persoană pe care nu te poți bizui câtuși de puțin.

Îmi rostogolesc tot timpul prin minte cuvântul tată. Tată. Un cuvânt ca o armă încărcată. Vreau să fiu drăguț și răbdător, liniștit și relaxat. Vreau ca în brațele mele să se simtă în siguranță. Dar habar n-am ce să fac. Am citit efectiv mai multe cărți despre Hamlet decât despre parenting. Nu se va opri din plâns, chiar dacă i-am schimbat scutecul și i-am dat biberonul. Am încercat să-l înfăș, să șâșâi, să-l legăn, să cânt, dar nimic nu funcționează.

De ce plânge? Poate că nu există un „de ce", însă creierul meu are nevoie de așa ceva. Sunt atât de incompetent, cad atât de repede pradă frustrării, sunt absolut nepregătit pentru fiecare aspect al acestei sarcini. Strigătele unui bebeluș sunt pătrunzătoare, parcă te străpung. În cele din urmă, nereușind să-l fac să nu mai plângă, îl pun în scaunul lui de mașină și îl legăn încet, îmi înfund căștile în urechi și dau New Partner cât de tare pot, ca să aud glasul tânguitor al lui Will Oldham, în locul plânsetelor fiului meu.

*

Am 41 de ani. Mie și lui Sarah, cântecul ne amintește acum de cum eram îndrăgostiți în toți acei ani care au trecut, când eram fiecare noul partener al celuilalt, însă ne amintește și de dragostea noastră de astăzi. E o punte între

viața aceea și cea de azi. Pentru prima dată, punem New Partner fiului nostru acum în vârstă de nouă ani, iar Sarah și cu mine nu ne putem abține să nu zâmbim unul altuia, cuprinși de o ușoară veselie. În bucătărie, începem să dansăm încetișor, în ciuda chicotelilor sonore ale fiului nostru, și cântăm împreună, Sarah cu o voce muzicală, eu pe alături. La sfârșitul cântecului, îl întreb pe fiul meu dacă i-a plăcut. „Un pic", zice el.

Nu-i nimic. Îi va plăcea un alt cântec. Probabil că și tu ai un alt cântec preferat. Sper că te poartă în locuri pe care simți nevoia să le vizitezi fără să trebuiască să rămâi acolo.

New Partner primește din partea mea 5 stele.

Trei fermieri mergând la un bal

August Sander, Tineri fermieri, 1914. În imagine, de la stânga la dreapta: Otto Krieger, August Klein și Ewald Klein.

De cele mai multe ori trec pe lângă o bandă verticală cu patru fotografii în care apare Sarah împreună cu mine. Pozele au fost făcute într-o cabină foto din Chicago, în 2005, la doar câteva săptămâni după ce ne-am logodit. Sunt chestiile obișnuite pentru o cabină foto — zâmbete, strâmbături și așa mai departe —, dar lumina era bună, iar noi eram tineri.

Pe măsură ce îmbătrânesc, imaginea continuă să se schimbe. În 2005, gândeam: Suntem noi. În ziua de azi îmi zic: Eram doar niște copii. Văzând zi de zi fotografiile respective, îmi vine în minte că peste alți cincisprezece ani voi vedea aceste poze cu noi din 2020 și mă voi gândi: Uită-te la tot ce nu știau cei doi.

Mai este o fotografie pe care o văd aproape în fiecare zi: este copia unei poze făcute de fotograful August Sander și intitulată inițial Tineri fermieri, 1914, dar mai târziu a fost cunoscută sub denumirea Three Farmers on Their Way to a Dance (Trei fermieri mergând la un bal).

Sander a făcut numeroase fotografii pe care le-a intitulat Tineri fermieri, pentru proiectul său de amploare, pe care nu a reușit să-l termine, Menschen des 20 Jahrhunderts (Oameni ai secolului XX), în care voia să includă fotografii cu tot felul de oameni din Germania, de la aristocrați până la artiști de circ și soldați. Însă această imagine este probabil cea mai cunoscută dintre toate. Am aflat prima dată despre ea din romanul lui Richard Powers Three Farmers on Their Way to a Dance, pe care l-am citit în facultate. Powers a scris ulterior un roman autobiografic în care un tânăr programator ajunge să fie obsedat de fotografie și renunță la carieră pentru a scrie despre ea. Și pentru mine a devenit o obsesie această fotografie. Ani la rând am încercat să găsesc biografiile și alte portrete ale băieților din imagine[73].

Sunt multe lucruri care să-ți placă în această imagine. Îmi place felul în care tinerii se uită peste umăr, de parcă abia ar avea timp să se oprească în fața aparatului de fotografiat înainte de a-și continua drumul spre bal și spre restul vieții lor. Stau cu picioarele în noroi, însă capetele le sunt în cer, ceea ce este o bună metaforă pentru vârsta de 20 de ani. Iar expresiile lor surprind felul în care te simți când ești împreună cu cei mai buni prieteni, îmbrăcat cu cele mai bune haine pe care le ai.

Hainele în sine sunt de asemenea fascinante. După cum a scris criticul de artă John Berger, „Cei trei tineri sunt, cel mult, din a doua generație care a purtat vreodată astfel de costume în mediul rural european. Cu douăzeci sau treizeci de ani mai devreme, asemenea haine nu existau la un preț pe care țăranii să și-l poată permite“. Industrializarea combinată cu mass-media, precum filmele și revistele, făceau ca moda urbană să fie de acum disponibilă și atractivă pentru tinerii din Europa rurală.

Dar în fotografie există și o oarecare tensiune. Posturile celor trei fermieri spilcuiți, cu țigări și bastoane elegante, sunt ciudat de nepotrivite cu peisajul pastoral din fundal. De asemenea, capetele le sunt într-un fel tăiate de linia orizontului, un element care se dovedește a avea o rezonanță tragică, deoarece atunci când a fost făcută fotografia, cei trei fermieri nu ar fi avut de unde să știe că se îndreptau și spre Primul Război Mondial. Fotografia a fost făcută cu puțin timp înainte de asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand. Curând, Germania va intra în război, iar aceeași industrializare care a făcut posibile acele costume avea să producă în masă arme cu mult mai letale decât orice văzuse lumea până atunci.

Așadar, pentru mine, este o imagine despre a ști și a nu ști. Știi că ești în drum spre un bal, dar nu știi că te îndrepți spre un război. Imaginea este un memento — niciodată nu știi ce se va întâmpla cu tine, cu prietenii tăi, cu națiunea ta. Philip Roth numea istoria „teroarea neprevăzutului“. El spunea că istoria este locul în care „toate evenimentele, neaşteptate la vremea respectivă, sunt relatate în cronici ca fiind inevitabile“[74]. Văzându-i pe acei tineri fermieri, ne dăm seama cât de profund neașteptate au fost vremurile înfiorătoare care au urmat. Și asta ne amintește că există și un orizont dincolo de care nu putem vedea.

*

Am o fotografie din ianuarie 2020, făcută în interiorul unei case. Stau braț la braț împreună cu patru prieteni. La picioarele noastre, copiii noștri — opt dintre ei — sunt învălmășiți într-o grămadă veselă, îmbrățișarea lor comună prăbușindu-se chiar cu o clipă înainte de a fi făcută fotografia. Nimeni nu poartă mască. În ianuarie 2020, fotografia mă făcea să râd. În iulie, nu prea. „Istoria este doar o listă cu surprize“, scria Kurt Vonnegut. „Poate doar să ne pregătească pentru a fi surprinși din nou.“

Prin urmare, așa văd eu întotdeauna fotografia — fermierii sunt simboluri ale unui moment istoric precar. Sunt un memento. În timp, și eu voi fi surprins de istorie, iar imaginea aceea, deși statică, se schimbă mereu, de

fiecare dată când cei care o privesc sunt alții. După cum spunea Anaïs Nin, „Nu vedem lucrurile așa cum sunt, ci le vedem așa cum suntem noi“.

*

Tineri fermieri nu este doar o operă de artă; este și un document istoric, care înfățișează oameni reali. Băiatul din stânga este Otto Krieger, născut în 1894. El îl cunoștea pe August Sander, deoarece Sander îi fotografiase pe Otto și familia sa cu trei ani mai devreme. Băiatul din mijloc, August Klein, fusese și el fotografiat anterior de Sander, însă negativele acelor imagini, împreună cu alte 30 000 de negative ale lui Sander, au fost distruse în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Totuși, există o fotografie cu Otto Krieger și August Klein de dinaintea Tinerilor fermieri.

În această fotografie din 1913, Otto (rândul de jos, al treilea din stânga) ține încrucișate două bețe de tobă, în timp ce August (rândul de jos, primul din stânga) ține ceea ce pare a fi același baston care apare și în fotografia Tineri fermieri. Potrivit ziaristului Reinhard Pabst, un alt obsedat de Tinerii fermieri, care a găsit și a păstrat această fotografie, poza ar fi putut fi făcută în timpul unei sărbători a „Zilei florilor“ din primăvara anului 1913, cam cu un an înainte de faimoasa fotografie a lui Sander.

După cum probabil Sander știa, Otto Krieger și August Klein nu erau fermieri. Amândoi lucrau într-o mină de minereu de fier. Celălalt băiat din Tineri fermieri, din dreapta, Ewald Klein, vărul lui August, lucra tot la mina aceea, dar la birouri. Finul său va spune mai târziu că Ewald prefera munca de birou, pentru că nu-i plăcea să-și murdă-rească mâinile.

Astfel, tinerii fermieri erau de fapt doi tineri mineri și un funcționar, ceea ce înseamnă că făceau parte din economia industrială. Fierul extras din mina unde lucrau avea să fie folosit la construirea armelor pentru războiul care urma.

Sander însuși lucrase într-o mină de fier începând de la vârsta de 13 ani, așa încât se prea poate să fi simțit o oarecare afinitate față de acești băieți. Fotografa Maggie Steber remarca odată: „Respectul este cel mai important lucru pe care îl pui în aparatul tău de fotografiat", iar respectul lui Sander pentru cei trei subiecți este evident în imagine. Ewald a spus mai târziu: „Îl cunoșteam cu toții pe atunci, pentru că făcuse fotografii în toată regiunea și venea mereu la cârciumă".

Într-adevăr, în cele din urmă, respectul lui Sander față de subiecții săi va atrage asupra sa mânia regimului nazist. Sander a fotografiat evrei și țigani (o secțiune din Oameni ai secolului XX este dedicată „celor persecutați"), iar în 1934, autoritățile naziste au distrus blocurile tipografice ale unei colecții de fotografii ale lui Sander și au ars toate exemplarele disponibile ale cărții. În anul următor, fiul lui Sander, Erich, a fost arestat pentru că ar fi fost comunist. A murit în închisoare după zece ani, cu doar câteva luni înainte de încheierea celui de-al Doilea Război Mondial.

Dar nici măcar nu am ajuns la Primul Război Mondial. Este vara anului 1914. Erich Sander are 15 ani.

Cei trei tineri fermieri care de fapt nu erau fermieri locuiau în Dünebusch, un sat cu aproximativ 150 de locuitori din munții Westerwald, din vestul Germaniei. Pe atunci, satul nu era accesibil cu mașina. Pentru a-l vizita, Sander mergea cu mașina până la capătul drumului, după care își căra echipamentul fotografic sus pe munte, kilometri întregi.

Otto, August și Ewald erau într-adevăr în drum spre un bal, care se ținea într-un orășel aflat la vreo 45 de minute de mers pe jos. Sander știa probabil dinainte pe unde aveau să meargă, așa încât era deja pregătit când au ajuns. S-au oprit în fața camerei, și-au întors capetele, privind peste umeri, și au rămas nemișcați.

Otto, cu o pălărie ușor lăsată pe ceafă, cu țigara între buze, părea să anunțe acel gen de necazuri în care nu te-ar deranja să intri. August pare chipeș și încrezător, cu un aer nițel cam somnoros. Și apoi Ewald, care, cu buzele strânse și bastonul ținut drept, îmi pare a fi nervos.

E o prostie ca dintr-o singură imagine să tragi concluzii generale despre niște ființe umane. Sander însuși spunea despre subiecții săi: „Imortalizez un moment din mișcarea sa, doar cinci sutimi de secundă din viața acelei persoane. Este un foarte mic fragment dintr-o viață".

Cu toate acestea, nu pot să nu-mi imaginez momentele de dinainte și de după. Mă întreb despre ce vorbeau în drumul lor. Mă întreb dacă s-au distrat bine, cât de târziu au stat la bal, cu cine au dansat. Știm că era într-o sâmbătă de vară. Știm că ieșiseră din mină, pe lumină. Și mai știm că trebuie să fi fost unul dintre ultimele baluri la care au participat împreună, deoarece războiul avea să izbucnească peste doar câteva săptămâni.

Curând, toți cei trei băieți au fost înrolați în cadrul forțelor armate germane. Otto și August au ajuns în același regiment și au fost trimiși să lupte în Belgia. În ianuarie 1915, la doar câteva luni după fotografia Tineri fermieri, August Klein a trimis acasă această imagine din Belgia aflată sub zăpadă: Klein e în picioare, al cincilea din dreapta; Krieger e îngenuncheat în dreptul lui.

Băieții par acum mai altfel. Viitorul, care abia se profila la orizont, își făcuse apariția. Însă nici atunci, August și Otto nu aveau de unde să știe. Nu puteau ști că August Klein va fi ucis în război în martie, anul acela, la 22 de ani. Otto a fost rănit de trei ori — o dată chiar grav, în mai 1918 —, însă a supraviețuit războiului. Ewald a fost și el rănit, dar în cele din urmă a reușit să se întoarcă la Dünebusch, unde a trăit până la o vârstă înaintată.

Alice Walker a scris cândva „Întreaga istorie este actuală“ și cred că lucrul ăsta e adevărat în foarte multe privințe. Istoria se întipărește în noi, modelând experiența contemporană. Istoria se schimbă pe măsură ce privim înspre trecut din diferite prezenturi. Iar istoria este și curent electric — tensionată și fluidă. Preia energie din unele surse și o livrează altora. Sander a spus cândva că a crezut că fotografia ar putea ajuta la „menținerea fermă a istoriei lumii“, însă nimic nu poate fixa istoria. Întotdeauna se retrage și se

dizolvă, nu doar în trecutul incognoscibil, dar și în viitorul imposibil de redresat.

*

Nu-mi amintesc precis ce sentiment mi-a dat fotografia aceea cu copiii căzuți grămadă înainte ca o pandemie globală să o facă atât de ciudat de electrizantă. Și nu-mi pot imagina cum va părea ea viitoarelor mele euri. Tot ce pot să văd este imaginea aceea, care se schimbă pe măsură ce timpul se îndepărtează de ea.

August Klein avea 22 de ani când a murit. Mai avea cam un an de trăit când a pozat pentru acea fotografie celebră. S-ar fi putut întâmpla orice, dar un lucru s-a întâmplat.

Three Farmers on Their Way to a Dance primește din partea mea 4,5 stele.

În cele din urmă, cum se întâmplă cu cele mai multe eforturi în lume, nu am reușit să fac lucrul ăsta de unul singur, ci doar în colaborare cu alții. Un grup de detectivi pe internet amabili și extrem de talentați, numit Tuataria, au lucrat cot la cot pentru a da de urma lui Reinhard Pabst, ziaristul și intelectualul german ale cărui cercetări au dus la stabilirea identităților și biografiilor celor trei băieți.

Philip Roth, Complotul împotriva Americii, traducere din limba engleză și note de Fraga Cusin, Polirom, Iași, 2012, p. 131. (N.t.)

Post-scriptum

Titlul acestei cărți tradus în germană apare sub forma Wie hat Ihnen das Anthropozän bis jetzt gefallen?. Nu știu germană, însă doar uitându-mă la el mi se pare un titlu minunat. Mi s-a spus că înseamnă ceva de genul How Have You Enjoyed the Anthropocene So Far? (Cum ți-a plăcut până acum Antropocenul?).

Chiar așa, cum?

*

Încă de când eram copii, îl rugam pe fratele meu Hank să-mi spună care este sensul vieții. Și a rămas o glumă între noi — vorbim despre viețile noastre, ce facem cu ele, sau despre familiile noastre, sau despre muncă, iar când apare o ușoară pauză în conversație, îi spun: „Și în definitiv, care este sensul vieții?“

Hank își adaptează întotdeauna răspunsul în funcție de conversație sau de ceea ce crede că aș vrea să aud. Uneori îmi spune că sensul vieții ar fi grija față de ceilalți. Alteori îmi spune că suntem aici pentru a depune mărturie, pentru a fi atenți. Într-un cântec pe care l-a scris cu ani în urmă și intitulat The Universe Is Weird, Hank spune că cel mai ciudat lucru este că, în noi, „universul a creat un instrument cu care să se cunoască pe sine“.

Îi place să-mi aducă aminte că sunt făcut din materia universului, că nu conțin nimic altceva decât acea materie. „Într-adevăr“, mi-a spus cândva, „ești doar o bucată de humă care încearcă să mențină o abatere de la echilibrul chimic“.

*

În Self-Portrait in a Convex Mirror, John Ashbery scrie:

Secretul e prea limpede. Îndurarea față de el doare,

Face ca lacrimi fierbinți să țâșnească: căci sufletul nu e un suflet,

Nu are niciun secret, e mic și-și potrivește de minune

Căușul: camera sa, momentul nostru de atenție.

Își potrivește de minune căușul. Camera sa, momentul nostru de atenție. Îmi șoptesc uneori aceste cuvinte, pentru a încerca să mă concentrez, să observ căușurile perfect potrivite din jur.

Mă gândesc că această carte e plină de citate, poate că sunt prea multe. Și eu sunt exagerat de plin de citate. Pentru mine, a citi și a reciti constituie o nesfârșită învățătură. Vreau să învăț ceea ce Ashbery părea să știe: cum să deschid camera de atenție care conține sufletul. Vreau să învăț ceea ce știe fratele meu: cum să dau sens și ce sens să dau. Vreau să învăț ce să fac cu micul meu strat de pe cea mai mare minge de vopsea din lume.

*

În sfârșit e primăvară și plantez un rând lung cu semințe de morcov. Sunt atât de mici, încât nu pot să nu pun mai multe la un loc, câte zece-douăsprezece semințe la fiecare centimetru de pământ. Mă simt o ființă

umană care plantează semințe de morcov în Pământ, dar de fapt, după cum mi-ar spune fratele meu, sunt Pământ care plantează Pământ în Pământ.

„Umpleți Pământul și-l supuneți“, ne spune Dumnezeu în primul capitol din Facerea. Dar și noi suntem Pământul pe care îl umplem și-l supunem.

*

Cum mi-a plăcut până acum Antropocenul? E minunat! În liceu, împreună cu cel mai bun prieten al meu, Todd, mergeam în fiecare miercuri la cinema la reducere. Vedeam orice film rula pe singurul ecran din sala de cinema înghețată. Odată, un film despre vârcolaci cu Jack Nicholson și Michelle Pfeiffer a rulat opt miercuri la rând, așa că l-am văzut de opt ori. Filmul, care era îngrozitor, a devenit din ce în ce mai bun pe măsură ce îl vedeam de mai multe ori. A opta oară eram singuri în sală și urlam împreună cu Jack Nicholson în timp ce beam Mountain Dew îmbunătățit cu bourbon.

Cum mi-a plăcut până acum Antropocenul? E îngrozitor! Simt că nu am evoluat suficient de mult pentru aceste vremuri. Sunt aici de puțin timp, dar deja mi-am văzut semenii nimicind ultimele exemplare din multe alte specii — de la păsări, precum Kauaʻi ʻōʻō, văzută ultima oară pe când aveam zece ani, până la copaci, precum măslinul din Sfânta Elena, dintre care ultimul a murit când aveam 26 de ani.

„Miros rana și miroase ca mine“, scrie Terry Tempest Williams în Erosion. Trăiesc într-o lume rănită și știu că rana sunt eu: Pământul distruge Pământul cu Pământ.

Ce înseamnă să trăiești într-o lume în care ai puterea de a nimici speciile cu miile, dar poți fi și îngenuncheat, sau distrus, de un singur lanț de ARN? Am încercat aici să schițez câteva dintre locurile în care mica mea viață se opune marilor forțe care modelează experiența contemporană a omului, însă singura concluzie pe care o pot trage e una simplă: suntem atât de neînsemnați și atât de fragili, atât de glorios și de îngrozitor de trecători!

Când mă gândesc la cum mi-a plăcut până acum Antropocenul, îmi vine în minte Robert Frost, care a scris: „Asemenea unei bucăți de gheață pe o plită încinsă, poezia trebuie să alunece pe ceea ce s-a topit din ea“. Așa este cu poemele, așa este și în cazul nostru. Asemenea bucății de gheață pe o plită încinsă, trebuie să călătorim pe un Pământ care se topește, știind în permanență cine îl topește. O specie care și-a găsit mereu drumul spre mai mult acum trebuie să-și găsească drum spre mai puțin.

Uneori, mă întreb cum pot să supraviețuiesc în această lume în care, după cum spune Mary Oliver, „ ...totul/ Mai devreme sau mai târziu/ E parte din orice“. Alteori îmi amintesc că nu voi supraviețui, desigur. Mai devreme sau mai târziu, voi fi tot ceea ce e parte din orice. Dar până atunci: Ce uimire să respiri pe această planetă care respiră! Ce binecuvântare să fii Pământ care iubește Pământul!

Mulțumiri

Le mulțumesc lui Hank Green, Sarah Urist Green, Rosianna Halse Rojas, Elyse Marshall și Stan Muller în primul rând pentru că m-au încurajat în această idee. Mark Olsen și Meredith Danko m-au ajutat și ei, de timpuriu, cu comentarii critice. Realizarea podcastului The Anthropocene Reviewed (Antropocenul recenzat) împreună cu WNYC Studios a fost o bucurie absolută datorită producătorului Jenny Lawton, compozitorului Hannis Brown, directorului tehnic Joe Plourde și lui Nadim Silverman. Printre mulți alții, le sunt îndatorat și lui Tony Philips și Ashley Lusk. Niki Hua a făcut note critice pe marginea unei mari părți din aceste eseuri și m-a învățat ritmul cântecului You'll Never Walk Alone. Julie Strauss-Gabel îmi este redactor de aproape douăzeci de ani; îi sunt foarte recunoscător pentru că a păstorit această carte și a găsit întotdeauna povestea când eu nu reușeam. Le mulțumesc tuturor celor de la Dutton și Penguin, inclusiv lui Anna Booth, Melissa Faulner, Rob Farren, Natalie Vielkind, Jen Loja, Christine Ball, Emily Canders, Stephanie Cooper, Dora Mak, John Parsley, Linda Rosenberg, Amanda Walker, Helen Boomer, Leigh Butler, Kim Ryan și Grace Han. De asemenea, le sunt recunoscător lui Jodi Reamer și Kassie Evashevski pentru sfatul lor înțelept.

Părinții mei, Mike și Sydney Green, au îmbogățit această carte în numeroase feluri, la fel și socrii mei, Connie și Marshall Urist. De asemenea, le sunt foarte recunoscător lui Chris și Marina Waters. În muncă și în viață, Sarah Urist Green este cea mai bună colaboratoare pe care mi-aș putea-o imagina vreodată.

O mare parte din această carte a fost posibilă datorită celor care ascultă podcastul The Anthropocene Reviewed. Vă mulțumesc pentru subiectele pe care le-ați sugerat și poeziile pe care le-ați trimis prin e-mail. Sunt recunoscător în special comunității online Tuataria, care a făcut cercetări în legătură cu povestea tinerilor fermieri care încheie această carte, precum și Life's Library Book Club și tuturor celor care depun eforturi pentru a desfășura o activitate uimitoare.

În cele din urmă, lui Henry și Alice — vă mulțumesc. Amândoi mă uluiți, oferindu-mi bucurie și uimire. Vă mulțumesc pentru ajutorul oferit pentru această carte și deoarece m-ați învățat despre orice, de la velociraptori până la șoapte.

Note

Multe dintre aceste eseuri au apărut pentru prima dată, sub diferite forme, pe podcastul The Anthropocene Reviewed, o coproducție WNYC și Complexly. Fragmente din alte eseuri au apărut mai întâi în seria PBS Digital The Art Assignment, fondată și produsă de Sarah Urist Green, sau pe canalul YouTube VlogBrothers. Notele de mai jos nu se vor exhaustive (sau epuizante), ci o introducere pentru cei interesați de lecturi suplimentare și de alte experiențe care au stat la baza acestor eseuri.

Nu este o lucrare de ficțiune, dar sunt convins că am uitat multe lucruri. De asemenea, în unele momente am modificat detalii sau caracterizări pentru a păstra anonimatul persoanelor.

Aceste note și surse au fost redactate cu ajutorul lui Niki Hua și Rosianna Halse Rojas, fără de care apariția acestei cărți ar fi fost imposibilă. Orice greșeală existentă îmi aparține în totalitate.

You’ll Never Walk Alone

Unul dintre numeroasele avantaje ale îndrăgirii clubului de fotbal Liverpool este că, de-a lungul timpului, cunoașterea cântecului You’ll Never Walk Alone (Nu vei merge niciodată singur) ajunge în tine prin osmoză. Citatul cu Molnár care nu vrea ca Liliom să devină o operă a lui Puccini provine din The Sound of Their Music de Frederick Nolan, ca și multe alte informații despre musical și relația lui Molnár cu acest gen de spectacol. De la Niki Hua am aflat despre schimbările muzicale pe care Gerry and the Pacemakers le-au adus melodiei. Gerry Marsden, care a murit la începutul anului 2021, povestea adesea despre întâlnirea cu Shankly, inclusiv într-un interviu din Independent cu Simon Hart, din 2013. Nu există om care să considere că are o viață împlinită dacă nu s-a alăturat și nu a cântat You’ll Never Walk Alone împreună cu șaizeci de mii de oameni — sper că vei

avea la un moment dat această experiență și, de asemenea, că o voi avea și eu, din nou, curând.

Intervalul temporal al umanității

Ideea acestui eseu mi-a venit în urma unei discuții cu prietenul și de multă vreme colaboratorul meu Stan Muller. Există multe versiuni ale analogiei istoriei Pământului pe parcursul unui an, însă m-am bazat mai cu seamă pe o cronologie dezvoltată de Kentucky Geological Survey. Sondajul în rândul unor persoane din diverse țări cu convingeri diferite legate de apropierea apocalipsei a fost realizat de Ipsos Global Affairs. Majoritatea informațiilor despre extincția permiană provin dintr-un articol publicat în National Geographic (2012) de Christine Dell'Amore și intitulat „«Lethally Hot» Earth Was Devoid of Life — Could It Happen Again?“ („«Ucigător de fierbinte». Pământul a fost lipsit de viață — S-ar putea întâmpla din nou?“). (Atenție, dezvăluire! S-ar putea. De fapt, se va întâmpla.) Citatele din Octavia Butler provin din Parable of the Talents. Ideea de a vedea lucruri pe care nu le vei vedea niciodată mi-a venit datorită lucrării artistului David Brooks, provocatoarea sa temă artistică regăsindu-se în cartea lui Sarah Urist Green You Are an Artist. Informațiile despre creșterea temperaturii medii globale începând cu revoluția industrială provin de la National Climatic Data Center of the NOAA.

Cometa Halley

După cum s-a menționat în recenzie, o mare parte din contextul înțelegerii lui Edmond Halley și a calculelor sale legate de cometă provin din două cărți foarte interesante: Halley's Quest de Julie Wakefield, despre vremea când Halley era căpitan de vas și explorator, și Out of the Shadow of a Giant: Hooke, Halley, and the Birth of Science de John Gribbin și Mary Gribbin. În privința cometelor, am aflat despre teoria „bulgărelui de zăpadă murdar“ a lui Fred Whipple de la Smithsonian Astrophysical Observatory. Mai multe informații despre reacțiile în urma apariției cometei Halley în 1910 am aflat din articolul lui Chris Riddell „Apocalypse Postponed?“

publicat în The Guardian (2012). (Doar că acea apocalipsă este mereu amânată.)

Capacitatea noastră de a ne minuna

Sunt îndatorat cărții lui Matthew J. Bruccoli despre F. Scott Fitzgerald, Some Sort of Epic Grandeur, precum și volumului Zelda de Nancy Mitford, despre Zelda Fitzgerald. Am aflat multe despre edițiile pentru forțele armate dintr-un articol publicat în revista Mental Floss (2015) intitulat „How WWII Saved The Great Gatsby from Obscurity". Am putut sta la hotelul Plaza datorită generozității Fox 2000, un studio de film care nu mai există. The Crack-Up (Prăbușirea) a fost publicat inițial în revista Esquire în 1936, iar acum este disponibil online. Diverse manuscrise ale Marelui Gatsby sunt disponibile online prin intermediul bibliotecii de la Princeton University și este fascinant de urmărit ceea ce s-a schimbat (și ce nu) între diferitele revizuiri. Cuvintele lui David Denby sunt preluate dintr-o recenzie publicată în The New Yorker pe 13 mai 2013.

Picturile rupestre din peștera Lascaux

Am aflat pentru prima dată de aceste picturi și de povestea despărțirii noastre de ele din documentarul lui Werner Herzog Cave of Forgotten Dreams (Peștera viselor uitate). Am aflat mai multe din eseul lui Judith Thurman „First Impressions", publicat în The New Yorker (16 iunie 2008). Simon Coencas a înregistrat o istorie orală pentru Holocaust Memorial Museum din Statele Unite care este disponibilă online, pe site-ul lor. Cuvintele lui Coencas despre „micul grup" sunt dintr-un interviu acordat AFP (Agence France-Presse) în 2016. Eseul Barbarei Ehrenreich „The Humanoid Stain" a fost publicat pentru prima dată în The Baffler, în noiembrie 2019. Site-ul Lascaux, de la adresa archeologie.culture.fr, mi-a fost deosebit de util și a inclus referințe la urmele de palme de la Lascaux. Am aflat despre activitatea desfășurată de Genevieve von Petzinger dintr-un articol publicat în New Scientist (2016) de Alison George, intitulat „Code Hidden in Stone Age Art May Be the Root of Human Writing". În sfârșit,

nu aș fi putut scrie această recenzie fără munca susținută depusă de Thierry Félix pentru a conserva atât peștera, cât și poveștile celor care au descoperit-o.

Autocolante scratch ’n’ sniff

Citatul lui Helen Keller despre miros este din minunata ei carte The World I Live In. Prăbușirea Baltimore Gas and Electric este descrisă într-un articol AP News din 4 septembrie 1987.

Când eram la gimnaziu, într-o zi, după ore, una dintre profesoarele mele m-a luat deoparte. Știa că avusesem probleme atât cu școala, cât și din punct de vedere social și voia să-mi spună că-i plăcea ceva ce scrisesem. Mi-a mai zis: „Va fi bine, să știi. Nu pe termen scurt...“ Și a continuat, după o mică pauză: „Și nici pe termen lung, cred. Ci pe termen mediu“. Un moment de amabilitate care mi-a rămas în minte și m-a ajutat să rezist în perioadele grele și nu știu dacă această carte ar fi existat fără el. Am uitat numele acelei profesoare, așa cum am uitat aproape totul, dar îi sunt foarte recunoscător.

Diet Dr Pepper

Povestea băuturii carbogazoase Dr Pepper e istorisită pe scurt (deși oarecum exagerat) la Dr Pepper Museum and Free Enterprise Institute din Waco (Texas). (Foots Clements, un înverșunat anticomunist, a insistat ca muzeul să fie o celebrare nu numai a băuturii Dr Pepper, ci și a piețelor libere.) Charles Alderton a fost mason și, din câte știu, cea mai cuprinzătoare biografie a lui a fost realizată de Loja Masonică din Waco și este disponibilă pe site-ul lor. De asemenea, am aflat multe din două istorii ale Dr Pepper: The Legend of Dr Pepper/7Up de Jeffrey L. Rodengen și The Road to Dr Pepper, Texas de Karen Wright, care explorează uimitoarea poveste a fabricii de îmbuteliere Dr Pepper din Dublin, care până în 2012 a produs o versiune unică de Dr Pepper cu zahăr din trestie-de-zahăr.

Velociraptori

Când a scris Jurassic Park, Michael Crichton s-a consultat cu paleontologul John Ostrom, ale cărui cercetări au ajutat la revoluționarea cunoștințelor noastre în privința dinozaurilor. Într-un interviu acordat The New York Times (cu Fred Musante) pe 29 iunie 1997, Ostrom a vorbit despre relația sa cu Crichton și despre felul în care Crichton a ales numele velociraptor, deoarece era „mai dramatic“. După cum s-a spus într-un articol din Yale News (2015), echipa din spatele filmului Jurassic Park a solicitat toate rezultatele cercetărilor lui Ostrom despre Deinonychus atunci când s-a stabilit cum să fie înfățișați velociraptorii din film. O mare parte din ceea ce cunoaștem astăzi cu adevărat despre velociraptori știu de la fiul meu, Henry, și de la American Museum of Natural History, unde am citit și despre velociraptorul care a murit în toiul luptei cu protoceratopsul. Lectura mea preferată despre învierea brontozaurului este „The Brontosaurus Is Back“, articol publicat de Charles Choi în Scientific American (7 aprilie 2015).

Gâștele canadiene

Deși o pasăre de care nu-mi place câtuși de puțin, e o plăcere să citești despre gâștele canadiene. Multe dintre informațiile din acest eseu provin de la Cornell Lab of Ornithology, al căror site (allaboutbirds.org) este uimitor de cuprinzător și de accesibil, încât ar trebui să constituie un model pentru restul internetului. Volumul lui Harold C. Hanson The Giant Canada Goose este una dintre acele cărți care, deși extrem de specializate, sunt foarte distractive. Cartea lui Joe Van Wormer The World of the Canada Goose (1968) este și ea minunată. Cuvintele lui Philip Habermann sunt citate din volumul History Afield de Robert C. Willging. Pentru mai multe informații despre istoria peluzelor, recomand articolul „The American Obsession with Lawns“, publicat de Krystal D’Costa în Scientific American.

Ursuleți de pluș

Am auzit pentru prima dată povestea cu Teddy Roosevelt cruțând ursul (care oricum a murit) dintr-o conferință TED susținută de Jon Mooallem, a cărui carte Wild Ones: A Sometimes Dismaying, Weirdly Reassuring Story About Looking at People Looking to Animals in America este o lectură la fel de plăcută pe cât te-ai aștepta după subtitlu. Etimologia evitării tabuului cuvântului bear („urs“) este descrisă în extrem de utilul dicționar etimologic online (etymonline.com). M-a ajutat foarte mult și povestea ursului de pluș de la Smithsonian; așa am aflat de articolul din Washington Post (1902) despre Roosevelt cruțând (oarecum?) ursul. Cifrele privind distribuția biomasei Pământului provin din articolul „The Biomass Distribution on Earth“, al cărui principal autor este Yinon M. Bar-On, publicat pentru prima dată pe 21 mai 2018, în Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America. Volumul Sapiens al lui Yuval Noah Harari m-a inițiat în conceptul de biomasă a speciilor. Cuvintele lui Sarah Dessen sunt preluate din minunatul ei roman What Happened to Goodbye.

The Hall of Presidents

Le mulțumesc în special copiilor mei, Henry și Alice, pentru că și-au sacrificat jumătate de oră din vacanța lor la Disney ca să pot vizita The Hall of Presidents pentru această recenzie. Când l-am întrebat după aceea pe fiul meu dacă i-a plăcut prezentarea, a făcut mai întâi o pauză, după care a spus: „Aș vrea să spun da, însă nu e cazul“.

Aer condiționat

Ideea acestui eseu a venit din partea prietenului meu Ryan Sandahl, care mi-a spus povestea lui Willis Carrier. M-am bazat și pe cartea lui Margaret Ingels Willis Haviland Carrier: Father of Air Conditioning. Informațiile despre rolul pe care aerul condiționat și ventilatoarele de răcire îl joacă în schimbările climatice provin din raportul pe 2018 al International Energy Agency, „The Future of Cooling“. Datele despre catastrofa produsă de valul de căldură din 2003 provin dintr-un raport publicat pentru prima dată în Franța, în 2008, în Comptes Rendus Biologies. Relatarea lui John Huxham despre valul de căldură care a cuprins Europa în 1757 a fost publicată pentru prima dată în Philosophical Transactions of the Royal Society; am

aflat despre ea prin intermediul Wikipedia. Pentru înțelegerea modalităților în care aerul condiționat a modificat arhitectura, de un mare ajutor mi-a fost un episod al podcastului 99 % Invisible.

Staphylococcus aureus

Am vrut să scriu despre stafilococ de când medicul mi-a spus despre colonia mea de stafilococi fascinant de agresivă. Încercasem atât de multe antibiotice diferite în încercarea de a controla infecția, încât, la un moment dat, medicul trebuia să se convingă că nu luasem până atunci medicamentul pe care voia să mi-l prescrie.

— Această pastilă este galbenă, a spus doctorul. Ați mai luat până acum o pastilă galbenă?

— Poate că da, i-am zis eu.

— Această pastilă este circulară. Ați mai luat până acum o pastilă circulară?

— Poate că da, am zis eu din nou.

— Acest medicament costă 700 de dolari pastila, a spus el atunci. Ați luat vreo pastilă...

— Nu, am zis eu.

Medicamentul m-a costat 2 000 de dolari, deși aveam asigurare de sănătate — însă aici nu urmărim să evaluăm sistemul de sănătate american de 1,5 stele. Citatele din și despre Alexander Ogston ce se regăsesc în acest eseu provin din volumul Alexander Ogston, K.C.V.O.: Memories and Tributes of Relatives, Colleagues and Students, with Some Autobiographical Writings, compilat de fiul lui Ogston, Walter. Cele mai interesante mi s-au părut amintirile scrise de fiicele lui Ogston, Helen și Constance, și cele scrise de colegii săi. Statisticile despre Boston City Hospital din 1941 provin dintr-un articol publicat în Journal of the Association of Basic Medical Sciences (2010), „Methicillin-Resistant

Staphylococcus Aureus (MRSA) as a Cause of Nosocomial Wound Infections“, de Maida Šiširak, Amra Zvizdić și Mirsada Hukić, care m-a ajutat, de asemenea, să înțeleg povara pe care o constituie pentru boala contemporană infecțiile cu stafilococ. Despre Albert Alexander și fiica sa Sheila (acum Sheila LeBlanc) am aflat dintr-un articol publicat de Penny Schwartz în Press-Enterprise (2012), „Local Artists Share Childhood Bond“, prin intermediul căruia am reușit și să văd câteva dintre picturile lui LeBlanc. O mare parte dintre informațiile despre sinteza penicilinei provin din articolul publicat de Robert Gaynes în Emerging Infectious Diseases (2012), „The Discovery of Penicillin — New Insights After More Than 75 Years of Clinical Use“. De asemenea, am aflat multe despre stafilococ și despre rolul lui Ogston în descoperirea lui din articolul lui S.W.B. Newsom publicat în The Journal of Hospital Infection, „Ogston’s Coccus“.

Internetul

Vara petrecută pe CompuServe a fost magică prin prezența acolo a unora dintre prietenii mei — în special a lui Dean, Marie și Kevin.

Academic Decathlon

Citatul din Terry Tempest Williams este extras din cartea ei Red: Passion and Patience in the Desert. Citatul lui Maya Jasanoff despre râuri este din biografia sa despre Joseph Conrad, The Dawn Watch. Academic Decathlon există și astăzi; pentru mai multe detalii, vezi usad.org. Todd, te iubesc. Îți mulțumesc.

Amurguri

Am aflat despre oglinda Claude de la Sarah, care mi-a prezentat și citatul din Thomas Grey, care este extras din jurnalul său scris în urma călătoriei efectuate în Lake District în 1769. Citatul lui Bolaño este din romanul său

2666, tradus de Natasha Wimmer; citatul din Anna Ahmatova este din poezia sa A land not mine, still (Un pământ nu al meu, încă), în traducerea lui Jane Kenyon. Cuvintele lui Eliot despre Lumina Invizibilă provin din poemul său Choruses from „The Rock“. Cuvintele Tacitei Dean provin din The Magic Hour.

De multă vreme mă gândesc la chestia legată de Son („fiu“) / Sun („soare“), de când mi-a fost prezentată de profesorul Royal Rhodes. Singura nuvelă pe care am scris-o vreodată despre vremea când am fost capelan, pe care am terminat-o la vârsta de 23 de ani, se încheia cu o scenă extrem de precisă în care capelanul conduce spre casă după patruzeci și opt de ore lungi petrecute în spital, iar „soarele se înălța prea strălucitor în ochii lui sfârșiți“. Mi-ar plăcea să spun că am învățat să rezist mai bine tentației de a accentua elementele figurative pe care încerc să le creez, însă Sub aceeași stea se încheie cu o nuntă, așa că...

Dar să revin la recenzie! Poemul lui e.e. cummings mi-a fost prezentat de Jenny Lawton, genialul producător care supraveghea versiunea de podcast a The Anthropocene Reviewed de la WNYC. Cuvintele lui Morrison despre frumusețea lumii sunt extrase din romanul ei Tar Baby (1981). Am citit prima dată această carte din cauza cursului de inițiere în literatură al profesoarei Ellen Mankoff de la Kenyon College. Spusele lui Alec Soth provin din profilul pe care Michael Brown i l-a realizat în 2015, pentru The Telegraph.

Performanța lui Jerzy Dudek din 25 mai 2005

Marea majoritate a informațiilor din această recenzie — citatele din Dudek și Mirabella, prezentarea pe scurt a carierei lui Dudek, descrierile legate de moartea papei Ioan Paul al II-lea — provin din cartea lui Jerzy Dudek A Big Pole in Our Goal. În calitate de susținător al echipei de fotbal Liverpool, sunt fără doar și poate părtinitor, însă acest volum este o prezentare fascinantă a unei cariere foarte puțin probabile. (Dudek se află acum la o a doua carieră puțin probabilă: s-a apucat să piloteze mașini de curse.) Cuvintele lui Jamie Carragher despre visul său făcut praf și pulbere și versiunea lui despre modul în care l-a determinat pe Dudek să încerce să-

și agite picioarele provin din Carra: My Autobiography, care este și o lectură grozavă. Povestea despre vizita făcută de mama lui Dudek în mina de cărbune este relatată în „Jerzy Dudek: My Secret Vice“, un articol publicat în FourFourTwo pe 28 iulie 2009, după cum i-a fost relatată lui Nick Moore. Și rămâne problema dacă papa Ioan Paul al II-lea a spus într-adevăr: „Dintre toate lucrurile lipsite de importanță, fotbalul este cel mai important“. Lui Ioan Paul al II-lea i-a plăcut într-adevăr fotbalul (și chiar a jucat portar în adolescență!), însă nu am găsit o sursă de încredere pentru acest citat.

Pinguinii din Madagascar

Am văzut prima dată Pinguinii din Madagascar ca să le fac un hatâr copiilor mei; de atunci, ei l-au văzut de multe ori doar de hatârul meu. Sunt un admirator înfocat al seriozității de neclintit a filmului lui Werner Herzog și, de asemenea, al capacității sale simultane de a fi conștient de sine în suficientă măsură pentru a-și face o apariție ilară în Pinguinii din Madagascar. După cum am menționat în textul recenziei, am aflat despre White Wilderness mai întâi de la tatăl meu, iar apoi vizionând filmul în sine, pe care îl puteți găsi foarte ușor. Am aflat mult mai multe despre lemingi, inclusiv despre credința noastră, depășită acum, că ar cădea din cer, din Encyclopedia Britannica online, articolul „Do Lemmings Really Commit Mass Suicide?“ („E adevărat că lemingii se sinucid în masă?“). (O mai spun o dată! Nu. Nu se sinucid.)

Piggly Wiggly

Am auzit pentru prima dată uluitoarea poveste a lui Clarence Saunders și a lui Piggly Wiggly de la Sarah, care mi-a împărtășit un pasaj despre lanțul de magazine alimentare din A History of Food in 100 Recipes de William Sitwell. Majoritatea spuselor lui Saunders menționate în acest eseu și citatul din Ernie Pyle sunt extrase din cartea lui Mike Freeman Clarence Saunders and the Founding of Piggly Wiggly: The Rise & Fall of a Memphis Maverick (2011). Pentru informațiile legate de străbunicul meu îi sunt

recunoscător mamei mele, Sydney Green, și răposatei mele bunici, Billie Grace Goodrich, care, de altfel, a fost un cumpărător fidel Piggly Wiggly.

Concursul de mâncat hotdogi de la Nathan's Famous

Citatele din George Shea menționate aici sunt luate din prezentările televizate făcute la Concursul anual de mâncat hotdogi de la Nathan's Famous. Cuvintele lui Mortimer Matz provin dintr-un interviu luat în 2010 de Sam Roberts, pentru The New York Times. Documentarul menționat este The Good, the Bad, the Hungry, în regia lui Nicole Lucas Haimes. Două istorii ale Nathan's Famous au furnizat, de asemenea, informații utile pentru acest eseu: Famous Nathan de Lloyd Handwerker și Gil Reavill, și Nathan's Famous: The First 100 Years de William Handwerker și Jyne Pearl. Nu mă așteptam să reușesc în viața asta să termin de citit două cărți despre o tarabă de hotdogi, însă anul 2020 a fost plin de surprize, iar ambele cărți sunt destul de interesante.

CNN

Prima transmisie CNN este disponibilă nu pe CNN.com, ci pe YouTube. Pentru mai multe informații despre tendințele mortalității infantile, recomand serios Our World in Data (ourworldindata.org). Acolo datele sunt contextualizate pe o gamă largă de subiecte — de la Covid până la sărăcie și emisiile de carbon — cu atâta claritate și solicitudine, încât nu ai cum să uiți că toată lumea are o zi de naștere. Statistica despre cei 74 % dintre americani care cred că rata mortalității infantile se înrăutățește provine dintr-un raport Ipsos din 2017 intitulat „Perils of Perception". Am aflat despre el din Our World in Data. Shannon, Katie, Hassan — vă iubesc pe toți. Vă mulțumesc. Trăiască cultul Claremont.

Harvey

Cuvintele lui Sontag despre depresie provin din Illness as Metaphor. Citatul din William Styron este din Darkness Visible. Ambele cărți au avut o mare importanță pentru mine, având în vedere că trăiesc cu o afecțiune mintală. Poemul complet al lui Emily Dickinson, cunoscut uneori ca Poemul 314, poate fi găsit în majoritatea culegerilor de poezii din opera lui Dickinson. Bill Ott și Ilene Cooper mi-au recomandat filmul Harvey și multe altele în ultimii douăzeci de ani; acest eseu este felul meu de a-i mulțumi lui Bill.

Yips

Memoriile lui Rick Ankiel despre timpul cât a jucat baseball, scrise împreună cu Tim Brown, se intitulează The Phenomenon: Pressure, the Yips, and the Pitch that Changed My Life. Despre problemele legate de yips ale Anei Ivanović am aflat pentru prima dată din articolul publicat de Louisa Thomas în Grantland (2011), „Lovable Headcases", în care sunt citate și cuvintele lui Ivanović despre analiza excesivă. M-a ajutat și articolul publicat în Grantland de Katie Baker „The Yips Plague and the Battle of Mind Over Matter", precum și articolul lui Tom Perrotta apărut în The Atlantic (septembrie 2010), „High Strung: The Inexplicable Collapse of a Tennis Phenom". S-au efectuat numeroase studii academice despre yips; cel la care m-am referit cel mai mult este intitulat „The «Yips» in Golf: A Continuum Between a Focal Dystonia and Choking", coordonat de Aynsley M. Smith. (Toate susțin continuitatea în defavoarea dihotomiei.) Antrenorul de golf la care mă refer este Hank Haney, a cărui poveste este relatată în articolul „The Yips", publicat de David Owen în The New Yorker (2014).

Auld Lang Syne

Enciclopedia online Robert Burns (robertburns.org) este o minunată resursă pentru cei care vor să afle mai multe despre Burns, Auld Lang Syne sau despre fasci-nanta prietenie dintre Burns și Frances Dunlop. Majoritatea citatelor din scrisorile lui Burns sunt preluate din această enciclopedie. The Morgan Library and Museum (themorgan.org) conține o bogată arhivă

despre cântec, inclusiv scrisoarea lui Burns către George Thomson, în care melodia originală este descrisă ca fiind „mediocră“. Fotocopii ale scrisorii lui Henry Williamson către mama sa în care vorbește despre Armistițiul de Crăciun din 1914 sunt de asemenea disponibile online în arhiva Henry Williamson; despre celelalte citate legate de Armistițiul de Crăciun (și alte câteva detalii menționate în eseu) am aflat pentru prima dată dintr-un articol de la BBC (2013) de Steven Brocklehurst, „How Auld Lang Syne Took Over the World“. Cuvintele lui Robert Hughes sunt preluate din cartea sa The Shock of the New. După moartea lui Amy, McSweeney’s a publicat articolele sale din revista Might, așa încât acum sunt arhivate online. Cărțile lui Amy din care am citat aici sunt Encyclopedia of an Ordinary Life și Textbook Amy Krouse Rosenthal. Fundația Amy Krouse Rosenthal finanțează cercetări în domeniul cancerului ovarian și inițiative legate de educația copiilor. Puteți afla mai multe informații pe amykrouserosenthalfoundation.org.

Căutarea unor străini pe Google

La câțiva ani după ce am scris această recenzie, am avut ocazia să stau de vorbă cu copilul respectiv, acum un tânăr bărbat — de fapt, este mai în vârstă decât eram eu pe vremea când eram capelan. Acea conversație — care mi-a oferit o consolare și o speranță pe care nu am cuvinte să le descriu — a fost posibilă datorită podcastului Heavyweight. Le mulțumesc tuturor celor de la Heavyweight pentru că au reușit să facă posibil lucrul ăsta, în special lui Jonathan Goldstein, Kalila Holt, Mona Madgavkar și Stevie Lane. Și-i mulțumesc mai ales lui Nick, care vădește tocmai dragostea și acea bunătate a inimii care luminează calea.

Indianapolis

Informațiile privind dimensiunea și populația orașului Indianapolis sunt preluate din estimările recensământului american din 2017. Seria The Indianapolis Star din 2019 despre White River (Râul Alb) și calitatea apei sale mi-a fost de mare ajutor. (Este, de asemenea, genul de jurnalism de

care orașe precum Indianapolis au disperată nevoie.) Părțile din serie care m-au ajutat cel mai mult au fost scrise și prezentate de Sarah Bowman și Emily Hopkins. În 2016, WalletHub a calificat orașul Indianapolis drept cel mai mare dintre orașele-microcosmos din America. Cuvintele lui Vonnegut despre întreținere sunt preluate din cartea sa Hocus Pocus; citatul despre imposibilitatea reîntoarcerii acasă este preluat din profilul făcut de Simon Hough lui Vonnegut în Globe and Mail (2005), „The World According to Kurt“. Rândurile despre îngrozitoarea boală a singurătății se regăsesc în volumul Palm Sunday, un minunat colaj din amintirile, eseurile și discursurile lui Vonnegut.

Kentucky bluegrass

Despre problema gazonului american am aflat pentru prima dată din volumul Edible Estates: Attack on the Front Lawn de Diana Balmori și Fritz Haeg. Cartea, un ghid al proiectului artistic în desfășurare al lui Haeg ce presupune înlocuirea peluzelor din fața caselor cu grădini de legume, mi-a schimbat atât peluza, cât și viața. De asemenea, recomand The Lawn: A History of an American Obsession de Virginia Scott Jenkins și American Green: The Obsessive Quest for the Perfect Lawn de Ted Steinberg. Portalul web BeaverTurf al Oregon State University m-a ajutat să înțeleg ce fel de gazon este Kentucky bluegrass și unde este cultivată pe scară largă. Estimarea suprafeței de teren alocat în Statele Unite cultivării gazonului provine dintr-un studiu din Environmental Management intitulat „Mapping and Modeling the Biogeochemical Cycling of Turf Grasses in the United States“, coordonat de Cristina Milesi. Statistica cu privire la folosirea, în Statele Unite, a aproximativ o treime din apa rezidențială pentru udarea peluzelor provine din „Outdoor Water Use in the United States“ (EPA[75]).

Indianapolis 500

Cartea mea preferată despre Indy 500 oferă informații despre crearea circuitului și despre prima cursă din Speedway. Este vorba despre Blood and Smoke: A True Tale of Mystery, Mayhem, and the Birth of the Indy

500 de Charles Leerhsen. Interesul meu pentru IndyCar i-l datorez celui mai bun prieten al meu, Chris Waters, precum și altor membri ai echipei noastre de curse, în special Marinei Waters, lui Shaun Souers, Kevin Schoville, Nate Miller și Tom Edwards. Ramura noastră a tradiției anuale a drumului cu bicicleta până la curse a fost fondată de Kevin Daly. Le mulțumesc și piloților IndyCar James Hinchcliffe și Alexander Rossi pentru că m-au ajutat să-mi formez o idee despre cum se desfășoară cursele pentru piloți și despre felul în care ei își asumă riscurile inerente acestui sport.

Monopoly

Cartea lui Mary Pilon The Monopolists este o istorie cuprinzătoare a începuturilor jocului Monopoly și deosebit de lămuritoare în prezentarea pe care i-o face lui Elizabeth Magie. Am descoperit jocul video Universal Paperclips datorită Elysei Marshall și a soțului ei Josef Pfeiffer. Despre atitudinea companiei Hasbro față de Elizabeth Magie am aflat din articolul publicat în The Washington Post (2019) de Antonia Noori Farzan, „The New Monopoly «Celebrates Women Trailblazers». But the Game's Female Inventor Still Isn't Getting Credit". Articolul conține, de asemenea, cea mai concisă și mai comprehensibilă prezentare a georgismului[76] din câte cunosc.

Super Mario Kart

Enciclopedia Super Mario Wiki (mariowiki.com) este uimitor de exhaustivă, cu informații alese cu grijă, încât ar putea fi cel mai bun wiki pe care l-am întâlnit vreodată. Articolul lor despre Super Mario Kart mi-a oferit o mare parte din informațiile de care aveam nevoie pentru această recenzie. Interviul luat lui Shigeru Miyamoto pe care îl citez provine de la o masă rotundă Nintendo; este disponibil online cu titlul „It Started with a Guy in Overalls".

Bonneville Salt Flats

Eseul lui Donald Hall „The Third Thing“ a fost publicat pentru prima dată în revista Poetry (2005); mi-a fost prezentat de Kaveh Akbar și Ellen Grafton. O mare parte dintre informațiile despre Bonneville Salt Flats (Întinderile de sare din Bonneville) provin de la Utah Geological Survey; datorez foarte mult în special articolului Christinei Wilkerson „GeoSights: Bonneville Salt Flats, Utah“. Povestea despre Enola Gay și Wendover o știu datorită artistului William Lamson și Center for Land Use Interpretation din Wendover. Citatul din Melville este preluat din romanul Moby Dick, pe care l-am citit doar datorită eforturilor înverșunate ale profesorului Perry Lentz. În călătoria la Wendover ni s-au alăturat Mark Olsen și Stuart Hyatt, care mi-au îmbogățit profund cunoștințele legate de întinderile de sare.

Desenele din cercuri ale lui Hiroyuki Doi

Am văzut pentru prima dată lucrările lui Hiroyuki Doi în 2006, la expoziția Obsessive Drawing din cadrul American Folk Art Museum. Desenul fără titlu la care mă refer poate fi văzut online în cadrul colecției lor digitalizate, la adresa folkartmuseum.org. Citatele din Doi și datele sale biografice provin dintr-un articol publicat de Edward Gómez în Japan Times (2013), „Outsider Drawn to the Circle of Life“, dintr-o recenzie făcută unei expoziții a lui Doi organizate la Ricco/Maresca Gallery, publicată în Wall Street International în 2017, și dintr-o recenzie din 2016 publicată în Brut Force de Carrie McGath, intitulată „The Inscape in Escape Routes: Five Works by Hiroyuki Doi“. Studiul „What Does Doodling Do?“ a fost publicat de Jackie Andrade în Applied Cognitive Psychology (2009).

Șoapta

Ideea acestei recenzii mi-a venit în urma unei conversații avute cu prietenii mei Enrico Lo Gatto, Craig Lee și Alex Jimenez. Nu-mi amintesc de unde am aflat că tamarinii-cu-creastă-albă șoptesc, însă o lucrare publicată în Zoo Biology (2013) de Rachel Morrison și Diana Reiss detaliază

„comportamentul de felul șoptitului la o primată neumană“. Autorii menționau că un grup de tamarini-cu-creastă-albă au șoptit (sau, tehnic vorbind, s-au angajat în vocalizări asemănătoare șoaptelor) în prezența unui om de care nu le plăcea, genul de detaliu care îmi amintește că oamenii sunt pur și simplu primate care încearcă să profite la maximum de o situație foarte ciudată.

Meningita virală

Nicio carte nu m-a ajutat să-mi înțeleg mai bine propria durere precum The Body in Pain de Elaine Scarry, care mi-a fost recomandată de Mike Rugnetta. Spusele lui Susan Sontag despre a da sens bolii provin din Illness as Metaphor. Am aflat informații despre meningită și m-am recuperat în urma bolii datorită excelentelor îngrijiri acordate de neurologul Jay Bhatt. Știu despre catastrofizare deoarece toată viața am făcut lucrul ăsta. Despre capacitățile virușilor am aflat multe informații din Immune, strălucita carte a lui Philipp Dettmer. Dacă sunteți interesați de relația dintre microbi și gazdele lor (în special gazdele lor umane), vă recomand Immune, precum și volumul lui Ed Yong I Contain Multitudes. Citatul din Nicola Twilley provine din articolul publicat de ea în The New Yorker (2020), „When a Virus Is the Cure“.

Ciuma

Majoritatea citatelor din relatările martorilor despre Moartea Neagră ce apar în această recenzie provin din lucrarea lui Rosemary Horrox The Black Death. Volumul mi-a fost recomandat de prietenul și colegul meu Stan Muller, iar în ultimii ani am revenit la el de nenumărate ori. E diferit de tot ce am citit până acum, și este profund emoționant. M-a ajutat foarte mult și cartea Barbarei Tuchman O oglindă îndepărtată. Urgisitul secol XIV. Despre relatările lui al-Maqrizi și Ibn Khaldūn despre Moartea Neagră am aflat mai întâi din Encyclopedia of the Black Death de Joseph Byrne. Informațiile despre istoria holerei provin din The Cholera Years de Charles Rosenberg, Cholera: The Victorian Plague de Amanda Thomas, The Ghost

Map a lui Steven Johnson și Cholera: The Biography de Christopher Hamlin. Informațiile mai recente despre holeră și tuberculoză, inclusiv numărul anual de decese, provin de la Organizația Mondială a Sănătății. Deoarece m-au ajutat să înțeleg cauzele declanșării focarelor contemporane de holeră, le sunt îndatorat lui John Lascher și dr. Bailor Barrie de la Partners in Health — Sierra Leone. În An Introduction to Global Health Delivery, dr. Joia Mukherjee analizează în detaliu numeroasele motive pentru care sărăcia este cea mai mare problemă de sănătate a umanității. Cuvintele Tinei Rosenberg despre malarie provin din eseul ei din 2004 publicat pentru prima dată în The New York Times, „What the World Needs Now Is DDT"; am aflat despre el prin intermediul cărții Eulei Biss On Immunity. Cuvintele Margaretei Atwood se regăsesc în romanul ei The Testaments. Povestea din Damasc a lui Ibn Battuta provine din The Travels of Ibn Battuta, în traducerea lui H.A.R. Gibb.

Lapovița

Am citit pentru prima dată poemul lui Kaveh Akbar Wild Pear Tree în volumul său Calling a Wolf a Wolf. Cântecul celor de la The Mountain Goats este The Mess Inside, de pe albumul lor All Hail West Texas. Expresia wintry mix („lapoviță") am auzit-o mai întâi la prietena mea Shannon James. Unele dintre fotografiile cu fulgi de zăpadă ale lui Wilson Bentley sunt arhivate la Smithsonian Institute; am aflat de ele datorită unui articol publicat în The Washington Post (2017) de Sarah Kaplan, „The Man Who Uncovered the Secret Lives of Snowflakes". Citatele din Ruskin sunt preluate din Modern Painters, vol. 3; cuvintele lui Walter Scott sunt din Lord of the Isles. Spusele lui cummings despre albul delicat și blestemat provin dintr-o poezie care începe cu „voi cultiva înăuntru". Sunt puțin cam dur cu poezia în această recenzie, chiar dacă este una dintre poeziile mele preferate. Și fiindcă am amintit de poezii preferate, citatul din Paige Lewis este din volumul Space Struck. Versurile Annei Carson provin din romanul în versuri Autobiography of Red.

Pe lângă faptul că a fost prima ființă umană care a ieșit în spațiul cosmic, Aleksei Leonov a fost probabil prima persoană care a făcut artă în spațiu — a luat cu el pe orbită creioane colorate și hârtie. El povestește prima sa

ieșire în spațiu, precum și faptul cu adevărat îngrozitor că nava lor spațială a ajuns la sute de kilometri în afara traseului, în „The Nightmare of Voskhod 2“, un eseu publicat în Air and Space (2005). Am auzit de povestea lui Leonov datorită unui film realizat de Sarah, Art We Launched into Space.

Hotdogii de la Bæjarins beztu pylsur

Laura, Ryan și Sarah sunt cu toții de acord că unele dintre evenimentele pe care le descriu în acest eseu nu au avut loc în ziua cu medalia olimpică, dar eu continui să cred că se înșală cu toții, iar memoria mea este impecabilă. Însă cu toții suntem de acord că a fost un hotdog grozav.

Aplicația Notes

Despre designul skeuomorphic am aflat dintr-o conversație cu Ann-Marie și Stuart Hyatt. Eseul din Wired (2012) „Clive Thompson on Analog Designs in the Digital Age“ mi-a oferit mai multe exemple legate de acest fenomen. Cântecul Jenny al celor de la The Mountain Goats face parte din albumul All Hail West Texas. Extraordinara și tulburătoarea carte a lui Sarah Manguso The Two Kinds of Decay a fost publicată pentru prima dată în 2008. (Îmi place de asemenea foarte mult cartea ei Ongoingness. De fapt, trebuie să fac o notă pentru a-i spune lui Sarah să o citească.)

The Mountain Goats

Le mulțumesc lui John Darnielle, Peter Hughes, Jon Wurster, Matt Douglas și tuturor celorlalți care, de-a lungul timpului, au făcut parte din The Mountain Goats. Mulțumesc, de asemenea, extraordinarului fandom Mountain Goats, care răspunde la cântecele trupei cu tot felul de elemente deosebite — de la fan art la diagrame. Valerie Barr și Arka Pain se numără printre numeroasele persoane datorită cărora dragostea mea față de trupă a

devenit tot mai profundă; îi mulțumesc și lui KT O'Conor pentru că m-a îndrumat direct spre sensul piesei Jenny.

Tastatura QWERTY

Am început această recenzie după ce am dat, în Smithsonian, peste un articol al lui Jimmy Stamp, „Fact or Fiction? The Legend of the QWERTY Keyboard". „The Fable of the Keys", un articol al lui Stan J. Liebowitz și Stephen E. Margolis, publicat pentru prima dată în The Journal of Law and Economics, numărul din aprilie 1990, demonstrează în mod convingător că QWERTY este de fapt o dispunere destul de bună a tastelor și că studiile care consideră că DVORAK ar fi mai bună sunt profund eronate. Articolul lui Thorin Klosowski de pe site-ul Lifehacker (2013) „Should I Use an Alternative Keyboard Layout Like Dvorak?" este un excelent rezumat al cercetării (indiscutabil limitate!) desfășurate pe marginea acestei probleme și demonstrează că QWERTY este doar cu puțin mai slabă decât dispunerile de taste optimizate. Despre lupta lui Sholes împotriva pedepsei cu moartea am aflat de la Wisconsin Historical Society. De un real folos mi-a fost și cartea lui Bruce Bliven The Wonderful Writing Machine (1954), precum și volumul New Scientist: The Origin of (almost) Everything de Graham Lawton.

Cea mai mare minge de vopsea din lume

Mike Carmichael are în continuare grijă și ajută la vopsirea celei mai mari mingi de vopsea din lume, aflată în Alexandria (Indiana). Merită cu adevărat să faceți un drum doar pentru bucuria de a-l întâlni și a adăuga mingii propriul strat de vopsea. Îl puteți contacta pe Mike la adresa de e-mail worldslargestbop@yahoo.com. Îi mulțumesc lui Emily pentru că m-a însoțit în multe călătorii pentru a vizita diverse atracții de pe marginea drumului și lui Ransom Riggs și Kathy Hickner, care m-au însoțit într-o excursie cu mașina pe parcursul căreia am descoperit multe despre America de pe marginea drumului. Apropo de asta, Roadside America (roadsideamerica.com) a fost vreme de zeci de ani un minunat ghid pentru

cele mai mari sau mai mici realizări din lume. L-am folosit în facultate și îl folosesc în continuare, scoțându-i din sărite pe copiii mei cu excursii pe drumuri laterale, vizitând, de pildă, clădirea de birouri în formă de coș de picnic. Mai recent, Atlas Obscura (atlasobscura.com și, sub formă de carte, Atlas Obscura: An Explorer's Guide to the World's Hidden Wonders) a devenit o resursă indispensabilă. Articolul de pe site-ul Atlas Obscura al lui Eric Grundhauser despre mingea de vopsea mi-a fost de mare ajutor. În cele din urmă, un cuvânt special de mulțumire pentru articolul „Big Balls“ publicat pe site-ul ArcGIS StoryMaps de Ella Axelrod, care conține numeroase imagini minunate, precum și câteva subtitluri extraordinare, precum „Big Balls: An Overview“ și „Balls of Various Composition“.

Platani

Această recenzie face referire la două dintre cărțile mele preferate: If You Come Softly, volumul devastator și foarte bine lucrat al Jacquelinei Woodson, și Pilgrim at Tinker Creek de Annie Dillard. Printre numeroasele informații pe care le-am aflat, Pilgrim at Tinker Creek mi-a prezentat și povestea lui Herodot despre Xerxes și platanul întâlnit în crâng. Am aflat despre așa-numitul Copac al lui Pringle în timpul unei vizite pe care am făcut-o la Pringle Tree Park din Buckhannon (Virginia de Vest). Poezia Not So Far as the Forest, scrisă de Edna St. Vincent Millay, am citit-o pentru prima dată în cartea ei Huntsman, What Quarry? (1939).

New Partner

New Partner apare pe albumul Viva Last Blues al celor de la Palace Music. Am auzit piesa prima dată mulțumită lui Ransom Riggs și Kathy Hickner, care au auzit-o datorită lui Jacob și Nathaniel Otting. Articolul „The Palace“ al lui Kaveh Akbar a fost publicat prima dată în The New Yorker (aprilie 2019).

Three Farmers on Their Way to a Dance

Această recenzie ar fi fost absolut imposibilă fără ajutorul comunității online Tuataria, în special al lui Ketie Saner, care a tradus foarte multe texte din germană pentru mine și a căutat numeroase indicii. Nu aș fi aflat niciodată povestea tinerilor fermieri dacă nu ar fi fost relatarea stăruitoare a lui Reinhard Pabst din Frankfurter Allgemeine. Într-un articol din 2014, Pabst a adunat și alte cercetări despre tinerii fermieri, precum și relatări din partea urmașilor lor supraviețuitori. De asemenea, sunt extrem de recunoscător pentru romanul lui Richard Powers Three Farmers on Their Way to a Dance. Cărțile lui Powers m-au însoțit vreme de 20 de ani și par să mă găsească întotdeauna acolo unde și când am nevoie de ele. O conversație din 2014 (arhivată online pe site-ul sfr.ch) între Christa Miranda și Gabriele Conrath-Scholl, care l-a studiat pe Sander, mi-a fost, de asemenea, foarte utilă pentru a afla despre fotografie. Citatul lui John Berger este din cartea sa About Looking. Datorez mult și cărții Susannei Lange August Sander apărută în Photofile series, colecției Sander August Sander: Face of Our Time și colecției din 2013 August Sander: People of the 20th Century, editată de Susanne Lange și Gabriele Conrath-Scholl.

Post-scriptum

Am avut același redactor german (Saskia Heintz de la Hanser) și același traducător (Sophie Zeitz) de când mi-a fost publicată prima mea carte, în 2005. Una dintre bucuriile pe care mi-o oferă traducerea cărților mele este să văd titlurile schimbate. În limba germană, The Fault in Our Stars a devenit Das Schicksal ist ein mieser Verräter, ceea ce s-ar traduce ceva de genul Fate Is a Lousy Traitor (Soarta e un trădător mizerabil). Soarta e într-adevăr un trădător mizerabil și îmi place titlul ăsta, după cum îmi place și titlul în germană al cărții de față. Dar cel mai bun titlu al oricăreia dintre cărțile mele și din orice limbă este traducerea în norvegiană a lui The Fault in Our Stars. Îi spune Faen ta skjebnen — adică Fuck Fate.

Agenția de Protecție a Mediului (Environmental Protection Agency). (N.t.)

Referire la teoriile economice ale lui Henry George, jurnalist economic, promotorul unor reforme antimonopol. (N.r.)